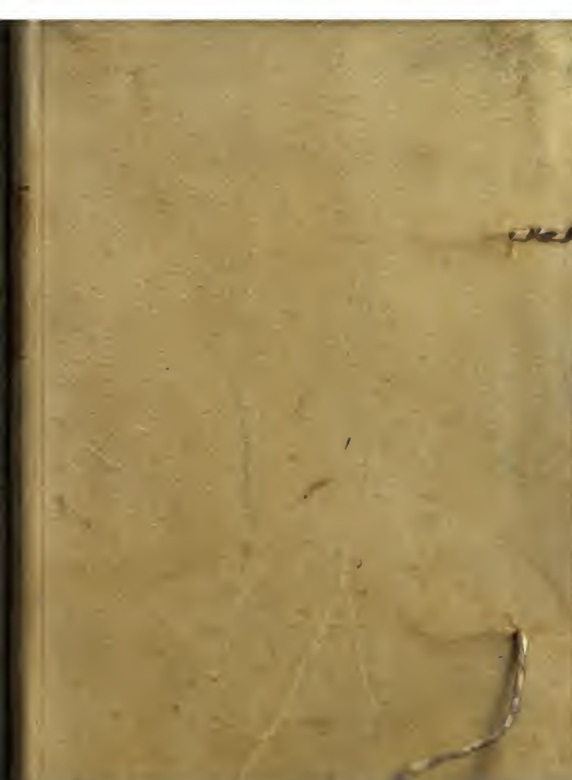


mon
Complon


36
12 D
4


BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE



IOANNIS LODOVICI VIVIS VALENTINI DECLAMATIONES SEX,

SYLLANAE QVINQVE.

SEXTA, qua respondet Parieti palmato Quintiliani.

EIVSDEM IOAN. LODO. VIVIS DE præsenti statu Europæ, & bello Turcico diuersa opuscula.

ITEM.

ISOCRATIS ORATIONES DVAE, Areopagitica & Nicocles, eodem IOAN. LODO. VIVE INTERPRETE.

Omnia per ipsum autorem nunc demum & aucta, & recognita.

Adiecto etiam rerum & uerborum Indice diligentissimo.

BASILEAE.

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO D. HERmanno Comiti à Noua aquila, Canonico Coloniensi, S. D.



IRVM, ni superi omnes te diligunt, ornatissime Comes, cuius stemmatis, cuius opibus istum addiderint animum, ut nihil prius habeas, quàm uti genus ac fortunam probitatis & literarum ueris æternisque ornamentis condecores. Sed iterum atque iterum fœlix es, cuius egregijs conatibus sic modis omnibus faueat φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ. O arcem, Apollinis domicilium: ô nemora musis dicata, in quibus ad Plinij nepotis exemplum assidue uenaris, sed non absque libellis: ut si parum fauerit Delia, tamen fauente Philologia nõ sine lucro redeas domũ. Prorsus inuiderem tibi istam plane deorum uitam, ni charior esses, quàm ut quicquam bonæ rei tibi possit obtingere, quod non idem æque meum esse ducam. Porro quod uicissim scire cupis, quid hic rerum agatur, feruet etiamnum ἡ πτωχοτυραννοφιλομουσομαχία. Sesquipedale uerbum, inquies. Imò perbreue dices, si cum re conferas. Nam isti nullum omnino finem faciunt, oblatrandi studijs optimis. Sed, tu (inquis) quid interim? Ego uetus ille patronus, præcoque pacis ac tranquillitatis, nunc πυκτεύω ὑποπιάζων καὶ ὑποπιαζόμενος ἐν τῷ μέρει. Scio iam exclamas, ὦ τρισάθλιον. Atqui magis istuc dicas, si noris, οἵῳ με τέρατι συγκάθειρξεν ὁ δαίμων. Sed hoc ipse te docebit liber, quo nullus adhuc exijt multis retro sæculis nec in

doctior,nec uirulentior. Martinus Dorpius tui nominis cum primis studiosus,uere theologum agit. Nam extricatus ab istis factionum tumultibus,suauissime fruitur optimis studijs. LODO. VIVES, dum alij clamant,gnauiter declamat, ueteris exempli nouus autor. Scis enim hanc eruditionis partẽ hactenus etiam in Italis fuisse desideratam. Hoc decus VIVES noster suæ instaurat Hispaniæ. Habuit illa quondam, cum alijs in rebus,tum in hoc genere præcellentes,cum primis Senecas,et Quintilianos. Sed habuit Romę. Eam hic laudem suæ uindicat Valentiæ: ut sit,quo præter nominis consortium, Romanæ urbis æmula uideri queat. Vt facillimum est clamare, ita longe difficillimum arbitror declamare,et ita declamare,ut hic declamat: si quid meo iudicio tribuendum putas. Agit enim hoc tanta dexteritate,ut si titulum adimas,putes rem nec huius regionis,nec huius esse sæculi: sed è felicissimis illis M. Tullij, Senecæ'que temporibus relictam. Versatur in argumento ficto: sed ita,ut rem seriam agi credas. Tractat utranque partem: sed tam probabiliter, ut uideatur sibi persuasisse prius, quàm suadet. Artis obseruãtissimus est: sed quã scis esse bonam partem artis, sic artificium dissimulat, ut neges rem adumbratam agi. Nusquam desidet in locis communibus,nusquam à causa digreditur. credas hominem pro amico de capite periclitante, ad clepsydram dicere. Iam acumen in reperiendis ac tractandis probationibus minus admiror, cum in omni penè Philosophiæ parte sit diu felicissime uersatus. Vsque adeò ualet illi, ubi ubi intenderit,ingenium mire uersatile. Cum in subtilibus quidem illis, sed infantibus disciplinis uersaretur, nemo disputabat acrius, nemo magis agebat Sophistam. Nunc totus in mansuetioribus li-

teris

teris uersatur: & sic uersatur, ut hoc sæculo uix alium norim, quem ausim cum illo committere. Siquidem, ut demus esse, qui VIVEM æquēt eloquentiæ uiribus: non uideo tamē, in quo reperias tantum eloquentiæ, cum tanta Philosophiæ cognitione coniunctū. Ingenium felix, sanum, ac uegetum. Memoria nihil esse potest felicius. Studium indefatigabile. Aetas uirens etiamnum. Quibus ex rebus nobis magnum aliquid, minimeq́ uulgare pollicemur. Spero posthac fore cōplures, qui pulcherrimum hoc exemplum sequantur: an assequuturi sint, nescio. Si bene cupis Reuerendissimo D. Card. Croio, quod quidem facis, si modo bene uis ijs, qui ex animo fauent optimis literis, nimirum hunc illi gratulaberis studiorum moderatorem. Gerardum Episcopum meis uerbis saluere iubeto, cui precor ut aliquando sit, quod audit quotidie.

VALE.

Antuerpiæ. Anno M. D. XX.

IOANNES LODOVICVS VIVES PRINCIPI ILluſtriſſimo Fernando, Archiduci Auſtriæ.



ECLAMANDI exercitationem priſcorum hominum prudentia facile intellexit, non ſolum ad omne ſtudiorũ genus uehementer eſſe utilem, uerum etiam ad adminiſtrationem reipub. ſiue quis in foro eſſet de cauſſa dicturus, ſiue de conſultatione rerum gerendarum in curia, uel ad multitudinem denique uitæ uniuerſæ ad bene & ſentiendum, et dicendum. Excitatur enim ingenium illa diligentia, acuitur docta & prudenti concertatione, inſtruitur magnis rationibus ad actiones omnes uitæ, tum ſententijs & exemplis grauiſſimis ad uſum rerum. expeditur lingua, ut quæ mente ſis et cogitatione conſequutus, facile poſſis alijs explicare. quibus ex rebus maximam parari & ſapientiam, & facundiam uidebant, et harum ope potentiam ingentem, atque opes. Idcirco nihil apud illos æquè in uſu fuit, ac declamare. Quo magis miror, adeò raras, aut penè nullas ad nos ueniſſe ab illis temporibus declamationes, quum illi non dicerent modo, ſed ſcriberent

berent

berent quoque. An fortassis incuria temporum interciderunt, cum eo ipso studio: ut qui nō declamarent, nec declamationibus se indigere arbitrarentur. Ego uero intermissam iam olim, seu uerius intermortuam hanc studiorum partem, priuatim ad meam utilitatem reuocaui. Nam per prosopopœias scripsi non pauca, alia aliàs: nuperrime uero de Dictatura L. Syllæ. quod argumentū frequēs inter Declamatores illius æui fuisse, quum Fab. Quintilianus significat, tum uersus illi Iuuenalis satis ostendunt, Et nos

Consilium dedimus Syllę, priuatus ut altum
Dormiret.

Nos ergo primū persona Q. Fundani, dissuasimus Syllę, ut dictaturam ne deponeret. tum ut deponeret, suasimus persona M. Fonteij. Adiecimus tertiā, qua fecimus Syllā ipsum dictatura se pro concione abdicantem: et rationem reddentem eorum, quæ post bella ciuilia egisset. Hinc M. Lepidi uerbis duas declamationes addidimus, contra Syllam. Traditum est enim memorię, M. Aemylium Lepidum, qui fauore & suffragatione Gn. Pompeij non modo Consul, sed prior & Consul cum Q. Catulo cōtra Syllæ uoluntatem erat creatus,260 ferociter nō solum in Syllę iam mortui acta, uerum in ipsum etiam uiuum esse concionatū. cuius una etiam num concio ex libris Historiarū Sallustij extat breuis, astricta illa dicendi ratione, Sallustio peculiari.

culiari. Statueram aliquot alias ex insecutis deinde rebus addere, sed ueritus sum fastidium Lectoris, in eodem penè argumento, quum uel ipsius Ciceronis Verrinas pauci queant deuorare, tanto eloquentiæ condimento inuitantes. Verum cum ERASMO Roterodamo, & compluribus amicorum maiorem in modum hæ Declamationes probarentur, ijsq; autoribus proferre in publicum statuissem, non erat animus cuiquam nominatim dedicare, ne pulcherrima & preciosissima merces ultronea oblatione puteret: illis duntaxat, qui literas, quas ignorant, despiciunt ac derrident: nec aliud esse libros censent, quàm sarcinas capsarum graues. Sed quũ mihi multa essent de ingenio, de studio, de indole tua prædicata, magna utique & admirabilia, mutata sentẽtia mittere ad te opus est uisum, ad Principem de principibus, ad recturum populos & ciuitates, de rectoribus & regimine populorum, gentium orbis totius terrarum, qui tum imperio po. Ro. tenebatur. Siquidem leges hic primum, quę commoda, quæ incommoda sint in principatu, quàm facilia, q̃ lęta, quàm diuturna sint imperia omnia moderata: nec iucunda solum ijs qui parẽt, sed ijs etiam qui imperãt iucundiora. Deinde, quàm acerbum & calamitosum sit, inuitis ac repugnantibus præesse, ut pręstet priuatum degere gratiosum, quàm inui-

diosum in potentia: ut nulla res leuius regni pō-
dus reddat, quàm bona subditorum gratia, eaq́
firmum ac perpetuū imperium stabiliat. tum,
ut metu hominum ora comprimantur, & coer-
ceantur sermones: si abscesserit tamen parum-
per metus, erumpere liberas uoces, & iudicia nō
simulata. Postremo, nihil debere Principē age-
re, quod non publica potius commoda, quàm
sua priuata respiciat: ipsumq́ persuauisse sibi,
quo die principatum iniịt, uota & uoluntates
publicas induisse, exuisse priuatas. Hæc omnia
in his Declamationibus adumbrantur: & quæ
alibi præceptis traduntur, hic exemplis. Quę tu
in his rebus ostendas boni Principis signa, ad
spem omniū: ea in aliud tempus reseruabimus,
in quo iam tu plura laudibus & gloria dignissi-
ma gesseris, & nobis ocium maius suppetet. In-
terea Princeps optimæ spei, eorum regum prin
cipumq́ exemplis utére, qui per patriæ ac subdi
torum pietatem, per ueram sanctam'que religio
nem, solidam sibi & immortalem gloriam para-
uerunt has demum sequéris, non stultas uoces,
& insana iudicia populorum: illud semper cum
animo tuo reputans, oportere eum, qui
plurimos regit, ingenti esse pruden
tia et probitate instructum.

VALE.

Louanịj, 1 5 2 0.

Typographius

QVia alioqui uacuæ aliquot paginæ futuræ erant: uisi sumus neque ipsi Autori, nec studiosis rem facturi ingratam, si hãc M. Aemylij Lepidi oratione͂ ex Sallustij Historiarum libris desumptam hoc loco præmitteremus: maxime cum & hæc ipsa ab autore in Epistola nuncupatoria adducatur, & ad præsentem rem pulchre facere uideatur. Boni itaque consule Lector, studiũ hoc nostrum, ac Vale.

ORATIO LEPIDI CONS. AD POPV. RO. EX LIBRIS HIStoriarum C. Crispi Sallustij.



CLEMENTIA, *& probitas uestra Quirites, quibus per cæteras gentes maximi et clari estis, plurimum timoris mihi faciunt, aduersus tyrannidem* L. *Syllæ. Neque ipsi non æstimatis, ne parum credendo de alijs circumueniamini: præsertim cum illi spes omnis in scelere, atq; perfidia sit: neque se aliter tutum putet, quàm si peior atq; intestabilior metu uestro fuerit, quo captiuis libertatis curam miseria eximat: aut si prouideretis, in tutandis periculis magis, quàm ulciscendo teneamini. Satellites quidem, homines maximi nominis, non minus optimis maiorũ exemplis, nequeo non satis mirari, qui dominationis in uos seruitiũ suum mercede dant: & utrunque per iniuriam malunt, quàm optimo iure liberi agere. præclara* Brutorum *atque* Aemyliorum, *et* Luctatiorũ *proles, geniti ad ea, quæ maiores uirtute peperere, subuertenda. Nam quid à* Pyrrho, Hannibale, Philippoq;, *et* Antiocho *defensum est aliud, quàm libertas, & suæ cuique sedes? ne cui nisi legibus pareremus, quæ cuncta sæuus iste* Romulus *quasi ab externis rapta tenet: non tot exercituum clade, neque* Coss. *& aliorum principũ, quos fortuna belli consumpserat, satiatus. sed tum crudelior, cum plerosque secundæ res in*

miserationem ex ira uertunt: quin solus omnium post memoriam hominum supplicia in pôst futuros composuit, quis prius iniuria quàm uita certasset, prauissimeq; per sceleris immanitatem adhuc tutus fuerit, dũ uos metu grauioris seruitij à repetenda libertate terremini? Agendum, atq; obuiam eũdum est Quirites, ne spolia uestra penes illos sint. Non prolatandum, neque uotis paranda auxilia. nisi forte speratis, per tædium iam, aut pudorem tyrannidis esse eum per scelus occupata periculosius dimissurum. At ille eò processit, ut nihil gloriosum, nisi tutũ: & omnia retinendæ dominationis honesta æstimet. Itaque illa quies, & otium cum libertate, quam multi probi potius quàm laborem cum honoribus capessebant, nulla sunt hac tempestate. seruiendum, aut imperitandũ. habendus metus est, aut faciendus, Quirites. Nam quid ultra? Quæ ue humana superant, aut diuina impolluta sunt? Populus Romanus paulo ante gentium moderator, exutus imperio gloria, iure, cogitandi inops, despectusq; ne seruilia quidem alimenta reliqua habet. Sociorum, & Latij magna uis, ciuitate pro multis & egregijs factis à uobis data, per unum prohibentur: & plebis innoxiæ patrias sedes occupauere pauci satellites, mercedem scelerum. leges, iudicia, ærarium, prouinciæ, reges: penes unum. Denique necis ciuium, & uitæ licẽtia, simul humanas hostias uidistis, & sepulchra infecta sanguine ciuili. Est ne iuris reliqui aliud, quàm soluere iniuriam, aut mori per uirtutem? Quoniam quidem unum omnibus finem, natura, uel ferro septo statuit. Neque quisquam extremam necessitatem, nihil ausus, nisi muliebri ingenio expectat. Verum ego seditiosus, uti Sylla ait, qui præmia turbarum quæro: et bellum cupiẽs, quia iura pacis repeto scilicet: quia non aliter salui, satisq; tuti in imperio eritis, nisi Vectius Picens, & scriba Cornelius aliena bene parta prodegerint: nisi approbaueritis omnes proscriptiones innoxiorum, ob diuitias, cruciatus uirorum illustrium; uastatam urbem cura & cædibus, bona ciuium miserorum quasi Cimbricam prædam uenum aut dono datam. At obiectat mihi possessiones ex bonis proscriptorum, quod quidem scelerum illius uel maximum est. Non me, neque quenquam omnium satis tutum fuisse, si recte facere mus. atque illa, quantum formidine mercatus sum, precio soluto iure, dominis tamen restituo. Neque pati consilium est, ullam ex ci

uibus

uibus prædam esse. Satis illa fuerint, quæ rabie contracta tolerauimus. Minus conferenteis inter se Romanos exercitus, & arma ab externis in nosmet uersa, scelerum et contumeliarum omnium finis sit. quorum adeò Syllam non pœnitet, ut & facta in gloria numeret: & si liceat, auidius faceret. Neque iam quid existimetis de illo, sed quantum uos audeatis, uereor. Ne alius alium principem expectantes, antè capiamini, non opibus eius, quæ futiles, & corruptæ sunt: sed uestra secordia, quam raptum iri licet, & quam audeat tam uideri felicem. Nam præter satellites commaculatos, quis eadem uult? aut quis non omnia mutata, præter uictoriam? scilicet milites, quorũ sanguine Tarullæ, Scyrthoq;, pessimis seruorũ, diuitiæ partæ sunt: an quibus prælatus in magistratibus capiendis Fufidius, ancilla turpis, bonorum omninm dehonestamentum? Itaque maximam mihi fiduciam parit uictor exercitus, cui per tot uulnera & labores, nihil præter Tyrannum quæsitum est. nisi forte Tribunitiam potestatem euersum profecti sunt per arma, condita à maioribus suis, uti iura & iudicia sibimet extorquerent, egregia scilicet mercede, cum relegati in paludes & syluas, in contumeliam atque inuidiam suam præmia penes paucos intelligerent. Quare igitur tanto agmine atque animis incedit? quia secundæ res mirè sunt uitijs obtentui. quibus labefactis, quàm formidatus antea est, tam contemnetur: nisi forte spe concordiæ & pacis, quæ sceleri & parricidio suo nomina indidit. Neque aliter R.P. et belli finem ait, nisi maneat expulsa agris plebs, præda ciuilis acerbissima, ius, iudiciumq; omnium rerum penes se, quod populi Ro. fuit. quæ si uobis pax & concordia intelliguntur, maxima turbamenta reip. atque exitia, probate, annuite legibus impositis. Accipite otium cum seruitio, & tradite exemplum posteris ad Ro. populum, suimet sanguinis mercedem circũueniendã. Mihi, quanquam per hoc summum imperium satis quæsitum erat nomini, maiorum dignitati, atque etiam præsidio: tamen non fuit consilium, priuatas opes facere: potiorq; uisa est periculosa libertas, quieto seruitio. Quæ si probatis, adeste Quirites: et bene iuuantibus dijs, M. Aemilium Cons. ducem et autorem sequimini ad recipiendam libertatem.

DECLAMATIONVM IOAN. LODO. VIVIS PRIMARUM DUARUM ARGUMENTUM.



LVCIVS *Cornelius Sylla, patricius genere, quum esset quæstor Caij Marij bello Iugurthino, Iugurtham Numidarum regem à Boccho Mauritaniæ rege, eius socero, per proditionem accepit. quem unctum ad imperatorem suum Marium detulit: uictoriæq; illius gloriam totam sibi adscribens, usus est deinceps annulo signatorio, in cuius gemma erat sculptus Bocchus Iugurtham Syllæ tradens. quæ res initium simultatibus inter Marium & Syllã attulit: quas ipsi auxerũt bellis, Cymbrico et Sociali, multis utrinq; ostensis inimicitiæ signis. post bellum uero sociale, quum esset Lucius Sylla consul cum Q. Pompeio creatus, eiq; prouincia Asia & bellum aduersus Mithridatem regem Ponti sorte contigisset, P. Sulpitius Tribunus plebis hortante Mario, & multa pollicente, rogationem ad populum tulit, ut bellum aduersus Mithridatem C. Mario mandaretur: qui tum erat iam senex, functus sex consulatibus. Ea lege quum factione & potentia Marij esset perlata, legati sunt à Mario ad exercitũ Syllæ, qui Nolæ hybernabat, missi, ut eas copias in suam potestatẽ redigerent. Sylla clam profectus ad exercitũ perfecit, ut legati interficerẽtur: eoq; facinore stimulatos milites, & ad omne scelus accensos ac paratos, ad urbẽ duxit, conflixitq; intra mœnia ad Exquilias cũ Mario, & ijs qui pro eo stabant. Hoc fuit primũ ciuile prælium, quod iusta acie commissum est. Sulpitius tribunus est interfectus: & Marius cum filio iuuene, multisq; earundem partium in exiliũ profugit. hostesq; à Senatu ij omnes iudicati sunt, opera Syllæ. Qui ad Mithridaticũ bellũ proficiscens, Consules in urbe reliquit, C. Corneliũ Cinnam, et C. Octauiũ. eosq; coẽgit iurare, nihil ipsos se absente innouaturos. Iurauit quidẽ illud Cinna: sed Sylla Italiã egresso, statim cœpit in Senatu & apud populũ de exulibus reducendis agere. quod quũ nõ impetrasset, & ea caussa tumultus moueret, pulsus est ex urbe à collega Octauio, consulatuq; abrogatus: suffecto in eius locũ L. Cornelio Merula, flamine diali. Qua iniuria exasperatus Cinna, ad opem sui exercitus multis cum lachrymis sordidatus & mœrens confugit: reuocatoq; præ[?]ro pere C. Mario, legiones ad urbem crudeliter admouit, armatisq; seruis colo-*

nijs

nias aliquot & municipia deleuit, urbem & totam Italiam uastauit, & afflixit. Senatum cōegit Syllam hostē iudicare, seq; sine ullis suffragijs populi Consulē secūdum, cū C. Mario septimū creauit. Eo anno, mense Ianuario, Marius è uita decessit. Sylla uero compositis utcunque rebus cū Mithridate, legiones in Italiā traduxit. In cuius belli apparatu, Cinna propter crudelitatē à suis militibus occisus est, quū eos inuitos compelleret in naues ascēdere, ut aduersus Syllam in Asiam transmitterent. Bellū susceperunt pro eo Norbanus, Carbo, Scipio, Brutus, Sertorius, & C. Marius iuuenis, Marij senis filius: alijq; earundem partiū duces, ad quindecim numero. Cum Sylla autem sentiebant Gn. Pompeius, M. Crassus, Luculli, Metelli, Seruilij, Catuli, Martij, Lepidi: deniq; tota nobilitas, cum plerisq; ciuitatibus Italiæ. multisq; cōmissis prælijs, utrinq; ingenti ciuium & sociorum multitudine cōfecta, Sylla euasit superior. factioneq; aduersa debellata, ingressus est urbē cū legionibus: dictaturaq; illi ad centum & uiginti annos à trepido & perterrefacto populo mādata est. Erat dictatura summus magistratus Romæ, qui nō solebat creari, nisi in difficillimis reip. casibus: nec durabat ex legibus XII. tabularū, nisi sex menses. Tum & lex à L. Valerio Flacco Interrege lata est, ut quicquid dictatori liberet, id esset ius & ratū. In eo magistratu Sylla, ut & se in suos inimicos ulcisceretur, & militum luxuriam atq; auaritiā expleret, proposuit tabulā proscriptionis: quæ erat incognita Po. Ro. Qui proscribebatur, addictus erat morti: bona eius ad fiscū uictoris recidebant. qui proscriptum interfecisset, partem bonorū accipiebat in præmium. Ibi infiniti sunt proscripti. alij quod pulchras domos, alij quod amœna prædia, alij quod numerosam & lautā suppellectilem haberent: homines innoxij, qui neutrarū partiū fuissent. Tum etiā, quos quisque uolebat, occidebat: post curabat, eos à Sylla referendos inter proscriptos. licentiaq; fuit illo tempore scelerū & facinorū incredibilis. Secundo anno dictaturæ, quū senex iam esset Sylla, & iuuentus intemperans corpus tradidisset senectuti morbis affectum, & putre, nec sufficere posset negocijs tanti imperij gerendis, de deponēda dictatura cœpit cogitare: ut priuatus molliter & sine cura degeret, quod supererat ætatis. Admonitus quoque somnio quodam, quo uisus est sibi uidere filium, quem ex Metella uxore susceperat, qui cum matre fato iam concesserat, multis cum lachrymis orantem, ut explicitus & liberatus tanta negociorū mole, se & Metellam matrem suam sequeretur. Hactenus res gesta est à nobis narrata. Hoc fundamento duos induxi ex amicis Syllæ, Q. Fundanium, & M. Fonteium, quorum ille dissuadeat, ne deponat dictaturam: hic suadeat, ut deponat.

IOANNIS



IOANNIS LODOVICI VIVIS VALENTINI AD L. CORNELIVM Syllam, ne deponat dictaturam, Declamatio, uerbis Q. Fundani.

ST QVIDEM res hæc, de qua deliberamus L. Sylla, uſque adeò ex ſeſe clara atq; perſpicua, ut mirer ſubijſſe unquam in prudentiſſimas tuas cogitationes, de illa uel conſulere, uel etiã ambigere. Atq; adeò, ut interdum & ipſe addubitare cogar, an tu per luſum & iocum, et exercendi noſtri cauſa, illam ad nos retuleris. Quis enim eſt, modo tuis in rebus non ſit omnino hoſpes, qui neſciat, minime omniũ expedire tibi, abdicare te dictatura? Quod ſi tu ſerio dicis, te quid hac in re ſis facturus nondũ habere certum, profecto uel ex hodierna conſultatione ſatis intelligi poteſt, nõ imprudẽtia, non inſcitia, non errore, ſed fato quodam rerum humanarũ, neminem eſſe præſenti ſuo ſtatu contentum, quod cum hominibus ipſis ortum, & educatum eſſe conſtat. Patiere me Dictator libere ſuadere quæ ſentio, & in maximis pe-

riculis fidum ſociũ, cuius (ut ſpero) neq; operæ te unquam pœnituit, neq; conſiliorum: nunc in ocio, nulla nos præmente neceſſitate, rebus omnib. noſtra in manu tuto ac ſecurè ſitis, ęquis pauliſper auribus audies. Quod te facturum, niſi male tot annis domi et militię, in publico, in priuato tecum uerſato, indiuiduo penè comiti, perſpectum mihi atq; exploratũ tuum eſt ingenium, certo ſcio. Noui ego tuam manſuetudinẽ & lenitatem, tuamq; facilitatem morum: noui quàm nullius dictis offendaris, quàm bene monentibus acquieſcas. Et quãuis conſcius ſim, animo tuo nihil fieri prudentius poſſe, quod uel ipſæ res geſtæ non modo nobis, qui te domeſticè nouimus, ſed ipſi toti mundo declarant: tamẽ non reformidabo, te tuis in rebus admonere, tum quod à te iuſſus, tum etiam quod nemo hominum eſt, quem ſuæ res aliquo affectu in hanc aut illam partem trãſuerſum non agant. Quod non magis me hercule uitium eſt, quàm eſſe hominem, quum nullus ſine illo naſcatur, uti nec illud dixerim uitium, de quo loquebar modo, nulli mortalium ſuas res ſatis felices uideri, aliq̃d ſemper in eis querelæ ſupereſſe. quod ut alia infinita exẽpla omittamus, tua id ſatis ſuperq; indicabũt, hominis alioqui feliciſſimi. Non eras ante bella ciuilia dictator: nihil erat aliud noſtris in uotis, quàm ut eſſes. Perueniſti ad dictaturã, Dictator es: iã te dictaturæ piget, tædetq;. Ita nemo eſt, qui ſuis rebus nõ malit uel addi aliquid, uel detrahi, uel mutari. Pertulimus grauem in Aſia & Græcia militiam, uicimus magna tua uirtute, felicibus tuis auſpicijs, & ductu, non illos modo exteros hoſtes, ſed hos etiã & ſocios, & ciuiles, è quorum manibus fortiter rempub. recuperauimus, ut ipſa in ſuam libertatẽ, priſtinumq; dignitatis ueſtigium reſtitueretur: atque in ea tu, ut uirtute,

ita opibus, copijs, potentia princeps esses. Quę quum tot uigilijs, sudoribus, ærumnis, tanto consilio, tanta industria, tanta ui ac uirtute animorum et corporum, tanto deorum & fortunę fauore sint effecta & constituta, tu nunc tota repēte uoluntate mutata, unius momenti consilio uideri uis pœnitere omniū illorū, nolle facta. Obsecro te L. Sylla, cōsidera etiam atque etiam quid agas, quò ruas. Vide ne maior te postea pœnitentia teneat relicti magistratus, quàm nūc tenet satietas accepti, ne quod nūc dicis te nolle, mox diuersam cantionem canens, nihil te malle dicas. Nam quod imperium in tua nunc est manu relinquere fastiditum, non erit in eadem recipere uehementer expetitum. Crede mihi Dictator, hæc beneficia uel populi, uel Senatus, si data retineas, tua sunt: sin illis cedas, ut aues, quas in aëra tollit pluma, aut feræ, quas in syluas rapit celeritas pedum, solutæ, ac in suas sedes regressæ, sui sunt iuris. frustra tu duntaxat postmodum clames, frustra & curras, & plagas tēdas, & ambias, & sis omnibus supplex, ut si desideres, recipias. Num te semel in ordinē redacto, patiētur Lepidus, Pompeius, Crassus, Luculli, Seruilius, Metelli: ut quem sibi iam parem uiderint, sint rursus suum dictatorem, id est, planè regem uiśuri? Si hi obstēt, ubi exercitus? quibus pugnemus aduersus istos iuuenes, florentes ætate, uiribus, rebus gestis, animis, amicis, opibus: quorum potentiam tua penè maiorē effecisti. Quid hos nomino? cum toto tibi mediusfidius Senatu, & populo Rom. res esset futura. Omnes enim te dictatore liberati, in seruitutē redigi se putarēt, si rursus esses dictator: homo, ut de Senatu taceam, plebeis certe & equitibus non admodum gratiosus, ut nec ipsi sunt tibi. Quocirca diu multumq; cogitandum, tractādum, atq; uoluendū animo est, quid

hic ſtatuas, quid agas, in re, in qua non bis peccatur: et quum peccatur, non ſine maximo id fit malo: ne præcipitatum unius horulę conſilium, perpetuã tibi poſtmodum adferat pœnitẽtiam. Non eſt dictatura indumẽtum aliquod, quod pro arbitrio & exuis, et induis. Ponere quidem illam licebit tibi, quum libebit: at reſumere, quum libebit, depoſitam, id non erit tuæ facultatis & arbitrij, ſed illius inſanæ multitudinis, cuius repulſas & contumelias tanta cum ignominia toties expertus es. Quid tam feſtinas te poſt ſecundũ annum magiſtratu abdicare, ad annos centum ac uiginti conceſſo & mandato? Videamus quæſo prius, quid hæc ferent tempora, in quibus cernis magnarũ rerum nouarum ſemina eſſe à M. Lepido, M. Bruto, Q. Sertorio iacta. Nam ſi tu ob pietatem patrię dictatura te uis abdicare, uide ne exitialẽ illi inferas cladem, dum non ſatis cõſiderate ſtudes prodeſſe. An ignoras, te unum in iſto magiſtratu grauiſſimis obſtare ciuilibus bellis? quę te aut ſublato, aut priuato, ſine mora quàm tumultuoſiſſimè erumperent. Vixiſti ſatis, es honorũ adeptus ſatis: ſatis tibi hæc qdẽ, patriæ uero nondũ ſatis. Vixeris ſanè tibi hactenus, geſſeris tibi magiſtratus, & fueris adeptus honores: Viue poſthac patriæ, & quod ſupereſt ętatis, age in dictatura, et id patrię. Tuã huc aduoco Sylla memoriã, qua multum uales: quid tu nobis, quum perfuncti Gręcis bellis ferias ad Alyſſum agẽtes, corpora tot laboribus feſſa & fatigata tantiſper reficeremus, ualetudinemꝙ affectam tu & nos omnes curaremus, quid inquam contigiſſe tibi ad Lauernæ inter cætera narraſti? Scis qua de re loquar? nẽpe prædictum tibi à ſapientiſſimis eſſe uatibus, te principatum gerẽte, conquieturos calamitoſos patriæ tumultus. Et mehercule omnibus Pop. Ro. ætatibus ita

uſuueniſſe

Dictaturæ ratio, siue initium.

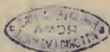
usuuenisse scimus, ut una dictatura opem atq; salutē cęsis et afflictis huius imperij rebus attulerit. Initio eñ partæ libertatis, molietibus bellum in hanc ciuitatem Sabinis, totoq; nomine Latino, ducibus Octauio Manilio, & socero eius Tarquinio rege, cum filijs, impigris iuuenibus & acerrimis bellatoribus, tanto metu concussa ciuitas, primum dictatorem T. Largiū creauit: sequentiq; anno A. Posthumium. cuius ductu & auspicijs uicti ad Regillum lacum memorabili prælio Latini, huic imperio parêre coacti sunt, & ciuitas metu regio soluta est. Roma à Gallis capta, & direpta, dirutaq;, non prius à Furio Camillo liberata est, quàm is creatus est dictator.

Dictatores.

Cui magistratui eadem respub. innixa, ex ruinis suis potentior pollentiorq; q̄antea fuerat surrexit. Bello Punico secundo, Q. Fabij Maximi, M. q; Iunij dictaturæ hoc imperiū seruauerunt. ut taceam de Aemylio Mamerco Veienti bello, Papyrio Cursore Samnitico, atq; alijs deinceps plerisque. Nemo enim ignorat, dictaturā esse ab hac republ. ad ferendam opem periculosis temporibus, & extremis suis casibus inuentam: quales isti fuerūt, in quibus tu dictaturam accepisti. qui cum nondum sint finiti, ipse quasi nihil patriæ deberes, uniq; tibi natus esses, deponere properas eo tempore dictaturā, quo si non esses Dictator, foret maxime expetēda. Huc accedit, quod ferendum utcunq; esset, si te dictaturam ponente, nullus alius magistratum in medio tanquam prædam relictum ac desertum inuaderet. At uides, quot nunc sint in repub. iuuenes ex tuis opibus potentes, uani, ambitiosi, factiosi, qui uix senserint te esse animo abdicandi te magistratu, quum ad eum oculos, & totum animū adijcient. Stolidissima multitudo, cui nec bellum prodest, nec ocium placet, studiosa semper rerū nouarū,



ducem sui furoris sequetur: aut illi certe, si aliter nõ poterit, animis & studio fauebit. Iam enim eò magnitudinis progressa est hæc respublica, ut mole sua laborans, suis uiribus niti ac sustentari nequeat. & corruptissimi nostri mores, immodica flagitiosaq; dominãdi libido, duoq; contraria uitia (ut dicebat Cato) auaricia & luxuria effecerunt, ut hæc ciuitas nec sciat publico parêre consilio, si uelit: nec uelit, si sciat. Cuinam ergo quasi per manus tradis dictaturã? alicui ex istis iuuenibus? nempe maxime & ambitioso, & temerario, & facinoroso, qui comparato exercitu audeat cruentum & luctuosum ciuile bellum patriæ inferre? perq; magnas & miserandas illius clades eò tandem quò tu perueniat, putans sibi licere eandem uoluntario ingredi uiam, quam coactus, impulsus, reluctans, reclamans, ingẽti cum dolore ipse ingressus es. & faciat ille suo furore, quę tu, ut patriam periturã alioqui sub Marijs et Carbonibus seruares, fecisti. Tum tu quidem in tantis malis patriæ quámlibet & uelis & coneris, opẽ salutemq;, ut aliàs, afferre non poteris. Nam te ætate morbisq; defectũ, iuuenes illi in suis insanis et funestis bellis, nec assis faciẽt. Siccine per deos immortales tu patriam diligis? hãc eius curam geris? qui illam in tanta tempestate, tam horrẽdis periculis, derelinquis? Iussisti ut dicerem, quæ sentirem: non assentabor. dicam meo more, qui mos tibi cognitus est, atq; exploratus: & tam libere monebo, quàm est mihi tua salus una rerum omnium longe charissima. ob quam nihil tua maiestate deterritus, grande mihi committere uidear scelus, si quid prætermisero, quod ad te quouis pertinere modo credam. Qu[illegible] quæso igitur desertor est patriæ, qui ex ea obsessa contra iusiurandum profugit? si tu non es desertor, si dignitatem exueris: ut qui eam plane



ne patriam tradas obſidendam ilico, & hoſtiliter diripiēdam? Quod ſi te, quod etiam dicere penè nefas eſt, maior priuatarum rerum tuarū, quàm publicæ utilitatis reſpectus tangit, uide ne uel una hora priuatus uiuere nequeas. Nam ſimul primum reſciet populus, te abiſſe magiſtratu, ita ſe componet unuſquiſq;, ut iam ſe tibi exiſtimet parē, nec loco, nec uia cedet: & quodcunq; in tui faſtidium & contemptum poſſit ſignum oſtendere, nullam eiuſce rei prętermittet occaſionem. colloquio non dignabitur, non conuictu, non cōgreſſu, ac ne reſalutatione quidem. ſolum te aſpernabitur & contemnet. in turba uero non ut dictatorium, non ut conſularem uirum, ac ne ut ſenatorem quidem: ſed eodem tractabit modo, quo quemuis ex capitecenſis. ſic fore putans, ut odium in te conceptum exatiet. Poteris Lepidi, poteris Cęſaris, poteris Bruti, Sertorijq;, ſi reuocantur, (quod haud dubiè te priuato, & Lepido conſule, futurum eſt) poteris inquam horum, poteris illorum omnium, quorum cognatos, propinquos, affinesq; proſcripſiſti, uultum, geſtus, conuicia, faſtidium pati? homo qui uincendo, & in magiſtratibus ſummis, honoribus, gloria, cōſenuiſti? Poteris hæc ferre Princeps huius ciuitatis, uir incredibili ſpiritu, quæ ne abiectiſſimus quidem ferat plebeius? Stultus et bardus, ut aiunt, ſum, & nec de nomine L. Syllam noui, ſi animus iſte tuus, maior hoc toto (quātūcunq; eſt) imperio Rom. poſſit uel minimā iſtarum contumeliarū perpeti, quin protinus indignatione emoriatur. Tum demum, ut te ex tanta humilitate attolleres, ex tanto te deſpectu uindicares, priſtinum tuum requireres faſtigium, atq; hunc iſtum ſplendoris & dignitatis gradū. Tunc non unam repeteres dictaturam, ſed geminas, ſi tot ſimul poſſes obtinere. Nam ut ſaturo laudare ie-

iunia facile eſt, & aſpernari cibos, quos paulopoſt famelicus reqrat: ita & tibi Dictatori, in hac tāta gloria & claritate uitæ, obſcura & ignobilis ſuauior ac gratior uidetur. multo ſecus ſenſuro, ſi amarorē & acerbitatem ignobilitatis reguſtaris: cuius in animo tuo ſenſum tot perpetui ſucceſſus eluerunt. Sani & ualentes, pro nihilo bene ualere ducimus: quod quanti ſit, in ſolo morbo perpendimus. Ita profecto felicitatem ſuam principes, dum non intelligunt, priuatas opes ſuę dijs proximæ potentiæ præferunt. quæ ipſorū uita, quàm ſit iucunda, quàm dulcis, quàm una deniq; uera uita, non prius ſciunt, quàm alterius acerbiſſimā ſunt miſeriam experti. Mihi uero ille demum et ſapientiſſimus, & perinde feliciſſimus uidetur, qui ut maxime poteſt ad deorum uitam uirtuteſq; accedit. Atqui horum bona felicitatis pars in potentia ſita eſt: cuius nullum adhuc pœnituit. adeò non uidetur illis, malè conuenire potentiæ cum ſumma tranquillitate & ſuauitate uitæ. Homuli omniū rerum inſcij, cum ignorant quantum ſuis in rebus ſit uel boni, uel mali, alienas experiri pergunt, putātes illas eſſe meliores. Dij uero, qui nihil neſciunt, uſq; adeò iudicant potentiā eſſe unam rerum omnium optimam, ut nullum adhuc illorū uideamus ſuo ſe honore libēter abdicaſſe. quin potius traditum memoriæ eſt, regem deûm Iouem in Saturnū patrem ob ſolum dominatum arma mouiſſe. quem dominatum, niſi princeps ille mundi pulcherrimū, & cum primis deo congruum cenſuiſſet, nunquā dextram ſuam in patrē armaſſet. Nec dum uero uidemus, illum cuiq; ex tot filijs regno ceſſiſſe mūdi, quin pro illo tam cruētum aduerſus Titanas ſuſcepiſſe bellum, & concubitus adamatæ uitaſſe Thetidis. Immortalis ſi eſſes, optarem tibi, ut ad imperium mundi peruenires. Morta

Dijs proximi uirtute, feliciſsimi.

lis es natus: quid tibi uel pater, uel mater, qui te summè amarunt, quid nos omnes, quibus es non minus charus quàm ipse tibi, precemur? nisi quod sibi quisq; etiam sui amātissimus, ut princeps sis Romæ, hoc est, planè generis humani. Nec insciè mihi sapientissimi uiri simulacra hæc, quæ in tēplis cernimus, imagines quidem esse deorum aiunt: sed mutas, & mortuas. reges uero atq; principes, ueras, uiuas, expressas. O cæcam nostram mortalitatem.

Princeps uiuum Dei simulacrū.

Et potest aliquid esse pulchrius, excellentius, beatius, diuinius, quàm accedere tam proximè ad deos, quàm humano generi concessum est? Aliam tu mihi quæris uitam, siue felicitatem, siue quietem, siue bona simul omnia spectes, q̃ quæ est simillima illi deorum? Arbitrium est Ioui uitæ nostræ, necisq;, & tibi idē iuris est. Colitur, adoratur Iupiter: coleris & ipse, atq; adoraris. Imperium illi est in reliquos diuos, & tibi in reliquos principes ac reges. Id solum interest, quod dei rerum uniuersarum scientissimi, norunt potētia pulchrius nihil esse: idcirco nullus eorum se ultro in ordinem redigit. mens uero nostra in densissimis tenebris, in profunda noctè, cęca & errans, potētiam quanti sit nec uidet, nec æstimat. Per tuam, perq; tuorum liberorum salutem te obtestor L. Sylla, quod est in humanitate nostra supremum, imitare. Effinge, & repræsenta uita tua deos. ita demū & tu quoq; felicissimus cum illis futurus. Quis enim tam est cæcus atq; excors, quem non hic totius naturæ ordo admoneat, nihil esse non in rebus solum humanis, sed nec in toto mundo potentia pulchrius?

Nihil potentia pulchrius.

Dominantur feris leones, nempe inter illas nobilissimi, & præstantissimi. eadē ratione regina est auium aquila. Homines uero principes sunt rerum omniū, quæ oriuntur, & occidūt: quippe inter illas optimi. Porrò dei no-

bis imperant, meliores scilicet. Et inter deos quidē optimus, maximus, est ipse Iuppiter, cui cœli parent, & hic totus uniuersus. Quocirca & ex hominibus ipsis, cuius uoluntati & iussis reliqui mortales obtemperāt, is demum est eorum primus, maximus, summus, proximusq; diuinę uirtuti. Quid quod & ipsi dei, ut sunt uniuersitatis huius potētissimi, ita quos charos habēt, magnos ad honores, ingentemq; potentiā euehunt: quo appareat, nihil eis esse melius uel augustius, quod largiantur, uelut Romulū huius urbis parentem, Numam Pompiliū eiusdem regem, Iunium Brutum primum consulem, tot Valerios, Aemylios, Manlios, Fabios, maiores tuos Cornelios. Familias audis: nā singulos ipsos homines persequi non uacat. Deniq; Romanā gentem, qua nullam magis ob uirtutem dilexere, ad principatū orbis extulerunt. Quod ne ipse quidem ignorat generis humani cōsensus, qui Deorum satu genitos illos esse credit, qui successuum felicitate rerum potiti sunt, sicut Alexandrum in Græcia, & in hoc populo P. Corneliū Africanum illum superiorē. Num nō sanctissimi illi uiri, maiores nostri, spretis ac repudiatis opibus, luxu, uoluptatibus: pro imperio tamen & potentia, uelut re sanctissima & optima cum uniuersis gentibus decertarunt: Curius & Fabricius, quorum est in hac ciuitate sacrosancta memoria, uiri innocentissimi, & excelsi, diuitias omnes quum contempsissent, se tamen imperare diuitibus uelle professi sunt. Quis hodie tam in hac urbe peregrinat, qui nesciat, cur à priscis illis ueteribus, uiris omni laude & gloria concelebratis ac dignis, ex disciplina illa castissima & integerrima Romana, tot sint bella cum omnibus Italię populis, cum Pyrrho, cum Carthagineñ. cum Antiocho, cum Macedonibus, nūc postremo te

Dijs geniti.

Imperatore

Imperatore cum Mythridate, magna cum uirtute & suscepta, & gesta? nisi ut constituto hoc imperio, in ocio, in tranquillitate placidissima, & illi ipsi & nos eorum progenies æuũ agitaremus, ut intelligas non esse difficile, quod tu credis, in fastigio principatus quiete frui. Nam illud audio te in hanc deponendæ dictaturæ cogitationem adduxisse. Alioqui tota tibi antiquitas, uno erit uerbo imperitiæ atq; imprudentiæ rerum damnãda: quæ quietem huic ciuitati parare studens, ac relinquere putãs, molestissimũ potius tradiderit imperandi negotium, damnandi eiusdẽ criminis & præsentes omnes, qui non primo quoq; tempore suas sibi unaquaq; ciuitate iussa res & habere, & agere, curam repudient ac reijciant imperij, sinantq; illud æternùm ualere. Do tibi tantum prudentiæ L. Sylla, quantũ homo unus consequi & tenere potest: nunquam tamen concedam, ut sapiẽtior tu sis tota hac ciuitate, & quæ nunc est, & quæ post eandem conditã fuit, quin etiam cũcto genere humano. quod uniuersum si roges, una tibi uoce, nihil sibi uideri potẽtia atq; imperio uel pulchrius, uel beatius, respondebit. Quod si ocio, quiete, uoluptatibus libet perfrui, an non hæc tam tibi domi tuæ principi licent, quàm priuato, cõstituta foris tota repub: magistratib. ijs uiris traditis ac mãdatis, quorum sit tibi prudẽtia cognita, perspecta fides? Non uideo cur intra domesticos parietes, securus publici negocij indulgere tibi, & obseq prolixe animo nequeas? Quippe ijs omnibus, quæ ad uitæ oblectamenta spectant, quis facilius uel abundare, uel uti potest, quàm dictator? tum propter opes, ac uelut unicũ instrumentum, quo hæc parãtur: tum quia quod in priuata uita ceu luxus arguitur, in principe splendor & magnificentia nuncupatur. Illud uero te per proximos hosce

dic querentẽ ſubinde audio, non eſſe te parem tanto oneri: & audio id quidem non ſine maximo animi dolore. Non es par homo, qui ſalute tua barbariſſimo & *Syllæ acta.* infido regi credita, Iugurtham tuo cõſilio fregiſti? qui laboranti ueterano C. Marij exercitui, aduerſus infinitam ſemiferorũ hominum uim, auxiliũ opemq́ꝫ tuliſti? Non es par poſt duos conſulatus, duorumq́ꝫ dictaturam annorũ, deuictis partibus, altiſſima toto in orbe pace? Non es inquam reip. adminiſtrationi par, qui fuiſti ſuperior tot millibus hominũ, totiſq́ꝫ Mithridatis potẽtiſſimi regis copijs atq́ꝫ opibus? Ingreſſo Italiam tibi res cum XV. Marianarũ partium imperatoribus, totidemq́ꝫ exercitibus fuit, atq́ꝫ adeò cum hac ipſa ciuitate, tot legionibus mirifice præfuiſti, tot partis uictorijs in priſtinũ gradum ueſtigiumq́ꝫ rempub. reſtituiſti: par fuiſti, ſuperior etiã tot ſimul rebus, quarum cuiuis maximi etiã animi ſuccubuiſſent: & nunc poſt tantum reip. gerendæ uſum, audiendum eſt nobis de te tã triſte carmen, NON SVM hiſce rebus par. Vſq́ꝫ adeóne debilitauit & fregit animi tui neruos felicitas? uſq́ꝫ adeò per pacẽ & ocium à priſtina illa uirtute degeneraſti? ut ueteranus gubernator, quam nauim in periculoſiſſima tempeſtate ſaluã in portum perduxiſti, nunc in portu ipſo, in trãquillitate certa cõfirmataq́ꝫ, citra difficultatem & moleſtiam, nec ſcias gubernare, *Appij, & Naſicæ dictum.* nec ualeas? Nunc demũ uocem illam Appij Claudij prudentiſſimã, quam & Scipionem Naſicam crebro uſurpaſſe de auo audiebã meo, non modo de uniuerſo pop. Rom. ueram eſſe experior, ſed de ſingulis „ etiam Romanis hominibus: Melius illis negotiũ com„ mitti, quàm ocium. Si in principio iſtius magiſtratus, aut nondum omnino depugnatis partibus, aut non aſſuefactus iſti adminiſtrationi, iniquum tibi hunc di-

xiſſes

xisses dictaturæ fascẽ, omnes miserati uices tuas, aliud tibi forsan consiliũ dedissemus. Nũc uero crede mihi L. Sylla, in tanto ciuitatis ocio, tam alta & composita quiete, post duos dictaturæ annos, quod tempus callũ sensui curarum magistratus & potuit & debuit obducere, nemo poterit uocem istam ęquis auribus audire, boni consulere. Per horum ego te gemellorũ salutem obtestor Sylla, ne quisquã patrum conscriptorũ istam audiat querelã. Quis enim erit, qui non protinus indignabundus quærat, Quid tibi hoc tempore intolerabilem uideatur reddere dictaturã? Oderunt enim omnes fractum animũ inertis senis, et ad solas uoluptates abiectum: recusantẽ, quæ sunt propria senum munera, magistratus, consilia, publ. curam ciuitatis. Quod si hac tua ratione uti singulis senum uel licet, uel libet, abdicet unusquisqꝫ publica negocia, & totum hoc imperium tradamus iuuenibus, atqꝫ adeò pueris moderandum, nos quoqꝫ senes, turbam ignauã atqꝫ segnẽ, tanquã bis pueros ipsi semel pueri regant. At inquis: Ita gero dictaturam, ut pondus mihi sit non ferẽdum. Id iam non dictaturæ uitium est, sed tuum, qui ita geras, ut curas tibi inutiles, reip. nõ necessarias arcessas. Iam demum, si antè non fecisti, disce hæc publica munera leuia tibi reddere, inclinatis oneris partib. in plures, eosdem bonos, & tibi fideles, quales non tibi modo sunt experiendi, iam suæ fidei certa experimenta ostenderunt. Nãqꝫ ipsa dictatura quid facilius sit, non uideo, quum liceat tibi ocioso, in summo magistratu spectare cursum totius reipub. admirabili ordine, pulcherrima & iucũdissima ratione ex seipso progredientem. Consilia publ. curant consules cum senatu: quæstiones & iudicia exercẽt quæstores, prętores, iudices iurati: minores causas Centumuiri: religiones, pontifi-

Senum munera.

ces, & augures: bella ij, quos exercitibus præfecisti. tibi uni omnes hi agunt, & inseruiunt, fruenti placidissima si libet in quiete uniuersorum opera & cura. Nollem centumuir esses, aut prętor, aut consul perpetuus: quorum sunt etiam perpetui labores, & cum ipso solę cotidie redeuntes curæ ac sollicitudines. Dictaturam illi ego exoptarim, cui cum eximia dignitate eximium quoque & gratissimū dari ocium uelim. Quod si ulla fuit post Romam conditā facilis dictatura, ista tua est: cuius cursui nulla opponitur tribunitia moles, nulla iussis imperijsq́ intercessio. Quę certamina alijs dicta-

Tribunitia potestas.

toribus, quàm continuæ & odiosæ cum Tribu. pleb. contentiones: quorum munia dictatoris imperium et maiestas non adimebat. Tibi omnia aperta, ęqua, facilia, iucunda sunt: etiam si uolueris, quod nec suadeo, & ipse auersaris, ad regnum, cum magistratus ille, cuius unius uires dictatorijs opponebantur, sit per te sublatus. Sed persistis in tua querela, etiam sic molestias tibi in hac publica uita esse nonnullas subeūdas. Quid tu non & plures & duriores in priuata esse uita putas? Vellem in memoriam reuocares, priuatę tuæ uitę tempus: num nō fuerint ullę in eo curę: nulla tędia? Nunquid non potius multo, quàm nūc, crebriora? ac diuturniora? magis amara? Etenim ita à dijs immortalib.

Nulla uitæ pars, laboris expers.

constitutum est, ut nulla hominū uitæ pars laboribus, sollicitudinibus, uarijs anxietatibus, omnino uacare possit. Proinde mihi longe mehercule clarius ac præstantius uidetur, quādo hæc uita secura rerum omniū nequaquam potest transigi, non in uoluptate, non leuium rerum, nulliusq́ momenti curis, quæ muliercularum & pecudū sunt, occupari, atq́ æuum agere: sed in illis, quæ magnos uiros & excelsos animos decent. Non finxit ipsa natura mulieres ad res graues, utique

nec

nec uiros ad lusus, ad iocos, ad nugas. Magno cũ pudore iamdudum de hisce rebus Sylla loquor: quippe qui cogitem, apud quem dico, & quem moneo, ne me putes aperire tibi scholam aliquã ex Græcis illis uelle, quæ beneficio tuo nunc Athenis uiuunt, quæq; omnes sunt tibi multo notissimæ. At metuis fortasse, ne magnam dictatura, & intolerabilem tibi cõcitet inuidiam, quanquã id difficile crediderim, qui perspectũ habeam, te tam esse à uano metu alienum. Hoc tamen si est uerendum, in ipso magistratus exordio uerendũ fuit, partibus nondum sublatis, flagrãtibus adhuc ciuilibus bellis: non nunc, post annos duos, assuefactis hominibus usu & consuetudine diutina, parere tibi. Vbi nunc Marij, Carbones, Norbani, Domitij? quorum exercitibus inuidia in te populi poterat uti, ad se uindicãdam: & per quos à te suorum proscriptorum pœnas expetijsset, Põpeij, Crassi, Catuli, Metelli, Luculli, Martij. Qui nunc florent, quid aliud futuri sunt, quàm Syllani, Sylla dictatore? Ad hæc quæ modo dicam, obsecro te per tuam salutẽ L. Sylla, animum totum, ipsamq; tuæ prudentiæ uim admoue. Potius tibi inuidia illa timenda est, deposita dictatura, ne tum demum tam late patẽs odium priuatis opibus ferre ac sustinere nequeas. & nõ mediocriter tibi officiat, quum te tui non pluris facient, quàm alium ex Senatu quelibet: nescio etiam an minoris. Et quoniam hic inter priuatos agimus parietes, nihil oportet dissimulari. In cõsilio qui assentatur, parasitus est. qui quod conuenit, prætermittit, si ignorãtia, stultus: si malitia, inimicus. Quæso te L. Sylla, excidit iam tibi, quot hominum milia iusseris ante duos annos proscribi? nulli tandẽ illorum putas aut parentes, aut liberos, fratres, propinquos, gentiles, cognatos, affines, necessarios restare?

qui à te liberisq; tuis, ac tota domo, nobis deniq; omnibus tuis, unica tui magistratus reuerẽtia comprimãtur, & coerceantur, ne manus nobis uiolentas afferãt: facturi, simulac nihil supra ciuem esses. Superesse plerosq;, in quibus multi insunt Marij, ne tu quidem dissimulasti, tacitumq; habuisti: quibus ad omnem occasionem intentissimis, semper hamus pendet. non dico si deposueris magistratum: sed si uel pedem extra urbem, aut certe extra Italiam posueris, maxima sint ciuilia excitaturi bella. Incredibilia loquor? Non tu id unquam expertus es? qui uictis aduersis partibus imperator, in cursu felicitatis & glorię, ingenti et inuicto exercitu uix Italiã compositis rebus reliqueras: quum

Cinna. *Marius.*

ecce tibi perfidus Cinna, & è paludibus emersus exul Marius, urbẽ occupant, crudeliterq; diripiunt, & tam acre tibi suscitant bellum, ut ad id propulsandũ nihil tibi & de uiribus tuis, & de amicorũ ope, & de prudentia consilioq; tuo tibi fuerit remittendum. quippe qui fueris propior periculo, quàm ipsi uicti. Et hæc quidẽ tibi contigerunt, quum nihil præter bellum tãto cum exercitu quæreres: grauior tibi bello esset ipsa pax: quum nihil non annueret, non largiretur tuis conatibus fortuna. Nunc senex, effœto corpore atq; animo, imparatus obijcies te tuosq; omnes periculo, & lacesses iam quiescentẽ fortunam tuam, fortassis inuidentẽ tuis successibus, tentantemq; hac uia (quod dij omnes omen auertant) multo te miseriorem facere, quàm fueris felix.

Fortuna mater & nouerca.

Mater est fortuna, si fauente dexterè utaris: sæua nouerca, si nimis sæpe te in periculum temere conijcias, & illam pergas experiri.

Cn. Pompeius.

Quid alienos facturos putas? quum Pompeius ipse, quãlibet modestus, quamlibet Syllanus, documento esse possit, quanti sit momenti dictatura, cui quum post deuictũ in Africa

Domitium,

Domitium, succeſſorē eſſes miſſurus, reclamante cuncto exercitu, & hortante ne edicto pareret, quo à te in urbē reuocabatur, ſuamq́ ad extremos caſus fideliſsimam operā pollicente, & te ſecundo quoq; uerbo Tyrannum appellāte: ille ſe ſibi citius manum illaturum pro cōcione profeſſus eſt, quàm non pareret, Syllæ minimè, ſed dictatori pop. Ro. Vſq; adeò Ro. auribus ſacroſanctũ eſt dictatoris nomen, & eius edicta pro numine ſemper obſeruata. Hoc mihi unum recētiſſimæ memoriæ exemplũ ſatis fuerit, ut prætermittā uetera illa, L. Quintium exacta iam ætate ad compeſcēdum Sp. Melij erumpens regnum, dictatorē creatum. Cornelium Coſſum cōtra Manlij conatus, paulopoſt Romam captā: & Papyrium Curſorē, alioſq́ permultos, de quibus te & audiuiſſe & legiſſe ſcio. Fuiſſes ter Sylla modo non dictator, bellũ tibi à Pompeio perquàm difficile fuiſſet illatum, quod et tu futurũ timuiſti, iuuene impigro, ut uides, ſtrennuo, prudenti, & (quod plurimum omniũ in bellis ualet) fortunato: nugæ tibi tũc uiſi fuiſſent Marij omnes, & Carbones, & Norbani, & Theleſini, adde his ſi libet, Greciā ipſam cum Aſia, totoq́ Mithridate. Quid? in hac te ciuitate incolumē fore priuatum putas, in qua plura quàm centũ millia ciuium iuſſu tuo occiſa ſunt? Ego uero, ne ſi unus quidem ciuis mea opera. Non dico ſi priuatus fias, ſed ſi te de magiſtratu relinquendo deliberare & cōſilia agitare ſenſerint, ſtare mehercule non potes. Ac quemadmodum Q. Fabius ille Cunctator, huius imperij afflicti perfugiũ & ſalus, in quo uno fuit autoritas & prudentia tanta, quanta in toto Senatu & pop. Rom. qui eius tum cura atq; opera regebatur: cum de re aliqua parum ſuo tempore ad Senatũ referretur, nullũ aliud dediſſe fertur conſilium, quàm ut ea ſilentio oblitera-

Dictaturæ ſacroſ. autoritas.

Q. Fabij cōſilium.

retur. ſic & ego, tantũ abeſt ut autor tibi ſim deponendæ dictaturæ, ut habitam de hac re mẽtionem omnes alios latere uelim: idq; diligentiſſime ut curetur ſuadeam, ne extra hos parietes exeat: & ad inimicos uel extraneos, uel eos qui commiſſa et credita parum tacere atq; occultare ſciant, permânet. ac ſi quid unquam ſanctè arcaneq; tectum occultumq; eſt, hoc maxime conuenire atq; oportere. Obſecro te L. Sylla, uſque adeò hic te relinquendi magiſtratum impetus occæcauit: uſque adeò ipſe excidiſti tibi? ut non memineris, non uideas, tot eſſe abs te homines læſos, ut non tu ſolus in pœnas depoſcaris, ſed liberi, ſed nos omnes tui. Horret animuſ dicere: Dei immortales, uos quicquid eſt hic ominis, procul amouete. Sed uel ſi pub. bello, uel priuata fraude atq; caſu in poteſtatem cuiuſquam ex tuis inimicis cum tota domo ueníres, non tam immaniter M. Marium lacerauit & diſcerpſit Catilina, quàm te illi tuosq; omnes crudeliter cruciatos, per innumeras mortes enecarent. uideres concidi ante oculos tuos uiſcera tuorum filiorũ pater, uinctus ipſe duriſſimis uinculis: attollerẽt ad te oculos, & puerili cum eiulatu, multisq; lachrymis, & acerbo dolore tuã opẽ implorarent. Quis te hic deus à furore ac rabie uindicaret? Conareris toto impetu perfringere cathenas, & illas dẽtibus tentares lacerare, ut ad liberos tuos accurreres. Pythie Apollo, & tu Iuppiter Capitoline, reginaq; Iuno, & Bellona, cæteriq; dei & deæ, uos hãc domum & familiam felicem fauſtamq; perpetuo ſeruate: uana ſint hæc mea uerba. Sed ſi tu his tantis malis poſſes ſupereſſe, nec furore & rabie conſumereris, per ſingulas particulas conciſus, millies prius interires, quàm animam & uitam amitteres: abiectis deinde tui corporis, tuorumq; liberorum reliquijs, partim ad fe-

ras

ras & uolucres, partim in Tyberim: diſiectis ſtatuis & monumentis rerum tuarũ, euerſis penatibus, genere, familia, nomine ipſo extincto. Obteſtor te Dictator, miſerere tui, infelicioris, ſi fueris priuatus, quàm nunc ſis in magiſtratu felix. miſerere pater liberorum, nunc fauſtorum: infauſtiſſimorum uerò, ſi te in ordinem redegeris. miſerere noſtri, militum tuorum, chariſſime imperator, quos omnes aut conſeruas maieſtate tui magiſtratus, aut dictaturæ abdicatione in exitiũ tecum pertrahis. Quoties enim te homines uiuũ conſpexerint, toties illis ſuorum clades in memoriam redibunt: ſi nihil obſtiterit, haud dubie uindicaturis. tecũ moriẽte etiam morietur inuidia illius proſcriptionis. ita ſecuriores erimus tutioresq; te mortuo, quàm te uiuo priuato. Quas omnes ob res, multas (ut uides) magnasq;, & cum primis graues, retinendam ego tibi L. Sylla dictaturam, id eſt, munimentum tuæ, tuorum, & reipub. ſalutis cenſeo. ſine qua neſcio an hæc ciuitas ſtare poſſit: certe in ea ciuitate tu, filij, nos tui, ſalui eſſe non poſſumus. Cæterum quicquid faxis, deos omneis fortunare uelim.

Q. Fundani ſentẽtia.

DECLAMATIONIS PRIMAE FINIS.

❧ IOANNIS LODOVICI VIVIS AD L. COR. SYLLAM, ut deponat dictaturam, Declamatio, uerbis M. Fontei.

VM ESSET mihi heſterno die L. Sylla, paulo antequam huc conueni remus, nunciatum, Q. Fundanū ſententiam dicturum, exiſtimabam ſe nem illum tanta rerum cognitione atque prūdētia, ad ocium, quietem, popularitatem, charitatem, amorem reip. & libertatis huius imperij eſſe propenſum, ac pro illis, ut ualet plurimum dicendo, & longa & copioſa et graui oratione dicturum. Ita ſperabam fore, ut ipſe heſterna conſultatione, quū uerbis, tum uero autoritate, qua & pollet, & eum pollere æquiſſimum cenſeo, totam rem conficeret & abſolueret. Idcirco paratus uenerā, ut uel pedibus in ſentētiam eius tacitus irem, uel paucula quædam, ſi uiderentur, quæ pro eadem re facerent, adijcerem. Verum me tota hęc mea ſpes ac cogitatio feſellit. Nam illi, ne fiat, quod ad incredibilem huius populi gratiam atque fauorem emerendum, ad immortalem nominis tui gloriam L. Sylla excogitaras, diſſuadere uiſum eſt. & uſus eſt oratione tam uehementi, ut non te modo, quantum credo, uerum nos etiam omnes ſupra fidem conturbarit. Quis enim noſtrûm de tuis periculis ſecurus audire poteſt? At ille ita demonſtrauit pericula, ut interdum non hic in domo tua, ſed in illis ſceleratis Marij ædibus mihi poſitus uiderer: non orationem haberi crederem, ſed rem agi. Hæc eſt cauſa, propter quam colligēdi mei gratia diem unum poſtularim:

larim: ut ſi forte reputans cum animo meo, illius conſilium melius eſſe comperiſſem, non pigeret me ſententiam mutare, & uiro tam prudēti meliorum monitori aſſentiri, ſin quid ſecus, non etiam dubitarē, quod eſſem ratione, argumentis, rerum experientia, atq; uſu cōſecutus, huc afferre: nec uererer ſenator à ſenatore, more maiorum, cum ſumma conſenſione uitæ & amicitiæ, oratiōe & cōſilio diſſentire. Quocirca & te Fundane rogo, ne me putes offenſione aliqua uel ſimultate à te diſſidere, uel quod te non putem ea eſſe autoritate, grauitate, ſapientia, æquitate, innocentia, quibus optimo iure magna debeatur fides. ſed quod tibi illa quę heri dixiſti, magno cum ingenio atque prudentia collecta ſunt: mihi uero hæc quæ ſum modo dicturus, non maiore cum ingenio, maiore prudētia (uix enim poteſt eſſe maior) ſed certe ſicut ſpero non minore diligētia & rerum uſu. Te quoq; L. Sylla oro, ut interim dum orationi Fundani reſpondeo, adſis animo, et me dicentem attentè audias. Efficiam profecto, ne pœniteat te tuæ tam diuinæ cogitationis, propter quā huc conuenimus. Cui Fundanus, tametſi reiecta in fatum rerum humanarum culpa, tamen incōſtantiæ notam inuſſit. quaſi inconſtātes dicendi ſint, quotquot inſtrumentum relinquūt, quo iam non egent. Tu uero Fundane ægre feras, ſi quis te in ſuſpicionem aliquam uocet inconſtātiæ, quod iturus ad curiam latum clauum induas, domum regreſſus exuas, merito, mea quidem ſententia. Nam pro diuerſitate rerum atq; cauſarū, diuerſis uti conſilijs, non leuis hominis atq; inconſtātis, ſed ſummè eſſe ſapientis ſcimus omnes. Aegrotat amicorum aliquis, uolo eum medicinis uti: conualuit, nolo iam eiſdem uti. hoc tu appellas inconſtantiam? Eſt hic cur de fatis, de natura noſtra, de ingenijs hominū

querare? Expetiuit L. Sylla dictaturam, ut tantis malis remediũ adhiberet, ut è Repub. pestes illę, Marij, Carbones, Norbani tollerẽtur: res tota deorum beneficijs ac benignitate confecta est, nihil relictũ est, quod indigere dictatura uideatur. Hic ego te Fundane libenter rogem, quid nobis bello, quid magistratu hoc quærebatur? tute ipse & sapienter (ut alia permulta) dixisti, nempe quo pacem ciuitas haberet: habet. constitueretur: factum est. retineret pristinum dignitatis & imperij gradum, atq; splendorem: & id Dijs ac L. Syllæ gratia retinet. Fac nos nũc in hoc rerum statu ex Asia uenire, censeres'ne ęquum accipi dictaturã? Causa nulla esset, quamobrem id fieret. Ergo tu, quod iniquum esset uel peti, uel capi, id æquũ putas esse captũ retinere? Quod si hæc dictatura accepta est, ut patria iamiã ruẽs fulciretur & seruaretur, uide ne hoc nemo agnoscat, si non dictatura tunc deponatur, cum patrię non est opus Dictatore. Vide quæso Sylla, ne omnes tibi Dictatorem fuisse te credant, non patriæ: in quam introducis pessimum tyrannidis exemplum. Res enim omnes in ciuitatibus & populis malæ, bonis ex initijs ortæ sunt. Cõceditur alicui bono quippiam, quod ita fieri res postulet, id sibi omnes nullo respectu ac ratione temporum negociorumq; licere putant. Maxime fuit huic reipub. necessarium, te fuisse Dictatorem, ut alios antehac complures. Si tu exemplum illud ueterum non sequeris, qui finita re propter quam dictatores creabantur, etiam finiri dictaturam credebant: & cum magistratu moreris, quod uult Fundanus: multi rem parem in causa dispari sequẽtur. Illud itaq; Quinte timendum non est, ne si hic uiuens reliquerit magistratum, sint qui inuadant, qui pro eo uelut præda certent, magno reipub. malo. Potius est illud metuendũ,

Res malæ ex bonis initijs ortæ.

ne si

ne si hic cum dictatura ad mortem perueniat, iuuenes uani, ambitiosi, potentes, seditiosi, institutum putent ab eo esse factum perpetuae in hac ciuitate dictaturae, hoc est regni: quam non tanquam populi uel senatus beneficium petāt, sed tanquam belli ciuilis mercedem armati rapiāt, et quasi de magistratu uicto triumphēt. Vide igitur, quàm ego non eadem, quae tu, pertimescam, ut hoc uiuo neminem uerear, ne magistratū corripiat: nec minus obstaturum ciuilibus putem bellis, sua reuerentia & autoritate priuatum, quàm si esset in honore, & sperē, si uix erit aliquandiu priuatus (quod Iuppiter ipse perquàm diuturnū faxit) fore, ut respub. desuescat dictatorem pati: ac tum post hunc mortuū nec ullus sit tam temerariè sceleratus, aut impudenter ambitiosus, qui Dictator uelit esse sine causa: neq; homines tam uel turpiter ignaui, uel secorditer imprudētes, qui aliquem esse patiantur, si non sit necessarium. Multa enumerauit Fundanus, quae obstent, cur nō sit magistratus receptu facilis, si semel ponatur. an tu putas Quinte, ita esse deponēdam dictaturam, ut caueas tibi uia, qua ad illam redire possis, si uelis? Non est hoc animo dandum beneficium Fundane, non dico patriae, sed ne amico quidem. Simpliciter, & toto, quod dicitur, pectore amatur patria: ita est illi sine fuco, sine simulatione ulla benefaciendū. si modo hoc tu uis esse illi beneficium, cur tu me caute, astute, callide, & quasi ex insidijs, non aperte & bene uelle & perinde benefacere patriae? Nihil suspicor mali, ne inijcias scrupulū. Illiberale genus dandi est, si cogites iam tum, quū das, quemadmodum recipias donum semel datum ab eo, cui dedisti, si ingratus existat. Nō probo uocem illam Scipionis moribūdi, uiri alioqui propè diuini: Ingrata patria. Ausim dicere, nunquam esse posse patriam ingratam.

Beneficiendum simpliciter.

Scipionis morientis uox.

ingratam, sed si ingrata esse potest, malim illam talem experiri, quàm erga ipsam ita me gerere, tanquam talem suspicer futuram. Quicquid ergo in eam conferã, gratissimæ conferre me putabo. At inquis, mores nostri iam non patiuntur publicum consilium. Hic ego tuam requiro prudentiam Q. Fundane, hominis tam diu in foro & curia, in negotijs, in honoribus uersati: quid aliud ista sibi uerba uolũt, nisi quod magno cum metu & pudore dico, hanc ciuitatem iam indigere rege? Quasi uero si cõsilio publico parẽre nolit, dictatori paritura sit? quæ sciat se supra dictatorem esse, & non potius seditione, ut sæpe aliàs, quicquid uelit consequatur. Quid quod tu ex uno ciuili bello, de omnib. futuris sæculis iam pronuncias? & tibi nunquã uidentur defuturi Marij, quia semel fuerunt. Ne rogo tã malè, Quinte, de hac repub. fueris ominatus: ne auferas illi etiam suum Syllam, si das Marium. hoc est, si semper fore putas malũ uirum, qui bellum ciuile excitet: crede etiam non defuturum bonum, qui excitatũ uirtute sua sedet ac componat. Quanto aliter ueteres illi prudentissimi iudicarunt, qui non si SP. Melius, SP. Cassius, M. Manlius regnum affectarunt, protinus quamplurimos affectaturos putauerunt: nec si aduersus uires illorum immodicas dicti sunt dictatores, idcirco illorum dictatorum aliquem, uel omnes in magistratu tanquam in statione erectos, & ad omnẽ motum atq; eiusmodi occasionẽ accinctos iusserunt esse. Semper de hac ipsi repub. melius sperarunt. quod & omnibus faciendum est: nec tam desperandum de ualetudine corporis nostræ ciuitatis, ut sanari unum ulcus nequeat, quin extemplo aut aliud aut etiam plura suboriantur. At inquies, fieri hæc possunt quæ dico: idcirco prospiciendum, antequam accidat. Næ tu mi

serabilem

ſerabilem præſcribis prudentiæ conditionem rectoribus rerum publicarum, ſi nihil actum extimarint, niſi occurrant periculis omnibus, quæ cõtingere non modo ſolent, ſed forte fortuna poſſunt. quis hoc unquam aſſequetur? quod ingenium, quæ uis, quæ rerum prudentia? Infinitum eſt hoc. & ſi quis perſequatur, non tam medebitur morbis, qui nunquã uel ſunt, uel erũt: quàm inani illa ſua cura & anxietate, urgentes iſtos alios, & quotidianos intactos præteribit, feſtinãs aliò, intẽtus innumerabili multitudini. Sed uis Fundane, ne te non bonum coniectorem, id eſt, bonum uatem (nam optimus eſt uates, optimus coniector) exiſtimemus: ægrè fers, te non putari multũ uidiſſe. Donemus ſanè (quod dij procul hinc amoliant,) futuros aliquando graues in ciuitate motus: et futurum, ut indigeat dictatore, qui eis occurrat. Ec' cui rogo te putas po. Ro. uel tutius, uel libentius crediturũ illum magiſtratum, quàm ei, quem ſciat redditurum, uelut depoſitũ, cum ſit opus: id eſt, uſurum eo quandiu fuerit neceſſe, relicturum cum non ſit reipub. neceſſarius. atq; ei planè, quem ſciat geſturum dictaturã ciuitati, nõ ſibi. Quod ſi hic ſe nunc magiſtratu abdicat, & filiorum noſtrorũ temporibus ij caſus rempub. afflictent, quibus dictatura occurrendum ſit, arbitraris fore aliquem, qui non illam ad hunc Fauſtum deferat? nempe ad eum, quem homines ex ea eſſe familia natum uideant, quæ acceptam dictaturam retinere cum poſſet, patriæ ac publicæ libertati reddiderit. ita non huic Fauſto ſe mandare putabunt, ſed Syllanæ familiæ, quæ chariorem habeat patriam, quàm ſummum magiſtratũ atq; honorem, imitatione illius Romanæ ueteris uirtutis. quos ueteres Fundane, cum cõmemoraſti, uoluiſſem etiam addidiſſes, quanto ſemper Romani omnes glorioſius

Romanorū ueterum in magistratibus gerēdis modestia.

putarint, relinquere magistratū, quàm inire: gessisse, quàm gerere, ita ut non minus etiam, quàm pro uictoria, pro re illa certamen esset, quis citissime perfunctus causis mandandæ dictaturæ, ea se abdicaret. Illi enim non certo illo & legitimo tempore finiri putabant dictaturam, sed negocio propter quod erat tradita. Ita uidemus fuisse multos, q uicesimo, qui sextodecimo, qui decimo die accepta dictatura abierint, uelut Quintius Cincinnatus, Aemylius Mamercus, aliiq; penè omnes. Vix enim unus fuit aut alter in tanto seculorū spacio & cursu, tā uariis rebus gestis, qui sex illos egerit in dictatura menses: nullus certe illos transgressus est. idcirco nemini libētius dictaturā illi ueteres, quàm uiris dictatoriis credebant: qui et eam traditam accipere, & acceptam gerere, & gestā deponere, suis quicq; temporibus & ipsi scirent, & populus superiorib. edoctus exemplis eos scire non ignoraret. Hinc in suspicione regni SP. Melii, in tanta trepidatione ciuitatis, (ne quos alios nominē, quàm de quibus modo memini) Cincinnatus secundùm creatus est dictator, quod priorem dictaturam sextodecimo reliquerat die. Altera dictatura Mamercus, cum censoriæ potestatis tempus uelut immodicū minuisset, ut de se non minus q̄ de quouis alio priuato iudicium & potestas cēsoribus esset, dictatura se cōtinuo abdicauit, ita ab illis eisdem iratis censoribus, qui tum erant, magna cum indignatione P. Ro. ærarius factus est. hic ærarius, & cēsoria adustus nota, quod tamen magistratū, quo tanquam clypeo ac telo aduersus uim inimicorū censorum munitus esse poterat, se ultro exarmauit, non modo in curiam reductus, sed tertiùm etiam dictator creatus est. In quo magistratu maximis rebus gestis, sexto decimo sese die in ordinem redegit. Hic tu mihi quantum uo-

lucris

ſueris Fundane, de dijs ipſis, & potentia, & antiquis Romanis accurata oratione diſſeras, nihil tibi nō concedam, modo tu mihi unum illud nō neges, quod omnes confitētur: ſemper huic populo, in quo uiuimus, gratiorem, pulchriorem, glorioſiorem fuiſſe aut ſpretam, aut relictam potentiā, quàm uel quæſitam, uel retentam. Quāquam ne arbitrare Fundane, deeſſe mihi orationē, qua tuæ quamlibet acutæ reſpondeā. quod faciam equidem, ne forte tu L. Sylla, tua & in deos & in patriā pietate, uel religione tactus, uel eo quem credas morem maiorum, de ſententia & ſuſcepto cōſilio moueare. Vſus eſt Fundanus conſenſu generis humani, exiſtimantis nihil eſſe potentia ſpecioſius, nihil beatius. Hic ego quæram, an ne ullum Fundane ab hoc conſenſu & uelut conſpiratione excipis? Si nullū, uide ne te hominem prudentiſſimū maiores noſtros non inter homines collocare credamus, ſed aliquid ſupra mortalem ſortem extimare: qui toties acceptos honores ante tempus reliquerint, oblatos ultro repudiarint, qua de re ipſe paulopoſt loquar. Sin uero aliquos hoc ex cumulo demis, quæſo te, quos relinquis tandē? inſanas turbas, imperitas plebes, populos in errorib. in tenebris uagantes? Hos ego omnes Fundane non pluris facio, quàm ipſi ſunt: quibus nihil inuenias leuius, inconſtantius, ſtolidius. uſque adeò, ut uel deſpicatiſſimo illorum omnium conuiciū feceris, ſi dixeris, eum cum turba, cum multitudine ſapere & ſentire. Adde, quod hic conſenſus, quātum ego quidem arbitror, haudquaquā de nihilo ortus eſt. Falluntur nanque omnes ſpecie quadam boni. nemo enim ab ipſo manifeſto errore unquam captus eſt. Antiquitatis ueſtigia in poſteris relicta, male tamē intellecta, homines trāſuerſos agunt. Olim nanque cum primum potentiæ, honores,

An potentia nil præſtantius.

Vulgi iudicium.

Potētiæ origo, & felicitas.

nores, magistratus parabantur, nec solebant hæc omnia nisi ad sapientissimos & optimos deferri uiros, & populi dicto illis erant audientes. ita res omnes obedientia multitudinis facile administrabantur: & tam secundi populi imperia reddebāt iucundissima, refertaq; magnæ cuiusdam felicitatis. Ac ipsi qui erant in potestate, nec sciētes peccare poterant, quia boni: nec ignari, quia prudentes. Hic totius naturæ consensus, à dijs sapientissimis & optimis, imperium reddit felicissimum. nam cœli & elementa iussis uolitisq; Iouis Opt. Max, libentia & gaudētia parent: & nos ipsi omnes legib. illis sempiternis obtēperamus. Boni, pijq;, mali, conscelerati, impij, suo singuli aguntur fato: quę ipsius est omnipotētis uoluntas Iouis. Nec mouetur, agiturúe toto in mundo quicquam, quod non ex legibus & præscripto fiat regni mundani: quod apud se Deus ille rerum omnium parens conditorq;, quum rerum naturam fingeret, præstituit. Hęc pontifices, hęc mores & instituta nostrorū maiorum, hęc ceremonię, hæc religio, hæc sacra tot sæculis à ueteribus tradita & culta nos docent. Hæc igitur illa est oblectatio, hæc felicitas imperandi, cum imperatur uolentibus à bonis uiris. Quod cum antiquissimis illis contingeret, nihil putarūt homines potentia neq; amplius esse, neq; beatius, quoniam imago quędam ibi esset diuini regni, in quo nec præsunt nisi optimi & prudentissimi, & parent subditi alacres ac libentes. Corruptis uero sensim hominum moribus, inualescente ambitione, & in fastigium potestatis indignissimi sunt permulti euecti, & homines natura liberi dedignati sunt parēre peiori se. Atque hac ratione principatus ex iucundissimo & dulcissimo, malis ingenijs graue & amarum, bonis uero prorsus intolerabile factū est. Ergo uetus illa in ho-

minum

minum animis atque mentibus infixa opinio, de felicitate potentiæ, permãsit: cum res ipsa de qua fuerat cõcepta, multa ab hinc sæcula iam perierit. Cuius ignorationis causa est, quod priuati homines priuatorum negociorũ satagentes, quàm grauis sit imperãti potentia, non considerant: traditam autem à uetustate opinionem, ultro sequuntur. Ii demum rem totam exactè intelligunt, qui quàm sit molestum grauecꝫ, inuitis ac nolentibus imperare, experiũtur: sentiũtcꝫ nullã inueniri posse crucem tali potestati parem. Quod si in aliquo populo plenum tædij ac intolerabilium molestiarum est, sine bona uenia eorũ qui subditi sunt pręesse: in hoc Romano non modo graue et asperũ, sed etiam periculosissimũ est. Alij enim omnes seruire possunt, & tyrannos pati: hic unus seruitutis impatiens est. At seruire se putat, si uel impotẽs & superbus rex, uel consul insolens & uiolẽtus, uel sæuus atque atrox Dictator, uel quis alius omnino magistratus sit pręter leges, instituta, moremcꝫ maiorum. Quod intelligentes sapientissimi illi ueteres nostri, in uera illa Romana & disciplina & libertate nati atcꝫ educati, populare, & ad immortalem gloriam uidentes in hac ciuitate pertinere, non tam gerere honores, quàm iudicio populi dignos esse habitos, qui gererẽt: magistratus modice ac uerecunde petierũt, petitos atque impetratos cum primum licuit deposuerũt, oblatos à populo propter admirationem uirtutum & rerum gestarum recusasse & refugisse, magno cum plausu, & incredibili totius ciuitatis laude, accepimus. An sic meminerunt homines, & laudibus efferunt tres primos Q. Fabij Maximi, illius senioris consulatus, ut quartum, qui est ei nolenti ac repugnãti contra legem Annalem obtrusus? ut recusationem etiam cõtinuationis quarti, in quam

Inuitis imperare graue.

Moderatio Qu. Fabij in potẽtia.

hominum ſtudia inclinatá comminatione duorũ conſulum patriciorũ dimouit? ut petitionẽ illam uacationis ſummi magiſtratus, qua cum populo ſumma cum autoritate & grauitate egit, ne filius ſuus conſul crearetur, ut ne maximum imperium tot annos penes eandem familiam perſeueraret? Quantę uenerationis fuit

M. Rutilius

illa M. Rutilij oratio? quantæ maieſtatis plena? quàm uere cenſoria reprehenſio, quod ſibi ſecundam cenſuram populus mandaſſet? cuius magiſtratus tanquam immodici & ualidiorum, quàm quę libertati uires expedirent, maiores illi tempus coarctandũ cenſuiſſent. An amplioris gloriæ ſeptem Marij per ſummã ambitionem obtenti conſulatus, quàm poſterior ille Aemy

Paulus Aemylius.

lij Pauli, quem coactus eſt uictoriæ Po. Ro. accipere, non ſibi? An maiorem Affricanũ, accepta cum perpetuo conſulatu perpetua dictatura, quæ poſt domitam

Scip. Africanus.

Carthaginem ingentiaq́ facta offerebatur, clariorem feciſſet, & huic ciuitati memoriã eius magis ſacroſanctam: quàm fecit eadem oblata dictatura, & reiecta?

Appius Cecus.

Vt ingenti cum inuidia ordinũ omniũ Appius Claudius, contra legem Aemyliam ſolus cẽſuram aliquandiu geſſit? quam fuiſſe unam ex cauſis eius tẽporis homines crediderũt, cur poſtea cæcus factus ſit. Hic au

M. Curius.

dio neſcio quod exemplum Manij Curij Dentati, ſanctiſſimi uiri, qui bello quod cum Pyrrho geſtũ eſt, conſul fuit, quod ſenes noſtri non ad commendationẽ potentiæ, ſed ueteris illius Romanæ frugalitatis ac parſimoniæ afferre ſolent. Quale illud alterum eſt, eiſdem

Fabricius.

Samnitibus per idem temporis, à Fabricio Licinio ſimili in re dictum? Id uero quis negat, eſſe præſtantius in paupertate imperare, quàm in ſummis opibus per deſidiam atq́ ignauiã ſeruire? Et illi quidem, alijq́ tum priores, tum etiã poſteriores, tot bellis tanta cum uirtute

tute & felicitate conficiendis, non sibi potentiam atq; imperium quærebant, quæ illos toties uidemus refugisse ac recusasse: sed huic ciuitati, patriæ suæ, cuius illi potentiam ac gloriam maximā secūdum deorum esse optabant, idq; contendebant & cōnitebantur. Et ego te Sylla, si nunc per ætatem liceret, uehementer hortarer, ut eisdem artibus insisteres, & pergeres, quibus in superiore uita usus es, gentibus populisq; huic imperio atque huic reipub. subigēd's: cui in primis cęteras, ipsam uero nulli suorum ciuiū subijci, pro uirtute huius populi decet, pro libertate oportet. At quādo nec ætati tuæ congruum iam est bella gerere, nec hoc tempore submotis procul hostibus necessarium, præsta et tibi & patrię in hac tāta pace, quod ueteres illi per atrocia quærebant bella, nempe ocium & placidissimam quietem in libertate. Neq; enim ipsos tantis intemperijs atq; bellorum furijs crediderim exagitatos & concitatos, non tam fuisse natura bellaces, ut si ad ociū huius ciuitatis per ociū peruenire potuissent, facessissent sibi toties grauissima & periculosissima bellorū negocia: coniectis sæpenumero in aleam extremi discriminis agris, domibus, fortunis omnibus, penatibus, liberis, coniugibus, patria uniuersa. sed quia uidebant armis & laboribus esse quærendum, quod bona uenia non licebat impetrari. Quietem igitur, pacem, ocium illi omnes & sibi & nobis posteris suis spectabāt: propter quæ opulentissimas etiam ciuitates, aut maxima ex parte contundi & affligi armis & ui illorum contigit, aut excindi prorsus atq; extirpari. Propter nostrū ociū & securitatē, nulla est Capuę forma ciuitatis, Corinthus deflagrauit, Numantia deleta, Carthago funditus euersa est. eaq; non à iuuenibus quibusquam furentibus, nec militari aliquo insano impetu, ac latrocinio:

Cur bella Romani gesserint.

Vrbes à Roma. deletæ

nio:

nio: ſed à ſenatu illo, qui è manibus Annibalis hanc ci uitatem & totam Italiam ſuis conſilijs potiuſquam armis extorſerit: à Q. Fuluio, à Q. Fabio, à M. Catone, à Cor. Affricano, à L. Mummio, quibus nulla hominum memoria neq; prudentiores habuit uiros, neque ſanctiores. Ocium igitur iſtud ſecurum & quietũ, pla cidiſſima illa trãquillitas, ad quam ſemper & tota hæc ciuitas & unuſquiſq; ciuium eius ſuapte ſponte propenderunt, cuius tu etiam L. Sylla amator quæſitorq; fuiſti, uideamus quæſo in magiſtratu, an in priuata melius, certius, dulcius, largius, continget uita. Ego equi

Ocium uerum, quale.

dem ocium illud ſemper exiſtimaui uerum & purum, quod nullæ graues moleſtiæ interpellãt: quod eſt coniunctum, cum ſecuritate, quod diuturnũ. Quod enim poteſt eſſe ocium, ſi ſemper animi pendeas? ſi aut cum uix ſedere cœperis, irrumpat uel litigator, qui de iniuria queratur: uel ſenator, uel magiſtratus, qui de re difficili & odioſa conſulat: uel nuncius, qui male adminiſtrari prouincias adferat, exercitus ſollicitari, rebelliões apparari, occulta bella ciuilia pullulaſcere? Quæ omnia quî poteſt Fundane dictator audire ſecurus? quî poteſt non cõmoueri? at tu uis eum in honore hoc poſſe frui delicijs, obſequi animo, oblectare ſe, ocium agere. Magis miror te id dicere, qui aliquãdo quæſtor fueris, & prætor, & es ſenator. Nam ſi nulla geſſiſſes publica munera, nõ mirarer te falli in re, quam nunquam expertus eſſes. Non potes tu in curia de republica non ſollicitus conſuli: non potes prætor litigatorẽ, actorem, patronum, teſtem, ſine aliqua tui animi commotione audire atque ſpectare. & uis magiſtrũ populi Ro. uelut ſaxum quoddam obſurdeſcere, ſine auribus eſſe, ſine oculis: non pili facere tantam negociorũ molem, quanta in tam late patenti uerſatur imperio? atque

atque eum quidem dictatorem, qui non fauore populi in eo magiſtratu perdurat, ſed quem tute intolerādā laborare inuidia confeſſus es. Poterit is inquam intrepidus audire hunc aut illum exercitum, cum ſuo imperatore deficere, & coniurare: hāc uel illam gentē adornare claſſem, cogere milites: hūc aut illum ciuem, neminem nominabo, ſiue conſulem, ſiue prætorem, ſiue Senatorem rebus ſtudere nouis, clandeſtina inire conſilia, coquere cum alijs ſuis ſimilibus bellū ciuile? nos hæc ſecuri non audimus, propter Syllam: audiet ipſe ſecurus, quę ſuum caput, ſuorumq́ filiorum, & totius familiæ ſalutem uitamq́ tangunt, & comprehendūt? Nam illa quid ſibi uelint, nō intelligo: « Potes & in magiſtratu nō minus indulgere tibi, quàm priuatus. « Næ tu Fundane perbellum dictatorem ageres, quanquā hæc omnia pro tempore & cauſa dicta eſſe à te puto. Vis tu dictatorem ſolidā dormire noctem? in medios dies cum amicis ſuauiter confabulari, & ſe oblectare? *Magiſtratum inquies.* poſt meridiem inuitare ſomnum? ad ſerum deambulationibus ſeſe reficere amœnis? cœnam & cōfabulationes, iocos, reliquaq́ quibus ſolis iſta ſenilis recreatur ac repubeſcit ætas, in multā noctem producere? quando igitur dictator publicum negocium aget? quando is, quem tanta premit inuidia, prouidebit, ne quid innouetur, ne quid hæc inuidia per ſecordiam ſuam pariat magni mali? Nō dico dictatori huius reip. & huic dictatori, ſed ne paſtori quidē, & cuſtodi uiginti ouiū, liceat hūc in modum uiuere. quod ſi faciat, facile lupi perficiēt, ut ne illas quidem uiginti oues breui habeat.

Detrahe à Sylla odium omne ſuorum ciuium. obſecro te Fundane, & cenſes æquū, dictatorē Ro. quamlibet gratioſum, ita ſe gerere, ut nō magis ad eum de ſua repub. pertinere uideatur, quàm ſi eſſet priuatus? At

inquis, Constituta repub. nihil erit quod curet. Potes tu Fundane ita constituere remp. ut existente in ea dictatore, non totum imperij pōdus in ipso tanquā cardine uertatur? Ad quid uero uis hūc permanere in dictatura? ut inimici coerceantur: ut uis, ut iniuria, huic familiæ non inferatur. Dij ita faxint, quod & spero futurum. Hic ego Fundane tuam illam perspectā omnibus sapientiā requiro. Vis tu hunc esse in magistratu, sed cæcum surdumq́; ut cum quid geratur, nec uideat, nec audiat, ignarus rerum omniū opprimatur. At referent ad eum magistratus de rep. Hic tu me iam iube esse ociosum, cum singulis non horis modo, sed etiam momentis audiendus mihi erit senator, consul, prætor, quęstor, legatus. hic de Italia, ille de Hispania, alius de Africa, de Sicilia, Græcia, Asia referēs: quod nec sutor, ad quem tota res nihil spectat, possit sine cura audire. In paruo pago rectoribus nullum est ociū: credis futurum in eo, qui auditurus et curaturus est de imperio, quo populi omnes, & uniuersus penè orbis continetur?

In principatu nullum ocium.

Vita est priuata capessenda, si uolumus ociū istud, quod quærimus. Nam in magistratu, quāuis paruo, nullū est. Repete quęso L. Sylla in memoriā tempus illud, quo ad Alysum agebas priuatus, solutus bellicis curis. num dulcedinē temporis illius cū acerbitate huius putas conferendam? aut illius requietem cum hac sollicitudine? aut cum hac molestia, & uelut nodis, leuem illam solutionem? Tu libēter cum mimis, cum scenicis, in omni ludorum & uoluptatum oblectamento uersaris. In priuata uita hæc omnia, an publica, meliora & decentiora? An tu Fundane (nam ad te sæpe mea se conuertit oratio) an tu decere putas Dictatorem Romanum, quem nec iocum unum dicere fas est, inter iocos, ludos, conuiuia, histriones, sce-

nicos,

nícos, ætatem agere? Tu hāc uitam in magiſtratu hoc congruam, & conueniētem cum ſeueriſſimis legibus Cornelijs cenſes? quę leges ad reuocationem ueterum morum, ad huius populi diſciplinæ grauitatē, ad antiquæ frugalitatis et parſimoniæ memoriam pertinent. Et hic quidem diſputo tecū de eo quod decet. nā ita ipſum in dictatura uiuere, iam oſtēdi nō licere: nec fieri ullo modo poſſe, etiā ſi maxime cupiat. Oro etiā te L. Sylla, ut ſomnium illud, quo tuus tibi uiſus eſt filius, obſecrās ut hiſce curis exolutus, quietē quod ſupereſt trāſigas ætatis, ne putes ad uanitatē aliorum uulgariū ſpectare ſomniorū. nunq; , non dico maiores noſtri, ſed ne Græci quidē, iam inde Troiano bello, ſomniū principis contemnendum duxerunt: nunq; de nihilo crediderunt ortum. ab Ioue ipſo, qui principibus præeſt, immitti putauerunt, ſemper aliquid ueri, certiq; afferre. Sed nolo ego ſolum ſomnio innixus & cōfiſus, quicquam noui conſtituas. res ipſas cum ſomnio conuenire uides. Quietem quæris? hæc eſt uia. ſecurus uis poſthac agere? nō potes aliter. inuidia te uis liberare? hac ratione ſola potes. Hoc in loco differendū mihi ſupereſt, quemadmodū depoſita dictatura minorem inuidiam, domū tutiorem L. Sylla habiturus ſis: quæ omnia mihi ſunt cum Fundano controuerſa. Etenim negat ille aliquid eſſe, quod manus inimicorum compeſcat, & à te arceat, præter unicam tui magiſtratus reuerentiam. Errat L. Sylla, quiſquis in populo Romano plus putat efficere poſſe magiſtratum, aut uim aliquam, quàm fauorem, beneuolentiam, gratiam. An ignorat populus, ſe non modo ſupra cōſules & dictatores eſſe, ſed ſupra reges etiā? cui potentiſſimus & fortiſſimus rex Tullus Hoſtilius ceſſerit? Patitur ad tempus, & fert hæc ciuitas eos, quos habet odio: ſed con-

Corneliæ leges.

Syllæ ſomnium.

Principum ſomnia.

Acta libere pop.Ro.

Maiestas sine uirib. intuta.

ſumpta prorſus patientia, in furorem uertitur. L. Syllam cum tanto odio tam diu latũ, putas (quod dij omnes omen obruant,) tãdem non excuſſurũ? quæ aſſue facta reges ferre, clariſſimũ regem ex rege ortum, cum tanta prole, etiam cum Romæ fas & mos eſſet regnare, tandem eiecit? quæ uiolentiam conſulum, & totius nobilitatis non tulit: quæ aduerſus publicum conſiliũ toties arma cœpit, toties ſeceſſit? ne latores quidem ea rum rerũ, quibus uiuimus, impune auferre paſſa eſt, quod tertio ſe ipſi anno ſine comitijs ullis decemuiros creaſſent. Quoties in Ianiculo, quoties in Auẽtino totum robur fuit huius populi, propter unam libertatẽ? qui maxime ſuæ libertati putat officere, aut nimis diuturna eſſe magna imperia, aut defenſorib. ſuis, id eſt tribunis remp. eſſe deſtitutã & deſertam. quæ utraq;, quando hic nemo nos audit, dicam liberé, hoc tempore contingũt. Quo magis repentina uis aliqua metuẽda eſt, quæ non modo tuo capiti L. Sylla non parcat, ſed tanquam tempeſtatis procella gentem, familiam, domum, nomen ipſum uno impetu à ſtirpe cõuellat. Nulli enim ignoratum eſſe credo, parum eſſe maieſtatem ſine uiribus tutam. Id forſitan nimis crebro concitatus hic populus oſtendit, & domi togatus, & armatus in caſtris. Nolo toties antiquiſſima illa repetere. exemplis memoriæ noſtræ cõtentus ero. Collega tuus Q. Põpeius, ab exercitu Gn. Pompei Strabonis, quẽ inuitum à ſuo imperatore abſtrahere uolebat, occiſus eſt. Similem ob cauſam L. Valerius Flaccus conſul, à copijs C. Fimbriæ. C. Fabius in Affrica prętor, quod inuitis imperaret, in ipſo prętorio exuſtus eſt. Iã exercitus tuus an à legatis manus abſtinuit? quos ut Mario legiones traderes, miſerat S. po. q; Ro. An imperatorem, eundemq; conſulem potentiſſimum, & plané dominum,

minum, L. Cinnam, à uiolentia exercitus sui, maiestas imperij & cõsulatus tutata est? An tu Carboni et Mario consulibus paruisti? ne si uel ipsi quidem ambo dictatores fuissent, obtemperaturus. Quid enim inter illos consules, & non dictatores modo, sed reges etiam interfuit? Non habet oculos ira, non furor, quibus ullos fasces & dictatores & magistratus cernat. nec uniuersus populus aliquem habebit tuæ unius dictaturæ respectum, cum ipse illius nullum habueris. Accendit enim magis indies ac magis animos ciuium, & aduersus te irritat inuidiosissimus iste magistratus: & fasces isti etiam duplicati, quorum imperio tot ciues cõcidere, proscriptionis illius semper admonẽt. qui non tam insignia sunt tui magistratus, quàm fomentum istius sensim gliscentis ignis, qui profecto sola dictaturæ abdicatione uelut frigida quadã infusa restingui potest. Erit enim id omniũ animis tam gratum, ut hoc recens beneficium, hæc in patriã pietas, hæc noua & insueta popularitas, aut omnẽ iniuriarum memoriã, aut eius certe maximã deleat partem. Infixa erit perpetuò hæc tua modestia, hæc animi tui moderatio, sempiternæ recordationi & laudi: tantumq; aberit ut tunc suas iniurias pop. persequantur, ut nunquã sis tutior futurus. nec putabunt tam pręclarum ob facinus se tibi unquã soluendo fore. Hic crede mihi L. Sylla, hic superest huius totius fabulę actus, ad incredibilem plausum summa et immortali cum gloria excitandum. Quale enim illud futurum putas, quum & tuis monumentis legetur, & sempiterno huius populi sermone, ac totius orbis fama dicetur, eum hominem, cui po. Ro. in centũ & uiginti annos mandasset dictaturam, post biẽnium in ordinem se sua spõte redegisse? Quibus id hominũ uocibus & prædicatiõe celebrabitur? quibus auribus

Furor cæcus.

& animis accipietur: quum illud, tum ut tuam tibi debitam gloriam reddant, tum ut alios in idem exemplũ uocent, senes illi iunioribus dicent, fuisse tantam in te ciuilitatem, humanitatem, animi moderationẽ, patrię ac eius libertatis pietatem, ut qui princeps tot annis in hac ciuitate fueris, ultrò sis uel minimis ęquari passus. Quanquam te ne alij contemnãt, non est uerendum. uereamur potius, ne plus quàm tibi utile, sit à tuis ciuibus timeare. maiores nanq; erunt tuæ opes, etiam priuati, quàm ut à quoquam uel despici, uel ut non suspici possint. Quid quod si cõtemnereris, tum demũ hæc gloria, de qua iã diu cogitas, amplior esset, sincerior, diuturnior quum fama loqueretur, te æquo animo tulisse contemni, qui potueris ad finem usq; uitæ à tuis ciuibus adorari. Adde huc, munitionem ac securitatem maiorẽ, & certiorẽ. neq; enim inuidia ullas in eum habet uires, qui contemnitur: & abiectio illa omne uestigium odij tollit. usque adeò, ut potentissimus Syracusarum tyrannus Dionysius, inferior odijs suorum ciuium, regno expulsus, flagrantẽ illam tyrannidis inuidiam deiectione & contemptu sui extinxerit: atq; ita reuocatus ad tyrannidem sit, ex ludo literario, quẽ Corinthi aperuerat, ut se sustentaret. Sed nolo contemnaris, etiam siue timeamus, siue speremus, atque expetamus: uolo tamen, te parem unicuiuis ex patrib. geras. sic enim te & propter personam, quam gessisti, uenerabuntur: et propter eandem per teipsum depositã, amabunt. Natura siquidem propensi sumus ad amandos eos, qui nobis superiores esse nolunt, tametsi possunt. Hãc tu nisi tuis actis postremã addis manũ, maximopere anxius sum, ne breui sentias quicquid tanto tẽpore, tot laboribus construere adnisus es, collabi atq; interire. Nam quid per deos immortales proderũt tantę

Inuidiæ expers cõtemptus.

res geſtæ, quantas uix unus & alter in hac ciuitate geſſit, ſi has omnes odium tui obſcurarit? ſi populus tuus neque eas audire propter inuidiã & illius proſcriptionis & perpetuæ dictaturæ, neq; tradere poſteritati uoluerit? Quòd ſi moreris in dictatura, tu unus tam peſſimo exemplo longe plus huic imperio & libertati noſtræ nocueris, quàm centum Marij ſimul, & totidem Cinnæ ac Carbones. nunquam ciuitas hæc bellis uacabit, petentium, quod à te inſtitutum eſt, perpetuum regnum perpetuæ dictaturæ. nullum erit bellum, nullus paulo uiolẽtior dictator, quin protinus te, tuos manes, totam tuam familiã populus diris execrationibus inſectetur, qui author fueris inſtituti tam nefarij atque impij. Sed procul nimis uentura cõmemoro. ad hęc ueniamus, quæ inſtant: quæ nemo non uidet, niſi cui ex rerum uſu atq; experientia firmis certiſſimisq; coniecturis nullus eſt proſpectus. Si per patientiam huius populi ad finem uſque uitæ licuerit tibi cum dictatura peruenire, tranſeo quanta in miſeria animi trahes id quod ſupereſt infelicis ſenectæ, ſine qete aliqua, obrutus undiq; impendentibus curis atque malis: tranſeo quod occupatiſſimus ſemper publico negocio nihil poteris agere priuatum, non rem familiarẽ componere, non de filijs cogitare. illa taceo, quæ iam adſunt. at in te mortuum quanta putas eruptura hominũ odia? quæ quanto arctius in uita tua fuerint cohibita & cõpreſſa, tanto ſoluta exilient, & ſeſe proruent uehementiora. ſæuiẽt in tuum corpus, quod metuo, ne aut non ſepeliri ſinant, aut ſepultum eruant, & talione tecum agãt: ut idem illi in te faciãt, quod tu in Mariũ. labem aſpergant gloriæ, tenebras & ſilẽtium nomini, ſtatuas euertant, in bona, filios, & familiã inuadant, non ſine ingenti pernicie. Quin & periculum eſt, ne nomẽ abo

Odiũ compreſſum grauius erumpere.

leant,

leant, & quicunꝙ gentiles sunt tui, exulatum hinc facessere cogantur: quod de Tarquinijs omnibus propter odium regis factum est. Illud neminem scio dubitaturum, si dictator moreris, nullum posthac, cui Syllæ sit nomẽ, ad ullos honores magistratusꝙ huius reipub. peruenturum. sin dictaturam deponis, non minus fore nomẽ hoc posteritati gratiosum & fauorabile, quàm Aemyliorum, Scipionum, Valeriorum, Fabiorum, Catonum, propter modestiam illorum ueterum, & amorẽ libertatis, suorumꝙ ciuium. Vis tu L. Sylla propter menses aliquot dictaturæ, tãtam imprimere tuo generi ac nomini notam? filios tuos nepotesꝙ, omnes posteros, tãquam exules aut peregrinos in hac ciuitate relinquere, in qua tu summos gesseris honores? Puta filios tibi, nepotesꝙ supplicare, ne ꝓpter tantillum tempus tui magistratus, præcludas sibi aditum ad honores, & ad locum quò ipse peruenisti. ne peiore se facias cõditione, quàm qui ex infimis plebeis orti sunt. illi enim aliqua sua possunt commẽdari uirtute, se nulla ratione amaturos prementẽ inuidiam tuæ dictaturæ: quæ sempiternæ hominũ memorię infixa & hęrens, toties renouabitur, quoties aliquẽ de tua gente conspexerint, quoties Syllæ nomen audierint. Festines te abdicare magistratu, ne te id agentẽ, id molientem forte mors opprimat, quæ nobis omnibus senibus, non minus morbis affectis quàm ætate, singulis penè horis imminet. Priuatus enim imagines, nobilitatem, opes, amicos, aditum ad honores relinquis: dictator uero nihil præter odium æternũ, quod nec eluere poterũt ullis gestis, nec si possent, licebit ipsis. quoniam ad res gerendas non admittẽtur. Quas ob res ita cẽseo, ut primo quoꝙ tempore, cõmunicato prius cum amicis consilio, hisꝙ cohortatis ut in fide permaneant,

Sententia Fonteij.

neant,compositaq; quàm optimè fieri poterit repub. nouo atque insperato gaudio po.Ro. afficias, procedas ipse in concionem, atq; ibi dictaturam deponas, non sine ingẽti admiratione,plausu, laude totius æternitatis. Illius nanq; diei recordatio, tuarum omnium iniuriarum obliuionẽ inducet: solam benefactorum memoriam relinquet: gratiam tibi omnium ordinũ, singulorum etiam ciuium,totiusq; reip. tanquam sibi redditæ,non mediocrem pariet. & tu felicissimus senex,felicissimè quod superest ætatis uiues, filijsq; tuis gloriam tui nominis amplissimam relinques: & eius diei,multorumq; aliorum beneficia, uelut pignus obstrictæ illis & obligatæ reipub. Hęc ipse quidẽ censeo : Tu uero, quam sententiam optimã duxeris, deos omnes uelim approbare.

DECLAMATIONIS SECVNDAE FINIS.

F IOANNIS

IOANNIS LODOVICI VIVIS, VERBIS SYLLAE DEPOnentis dictaturam, pro concione Quiritium, Declamatio.

ARGVMENTVM.

PErsuasus L. Sylla à M. Fonteio, in concione Pop. Ro. reddit rationem omnium suorum actorum, non solum quæ in dictatura, sed etiam quæ antea egerat. excusatq; proscriptionem, quàm necessariam fuisse dicit, culpamq; totius belli ciuilis in hostium importunam ambitionem & crudelitatem reijcit. Postremo ut putetur omnia legitime fecisse, priuatum se profitetur in posterum uelle degere, ut si quis querelæ quicquam aduersum se habeat, id possit exequi in iudicio æquo. ibiq; se dictatura abdicat. cum ingenti omnium admiratione.



VAM bene egisset natura cum genere humano, Quirites, si tam nos fecisset omnes memores beneficij, quàm iniuriæ: si tam hæreret infixa mentibus atque animis nostris acceptę salutis recordatio, quàm est diuturnum odium eius, uel qui læsit, uel quem læsisse suspicamur.

Memoria beneficij breuis, iniuriæ perpetua.

Ita enim uidemus esse uulgo comparatum, ut nihil sit gratius medico in morbo: cui in nullam nostri corporis partem non damus, cum male ualemus, potestatẽ, ut liceat semel conualescere: secat, urit, æqui boni omnia consulũtur, at morbo liberati, nihil peius odimus illo. quoniam præsentem salutem negligimus: manũ uel pedẽ abesse, id uero male nos urget. Et dij immortales, quũ alijs permultis, qui benefici & salutares fuerunt, bene consuluissent: tum uero in primis mihi, si non magis propenderet odiũ alicuius mali, quod necessario

cessario committēdum est, dum benefacis, si modo id malum est appellandum, quàm gratia meriti, & totius benefacti. Laborãte tanta calamitate atque peste hac repub. quū nihil penè abesset, quominus parietes isti, muri, tecta & templa deûm corruerent, quæ & ipsorū deorū benignitate, & mea uirtute (liceat hoc mihi gloriari Quirites) stant, atque perdurant: nemo erat & uestrûm, & illorum qui tum fuerūt, non ipse totus Senatus, non Equester ordo, non tota plebes, qui non mecum, ut eam liberarem, non dico uitam malorū ciuiū, aut certe malis cōiunctorum, qui interiere, sed aliquorum etiam ex bonis essent pacti. fuissentq; permulti optimi ciues, qui libenti atq; alacri animo uitā suam, ut Decij illi, patriæ impendissent. Nunc uero restitutā sibi rempublicā, inq; suum repositam esse pristinū dignitatis et imperij uestigium, pro nihilo ducitur: ciues qui obierunt, magno cum dolore desiderantur. Vsq; adeò quod placet, breue est: quod displicet, æternum. quamuis id, ut ego quidem existimo, apud imperitos & stultos homines. Nam prudentis & boni uiri officium est, non à præsenti affectu capi. & si quid suaserint uel ira, uel odium, uel uoluptas (mali cōsultores,) nō protinus ei assentiri: sed aduocata in consiliū ratione atque prudentia, superioribus rebus cum pręsentibus collatis, iudicio singula æstimare, non priuato aliquo dolore benemerita omnia more ingratissimorū hominum obliuisci. quod & spero, & confido uos facturum, quos sæpe audiui ingratitudines illas leuissimi pop. Athenieñ. damnare & auersari: qui uel propter suspiciones nonnullas criminis, uel propter leuia quæpiam errata, Thæsea, Solonem, Milciadem, Aristidem, Themistoclem, Phocionem, Cimonē, Conona, maximos illius ciuitatis uiros, & fortissimos Imperatores,

Decij.

Atheniensium in bonos uiros ingratitudo.

ratores,uel exilio uel morte mulctarũt, obliterata memoria tantorũ in remp. meritorum. Vos uero multò alia decent,qui cõsilio,uirtute,armis, totũ uobis subiecistis orbem. Nec putabitis pro totius reipub.atq; imperij salute nefas esse,paucorum salutem impendi: eorumq; non bonorum ciuiũ, sed sceleratorum, sed eorum qui ad lacerandam atque euertendam hanc ciuitatem coniurarant, nulliusq; uitæ parcere constituerant,quoad in tota Italia non superessent,nisi ij,qui et uellent & possent latrocinari. Non horum modo uitas,ut pereunti reipub.subueniretur, perire utile fuit: cum quibus illa si stetisset,diutius stare non posset: sed etiam bonorum ac modestorũ ciuium, beneq; ac pie de patria cogitantium:neq; unius aut alterius,sed multorum etiam. cum hoc imperium æternũ esse debeat, uitæ nostræ suis certis terminis naturæ reddendę sint. Quod ueteres illi nostri diuina sua prudẽtia intellexisse,& nos docuisse perspicimus. qui non solum alicui

Veterũ Rõ. in multãdis ciuibus asperitas.

uni,propter suspiciones nescio quas,consilio publico uitam ademerunt,uelut SP.Melio, SP.Cassio, & M. Manlio,uiris consularibus, Decemq; uiris illis legũ ferendarum:uerum & in exercitus,quibus nitebatur tota huius ciuitatis salus, si in grauẽ illam & sanctã peccassent militarem disciplinam,seuerissimè animaduerterũt. Hinc sunt legionum illæ decimationes, quibus malebant cõplures milites puniri,quàm militãdi morem & disciplinam,qua & steterat hæc resp.& futura erat sempiterna, bello Punico secũdo,quum post Trebiam,& Trasimenum,& Cannas,Annibal uenturus ad urbem expectaretur,deficientibus socijs,exhausto ærario,toto penè exercitu occidiõe occiso,uacua propè urbe,senatus tamen ille octo illa millia, quæ Annibali se post Cannensem cladem dediderant,in tãta mi

litum

litum penuria, ut ſerui ad militiam fuerint armandi: quod nō fortiter aut cum P. Tuditano erumpere, aut mori maluerūt, non redimendos de publico cenſuit. deinde priuato redemptos ęre in Sicilia exulare iuſſit, quoad nullus ſupereſſet hoſtis in Italia. Ita illi ſemper non præſens tempus, ſed æternitatem & ſuæ memoriæ, & huius imperij (quo ſaluo illa conſeruabatur) & ſuæ poſteritatis, quæ hic ſedem, penates, domos, ſacra fixa & fundata poſſidet, reſpexerūt. Memoria noſtra, Quirites, quum propter motus legum Agrariarū, Tyberius & C. Gracchi cum M. Fuluio Flacco quietem huius ciuitatis interturbarēt, Tiberius à Scipione Naſica Pontifice maximo, ſequente Senatu, in Capitolio interfectus eſt. C. & Fuluius, cum multis ſuæ factionis, à Conſule & armato Senatu occiſi ſunt. Neque in hac ciuitate locus ſepulturæ fuit Fuluio Flacco, homini conſulari: & filijs Sempronij Gracchi, nepotibus Affricani. corpora eorū in Tyberim abiecta ſunt, ipſiq́ꝫ iure cæſi ſunt pronunciati: homines modeſtiſſimi ac nobiliſſimi, qui de utilitatibus populi plurimum cogitantes aliud nihil commiſerāt, quàm quod ea tentarent, quæ ſine motibus atque turbationib. perfici non poſſe exiſtimabantur. Proh dij immortales, & ego cuiuſmodi hominū genus cecidi? cum quibus bella geſſi pro patria? quorum bellorum merita, laus, ſplendor, nulla iam ſunt. inuidia ſola reliquis ſubmerſis extat. Iui ipſe obuiam hominibus, qui pro commodis populi laborantes atque intenti, ſine armis & bello concitabant ordines quietos? ut faciebant Gracchi. Iui obuiā ijs, qui alteram ciuitatis partem honoratiorē & potentiorem eſſe uolebant, alteram non tantas obtinere uires atque opes? ut Gracchi iure cæſi. O tempora diuerſa, ô mores mutatos. Quis poterit poſthac in animum

rens,alios animos, alios spiritus induit. de incredibili atque intolerabili potentia, de regno quodam cœpit cogitare. omniaq; ipsum ad hunc moliri finem, quis non intelligebat? Hāc fuisse causam,cur tā auide,tam fœdo ambitu,homo senex,tot magistratibus functus, tot honoribus usus, consulatum offerri solitum emeret: quum ipse antea emeretur à consulatu. Recordamini quęso difficillima illa & multo miserrima tempora,seditiones illas Apuleij Saturnini, & Glauciæ,qua tempestate multo omnibus infelicior hæc ciuitas iudicata est,quàm quum à Gallis capta teneretur.quū Saturninus *Saturninus* incitante Mario, interfecto A.Numio competitore suo,per uim creatus Tribunus pleb.exilium, carcerem, mortē toti Senatui minitaretur. Postremus & despicatiss.mortalium omnium C. Glaucia, *Glaucia.* damna,egestatē,cædem populo pro tribunali illo suo ostēderet,nisi in perniciosissimas iuraret leges. iusso exulare Metello Numidico, *Metellus Numidicus.* cui uiro nulla memoria Senatus unquam parem habuit: cuiq; Marius, quod ille ipsum ex sordibus & fece exemisset,ex tenebris ad lucē, splendorem,summosq; honores euexisset, ut bonam gratiam referret,aqua & igni interdixit.C.Memmius *C.Mēmius.* consularis cādidatus,quod libertate & uirtute sua obuiam nefarijs illis rogationibus iturus putabatur, medio foro,inspectante attonito uniuerso populo,interfectus est. quo per id temporis pop.Ro.quum omnia tristia & acerba uidisset, nihil tamen uidit indignius. Secutum est bellum sociale. *Sociale bellum.* Hoc cōfecto declarati sumus Coss. ego & Q.Pompeius. agitur de prouincijs inter nos diuidūdis, more maiorum. Cedo illi ego curam urbis atque Italiæ, cedit ille mihi bello, quod uos & Senatus cum Mithridate cēsueratis gerendū. ea mihi prouincia & iussu uestro decernitur, & Senatus autoritate.

toritate. Hic Marius nondũ infinitis illis honoribus expletus, nec bellis quæ tam multa geſſerat cõtentus, exacta ætate non ad bellum modo & negocia, ſed ad pacem atq; ocia uix apta, petit ſibi priuato, contra ius omne atq; æquum, prouinciã decerni meam. Quibus quæſo affectibus ſeptuagenarius ille, in campo cum adoleſcentib. ſeſe exercens, ſpectatus eſt? quanto cum dolore & gemitu Senatus, qui rem intelligebat, id uidit? quanto cum riſu multitudo? quæ quorſum tenderent, illa ignorabat: quum eum, qui uix ingredi poterat, uix conſiſtere, currentem et luctantem aſpicerent. Quæ, malum, erat iſta tãta illius belli cupiditas? an ut ipſe ſe ac milites ſuos præda illa Aſiatica expleret? an ut me de prouincia depelleret? an ut ex eo bello uires illas & potentiam colligeret, de quibus iampridẽ cogitabat? repugnãte toto populo cum ipſo Senatu, reclamantibus legibus, moribus, cuncta repub. inuẽtus eſt

Sulpitius trib. pleb.

unus Tribunusplebis Sulpitius, propter ſcelera egens, in potentia rapax, qui ſe totum Mario uenditaret, & magna ſpe illius uenturæ prædæ, de quo homine nolo ego plura dicere: uos illum omnes noratis, Quirites, hominem periurijs & fallacijs inſtructũ, libidinibus atq; flagitijs delibutum, auaricia propter infinitos illos ſuos ſumptus flagrantem, obrutum ære alieno, temerarium, ſeditioſum, regno et tyrannidi quàm huic reip. aptiorem, qui neq; deos neq; homines reueritus eſt, quo minus hic medio foro propoſitis menſis, remp. cum inquilinis, libertinis, ſeruis palàm nundinaretur. pudet dicere, inſpectantibus uobis, & iſtis uirilibus dextris torpẽtibus, qui tria latronum millia ad ſui corporis cuſtodiam conduxerat, urbe oppreſſa, &

Antiſenatus.

capta, Antiſenatũ illos appellabat. quumq; lex eſſet, ne quis ſenatorij ordinis ſupra octingẽties æris alieni

conflare

conflare uellet: ipse moriens plus millies bis centies, quod uix fidem capit, debiti nomine reliquit. qua infinita pecunia emere ipse remp. conatus erat. Huius tribuni furore concitatis emptitijs hominibus, & igne illo concionum accensis, quum uos omnes à comitijs & foro arceremini, uis affertur nobis Consulibus. occiditur Q. Pompeij filius, gener meus: opprimitur Senatus: iusta suffragia iniri non permittũtur. uim & arma rogationes illæ spectabant. Cessi tempori, Quirites: & ne quod nasceretur ciuile bellum, à quo semper ingenium meum abhorruit, quod nunquam nisi inuitus & extrema necessitate coactus suscepi, legem perferri passus sum. Legatos Marij, hominis priuati, ad meum, qui tum essem Consul, exercitũ mitti permisi. Quam iniuriam fortissimi illi milites non tulerunt armati, quam nos hic togati perferre cogebamur. Non reueriti sunt legatos scelerum & seditionũ, legatis hominis priuati, & uenditi ac mãcipati tribuni. Mihi suo Imperatori exercitus, ipse & Romanæ legiones, Romana signa, disciplina & sacramentum militare imperarant, ut cõsularis imperij tuerer dignitatem, Senatũ autoritati suæ redderem, bonis omnibus salutem & libertatem afferrem, hanc urbem & communẽ patriam seruarem: ne sinerem illam paucorum flagitiosis manibus lacerari, pedibus cõculcari, armis excindi. se ad eam nauãdam operam bono & fideli exercitu uterer. Ità armatus ad hanc ciuitatem liberandã accessi: fuitq; meus ille aduentus incruentus, prosperus, salutaris. nam leui conflictu fusis fugatisq; ope deûm aduersarijs, remp. libertatem, imperium, dignitatem, patriã, uitam, salutemq; uestrum omnium, Quirites, recuperaui, et cõseruaui. creatiq; cõsules Gn. Octauius & C. Cinna, ut Senatui promitterent ac iurarent iussi, me

absente nihil noui moliturum, nihil contra patriam, libertatemq́ue, contra ocium & quietem huius urbis atq; Italiæ moturum. Hunc in modum composita repub. Consulibus ac Senatui in primis credita & cōmendata, fideiq; & illorum & uestræ commissa, ad ulciscendas Mithridatis in nos iniurias, ad abolendum imperij dedecus profectus sum. cuius belli nondum quenquam uestrum pœnitet. Credo meis in illa terra gestis rebus, nihil de gloria huius imperij decessisse. Si permansisset in fide Cinna, si non magis suam potentiam quàm patriam dilexisset, confecissem indubiè totum illud bellum. Athenas sine ullius militis iactura cepissem, Mithridatem ipsum ante meum currum uictum uinctumq; spectassetis. deq; eo fuisset uobis potestas, cui aliquando de tot nostris ciuibus fuerit. Verū quod id non sit à me perfectum, Cinnæ & Mariorum probitati pietatiq; acceptum referendum est. Cōcitat Cinna in bellum totam Italiam, reuocat ex Affrica Marios, infert huic urbi & communi patriæ infesta signa, occidit medio foro collegam suum Cōsulem po. Ro. Cornelium uero Merulam flaminem dialem sanctiss. uirum, suffectum in locum suum, ad uoluntariā adigit mortem, quam erat alioqui post paulum sensurus inuitus. fit impetus in hanc ciuitatē, contrucidantur omnia, affliguntur, diruuntur, incendūtur. Sequenti anno nullis populi suffragijs, nulla Senatus autoritate euersis legibus, moribus, institutis patriæ, Marius & Cinna seipsi Consules creant. Sed dicā de his alio loco. nunc enim alias ad res festinat oratio: quæ explicari non possent, nisi eò per hos gradus uenirem. Et quum mortuo Mario sene, pro uno illo tot consurgerent Carbones, Norbani, Sertorij, & ille sæui lupi sæuissimus catulus Marius iunior, proq; una sica tot in

Mithridaticum bellū.

C. Cor. Cinna.

Marius iunior.

remp.

remp. diſtringeretur, nec finis ullus fieret cædēdi optimos quoſq;, obterendi & extirpandi libertatem omnem, & dignitatem huius reipub. confugientibus ad me bonis omnibus, quod tum exercitũ haberem, qui aſſerere & uindicare patriam in priſtinam lucem atq; ſplendorē poſſet: uocante me alta & clara uoce patria ipſa, implorante cum ingēti fletu ac gemitu opē meã: ſuſtinere nõ potui, ut tantũ nefas, impiumq; ſcelus cõmitterem, ut cum ipſe ab ea uitam, honores, exercitũ, imperium accepiſſem, non illi in ſua maxima neceſſitate, in extremo diſcrimine opem ferrem, gratiã referrem, ſuas illi copias militesq; reſtituerem. Nam cuius dementiæ atq; inſaniæ fuiſſet, imò uero cuius immanitatis & ferrei pectoris, de honore, gloria, imperio patriæ cum extremis gentibus decertare: ipſam patriam graui ſeruitio ſinere premi, crudeliter diuexari, atrociter euerti, maximos labores adire: ut honorati & potentes eſſent ciues, qui continuò poſt nulli erant futuri. Cõditionibus itaq; non inhoneſtis illis quidem nobis, ſed minime certe talibus, quales confeciſſem nulla neceſſitate preſſus, cũ Mithridate trãſactis, ut patrio regno cõtentus cederet ijs regionib. quas occuparat, ſeptuaginta inſtructas naues daret, duo millia talenta Pop. Ro. tributi nomine pēderet, exercitu cõfeſtim in naues impoſito, Italię et huic urbi lucē quandã oſtēdi, & ſpē afflictis ac propè accisis oſtēdi rebus. Ad primũ enim mei aduētus rumorē necari miſeros ciues deſitũ eſt: et apud quos charitas ciuiũ, amor patriæ nihil ualebat, eos timor aliquantũ repreſſit, ac retardauit. Ita erexi eos, qui deſpõſis animis omnē ſpem abiecerãt futuræ ullius poſthac reip. ac libertatis. conſentientibusq; mecũ & adiuuantibus Metello, Põpeio, Craſſo, Hortenſio, Philippo, Catulo, Lucullis, Seruilijs, denique

optimo quoq;, & ciuitatibus Italiæ permultis, recuperauimus patriam Quirites, imperium, libertatem, dignitatem: extorſimus ex manibus illorum uitas bonorum omnium, penates, templa deûm, ſacra, fortunas noſtras, nosipſos, liberos noſtros, coniuges noſtras, quæ omnia erant iam illi inter ſeſe ad prædã, libidinẽ, auariciam, direptionem, ad omne flagitij, crudelitatis, ſceleris genus partiti. At de ijs tantis rebus nemo loquitur. loquuntur omnes de neſcio quot nefarijs hoſtibus, qui uelut piaculares hoſtiæ dijs immortalibus pro ſalute huius imperij immolati ſunt: quis incolumibus hæc reſpub. incolumis eſſe non poterat. At dicet aliquis: Ciues illi erant. Ego uero id nego, Quirites. At hic erãt nati. quaſi uero referat, ubi ſit quiſq; natus, magis quàm quo animo ſe ac mẽte gerat. Ego potius *Ciues qui.* ciues credam, Quirites, eos qui in extrema Scythia nati, bene de hac communi patria noſtra cogitant, quàm qui ad Carinas, aut ad Pila Horatia, aut in hoc iſto foro, uel ipſo Capitolio genitus & educatus, locũ, libertatem, gloriam in qua natus eſt, per ſummum ſcelus perdere & uelit & conetur. Ciues tu mihi putas eos, qui hanc ſuam eſſe ciuitatem ipſi non putant? Cur igitur hoſtis Annibal? cur Pyrrhus? ſi ciues illi? an cum Annibale & Pyrrho de uita dimicauimus, & non de imperio? At cum iſtis nulla de imperio mentio, fortunas uitamq; omnium noſtrorum impetebãt: direptio bonorum, fuga, exilium, cruor, cædes ciuium, caſus et ruina totius urbis erat futurum præmium uictoriæ illius. quod ne conſequuti ſint, amore ſingulari deûm erga uos, & mea uirtute, Quirites, effectum eſt. Verum illud male habet multos, quod quorundam fratres, filij, affines, neceſſarij occiderint. Vultis uos ergo filios fratresq; ueſtros impune latrocinari? uim

&

& manus patriæ inferre? Quin igitur succensetis legibus? quæ de eiusmodi ciuibus quæstiones constituunt, quin iudicijs? in quibus exercentur quæstiones, iudicibus? qui condemnant, ministris iudiciorum? qui rem iudicatam exequuntur. Quanquam non desunt, qui his infesti sint, qui quum magis priuatis affectibus trahuntur, quàm publicis legibus: iuri, æquitati, iudicibus irascuntur, nullaque esse cuperent. Quum ne ille quidem mali ciuis parens, aut frater, aut gentilis, aut amicus uiuat, & sua tueri ac conseruare possit, nisi permittat malum uirum ea pati, quæ leges iubent. Boni, inquis, fuere aliqui ex ijs, qui desiderantur. Non negarim, & illos mediusfidius interijsse dolet. Vtinam fieri potuisset, ut essent à malis segregati. magna mihi fuisset utilitas, magna laus illis seruandis. Sed ita erant coniuncti cum malis, & connexi, ut cum malorum casu necessario & illis fuerit cadendū, nec his saluis mali perire potuissent. Proinde ut tāta mali uis extirparetur, necesse fuit paucos aliquot bonos tolli. Conferte nunc lumina huius ciuitatis, quæ Marij, & Carbo, & Cinna, & Norbanus, & Damasippus, & Fimbria extinxerunt: cum liceret illis cum bona uenia & gratia esse in hac repub. saluis, etiam honoratis. Conferte quæso Quirites, cum ijs, quæ ego coactus feci, ne omnes uno interitu concideremus. Ac ne quis ea, quæ inimici pessima esse dicunt, ego sapientibus uiris pro repub. facta esse uisum iri certo scio, me dissimulare uelle credat, prius de me ipse dicā: ut quum de utrisque audieritis, quumque omnia fuerint uobis exposita, clara, atque perspicua, tum demum censere & iudicare de singulis recte possitis. Nihil enim aliud præter res ipsas nudas uobis proponam. Fuit prior illa mea uictoria tam incruenta, ut

Boni nō uiuerent, nisi punirentur mali.

ta, ut perpauci in ea ceciderint, atq; ij omnes pugnantes. In secunda interiere aliquãto plures, non mea culpa, Quirites, sed pertinacia inimicorum, qui cæcis & obstinatis animis hanc urbem funditus euellere atque extirpare pergebant, malebantq; contra patriam pugnantes mori, quàm in salua atq; integra patria uitam agere. Nec mirum esse debet, aut cuiquam dolendũ, quum illi bonos omnes perdere niterẽtur, me paucos, ipsos pessimos, ut infiniti boni seruarẽtur, perdidisse. An fortasse uolebatis, ut quum illi impetum fecissent in Senatum, ciues omnes uelut pecora quotidie trucidarent: me contra ius omne atque bonum, hostem patriæ meæ, pro qua bellum gerebam, & de qua eram tam bene meritus, pronunciassent: liberis meis, & uxori Metellæ, talis uiri filię, uix patuerit ex hac urbe ad mea castra effugium: aduersus me in Italiã cum uictoria & gloria, cum magna bonorum multitudine redeuntẽ, tot legiones, tot exercitus feri, & magna ex parte barbari, armarent: uolebatis in his tãtis malis, ut ego meipsum in primis, deinde alios omnes, qui meæ sese cõmiserant fidei, & crediderãt, tacentes quietosq; iugulandos Mario, Carboni, Norbano, Scipioni tradidissem: hanc ipse patriam gladiatoribus illis prodidissem: qui hoc occultis consilijs agebãt, ut excisa hac urbe, deleto imperio, orbem ipsi inter se partirentur, figeretq; unusquisq; sedem regni sui ubicunq; uisum esset: Marius Arpini & in Italia, Scipio in Gallia, Sertorius in Hispania, Carbo in Sicilia, Brutus in Affrica, Norbanus Rhodi, & in illa Græcia. Quid quod ipse etiam cum tam sceleratis et uastis hominibus uiuere intra eadem mœnia non recusassem, modo id cum magna quidem meæ dignitatis, sine ulla tamen patrię iactura fieret. In potestate Senatus futurum me exerci

tumq;

tumq; meum sum professus, ac spopōdi: si tam multis bonis uiris, qui ad me uelut ad portum ex tam misera tempestate, ad unam salutis aram ex tot malis confugerant, sua ciuitas, ex qua iniurijs & iniquissima ui erant expulsi, restitueretur. At Marius, Carbo, Norbanus meos legatos, qui amorem, pacem, concordiā ciuium afferebant, tanq; nefarios latrones, tanq; sceles stos insidiatores uiolandos contra ius gentiū censuerunt, & uiolarunt: quum in hac urbe etiam Gallorum & Pœnorū legati, bellum denunciantes, fuerint semper sacrosancti. Hęc omnia paratus eram obliuisci, & gesto iam magna ex parte bello quum Scipionē à me captum dimitterem, illum precatus sum, ut ad Norbanum collegam suum iret, eumq; hortaretur, ut uerbis potius legibusq; cum ciuib. decertaret, quàm armis, postularet æqua, & ferret, qualemcunq; inter nos pacem omni bello esse potiorē. Hæc ipsi quidem omnia spreuerunt, ac repudiarūt: Dei uero immortales, Quirites, iustæ ac piæ causæ fauerunt, & numine ac maiestate sua ostenderunt, quæ sibi partes plus placerent, quibus nihil placet, nisi optimum & æquissimū. Magna est hanc meam præclarissimā uictoriam inuidia cōsecuta. sentio, et suprà quàm dici possit, dolet, Quirites. sed nunquam tantę mihi impietatis cōscium me esse sustinuissem, ut non impijs & nefarijs illorū consilijs obuiam irem, quantācunq; ingratorū ciuium inuidiam subiturus. Proinde lacerent me suis maledictis, insectentur odio, uocent in inuidiam: nunquā pœnitebit me ea fecisse, quæ feci. Dicam quāta maxima potero uocis contentione, ut quod uniuersus orbis fama & auditione cognouit cæci & surdi & ingrati mei ciues exaudiant, me dicente. Ego uos omnes morti destinatos, ego hanc urbem igni atq; ruinæ attributā & designatam

Pax qualiscunq; inter ciues bello potior.

designatam liberaui: ego patriam, ego imperium, ego quicquid hodie hic superest cōseruaui. Eant nūc mei, & huius imperij inimici, hoc meum cum reliquis gestis, inuidia & maledictis discerpant uerbum. Maior est tanti beneficij uis, quàm ut ipsam possit ulla hominum inuidia, ullæ obtrectationes obscurare, aut infirmare. Pergam porrò, Quirites, ut institui. Itaque pugnandum mihi cum esset aduersus tot duces, tot exercitus, necessario fuit faciendū id, sine quo pugna nunquam pugnatur. Varius fuit belli Mars, incerti casus, & fortuiti. utrinq; fuit ferrum, utrinq; uiri, utrinq; corpora humana. obierunt, quos sua sors ad id fati genus adigebat: & ex meis multi, et ex aduersis partibus multi. Ingressus urbem, eam non manifestis solum hostibus, sed occultis etiā liberaui. At proscriptio mihi magnum odium conflat, magnam meorum ciuium inuidiam. O miseram prorsus conditionem, & perquàm acerbam, Quirites, & administrandæ & conseruandę reipub. cum id quod agitur, omnes uidēt: consilia, rationem, finem, atq; exitum rei destinatum pauci considerant, pauci intelligunt. O quàm est, Quirites, facile de gubernanda rep. domi, in ocio, ad foculum, cum liberis, cum uxore, cum amiculis differere? quàm placide omnia illic administrātur? quàm bene linguæ clauo etiam in maximis fluctibus, & summa tempestate nauem gubernamus? At quanto aliud est, hic in publico manus admouere gubernaculis? Illi tam periti ac gnaui gubernatores in quiete, in umbra, si huc ad solem atq; harenam prodirent, quantis tenebris circumfunderentur? ut noua ipsis & insolita uiderentur omnia? ut conciderent animis? Vellem homines considerarent atque expenderent, Quirites, quàm illa proscriptio fuit necessaria. primum, quia in ea non continebantur,

Syllanæ proscriptionis necessitas.

bantur,nisi pestes & prodigia,quibus omnibus hęc ciuitas purgata & expiata est. Deinde,quod mihi etiam inuito & repugnanti,ad militũ fidem (qua una & huius imperij,& salus nostrorũ omnium nitebatur) continendam & stabiliendam,expressa atque extorta est. Voluissetis, ut ego illos ita exasperassem, omnia negando,ut aduocato ex illis nefarijs in Italiã ducibus, quod etiã dicere abominor,aut de suo corpore & numero creato,cum quo bona et fortunas omnium esset pactus,qui uobis omnibus atq; huic urbi direptionẽ, cladem,exitium animo agitaret, audacia minaretur, armis & impia manu ferret.belluq́; iam tum non cum ciuibus fuisset gerendum,sed cum Gallis: atq; ijs, qui non hanc urbem sedem hominum, sed spelæum aliquod ferarũ esse putauissent. Nam qui obiectant,Cur imperatoria seueritate non coërcebã exercitũ meum? næ hi sunt homines festiuiter militares,& lepidi imperatores. Nullos ego audiui, Quirites,melius imperantes,quàm qui hic in foro de rebus omnibus dissertant, & seditiose aduersus uestros imperatores uos exagitant,quasi ullus imperator hac ætate seuerius tractauerit,& imperiosius suos milites,quàm ego. Vicissem in Græcia? redijsset unus ex militibus, quos hinc eduxi, si paulo indulgentius eos in castris habuissem? quid illic uicit,nisi seueritas disciplinę militaris? quum ne segnes cessarent,manusq́; ocio torperent,ea illos opera exercere imperaui, quibus aciem & prælium præferebãt,duratumq́; illa patientia militem, promptumq́; ad imperata exequenda eduxi ad pugnã, & docui tot milia hostium primũ non timere,deinde uincere,fundere,fugare. At hoc nostro tempore disciplina illa maiorum tetrica & dura, Quirites, magis cogitanda atq; optanda,quàm speranda est,duntaxat hic domi, & in

Italia, quam disciplinam totam consensus huius ciuitatis inuiolatam tuebatur ac conseruabat, nunc in tot ciuilibus dissensionibus, quem putatis fore tam obedientem militē? qui, si à te durius hic tractetur, pareat imperatis: & non sibi protinus alium quærat imperatorem, qui pro mercede oblati imperij militi permittat latrocinari, & quoduis flagitiū scelusq; impune designare? Quum nondū essent nota bella ciuilia, & pietas patriæ charitate filiorū antiquior esset, tunc imperator tali milite utebatur, qualem ipse finxisset. Nam si is à suo discessisset imperatore, desertor signorum & patriæ, ad quem cōfugeret ciuem non habebat, apud quem nō lueret sceleris sui pœnas. ad externos hostes magno cum periculo, & summa iactura eundū erat. Nunc uero cum etiam aduersus patriam serui à ciuibus concitentur, præmio est suum imperatorem deseruisse. cumq; plures hic sint imperatores qui militibus egeant, quàm milites qui imperatore, quam non mercedem paratus erit imperator ex his aliquis dare exercitui, si ad se transfugiat? Hic mihi aliquis, Quirites, tacita cogitatione obijciat, ego quid de militibus Scipionis & aliorum fecerim, qui ad me confugerunt. Quid ergo is consuluisset, sanctus institutor disciplinæ militaris? ut illis ad me uenientibus ita respondissem? Redite milites ad uestros imperatores: ne illos deserite, neu uestra signa, & castra. ferte arma in me, in ciues uestros, in patriam. pergite in scelere uestro, quà cœpistis: date bonam & fidelem operam, ut ciues uestros contrucidetis, patriam euertatis. Hæc potius erant dicenda, & cum his uerbis erant ad suos imperatores remittendi uincti? An non uidetis milites illos pœnitentia ductos tam nephandi criminis, ad meliorem mentem redijsse? & arma quæ contra patriam acceperant,

in utilitatem illius conuertisse: ita ut amentia cum illis suis ducibus, & furore acti exierint: iudicio, ratione, meliore consilio, dijs iam tum huic ciuitati benignioribus, ad me, qui ferrum pro patria ceperam, ad cōsensionem totius Italiæ, ad salutem patriæ reuertisse. Vtinam omnes exercitus sine cuiusquā ciuis iactura, ita potuissem ad pacem cōcordiamq; reuocare. non fuissem ueritus, quancunq; ignominiæ notam meis inimicis illi meo tam præclaro facto inurere libuisset, siue proditorem me, siue sollicitatorem & corruptorē exercitus alieni appellassent, modo unica mea infamia tot ciues sanassem, & conseruassem. Videtis, Quirites, dandum fuisse aliquid necessario ijs, quibus solis salus huius reip. continebatur, & fulciebatur. Accedit huc, quòd ij omnes, quos interfici iussi, impuri atq; immanes latrones & patricidæ erant, homines flagitijs & facinoribus obruti: quibus, si nō armis cecidissent meis, in iudicijs & foro (si modo leges ullæ & iura ualuissent) cadendum erat, tota uita, & omnium præiudicijs damnatis, partim indissolubili ære alieno, partim rapinis, quibus sese in perturbatione illa reipublicæ explerant, partim stupris & incœstis, partim latrocinijs & cædibus, magnaq; capitalium scelerum ui ac multitudine. Ac expectassem quidē, Quirites, ut essent de illis quæstiones legibus habitæ, nisi maior illa fuisset colluuies, quàm quæ tam turbulentis temporibus, & omnium animis concitatis ac commotis, in carcerē includi, in forum adduci, stare in iudicijs, iudices atque sententias uereri potuisset. Ita ad opprimendum tam late patens, & quotidie longius serpens grassansq; malum, ut homines iudicio & consensu totius ciuitatis damnati, iudicium aliquod, qualecunq; tandem esset, non subterfugerent, nec illa corruptissimorū ciuium

pestis, in uenis & uisceribus reipublicæ diutius hæreret: ad hos perterrefaciendos, Quirites, ut metu cōprimerentur, qui flecti patria charitate non poterant, de consilio nobiliss. hominum & principum huius ciuitatis ad cōsuetos XII. fasces, alteros XII. adieci. quēadmodum ad refrenanda scelera, ueteribus supplicijs noua & grauiora legibus statuuntur: ut seueriores sese leges præbeant, gliscente hominū impudentia, & licentia malefaciendi. Itaq; priscis illis modestissimis uiris, Quirites, non XII. modo, sed duo fasces suffecissent. imò nullis erat opus: quum probitate, uerecundia, casta educatione, generosa indole, puris & sanctis ciuitatis moribus continerentur. Vt neque hoc tempore bonis uiris sumuntur illa in potestate terribilia, qui legibus, non metu aut necessitate parent, sed moderatione, ciuilitate, indole, moribus. quia sic agerent, sic uiuerent, etiam si nullæ essent latæ leges. malis tantum ostenduntur: quibus, ut nunc sunt tempora, & hominum corrupti mores, nondum satis terroris centū afferunt fasces. Inuitus eloquar, & euulgabo magnū imperij mysterium: quid non expedit cognitum esse omnibus. non dubito enim quin adsint in hac concione, propter quos eam rem oporteat celari. sed huc me adigunt iniqua de meis actis iudicia: et iniusta atq; importuna inuidia, quæ felicitatem & potentiam indiuiduè comitatur.

Potestati quantū accedat insignibus.

Quæso uos, uos Quirites, quid est XII. addi fasces? an imperiū ideo fit durius? an grauius? quasi uero punire illos possit dictator XXIIII. lictoribus comitatus, quos XII. non posset. aut nō omnes ciues pro satellitibus & lictorib. sint magistratui, quum ad uindicanda aut reprimēda facinora XII. illi, aut sex etiam moribus cōstituti, non sufficiunt. Quo mense consul fasces non habet, accensus eum sequitur. num ideo mi

nus

nus potens? aut si praui & facinorosi ciues coercendi ab eo & puniendi sint; deerunt ei lictores? & non potius id munus subibunt, quotquot occurrent? quotquot ipse implorarit? Quocirca nec potestati quicquã insignibus accedit: nec ea bonos grauant, nec sapientes terrefaciunt. Tantum pauor ad malos crescit: quo solo audacia cohibetur, & effundenti se impudentiæ habenæ contrahuntur. Illud uero ad ciuitatem propugnandam ualidius, quod lege sancitum est. Nam uir clariss. & summis uestris beneficijs affectus, suisq; maioribus dignus Lucius Valerius Flaccus interrex legem tulit, ut dictatori liceret, quem uellet ciuium, indicta causa occidere. omnia quæcunq; fecisset, essent rata. Reuera lex in illos lata est, qui magnis uniuersi populi præiudicijs conuicti iam & condemnati erant. Quos quid attinebat causam dicere, quam nemo ignorabat? quum eis omnibus essent ipsorum crimina cõperta, ac manifesta, qui illos uel de nomine solo norant. In ipsos, inquam, lex lata est. Sed ne tergiuersatione iuuarentur, inualescente in hac republica indies illa sentina flagitiorũ & scelerum, cum proiectissima impudentia, sine legum, sine imperiorũ uerecundia, diuturna impunitate confirmata, infinite dictum est, Quem uellet ciuiũ. ne simul lex modum aliquem fecisset, nullus faceret. Neque enim ullum ea includere tunc uisa fuisset: & moderate nimis dicta perinde esset, ac non lata. Quãquam nec ea quidem noua lex est, sed antiquissima. Ita enim uidemus moribus tot sæculorum in hac republica receptum, usu confirmatũ, ac comprobatum, ut Dictator regius sit magistratus, in difficillimis reip. creatus temporibus. sine prouocatione: quodcunq; iusserit, ius ratumq; sit. Quare non hæc noua reperta lex est, sed uetus consuetudo reno-

uata, aut potius, quod prius more & instituto maiorũ erat traditum, iusta nunc & scripta lege comprehensum & sancitum est. Quorsum spectabat tolli prouocationem, si non quicquid statuisset, ratum erat futurum? Ergo hinc aliò prouocaretur? nec alia potestas esset dictatoris, quàm cõsulis, nomine mutato. Quum Cincinnatus dictator Seruilio Halæ magistro equitũ imperasset, ut suis uerbis SP. Melium ad se uenire iuberet, isq; Melium dictatoris iussa detrectare cerneret, hasta illum (quam in manibus forte habebat) trãsfodit & confecit, ciuem Ro. gratiosissimum populo, cui aliud non obijciebatur crimen, nisi quod nimis à plæbe diligeretur. Seruiliusq; quũ dictatori, quæ acta essent, renunciasset, ab eo pro cõcione laudatus est satisq; populo id fuit, eam necem à dictatore approbari, & pronunciari esse pro repub. nec suo iniussu patratam. Ac ego Hercules, perditissimos istos ciues, qui obierunt, ita inuitus iussi necari, ut ne unum quidem fuerim interempturus, si scelera, si facinora, si turpitudinem, si uitam illorũ ulla uel mediocriter incolumis respub. ferre sustinuisset. Nam me ad seruandos non dico solum ciues meos, sed exteros quoq; esse propensum, documẽto esse possunt Athenæ ipsæ: quæ quum multis laboribus oppressæ & oppugnatæ à me imperito non armis solum, sed conuitijs etiam uirulentis, & intolerandis contumelijs, tandem uirtute mea ac militum expugnatæ essent, eam ciuitatem quum iure potuissem diripiendam & incendendam militibus tradere, omnesq; ciues illius captiuos uendere, peperci tamen ei. Quod si hominibus eiusce urbis, in qua expugnanda tam multa eramus ego & exercitus meus perpessi, molesta sanè & dictu aspera: tamen propter literarum nescio quod studium, & ueterem sapientiæ existimationem,

Athenæ à Sylla expugnatæ.

ſtimationem, ignoſci imperaui: quanto magis, ſi commode fieri potuiſſet, ſeruaſſem ciues meos quàmlibet turpes ac facinoroſos, & meruiſſem libenter alteram ſiue obſidionalem ſiue ciuicam coronam, memor dulcedinis illius laudis & gloriæ, quam cepi, quum me legatum Marſico bello ſeruatus à me & liberatus exercitus obſidionali corona ad Nolam donauit. Verũ aliter à me liberari, & conſeruari patria non potuit. Doceat aliquis, potuiſſe melius ac mitius fieri: & de me ſumatur quodcunq; uiſum fuerit ſupplicium, nullum recuſo. At Lucretij Aſellæ mors mihi ab inimicis obijcitur: quem ego à L. Bellieno interemptum declaraui, meo iuſſu cæſum eſſe, hominem popularem, & ſuis ciuibus gratum. *Lucr. Aſella.* Obſecro uos per maieſtatem huius imperij, Quirites, nolite de tota re ex ipſo quem uidetis euentu iudicium ferre, perpendite cauſas, conſiderate rationes, æſtimate conſilia. *Res non iudicanda ex euentu.* Non poterit ulla eſſe tanta inuidiæ procella, quę me ita de hac mente deturbet, ut pœniteat me patriam ſeruaſſe. Non quæram excuſationes, ut ſatiſfiat omnibus, etiam inimicis & perditis ciuibus. Satiſfactũ bonis abunde puto. hoc mihi ſufficere poteſt, & debet. Non utar longa oratione ad minuendum crimen, ad mitigandã inuidiam. Nullum eſt ſcelus, inuidia ſit tanta, quantam uoluerint inimici. Parum laboro, quoniam aliter fieri in manu mea non eſt, rem ſolam, nullo munitã colore, accipite: Dico, Quirites, Lucretium Aſellam & meo iuſſu cæſum eſſe, & iure cęſum eſſe, qui niſi fuiſſet turbator quietis, molitor rerum nouarum, nunquam eum interfici imperaſſem. Deſinãt per deos immortales inimici inſultare noſtris doloribus, ac damnis. Ecquis omniũ mortalium, Quirites, maiorẽ accepit ex morte illius iacturam, quàm ego? qui uſus erã eo milite, & forti, & ſtren

nuo, multisq́ periculis fideli: quem unum ad magnos & difficiles caſus ſolatium mihi, atq́ ſubſidium deſtinabam. Peſſime profecto ſentiunt de L. Sylla, quotquot eum putant in tantam ueſaniam furoremq́ ueniſſe, ut talia ſalutis ſuæ præſidia, ſine maximis & neceſſarijs cauſis, ſublatū eat. Fuit Aſella, Quirites, uir manu promptus atq́ ſtrennuus, ſed qui ſuam fortunam ferre iam non poſſet. Quod ſe uſus bono & fideli amico multis in negocijs eſſem, idcirco putabat ſe non ſolum legibus & iure non teneri, ſed etiam eſſe ſupra leges omnes & iura. Legem tuleram, ut ſcitis: ſeu potius ex XII. reuocaram ueterem: Ne quis niſi per honorum gradus ad conſulatum poſſet euehi, neúe eundem magiſtratum niſi decē intereſſent anni quis caperet. Legem antiquam iam inde à Decemuiris latam, quis ueſtrûm non laudauit? Nec magis legem recipiſtis, q́ ueſtrorum maiorum prudentiam ſuffragijs ueſtris et conſenſu comprobaſtis. Legem eandē nunc denuo paratus ſum rogare, & ueſtram ſententiam iudiciumq́ datis ſuffragijs expectare, ſponſione cū quouis homine facta, ſi ulla tribus ex XXXV. abrogarit, non illam ſolum, ſed aliquam ex Cornelijs de ſumptibus, de ſiccarijs, de ueneficijs, de religionibus, de iudicijs, de prouincijs. Petebat Aſella, eques Romanus, conſulatum ante præturam, ante quæſturam. admonui nō ſemel hominem, atq́ hortatus ſum, ne ipſe primus populi legibus et decretis contrà iret: ne non tam ille, q̄ ego contemnere ac perfringere leges, quas ipſe tuliſſem, uiderer. ea enim quæ ipſe faceret, fretum potentia mea omnes facere credituros. Ille inſolentior mea familiaritate factus, & me & uos, Quirites, & ueſtras leges, moremq́ maiorum pro nihilo duxit. Hominem qui id crimen cōmiſiſſet, habita priuatim inter

Lex Annalis.

Corneliæ leges.

ter

ter cõmunes amicos quæſtione, puniui: nolens quenquam eſſe in hac ciuitate potentiorem, quàm leges, quàm ueſtra ſcita et iuſſa, maluiq́ orbari & carere amico, ac periculorũ ſocio, quàm quiete ciuitatis, quæ cuſtodiendis legibus continetur. Quocirca miror inimicos meos tam eſſe inuidia ac furore occęcatos, ut mihi pro crimine obiectent, quod inter cætera mea acta facit ad laudem & gloriã meam non mediocrem. quod uidelicet libertas & dignitas ueſtra potior mihi atque antiquior chariſſima amicitia fuerit. Atq; hęc quidem ſunt, Quirites, quæ ipſe egi. Audite obſecro iam eorum, quibus cum pro patria bellum geſſi, egregia facinora, & de quibus paulo antè ſumma quadam attigi perpauca: tantum ut ordine ipſo ad mea peruenirem. nunc aliquanto explicatius quàm antea de illis ediſſeram, ut conferre poſſitis hæc, quę modo audietis, cum ijs ob quæ in tantam ipſe inuidiam uocor. Neq; uero noui aliquid dicam: ſed ea quæ omnes uel uidiſtis, uel audiuiſtis, mecum recognoſcetis. Pleraq; tamen prætéribo. quippe quum nec omnia perſequi ſit animus: nec poſſim quidem, ſi uelim maximè, tum propter infinitam multitudinẽ, tum etiam quod non omnibus ipſe interfui, nec ad me ſingula perferri potuerunt. Vnuſquiſq; dum breuiter, quę noui, percurro, omiſſa per me, quibus et ipſe interfuit, cum animo ſuo repetere ac reputare poterit. Ac primũ quidem totam illam luctuoſam & calamitatis plenã Saturnini Glauciæq; tempeſtatem à C. Mario excitatam prætermitto. Dixi iam de importuna petitione imperij, cũ priuatus per nundinatum illum Tribunum plebis, Conſules pop. Ro. dignitate, imperio, prouincia, contra ius omne faſq; ſpoliabat. quo tẽpore ſatis habuimus ego & collega meus, iniuriam à nobis depellere, ipſo in uolunta

Cinnæ perfidia.

rium exilium euadere permiſſo. Proficiſcẽs ad Mithridaticum bellum, nihil aliud à Cinna ſum deprecatus, & pactus, quàm ne quietem pacemq́ huius ciuitatis turbaret: ne Italiam inter ſe committeret, bellum grauiſſimũ ſuſcitaret. Ille oblitus ſuæ dignitatis, oblitus ſuorum ciuium, oblitus deorũ, qui fidei & fœderibus præſunt, inuidens ſuæ patriæ ocium & tranquillitatẽ, quam ego pepereram, hanc urbem primum diuexauit: à qua uirtute ſui collegę expulſus, Italiam totam in ſeditionem & bellum concitauit, reuocato ex Affrica Mario, qui efferatus exilio, cõuocatisq́ turpiſſime ac crudeliſſime ad bellum contra ciues ſuos ſeruitijs, libera corpora barbaræ ſeruorũ rabiei, ſæuæ libidini atq́ ſtupris obiecit. Hoſtiam primum immaniter diripuit: dehinc Antium, Ariciam, Lauiniũ, colonias noſtras lacerauit, & populatus eſt. poſtremo hanc urbem hoſtiliter cepit: & de ea, in quam nullum crudelitatis genus prætermiſerat, uelut de Cymbrorũ aut Iugurthæ patria triumphauit. Reducite quæſo, ſi abſque intolerabili dolore & animi cruciatu poteſtis, in memoriã, qui fuerit Marij animus? quæ mens? qui uultus? qui etiam in lætitia merorẽ, in miſericordia minas & atrocitatem præ ſe ferebat: quum is tacens, toruumq́ intuens, magnamq́ huic ciuitati machinans perniciem clademq́, tribunali Cinnæ aſſideret, rogatusq́ à Patribus Cõſcriptis, ut fœderibus ſubſcriberet, urbemq́ ingrederetur, riſu maligno & ordine ampliſſimo & tota patria ludibrio habita, neutrum exulibus licere reſpondit. O fatalem huic urbi ſenem, quum tantã in ciues ſuos animo & cogitatione crudelitatẽ uolutaret, leges & iura, & morem ciuitatis, & modeſtiam animi, & ciuilitatem memorabat: ſeq́ bonum ac frugi, & legibus obtemperantẽ ciuem ſimulabat, non quo talis

esse crederetur: sed ut iura, leges maiorum, mores, instituta, libertatem, publicum consilium, ordines, uniuersam patriam derideret, omnibusq́ exitium & interitũ unus comminaretur. Conuocatus est raptim per Tribunum plebis populus, ut comitijs centuriatis de reditu Marij lex ferretur. O felicem hanc rempub. si suarum cladium non meminit: impiã, si meminit, & suæ liberationis beneficium non agnoscit. In multitudinẽ inermem Marius & Cinna, geminum in sæuitia par, impetum à militibus fieri iubent: & non secus mactari, dilaniari populum, quàm si manus luporum in pecorum gregem inuasisset.

Marij crudelitas.

Rogo uos, num fœminis respectus sexus, num pueris misericordia imbecillitatis, num senibus ætatis reuerentia, num sacerdotibus religio ulla profuit? Nunquid plebem sua libertas, nunquid sua Equites uirtus, nunquid Senatum ipsum autoritas tutata est? An fuit ulla uerecũdia patriæ? an ulla maiorum nostrorum legumq́ memoria? Obtruncatur media in urbe consul pop. Ro. collega Cinnæ ab ipso Cinna, illis ipsis insignib. ornatus, quæ nostri maiores non tantũ ueneranda, sed sacrosancta quoq; esse uoluerũt: illis ipsis insignibus, quę extremi populi barbarissimæq́ gentes reueritę sunt, quæ reges ipsi adorarunt.

Octauij cædes.

Bellum aduersus me Consul gessit Scipio: quem ego quum uicissem, ac penes me haberem, quod eum aliquam speciem consulatus uidebam præferre, non sustinui necare, non in carcerem ducere, nõ apud me ad afflictionem & contumeliã seruare, non ire in exilium iussi, sed ipsum cum filio suo liberũ quoquò uellet abire permisi. Hæc animis omniũ iam exciderunt, & nefarius sum, quod non potius meum illi iugulum latusq́ nudaui. Certe Cinna in ipsa urbe collegam suum, non se cõmouentem, contempta & calcata ma-

ieſtate ſummi imperij occidit, ego in caſtris Conſulem contra me gerentem arma ſeruaui. Sed quid de Octauio loquor? in quem poterat aliquod uideri iuſtũ Cinnæ odium, quãuis reuera eſſet iniquiſſimũ. nam quicquid egerat, Senatui ſemper & ueſtris decretis obtemperarat.

Cor. Merulæ mors.

Quæro tamen, Cornelius Merula quid commeruerat, homo innocentiſſimus, atque ſanctiſſimus conſul, latroni illi ſcelerato, libero ciuitatis conſenſu ſuffectus Flamen dialis, quem uel uerbo uiolare grandenefas eſt? At iſte quietiſſimus & optimus uir, uenas ſibi incidere compulſus eſt. Cuius tanta fuit prudẽtia & pietas, ut quum non liceret religione moreq; maiorum Flaminem dialem, apice illo & flammeo opertũ, uitã finire, mœroriſq; tenebris obruta penè mens eius eſſet: imò tam uicina morte profligata, & cum ſanguinis effluxu eiecta: extremum tamen ſenſum religioni reſeruauit, caputq; ut ualuit detexit. Dij immortales, ne ueſtris quidẽ ſacerdotibus atq; aris parſum eſt. Iuppiter urbis huius & imperij ſtator, in cella tua Flaminis tui moribundi cruore reſperſus es. Miſerũ me, qui importunis quorundam calumnijs hæc funera ciuitatis maximo cum ueſtro meoq; dolore & cruciatu animi referre, & acerba illa uulnera renouare cogor.

Optimatũ cædes.

Occiſi ſunt duo fratres C. & L. Iulij Cęſares, occiſus Attilius Seranus, P. Lentulus, L. Craſſus, M. Antonius, conſulares omnes, quæ lumina ciuitatis? quæ columina Senatus? quod præſidium? ex quibus conſtitutum Senatum, uere dixiſſet Cyneas ille Pyrrhi legatus, ex regibus conſtare.

Catuli mors.

Tum illud de L. Catulo, dij immortales, quale fuit? quàm acerbũ patriæ, quàm graue bonis omnibus, quàm funeſtũ autoritati Senatus? quum totus penè ille ordo Marium obſecraret ſupplex, ut eum uirum ſaluum eſſe uellet, qui ipſius aliquando

fuiſſet collega, cũ quo maximas res geſſiſſet, ſine quo triumphare noluiſſet: quem iam mortuum, fieri ſi poſſet, deberet ad uitam reuocare, & patriæ reddere. ille inſita pertinacia & obſtinatione animi aſpernatus totum Senatũ, ſpreta & cõtempta dignitate clariſſ. uiri, moriendũ eſſe reſpondit. qua uoce nulla poſſent excogitari ſatis digna ſupplicia, cum qua ſpiritum illum teterrimum, & immaniſsimam animam efflare debuiſſet. Tum ille uir, quo meliorem non uidit hæc ciuitas, ignominiæ & ſuperbis Marij contumelijs ſe ſubſtrahens, accenſis ſe carbonibus ſuffocauit. Cui uacauerit enumerare Senatores omnes, equites, plebeios, qui à Mario interempti ſunt? quum ille militibus ſuis ſignũ dediſſet, ut quencunque uel non ſalutaſſet, uel ſalutantem non reſalutaſſet, extemplo cõfoderent. O uere ſignum hominis, cuius non referret, qui ſui ciues occiderentur, modo ſe illorum cruore ſatiaret, & totam huius ciuitatis uitam extingueret. hoc ſigno interierunt innumeri, inter quos Senator pop. Ro. C. Arcarius etiam, Marij amicus. O tempora illa funeſta. ô infelices matres, quæ in id tempus pepererunt. miſeros ſenes, male uſque in illam ſeruatos diem. Circumcurſabatur tota urbe, Quirites, iuſſis & occidi et occidere. erat amariſſima et luctuoſiſſima ſpecies illorũ fugientium, latitantium, ſpeluncu lam aliquam & latibulum quæritantium: horum inſectantium, trahentium, raptantium, cædentium, obtruncantium. Ciuilis cruor uicis omnibus profluebat. iacebant ubique corpora cæſorũ, & calcabantur. quæ etiam lapides ipſos in ſui miſerationem excitare potuiſſent. eadem mox in Tyberim abiecta, fluminis curſum atque impetũ auerterunt. Senatores Bebium & Numitoriũ, unco carnificum per medium forum tractos, uidiſtis. & Bebius ſine ferro,

Marij ſignũ ad milites.

C. Arcarius

Bebij et Numitorij interitus.

I 3 ferarum

ferarum ritu, inter manus carnificum laceratus & discerptus est: ut tam barbara in Senatorem immanitas, ciues aliquot adegerit, ad Marianis in suo Bebio gratiam referendam. Sequitur nouus annus, Cinna et Marius sine suffragijs populi, sine autoritate Senatus, cum incredibili omnium ordinũ gemitu & planctu, confecta senio & luctu tota ciuitate, consules se ipsi creant: obtritis & oppressis legibus, senatu, populo, libertate. Marius quo die magistratum inijt, ut eodem omine auspicaretur dignitatem, quo sibi pararat, Sex. Licinium senatorem po. Ro. de saxo deturbari iussit. ut illi deo sacra faceret, qui hostijs humanis & cruore Romano propitiatus, consulatum ipsi septimum tribuerat: quod tam multa ciuium millia interfecisset. Illumq́ magistratum, quem maiores nostri ad conseruandos ciues inuenerant, ipse à ciuium pernicie auspicatus est: & quo die ne conuiciũ quidem fugitiuo fieri moris esset, ipse Romanum senatorem innocentem contumelia morteq́ affecit. Atque his quidem tantis, tam nepharijs sceleríb. obrutus & contaminatus Ma-

Marij mors

rius, paucis post diebus tandem moritur: magno cum dolore, ut ferunt, quod non licuisset ipsi, eos quoque qui ad me cõfugerant, delere. Releuati, & recreati omnes ciues erant: Vrbs ipsa tanquam ingenti & læti fero liberata morbo, respirare, & lucem intueri uidebatur. Ego qui iam reditum ad liberandam patriam parabam, sperabam fonte illo mali sublato, reliquos ciues animos mentesq́ ciuium accepturũ. At pro uno Mario (cuius etsi magna erant flagitia, senex tamen in hanc urbem memoria beneficiorũ ita occæcabat homines, ut nondum tanta mala cõmeruisse uideretur, quanta bene demeruisset.) exurgunt repente Norbanus, Carbo, Scipio, Brutus, Sertorius, Perpẽna, Fim-

bria,

bria, et Marius iunior, sæui leonis sæuissimus catulus, homines iuuenes, feroces, audaces, seditiosi, temerarij, crudeles, importunissimi, huius ciuitatis & Italiæ totius hostes, quorum tam impura & impia fuere facinora, ut Marius senex mansuetissimus atq; lenissimus existimatus, & desideratus sit. Quemadmodũ de Siciliæ tyrannis narrant, in quibus sequentium importuna & intolerabilis crudelitas efficiebat, ut superiores, & optimi uiderentur uiri, & desiderarentur. Euertebat Marius senex patriam, sed quam seruarat: & quos à Cymbris trucidari prohibuerat, trucidabat ipse. Hi uero alij res suas à pernicie patriæ incipiebant: & quũ nemini salutem attulissent, omnibus cædem, exilium, cladem, pestem afferebant. plebem irridebant, Equites habebant ludibrio, Senatum opprimebant ac fugabant. Fit ad me in extremis terris pro hac republica belligerantem, principum & bonorum omnium concursus. Senatus quidam esse iam meis in castris uidebatur. si qui in Italia remanebant, unica mei aduentus spe reficiebantur, ac refouebantur. ea recreati perdurabant. quandiu illa superesset, nondũ relinquendam sibi esse uitam arbitrabantur. Me infelicem, quod hoc scelus me coegit fortuna committere, quòd non posthabitis rebus omnibus, opem continuo, ac salutẽ patriæ tuli. Quid enim attinebat pro hac repub. bellum gerere: quæ breui tempore nulla futura esset. Verum mihi id, Quirites, integrũ non fuit. Nam si quod tum agebã, reliquissem, nec patrię subuenissem, & Mithridates abire me libere nõ siuisset. Veni igit̃, simul ac potui, simulac licuit: expectatus quidẽ, & tardus, sed nõ omnino serus. Hęc enim omnia quę uidetis, meo reditu cõseruata sunt: quæ iam nulla prorsus essent. Neq; ẽm illi ciues solũ suos internitione perdere cõiurarant, ne

Marius iunior.

Siculi tyranni.

ne quis esset, qui suis regnis, quæ inter se partiti erant, contrà ueniret, & obstaret: sed his muris, parietibus, templis, delubris, aris, bellum intulerant, incendiũ & ruinam minabantur. Prouidebant enim fieri non posse, ut stante ullo ciuitatis huius uestigio, regnare sibi qua in parte, & orbem diuidere uacaret. Carbo à Capitolio, pulcherrimo totius imperij opere, incendij initium fecit. quod templum iam inde ab Regibus extructum, à primis illis Consulibus dedicatũ: quod summa semper religione, per quadringentos annos ueneratum cultumq́ est: quod ne capta quidem hac urbe à Gallis est uiolatum: quod reliquias huius imperij fideliter tutatum est, nobisq́ conseruauit: nunc impiorũ flãmis conflagrauit. à Consule ignis subiectus est: qui ignem suo sanguine, si alia re non posset, restinguere debuisset. Vt intelligatis, Quirites, non modò contra uos suscepisse nefarios illos bellum & arma: sed contra parietes etiam, & tecta, contra templa, & Gigantũ more contra Deos ipsos. Cũ XV. ducibus, huius communis patriæ capitalibus hostibus, magnisq́ & numerosis illorum copijs bellum gessi. non credo illos ope aliqua, uiribusq́ humanis potuisse uinci: deorũ uirtute & ope, quibus illi bellum indixerant, uicti, mactatiq́ sunt. Neq; uero tantũ ipse arrogauerim, & sumpserim mihi, Quirites, ut opera, consilijs, uirtute mea solum, tam multos & acres hostes uictos existimarim: dij omnipotentes, illos potestate & numine suo prostrarunt, atque afflixerunt. Iuppiter Opt. Max. sacrilegos illos & impios duces, sui templi incensores, fugauit, & insectatus est. cui pro tam impijs maleficijs continuas pœnas, & quandiu uixerunt dederũt, & nunc apud inferos sempiternas dabunt. Non inquam mihi tantum, Quirites, sumo, ut mea ope ac consilijs tam multa,

Capitolium incensum.

multa, tã uaria, tam difficilia bella confecta esse profitear. Plerosq; uestrûm audisse non dubito, certe multi interfuerunt, quum me priore bello Mariano Posthumius aruspex omnib. notus, inimicos armis persequi hortatus est, id Iouem extis declarare, ac iubere. Lucium Titiũ nouistis omnes, is mihi in Asia de Mithridatici belli euentu sollicito et anxio, uerbis Iouis uictoriam, quæ in illius manu ac potestate est, denunciauit, & promisit. Idem, miles quidam ueteranus, sanctus et innocens uir, ex legione sexta retulit, addiditq;, recuperaturum me ex inimicorũ manibus, multo illorum sanguine, patriam, remq; pub. instauraturum. Imago numinis eadem utriq; apparuit Tarenti, quum de bello deliberabundus sacra facerẽ, Iuppiter uitulino iecore, eodẽ Posthumio interprete, magno me esse & pergere animo imperauit. Illius ductu atq; auspicijs, Quirites, non meis, libertatem recepimus, remq; publicã. Ego manus tantum accommodaui, deorum & Iouis in primis ea laus est, ea gloria, qui ruens imperiũ hoc consulcijt, ac stitit, ideo Stator est à Romulo maxima sapientia, nec minore præsagio nuncupatus. Mihi si quid debetur, id non maius est, quàm quod legato solet, aut operis alicuius administro tribui. Fuit etiã mea dux ipsa Bellona: cui sedem in arce merito nostri maiores attribuerũt, quod ipsa, deusq; Mars, parens conditoris huius urbis, præsides bellorum, hunc populũ imperiumq; semper fortunarunt. Quæ eadem Bellona, Quirites, multis audientibus nunciari suis uerbis per quendam è familia L. Pontij, uiri fortissimi, iussit, se meorum itinerum ducem atq; adiutricem futurum, properarẽ ad urbem uenire, ut à flamma & incendio pulcherrimũ orbis terrarum templũ liberarem, quod ad pridie nonas Quintilcis esset deflagraturum, idq;

Iupiter cur Stator dictus.

Bellona.

ita, ut uidistis, factum est. Copiæ erant meæ, fortes illæ quidem & exercitatæ: sed si cum tot exercitibus, quot in patriæ excidium coniurarant, conferantur, exiguæ atq; imbecilles. Vicimus ergo, quoniam pugnabant nobiscum, & pro nobis, patria, bonorum ciuium uota, pietas, religio, libertas, innocentia, pudicitia, fides, æquitas, bona mens, honestas, quicquid est uirtutum, deniq; Dij ipsi immortales. pro illis uero, & cum illis parricidis, petulantia, libido, furor, fraudatio, immanitas, cædes ciuium, casus, & ruina huius urbis, impietas, quicquid deniq; est uiciorum & scelerum, ita ut illa tanta bona sine exercitu & armis, hæc ista mala totumq; exercitum amentium & impiorum hominum superassent, profligassent, oppressissent: & ipsi dij immortales maiestatem suam læsam inultã esse non fuissent passi. Non abutar, Quirites, humanitate uestra, qua me tã patienter de huius reip. cladibus narrãtem tamdiu auditis. Nõ enumerabo mala, quæ Carbones illi, & Norbani, & Marij, huic ciuitati & patriæ suæ intulerũt, propè infinita: quæ & uos audire, & me recensere, impediret dolor. Nõ uulnerabo animos nostros illorum temporum cõmemoratione. Sileatur igitur, quod Marius senex, & Cinna, in unũ sese annũ consules, sine suffragijs populi, sine autoritate Senatus crearunt: Cinna & Papyrius Carbo, in duos. qui Cinna diutius si uixisset, uos Quirites ius creandorũ suffragijs uestris consulum amisissetis. morem ille induxisset, ut se ij crearent, qui plurimum possent. Mortuo Cinna, Norbanus & Carbo, Marium iuuenem, contra leges omnes ueteres & nouas imperitum & furiosum adolescentem, uix annos uiginti natum, per uim consulem fecerunt, cum summa omnium ordinũ inuidia, ingenti mœrore & planctu recordantium, cu-

Cinna.

Marius iunior.

ius

ius patris esset filius, quos animos tam funestos huic reipublicæ gereret, quantum anhelaret scelus, quam minitaretur pestem, atq; omnes furiosus ille iuuenis fefellit. Nam quamuis nullus esset, qui non illum perniciem & extremam huic reip. calamitatem allaturum timeret, ipse tamen expectationem cunctorum uicit, ac breue intra tempus multo euasit immanior atq; intolerabilior, quàm omnes ipsum fore pertimuerant. Nam paulo antequàm ad Sacriportum armis esset mecũ decertaturus, uoluit eisdem dijs sacra facere, quibus pater suus: illis nempe, quos dixi gaudere & placari sanguine & hostijs humanis, corporibusq; ciuium Ro. tum ne nihil omnino designaret eorum facinorũ, quæ animo iam diu cogitabat & destinabat, L. Damasippo prætori, satelliti & administro furoris sui imperat, ut per speciem consulendi coacto Senatu, totam nobilitatem intra temporis punctum contrucidatam tollat. Exequutus est bonus miles imperatoris iussa sui: nullusq; fuit in urbe nobilis, qui non eadem hora nephandiss. illis armis occideret. O Valerij, ô Cornelij, Horatij, Aemylij, Mutij, Claudij, Catuli, Fabij, Manlij, qui hanc nobis tam florẽtem remp. tradidistis, quã uestris laboribus, sanguine, uita auxistis et firmastis: in qua sedes uestræ memoriæ, domicilium esset uestræ posteritatis: ut uestra beneficia multũ posteris uestris opum, honoris, gloriæ, dignitatis pararent. En uobis in ea ciuitate, quam toties uestris consilijs atq; armis liberastis & cõseruastis: En uobis, puer unus Arpinas, furore amens, cædem, incendia spirans & anhelans, nepotes omnes uestros non tanquam uilissima mancipia, à quorũ cæde humanitas nõ solet deterrere, sed tanq; uictimas in solenni publico sacrificio uno suo uerbulo mactat, progenies uestras nominaq; delet.

Scæuolæ mors. Obtruncatus eſt ſanctiſſimus conſularis, Q. Scæuola Pontifex maximus, in ueſtibulo tuo Veſta mater: tuiq; ſanctiſſimi & ſempiterni ignes cruore pontificis tui penè reſtincti ſunt. reſtincti fuiſſent, ſi ex tam ſenili & exhauſto corpuſculo ſatis ſanguinis effundi potuiſſet. *Cn. Tremelius.* Maiores noſtri Cn. Tremelio tribuno plebis mulctam dixere, quoniã illi neſcio quod uerbum parum honorificum in M. Aemylium Pontificẽ maximum exciderat. Scæuolæ autem, Quirites, nec reuerentia profuit illius auguſtiſſimi pontificatus, nec extrema ætas, nec conſulatus & ſummi geſti honores, nec uſu tantarum rerũ collecta ſapientia, nec multa magnaq; in hanc ciuitatem beneficia, nec reſpectus ullus ſacrorum & religionis, nec locus ipſe ad quem uelut ad ſalutis portum confugerat, nec memoria in Marios ſenem atq; iuuenem meritorum. Scæuola enim, Quirites, ut Marium ſenem hoſtem ſua ſententia cenſeret, adduci nunq̃ à Senatu potuit, iuuenem uero, Carbonem, me, nos omnes, & eos qui interierunt, per cõpoſitionem conſeruare uniuerſos uolebat et conabatur. Hæc eſt gratitudo patris? hæc filij? hanc illi Metellis, Catulis, Murijs optime de ſe meritis, hãc Senatui, hãc po. Ro. pro tot collatis conſulatibus homini nouo atque obſcuro, hanc inq; gratiã referunt? Méne tantum ſcelus, tam inexpiabile nephas admittere, ut quum arma tenerem à patria data, tantas patriæ iniurias propter ullam futuram ingratorum ciuium inuidiam nõ perſequerer & ulciſcerer? teterrimo latrocinio non releuarem, & iam ruinæ proximam non fulcirem, & in priſtino ueſtigio & gradu reponerem, è manibus & faucibus latronum non eriperem? ſubiectum toti urbi atq; Italiæ ignem non extinguerem? non dico cum tali exercitu hæc me fuiſſe facturum. Sed ſolus ipſe ad

iuuantibus

iuuantibus dijs immortalibus, quicquid etiam usq; est sancti, æqui, pij, copias illas nefarias fudissem, & profligassem, aut certe illis resistere, & meum unicum pectus opponere tentassem, ut Coclitem illum initio libertatis fecisse perhibent. Sed dij immortales melius, qui & mihi meoq; exercitui talem animum ac uires, & Metellis, Pompeio, Crasso, Lucullis, Philippo, Seruilio, Catulo, populisq; omnibus Italiæ talem dedit mentem, ut mecum ad dignitatem huius imperij, ad salutem huius urbis & reipub. consentirent & conspirarent: illasq; impias siccariorum et latronum manus, uiribus, occidiõe, fuga, aut è uita, aut (quod proximũ erat) ex Italia pellerent. Ingressus urbem maius mihi subito exoritur malum, quum hic ante Collinam portam, spectantibus uobis omnibus, adiuuãtibus etiam & satagitantibus, de publica salute sollicitis, conferre cum Telesino et Samnitibus signa necesse fuit. in qua pugna non iam cum ciuibus mihi erat contentio, non de principatu bonorũ in hac repu. aut malorum certabatur: sed Samnium'ne, an hæc urbs princeps esset Italiæ et orbis terrarum: hic'ne esset imperium mundi, an his disturbatis & dirutis tectis, aris, focis, penatibus, templis, delubris, hac urbe funditus excisa, deleto nomine Ro. imperium in Samnium transferretur. Quodq; ad Caudinas furcas missis sub iugum Romanis legionibus, propter ciuitatis huius concordiã perfectum nõ est, nunc per discordiæ ciuilis occasionem perficeretur ante urbem ipsam. Et erat Telesino fiducia huiusce rei maior, q̃ Herennio Pontio illi seni: qui carpẽto est in filij imperatoris delatus castra. nõ quod tanta Telesino esset prudentia, aut rerum usus, ac Herẽnio: uel uires Claudio Pontio Herennij filio pares: sed quod tũc inuẽti sunt consules, qui se pro patriæ sa-

ſute ad exoluendam religione ciuitatem pro fœderibus ultro et dedi uoluere, & ut dederentur populum hortati ſunt. Nunc conſules ipſi, ne pilus potentię ſuę detraheretur, tollere imperium patriæ, ciues uniuerſos iugulare, hanc urbem & Italiam totam exteris feriſcꝫ nationibus diripiendam & uaſtandam tradere parati erant, & ſic inſtituerant. Repuli ergo à uobis Quirites, ueſtris coniugibus, liberis, fortunis omnibus, furẽtes Teleſini & Samnitiũ mẽtes: facẽ illam in huius urbis incendium accenſam, in eorum domos & capita cõuerti, recuperaui remp. liberaui ciues meos, ſeruaui hoc imperiũ, patriam ex faucibus fati eripui. At horum omnium memoria deleta iam eſt, uſcꝫ adeò ſumus omnes in timore benigni, poſt timorem ingrati. Illud recordantur, quòd occidi eos iuſſerim, qui in uiſceribus & uenis ciuitatis ſanguinem abſorbentes noſtrum hærebant reſidui hoſtes: uti eadem opera pręmium tam bene meritis legionibus perſolueretur, & perditiſſimis ciuibus ſentinacꝫ ſcelerum respubli. per purgaretur, quo ſine metu & ſollicitudine libera deinceps agere, & ſibi reſtituta poſſet. O mors, à dijs ipſis non in malum, quod multi credunt, ſed in maximum ſæpe bonum hominibus donata, ꝙ multa tecum afferſ merito optanda. Marij, Cinna, Carbo, Norbanus, Teleſinus, qui Ro. nomen extinguere conabantur: qui eiuſce rei, quam cogitarant, maxima & horrenda iecerãt fundamenta: quod diem ſuum obierũt, inuidia carent, nihil putãtur feciſſe. ego, qui illos compreſſi, et repuli: qui iſta omnia, quæ ſtare nunc uidemus, cõſtitui & conſeruaui, quicꝫ eos malos à quibus boni mactabantur ſuſtuli: quod nonnullos ſceleratos homines perdidi, ut boni omnes ſalui eſſent, quoniã uiuo, & in oculis meorum ciuium uerſor, habeor intolerabili

Mors ſæpe bona.

tolerabili odio, premor inuidia iniquissima. Poteram et ego in Marij regno uiuere honoratus, quippe meus consensus, & tacita comprobatio stabilimentum fuisset illius. Voluissetis, ut me uidente ac tacẽte, breui tẽpore urbem totamq́ Italiã deserta illi ac desolata reddidissent, quum alios necarent, alij ultro sibi mortem arcesserẽt, alij exulatum irent, ac suapte sponte solum uerterent, tanta mala fugientes. Nequicq́ ego Quirites, tot præsentibus periculis, tot ærũnis, nulla salutis meæ habita ratione, tanta pro patria gessissem, quæ apud æquius iudicantes inuidia sublata nulla obscurabit ætas: inuidiam fama & gloria sempiterna consequetur: si in grauissimo eius casu & extremo discrimine illi defuissem. An hoc postulabant et reposcebãt beneficia erga me uestra, ut ego qui aliquid tum possem, causam ipse publicam desererẽ? Quis ergo suscepisset? Inops aliquis de postrema plebe? an ratio meorum factorum, quæ ipse patriæ tanq́ pignus meæ in se pietatis dedi? Iugurtham post tam uaria bella nondum fractum, et ingens bellum reparantem, uinctum ego in castra Ro. perduxi, obiecto capiti meo multis periculis Bello Cymbrico. Quis obsessum Marium liberarit, quis optima curatione & singulari prouidentia commeatuum exercitus nostri ne fame perirẽt effecerit, quis fuerit totum penè illius uictoriæ momentum, scitis omnes: non modo qui in illis castris fuistis, sed qui certos rumores nũciosq́ domi audiuistis. Domui, ac imperio uestro magnam partẽ subieci earum gentium, quæ alpes & illam feritatem incolunt, quæ Italiæ & possessionibus uestris quotidie imminebat. In Asia quibus prælijs Gordium uicerim, quẽadmodum Ariobarzanem regem uobis amicũ uestro iussu in regnum restituerim, quo animo, quanta uirtute

Syllæ gesta.

& strenuitate, dicerem fusius Quirites, si & de mea tanta gloria non sine suspicione iactantiæ dicendum non esset, & aliquem uestrûm ignorare existimarem. Tum & illud, quod ad me primum uestrûm imperatorem legati uenere Parthorum, uestraq; signa & legiones mea opera adorauerunt. Bello sociali, quum Samnites consularem exercitum fudissent, Nolam coloniam nostram interempto L. Posthumio prætore in suam potestatem redegissent, Esserniam itidem coloniam occiso M. Marcello expugnassent, atq; occupassent, ego illam mihi depoposci gētem, cum qua decertarem, reip. q; iniurias ulciscens uirtutem meam declararem, ueram & perpetuam gloriam nanciscerer, & boni ciuis officium patriæ approbarem. Samnites igitur primo prælio ita uici, ut bina eorum castra expugnarim, multis deinde conflictibus populum illum retudi ac compressi, coronaq; obsidionali ab exercitu nostro per me liberato donatus & decoratus sum. Hirpinos domui, hosq; duos populos, aliosq; permultos imperio uestro, Quirites, restitui. Consul hinc ingenti comitiorum, propter hæc tam egregia facinora, consensiōe factus, nunq; persuaderi mihi potuisset, ut Marium senem ita in hanc remp. furere & debacchari pateter. Victoriæ deinde totius Græciæ, & pugnæ illæ cum Archelao, & cum Dorilao, præfectis Mithridatis, cum illo ad Cheroneam, cū hoc ad Orchomenū, in quarum priore cum centum millibus peditum Barbarorum, decem millibus equitum, signa contuli: ex quibus uniuersis decem millia solum fuga tutata est: quum ex nostris (mirabile Quirites dictu) quatuordecim dumtaxat desiderati sint, ex quibus etiam, quum aduesperasceret, duo in castra redierūt, qui ardore pugnæ acti, longius hostem erant persecuti. In posteriore pugna

Bellum Sociale.

re pugna

re pugna cum Dorilao contra octoginta millia delectissima ex toto Mithridatis regno sum congressus, aspero & difficili supra modum prælio Quirites, in quo nostri ordines turbati, ac loco moti, fugæ sese, fortissimæ alioqui legiones mandare incipiebant: quoad reuocati per me inter primos uersantem, militesq; obiurgantē, ꝙ suum imperatorem desererent. Nam mihi, Quirites, consilium erat, si non uicissem, fortiter illic occumbere. milites uerecundia illa et ingenuo Ro. pudore gradum magno animo stiterūt. maiore etiam in pugnam regressi, auerterunt hostem, fugaruntq;. nec alia res cædendi finem fecit, quàm lassitudo. Tropæum à me utroq; loco uestrarum (ac si hoc mihi, ut reliquis Imperatoribus permittitur) mearum quoque uictoriarum insigne omnibus futurum sęculis, clarissimumq; monumentum Marti, Victoriæ, Veneri erectum est. Hæc inq;, uictoriæ animum mihi incredibili ardore accendebant, ne eam ciuitatem, pro qua tam nobilissimas ego res gessissem, in qua futurū esset meæ tantæ gloriæ, mei nominis, meæ gentis & posteritatis æternum domicilium, manibus latronum & gladiatorum Cinnæ, Marij, Carbonis, Norbani, Thelesini, reuelli ac penitus extingui ferrem. Non sum Quirites, adeò mei negligens, honorumq; contempto, rnon ita meticulosus, ut memoriam tantarum rerum ignauia aliqua & secordia idem ipse delerem, ut quum ea gessissem, quæ magna cum mea gloria posteritas tota esset celebratura, metu aliquo uel uitæ meæ, uel inuidię, uel ne uiolarē ciues meos, qui suam ipsi patriam euertebāt, tenebras & obliuionem meis gestis offudissem. Neq; enim id erat lædere patriam, ab intestinis eā hostibus liberare: fuisset potius ipsam perdere, pestem illam, quæ cotidie & maior & ualidior grassabatur,

ſinere tantas uires acquirere, quantas uoluiſſet, quãtæ certe ſuffeciſſent ad hæc omnia diſturbanda & excindenda. Vita uero mea Quirites, & uniuſcuiusq; ueſtrûm, certis à natura terminis cõcluſa & diffinita eſt: quam etiam ſi nulla uis ingruat, ipſa tamen illa natura ſuo tempore tanq; creditor debitum exiget. Quid ergo pulchrius excogitari poteſt? quid beatius? quàm cũ ſit omnibus, et forti uiro et ignauo moriendum: ipſam uitam ad ſempiternam gloriæ famam fœnerari? & id quod eſt naturæ debitũ, cum ſumma utilitate patriæ, cum ſumma noſtra laude & gloria naturæ reddere? Quod cum eſt omnibus cogitandum præſtandumq;, quantũ fieri poteſt, Quirites, tũ in primis per id tẽporis erat mihi optandum, & quærendum, quo quũ talia egiſſem, ut nihil mihi amplius eſſet ſperandum in uita: nihil felicius contingere poterat, q̃ ſi patriæ, cui omnia tribueram, uitam quoq; ipſam, quæ ſola ſuper erat, elargirer. At uero inuidia erat metuenda, quæ ex tanta mea uirtute, & in patriam charitate, orta eſt. Ego Quirites, certo ſcio, etiam ſi uos gratiam non habeatis, iſtos tamen ipſos parietes et muros, ipſa Deorũ templa, hæc omnia loca, à quibus ruinã & flammã arcui: ipſam urbẽ, quæ meo beneficio in ſuo ueſtigio perdurat: hæc inq; muta, gratiam ſempiternam habiturum, mors etiam ipſa, quæ inuidiam auferet, iudicia hominibus æquiora afferet. Tunc enim poſteri merita, quæ nonnulli præſentes non cognoſcunt, intelligent: me conſeruatorem huius reipublicæ, hos ingratiſſimos homines pronunciabunt. Ipſi quoq; Dij immortales, quorum delubra & ſedes tum ſeruaui, tum etiam incenſas reſtitui ac reparaui: quorum ego conſilijs & nutu, ſingulariq; in hanc rempublicam amore, ipſam eandem rempublicam in ſuam reddidi & repoſui

Vitam cum beneficio finire, præclarum.

Mors inuidiam aufert.

sui

sui dignitatem ac libertatem: piorum ad hæc manes, quos iniuria cæsos de scelestißimis carnificibus uindicaui: Quirinus ipse, & maiores nostri, quorũ urbem, ciues, progenies, monumenta, ab incendio, cæde, casu, rapinis eripui: gratiam mihi pro tantis benefactis referent. Quod si me aliquod, meis præclaris consilijs atq; gestis indignũ fatum manet, id ego Quirites non recuso: æquo animo quodcunq; fuerit, accipio. Conscientia enim meorum benefactorum magnum mihi & in uita monimẽtum erit, & in morte solatium. Hæc enim conscientia, quæ bene actæ uitæ testis est, hominem miserum esse nunquam sinit: sicut nec scelerum arbitra, felicem. Præsertim quum eò sit progressa mea uirtus, ut eius memoria nullis limitibus terminata & comprehensa, interire simul cum corpore nulla ui queat. Ita eripere inimici uitam possunt, non possunt famam, non possunt æternum nomen, immortalem gloriam. nõ possunt animum, quo ego semper me seruasse patriam gaudebo. non possunt hanc ipsam patriam, quæ per me erecta & confirmata, quamdiu fuerit (erit autem, ut spero, æterna) beneficiũ in se meum sentiet, et recordabitur. Neq; uero quantum in me fuerit, occasionem ullam dabo iustæ inuidiæ, nec locum ullum aperiã obtrectatoribus, nemo causabitur me, quum illa omnia egerim, quum patriam grauißima tyrannide liberarim, non patriam in sua certa & clara libertate relinquere, meipsum tyrannos expulisse, ut in locum illorum ipse succederem. Dictatura Quirites, si uestræ libertati obstaret, non esset magistratus à maioribus uestris ad difficillima huius reipu. tempora, asperrimos & extremos casus paratus & constitutus. quale tempus, si ullum post hanc urbem cõditam fuit, istud fuit, quo mihi is magistratus mandatus à uo-

Conscientia magnum solatium.

bis eſt, quem ego geſſi, ne ea ciuitas interiret, à qua eſſet inuentus. Nam me libertate ſupra mortaleis omnes gaudere, omnia mea acta indicio ſunt. Proferat aquis liberum cuiusq; uel dictum in mea dictatura, uel factum, quod fraudi fuerit, & paratus ſum quācunq; pœnam ſtatueritis, ſubire. Recenti uictoria Nonius cognatus meus, & Seruius propinquus, prætorij candidati, repulſam à uobis tulere. Quæſo uos, quid publice me de ueſtro facto ſentire teſtatus ſum? niſi gaudere me, quòd poſt tam uiolentos dominos, ſpeciem non adumbratæ, ſed ſolidæ expreſſæq; libertatis uideretis, fructū perciperetis. Quàm multi ſunt, qui de me male ſentiūt, mihi male cupiunt? & nocerēt, ſi liceret. Et ſic eos eſſe affectos exploratū eſt mihi, & cognitū. at hi uiuunt: & per me uiuant, licebit. Quod malum mea inſania eſſet, ſi quum pro libertate patriæ pugnaſſem meæ, illam non eſſe liberam per me unum ſtaret? Ego Quirites, huius communis patriæ ſum ciuis, hic Romæ in ipſa libertate natus, educatus, inſtitutus: maioribus nobiliſſimis, nempe gente Cornelia, quæ pro libertate ueſtra geſſit res maximas. libertatem, dignitatem, ſalutem, imperium, gloriam, huius æternæ reip. unicè diligo: legibus maiorū noſtrorum, iudicijs, moribus, inſtitutis, uiuere & ſtare uolo. iuxta quę omnia, dico me totam uitam duxiſſe. Hæc qui mecum conſeruare uolet, hunc ego opibus, amicis, meipſo adiuuabo. qui plus poſſe uoluerit, q̃ leges & iura: qui imperare Senatui, dominari populo, qui bellum ciuile mouerit: eſtote bono & ſecuro animo Quirites, huius amentia & furor quemadmodum reprimatur & coerceatur, prouiſum mihi atque proſpectum eſt. Quamobrem, ut primus ipſe uiam quam muniui ingrediar, ut appareat nihil plus quàm libertatem, leges, æquū bo-

numq;

numq; in hac ualere ciuitate: ex hoc loco & tempore facio unicuiq; potestatem requirendi, & repetendi à me, siue pecuniam ablatam, siue agros abiudicatos, siue cognatum uel necessarium interfectum, siue quid aliud est, quod me iniuria fecisse dicat. omnium paratus sum legibus et iudicijs rationem reddere. Quod ut liberius & commodius fiat, ne'ue ullus inuidiæ & detractionibus pateat à me datus locus, ne'ue meus obstet magistratus, dictatura mē Quirites, abdico. Soluite lictores fasces istos, frangite secures. priuatus sum. *Sillanæ dictaturæ abdicatio.*

DECLAMATIONIS TERTIAE FINIS.

IOANNIS LODOVICI VIVIS, DECLAMATIO, VERBIS M. Aemylij Lepidi consulis, in Syllam iam priuatum.

ARGVMENTVM.

Paucis diebus antequàm Sylla deponeret dictaturam, comitia consularia habita sunt. consulatusq; petitor inter reliquos erat M. Aemylius Lepidus, homo patricius, ex nobiliß. gente Aemylia, miræ libertatis & audaciæ. cui cum esset inuisa atque odiosa tyrannis Syllæ, cum Sylla creari consulem non patiebatur. Pompeius uero iuuenis, toti senatui populoq; gratiosißimus, qui iam de Africa domita triumpharat, eques Romanus, antequàm esset senator, pro Aemylio ita connisus est, ut eum consulem effecerit, & quidem priorem collega Q. Luctatio Catulo, maxima cum indignatione Syllæ. Aemylius & æquum & è dignitate maiestatéq; po. Ro. censens, ut Sylla tantorum scelerum pœnas lueret, accusat eum apud populum omnium criminum, quæ commisit & ante dictaturam, & in ipsa dictatura. Sperans etiam fore, ut supplicio de Sylla sumpto, exules qui Syllæ arma fugerant, reducerentur: bonaq; & possessiones, quas amiserant, recuperarent. nam id ipse maximè cupiebat. Verum Sylla tametsi priuatus, tum suis, tum etiam Pompeij, Catuli, Craßi, Luculli, & aliorum nobilium opibus, & pristina maiestate, facilè seipsum à consulis inimicitijs & conatibus tutatus est. Nec solum nihil est ob malefacta paßus, sed etiam potens semper usque ad mortem uixit obijtq;, ut ipse semper prædixerat, felix. si mō felix quis esse potest, tantis flagitijs, sceleribusq;, susceptis: tot millibus ciuium sociorumq; & in bello, & in pace contrucidatis. Verum felicem se ille futurum existimabat, si tam innumera facinora impunita commisißet. quum minus reuera fuisset miser, si aliquas pœnas suorum scelerum dedisset.



II deæq; om̄es, et ipse urbis huius parens Romulus, Quirites, merito me mactarēt læto, familiamq; meam affligerēt infortunio, si homo natus in Aemylia gēte, qui quotidie tot fortissimorum & clarissimorum uirorum imagines domi uideo, patris, aui, proaui, reliquorūq; maiorum, qui et me uobis uelut pignus deuinciunt, et uos mihi perpetuo commendant, non dicerem fortiter, quæ de rep. sentio: non uestram dignitatem, gloriam, libertatem, si uerbis & iure non possem, manu certe atq; armis defenderem. Sic doctus, sic institutus à puero in hanc ætatem sum, Quirites, ut omne præsidium mearum opum in libertate huius populi, in magnitudine huius imperij, in gloria & honore meæ patriæ situm putarem: benefacta maiorum meorum dignitati & gloriæ mihi tum demū futura, si eadem ipse uia ingrederer huic reip. benefacere, qua illi. Si enim degenerarem ab illa uirtute, non modo Aemylius & Lepidus non essem, sed ne ciuis quidem: qui ortus talibus maioribus, non plus præstarem, q̄ quiuis de plebe. quum etiam plebei homines, parentes suos uirtute & gloria rerum gestarum uincere, eosq; nobilitare conentur. Quocirca Quirites, cū genus meum me semper & admoneat, & penè cogat, ut de uestris commodis cogitem, nunc addito consulatu, & à uobis tanto beneficio accepto, quali me esse erga remp. animo necesse sit, facile ex sese unusquisque iudicet. Illo ipso die, Quirites, quo primū ad remp. accessi, meq; ipsum & familiam nostram reputare cœpi, cognoui mihi fore turpissimū, nisi meritis & nobilitati illorum responderē. Illa uero hora, qua comitijs centuriatis prior consul renunciatus sum, tum demū certum mihi fuit, nullam

Exordium nobilium.

lam

quod omnium indigniſſimum eſt, ſeruientibus uiolentiſſimo domino, impuriſſimo latroni, ſceleſtiſſimo parricidæ. Prò ſancte Iuppiter, qui hanc urbem toties tutatus, toties ſeruaſti, quum acerui corporum cæſorum medio iacerẽt foro, quum nouum & inauditum crudelitatis genus in liberum populum exercuit, neminem in eo fuiſſe, qui liberi hominis uocem ſit auſus emittere? quum non deſint in ſeruorum grege, qui irato domino liberrimè obloquantur. Sed hic nos nec ut ſeruos, ac ne ut homines quidem tractat. Nam quis unꝙ ita ludibrio habuit ſeruos, ut quum eorum parẽtes, liberos, fratres necaſſet, iactaret ſe illorum bono id feciſſe? Si homines putaret, non eſſent ei in delicijs capita & corpora cæſorum: non tam luderet de uita ſanguineq; noſtro. Et nos torpemus, omniaq; patienter ferimus, uſq; adeò in hac ciuitate mos maiorum, & libertas illa in deſuetudinem uenit. Quæſo uos, quid attulit L. Sylla ad hanc remp. ut non dico illi talia facere, ſed etiam liceret cogitare? Nemini uero eiuſmodi licere poſſunt, nec in emptos quidem ſeruos: quãuis ille nos non pluris faciat. Sed ut liceret illi aliquanto plus, ꝙ cuiuis ex plebe. nam libertas in hac rep. omnibus pariter quæſita eſt. Si enim Camillus ille, uel Scipiones prior aut poſterior in hac ciuitate pluſq; alij permulti potuiſſent, fortaſſis pauci fuiſſent admirati, ꝙ uiri nobiliſſimi ingentia pro hac repu. geſſiſſent, ille hanc urbem ex igne & ruinis Gallorum recuperauerat: hi Pœnos huic imperio infenſiſſimos atq; imminẽtes repulerant, uicerãt, edomuerant. At L. Syllam hic dominari, & latam eſſe (ſi dijs placet) legem, ut quicquid illi colliberet, ius ratumq; eſſet: non'ne horrendum monſtrum, et prodigium inexpiabile eſt? non'ne hoc eſt, expugnatam & captam hanc remp. fuiſſe? Tri-

Syllæ Maiores.

butum est hoc, credo, generi eius & maioribus? quorum qui alicuius sit nominis, est Ruffinus ille, ex ignominia magis quam uirtute nobilitatus est. Nam Syllam illum, qui captus est flamen Quirinalis, & alios omnes Syllas quis nouit? Sed uult forsan L. Sylla de maioribus suis taceri, de se loqui. Percurramus quæso curriculum uitæ istius, gradusque, per quos ad tam calamitosam & huic populo funestam licentiam peruenit.

Syllæ prima ætas.

Prima quidem ætate inquilinus, nouercæ charior quàm par erat, pusio & illius, & Nicopolis famosi scorti hæreditates noctibus consecutus est. hinc confectus conuiuijs, lustris, libidinibus, stupris, & quæ ipse passus prius fuerat, & quæ deinde intulerat, delibutus unguentis, cibo & uino obrutus, per forū totamque urbem uolitabat. Scitis hæc à me non fingi. Vidistis multi uestrûm, grandia illum frusta, & teterrimum fetidissimumque uinum uomentem crebro, media luce, medio foro, et iuuenis amare ac amari doctissimus, ita se gerebat, ut unum illud corruptorum morum satis esset in quouis magnum argumentum, quod amicus & familiaris esset L. Syllæ. nullus erat in hac ciuitate ganeo, nullus nepos, nullus siue corruptor iuuenum, siue corruptus ipse, nulli mimi, nulli scurræ, nulla scorta, nulli adulteri, nulli nequissimi atque impurissimi, quin huic essent charissimi et intimi, cum eiusmodi hominum generibus sua illa conuiuia diurna, suas libidines & turpitudines nocturnas exercebat. Proferat mihi aliquis uel bonum et frugi ciuem, huic amicum: uel malum & perditum, ab hoc alienum. Mentiar, nisi eius senecta, qualis iuuenta fuerit, testatur. Aspicite corpus mille per singulos articulos cōtusum & profligatum morbis, facile intelligetis, ex quibus radicibus hi modo rami & fructus effunduntur. Empto deinde

tum forma, tum & pecunia nescio quorum hominum fauore, irrepsit ad quæsturam. Scitis quam indigne tulerit C. Marius, quod sibi homini seuero, & in tetrica illa Scipionis castrensi disciplina educato atque exercitato, periculosissimum & difficillimum bellum gerenti, quæstor esset datus, luxuria cum primis mollis, nequitia perditissimus. Profectus tamen est in Africam, Regem dolis & fraude cepit, omnia istius sunt talia. Norbanus non inscite magis se metuere uulpem Syllæ, quàm leonem dicebat. Maiores nostri Pyrrhum, potentissimum regem, gerentem in Italia bellum, imperio huius ciuitatis inhiantem, ut uenenum caueret monuerunt. Seruilium Cepionem, quod fraude Viriatum latronem uicisset, mulctarunt. Iste pulchrum sibi et gloriosum adhuc ducit, regem inermem, & proditum à rege socero, uinctum accepisse. quasi id non à quouis uel latrone, uel seruo ignauissimo fieri potuerit. Quæ est enim laus, uinctum tibi traditum, quò uelis perducere? Et tamē hoc est signum illius funesti annuli, qui tantum bellum excitauit, tot cædes fecit, tot ciuium bona diripuit. Huius turpitudinis imaginem cogimur in Capitolio aspicere aureā, quæ apud multas gentes, quantum nobis peperit ignominiæ, nolo dicere: quum uos iam non aperto Marte, et bellica uirtute, ut maiores uestri, sed per fraudem & proditionē uincere obiectant. Hæc illa est magnifica Syllę uictoria, ex qua tam diues ad nos rediijt. ut non iniuria dixerit L. Manlius, eum non posse uirum esse bonum, qui tenuis relictus à patre, in tantas subito uenisset opes. Quibus ipse opibus ædilitatem primum cum repulsa præturæ, deinde præturam ipsam emit, ambitu & largitione non solum Senatui odiosa, & intolerabili, sed etiam iuuenibus ipsis ad derisum & iocos exposita.

Syllæ quæstura.

Aedilitas et pretura Syllæ.

Nam iſte quum identidem præturam ſuam nominaret, C. Cæſar L. F. iure pręturam ab eo uocari ſuam dixit, quã bona & bene numerata pecunia emiſſet. Profectus in Cappadociam, & lubrice uerſatus illic eſt, & prouinciam ſociumq; regem quemadmodum ſpoliarit, non attinet commemorare. legatos illarũ gentium ipſi audiuiſtis. Quòd ſi P. Cenſorinus, qua fide accuſationem repetundarum ſuſceperat, eadem peregiſſet, Sylla ſuis meritis digno iudicio iacuiſſet, nos nunc noſtram rempub. liberam & florentem haberemus. Sed quum Cenſorinus ad diem non ueniſſet, ille ex reis exemptus eſt maximo totius Italiæ malo emiſſus ad conſulatum, ad bella ciuilia, ad hanc urbem euertendam. Bello ſociali, audientibus uobis, multum ſe ſociorum ſanguinem effudiſſe gloriatus eſt. In quo bello quum communis fuerit Italiæ calamitas, illi ſoli imperatores laudantur, qui clementer ac ſumma cum prudentia et bellum geſſere, & uictoria uſi ſunt, ut appareret eos aliud non egiſſe, quàm offenſos ſociorum animos mitigare, atq; huic reip. placare, & reconciliare. neq; enim ſocij noſtrum ſanguinem, noſtras uitas petebant: nec ut eriperent nobis noſtram ciuitatem, ſed ut in eam reciperentur, contendebant.

Syllæ conſulatus.

Veniamus nunc ad eius præclarum conſulatum, in quo primum ſuas acies, ſuaq; ſigna inter ſeſe concurrentia Roma, luctuoſum ſpectaculum, uidit, eaq; nota et labes illi anno æternis ſæculis inuſta permanebit, diceturq; cum totius poſteritatis gemitu ac dolore, cum huius temporis execratione,

Ciuilium bellorum initiũ.

L. Sylla & Q. Pompeio Coſſ. incœpiſſe bella ciuilia, exemplumq; ſequentibus datũ inter ſe armatas manus commiſcendi. Cuius belli inuidiam Sylla reijcit in Marium, quaſi non ipſe furore & inſania ſua, obtrectationibus tam iniquis atque aſperis glorię Marij,

hunc

hunc iritarit non ad bellum ciuile, sed ad spoliandum eum gloria prouinciæ illius & belli. Quumq́ perlata esset lex, non'ne iussis populi te Sylla (nam tecum libet paulisper loqui) num non parêre oportebat, potius q̃ tam impio exemplo gerere primum ciuile bellum? At malus erat Tribu. ple. & lex iniqua, inquis. Quàm malus ille fuerit, qui ferebat, ad rem nihil pertinebat, tribunus erat plebis. Iniquam uero legem cur uoces, non uideo: quum iussa sit à populo, nisi forte quicquid tibi utile non est, protinus iniquum putas? An non censes in potestate populi esse, quem uelit imperatorẽ suis exercitibus pręficere, et ad sua bella mittere? Credo te id non putare, nam alioqui nunq̃ tua lege id ius ei ademisses. At quęso te, quem deligebat? hominem fortassis imperitum bellandi? *Marium*, qui in castris Scipionis ad Numantiam magnis suæ uirtutis editis documentis ita probatus fuerat, ut Scipio ipse rogatus quem'nam resp. esset habitura talem Imperatorem, si aliquid ipsi accidisset, *Marium* designarit: deinde in aliorum castris, maxima etiam ex parte in suis uincendo consenuerat, hominem infelicem in bellis? *Marium*, qui nõ solum nullo bello, sed ne ullo quidem prælio uictus erat, quum multa gessisset, multa commisisset: in cuius sinum, fidem, fortunam, felicitatem respub. extremo suo periculo confugerat: qui nisi imperator bello Cymbrico fuisset, hæc quæ modo nostra sunt, Cymbrorũ & Teutonorũ essent. quamuis ne nũc quidem uult Sylla nostra esse. Sed certe nos hic non essemus: Cymbri & Teutoni hæc incolerent. At senex erat, inquis. quasi in Imperatore, sicut in milite, ætas & uires desiderentur: ac non consilium potius, imperatoriæq́ artes. Iuuenes uidelicet erant illi prisci: L. Quin. Cincinnatus, quum creatus est aduersus

In Imperatore nõ ætas, sed consiliũ spectãdum.

sus SP. Melium dictator. Iuuenis M. Valerius Coruinus, quinto & sexto consulatu penè septugenario maior. Iuuenis Q. Fabius Maximus, quum dictator, ut opem rebus perditis afferret, Annibali oppositus est. Tibi uero Marius, cui inuideres, quem haberes odio, non modo in sexto consulatu, sed etiam iam in secundo, senex ferusq; uidebatur. Qui tantus in omni genere belli uir, quum omnia penè sui temporis bella cõfecisset, præficereturq; à Po. rogante tribuno plebis: qua mente tu illi, ac potius patriæ, nisi sceleratissima, bellum intuleris, dubitari non potest. Cuius manifesta dedisti documenta, quum legatos à po. Ro. missos, lapidibus obrui iussisti: tanq; Pœnus, aut Gallus, legiones ad urbem admouisti, ut perniciem patriæ afferrent, quæ in tutelam ac gloriam patriæ erant cõscriptæ. Et quidem eadem uia uenisti, qua Annibal. Et quasi parũ fuisset legatos occidisse, prætores ad te missos uiolasti: unumq; illud defuit ad extremam ignominiam, quod occisi nõ sunt. Pacificatoriã legationem, totamq; Senatus ciuitatisq; autoritatem contempsisti, & irrisisti, urbem crudelius, quàm Galli, cepisti. Quod tibi unum fulmen, quæ una satis fuisset pestis eo tempore, quum tu facem ardentem præferens, urbem te incensurum minatus es, nisi ciues, qui pro muris utcunq; poterant, suam libertatem salutemq; à tuis latronibus, tuaq; uiolenta & effrenata temeritate tuebantur, te urbem diripere, & cędibus replere permisissent. Tibi Sylla hoc in mẽtem unq; uenisse, te hoc uerbum dixisse, & adhuc uiuere, tanta mehercule culpa & ignauia nostra est, ut uita digni non simus, quod tu simus: minus adhuc digni, si diutius tulerimus. quod quidem uerbum nec Bruti illi, nec Fabij, nec Camilli, nec Scipiones, qui unice patriam dilexerunt, à Tarquinio

quinio aliquo, uel Gallo, uel Pœno dictum impune narrassent. Quirites, quàm pudet me, atq; adeò pœnitet nostri, ausum esse L. Syllam, flagitiosum & consceleratum latronem, dicere, se urbem incensurum: & permissum esse postea, hic Romæ uigere, florere. Florere dico? imò uero regnare: et quod tum minatus fuerat, efficere. Tu parricida, & omnis humani & diuini iuris corruptor & conculcator, quum istud uerbum dixeris, audes te Cornelium nominare? in qua gente sunt duo illi Scipiones, P. & Cn. qui ne Asdrubal in Italiam ad fratrem transiret, suis corporibus obstructo itinere, in uestigio pro patria cõciderunt. Tu Cornelius, urbem incensurus, in qua gente sunt duo Africani, duo lumina imperij Ro. quorum alter, ne sibi patriæ libertas cederet, ipse patriæ libertati cessit: & in exilium ultro profectus est, ne hinc ulla in re libertas exularet. Tu ergo urbem incendisses, in qua erat domicilium, si non tuum, (nam tu domicilium nunq; habuisti, quod iure posses uocare tuũ) certe familiæ Corneliorum, ex qua uis genitus uideri, in qua urbe penates, & sacra publica, tua priuataq; erant, urbem, cuius tu eras ciuis: patriam tuã, quam si combussisses, prius tamen ipse fuisses combustus, quęro cuius ciuitatis ciuis fuisses? an cinerum illorum? Tu illam urbem incẽsurus? quæ à Deo dei filio æternis auspicijs condita & firmata, tanta uirtute, tanto deorum in nos amore ad fastigium rerum humanarũ euecta est. Tu hanc tuam incensurus patriã Sylla? quam ne uastare quidem uoluit infensissimus hostis Annibal. Sed tu unus multis Annibalibus fuisti nobis perniciosior & atrocior. O acerbam uocem ijs, qui audierunt: turpem nobis, si tu leris impune: miseram, ut spero, tibi. Nam si hic cõcesseris fatis, felix, ut putas, & iactas: pœnas tamen apud

inferos,tam nefariorum scelerũ,& dijs immortalibus, & patriæ,& illis quos cecidisti dabis. Sed audite reliqua. Quum uideret Marius hunc tam hostili & amenti animo patriam impetere,ne eam quam toties seruarat,desereret: armat & ipse,quos pro tempore potuit, amicos suos, resistitq; huius furori. Exercitus Romanos medio foro confligentes uidistis. & cum miser senex imparatus oppressus esset, iste Senatum captiuũ ac perterrefactum cogit, Marios hostes iudicare, patrem & filium,cũ Cethego, alijsq; clarissimis uiris: occiso prius uestro tribuno plebis. quem mirum non est ab hoc esse occisum,sacrosanctum magistratum, qui totam ipsam dignitatem in patrociniũ & præsidium populi à maioribus paratã euertit, ac sustulit. de quo uulnere reip. paulo post loquar. Ita nec huic sanctitas tribunitiæ potestatis, nec Mario conseruata bis Italia profuit,neq; idem iste gladiator seruatus profuit Mario. Et hic mihi Marium ingratitudinis,aduersus Metellum,insimulat. O noster grate quid facis? Te uno quid genuit rerum natura ingratius? Quæstor fueras C.Marij,more maiorum is tibi erat parentis loco,Marius te arma Sulpitij fugientem domo sua receperat, & texerat.qui si te inimicum Sulpitio amico prodere uoluisset, non uidissemus in rep. tanta mala. Te solo deorum omnis in nos ira fuisset expiata. Si quid peccauit C. Marius,propter quod à dijs iratis exilium,carcerem,catenas,squalorem passus est: id unum fuit,ꝙ te pestem clademq; patriæ conseruauit, uel potius in nos immisit. Expulsus est itaq; exul & egenus Marius ex ea terra,unde immanissimos ipse hostes expulerat, qui nisi fuisset,nec ipse Sylla,nec hęc ista urbs nunc foret. Eiectus est cum illo innocentissimus filius. nihil enim unq̃ mali fecerat,quem tu importunissima crudelitate

delitate tua exasperasti. Iuisti tandem ad aurum istud, & prædas Asiaticas, quibus tamdiu inhiaras, ut te atque exercitum tuum repleres. Ibi usus tuis artibus, Archelaum ad inuadendum regnum quum sollicitasses, & ad prodendum exercitum magno præmio ac spe quum perduxisses, occidisti copias Mithridatis, proditas & desertas à duce. Redit interea Marius, reuocatus à Cinna, & is quanta mala fecerit, nihil opus est cõmemorare: cuius rei culpam, recte qui ratiocinari uolet, non tam in Marium ipsum, ꝗ in Syllam conferet. Hic enim primus & pugnare cum ciuibus, & inimicos ciues ferro persequi docuerat: & acrem senis animum indignissimo exilio in iram ac furorem concitarat, quum illum ita omni ope atq; auxilio humano spoliasset ac priuasset, ut ope singulari Deorum ad uitam salutemq; conseruandam indiguerit. Etenim dij immortales illi pro meritis gratiam referebant. quum iste uictor armis et immanitate sua sic totius Italię mẽtes auertisset, ut beneficium partim non agnoscerent, partim dissimularent. Hæc nos hic patiebamur. ille cum nostro exercitu ad Alyssum, & reliqua Græciæ amœna loca conuocatis Græculis, conuocato ex toto exercitu turpissimo et perditissimo quoq;, quos iste comites suis libidinibus appositissimos delegerat, more illo quo adolescentiam & iuuentam egerat, conuiuia & libidines dies & noctes exercebat. potabatur Græco more cũ ingentibus clamoribus atq; conuicijs. balneabatur, ludebatur alea, aderant scorta, aderant mimi mimæq;, aderant nobiles aliquot matronæ, ab administris luxuriæ istius conquisitæ, nullum turpitudinis et flagitij genus ab isto, socijsq; eius prætermittebatur. erat rerum omnium impurissimarum solutissima licentia, adeò ut Greculi confiterentur, se ut armis, ita

Syllæ conuiuia.

flagitijs atq; nequitia à nostris hominibus esse superatos ac uictos. In nulla unquam ganea talia sunt uisa, qualia in prętorio nostri seueri ac sancti Imperatoris. Mirabantur Graeci pudorem, parsimoniam, frugalitatem Romanam à cęteris nationibus populisq; commendari: cum ipsi nunquam excogitassent, nunquam à Syracusanis uel Sybaritis uel Tarentinis, de luxu prouerbijs celebratis, facta audissent aut legissent, quę illic à nostris hominibus fieri conspicerent. Quumq; iam, quae uellet, cum Mithridate transegisset, Archelao praemium proditionis persoluisset, Regem in Asiam liberum solutum & gaudentem abire permisisset, plenus gazae illius Mithridaticae redit ad renouanda bella ciuilia, & uulnera huius ciuitatis. Quid agis Sylla? dicebat optimus quisq;. Quid arma contra Mithridatem sumpta in uiscera ciuium tuorum conuertis? Cur abire sinis inultum Regem? qui iniustissime, & per indignissimum facinus, plura quàm octoginta millia ciuium Ro. uno die obtruncauit, occiso nostro legato, uiro consulari. Cur non uindicas tantam iniuriam patriae? quod erat è dignitate & commodo huius imperij, è securitate & tutela ciuiũ, qui in prouincijs negociãtur. Cur illum, de quo noua excogitata supplicia (nam uetera non ęrant satis) fuerant sumenda, frendente & fremente tuo exercitu incolumem abire omnes uident? expletum sanguine Romano, deridentem hanc rempublicam, nostrosq; ciues? Cur fractum duobus ingentibus praelijs non debellas? & in triumphum ante tuum adducis currum? Vt subuenirem (inquit) patriae, properaui, pacem utcunq; cum illo composui. Tu, quum Marius & Cinna hanc urbem diuexant, & diruũt, helluaris in Graecia, teq; omni flagitio & spurcitia contaminas & obruis, nunc quum

mortuus

mortuus est Marius, mortuus Cinna, sedatis bellis, rep. constituta, renouas memoriam bellorum, excitas iam quiescentes, rescindis in ipsa curatione sauciæ reip. uulnera, si quid supererat sanguinis in afflicto ciuitatis corpore, exhaustum omnino properas. Relicto hoste, ad quem eras missus, ad nos uenis, nec sinis aliquantum remp. se reficere ac releuare. Si nullus esset, unde uenis, hostis: quærendus erat tamen, ne patriam tuam, totamq; Italiam grauissimo bello concuteres, ardentem, populatam, uastatam uideres. Quam eandem ob causam satius fuerat, te in illa terra expectasse bellum, quod tibi dicebas inferri, quàm in Italiam aduolare. An non tibi utilius censebas, te in illis regionibus exercitum ducere, quarum eras peritior, quàm tui ciues inimici? deinde damna quę necessario consequuntur bellum, illis nationibus relinquere, quàm patriæ tuæ? Tribus annis hic in Italia belligeratum est, Quirites, quo tempore capi tota potuit Asia. Quid aliud hostes nostri optent, ꝙ uires nostras in sese uersas, ab alijs gentibus inuictas, à sese consumi & extingui. Omitto uastitatem & ruinam huius terræ. Pugnatum est ad Cannusium, ad Sacriportum, ad Fidēnas, ad urbem, ad alios plærosq; locos. ceciderunt in his conflictibus plures ciues, quàm nunc Romæ supersint: quot non interierunt capta à Gallis Roma, quot non bellis omnibus Punicis, quibus maiora nō uidit hæc ciuitas. Nondum satur, neq; expletus tanto sanguine ciuili, capis urbem, sitientior cruoris nostri, quàm antea, ut de ijs dicunt, qui aquam patiuntur intercutem: quibus eo ualidius sitis exardescit, quo largius biberunt. Hæc sunt præclara Syllæ facinora, Quirites, ante dictaturam. his meritis summum Romæ magistratū atq; imperium adeptus est. Lataq; est

lex à nostro interrege, ut quem uellet ciuium impune posset occidere, quum de capite ciuis Romani maiores nostri neminẽ, nisi totum populum uoluerint cognoscere: idq; magnis comitijs, quæ dicuntur Centuriata. Et quanquàm uidetis in ijs, quę dixi, scelera, quę mille mortibus elui atq; expiari non possent: uolo tamen ignoscamus ei, & omnia ista condonemus, quandoquidem in ijs qui uicti sunt, fuit aliqua ratio & causa istorum bellorum, & quibusdam hæc uictoria non usq; iniusta uisa est. Verum quæ sequuntur, quæ sunt tota ex mente & animo Syllæ profecta, tam horrẽda, atrocia, immania sunt, ut lusus quidam & nugæ priora illa uideantur cum his alijs collata. Quid primum dicam Quirites? aut quod initium dicendi faciam? aut quid omnino dicam? quum tam multa occurrant, ut nec sciam, quid potissimum dicam: & uereor, ne festinatione mea plura & atrociora prætermittam, q̃ dixero. Expectatis forsan, ut quod patres mei & reliqui maiores uestri nec dicere sine horrore, nec audire sine summa indignatione poterant, hic recenseam: contra leges, Horatiam, & Valerias, & Portiam, & Sempronias, pulsatum aliquem ciuem Romanum, contra libertatem nostram, hoc querar & deplorem, expectatis, ut quod maximum nefas putatũ est, dicam, ciuem esse interfectum? Quatuor ciuium legiones, Quirites, inermes, pacem & pactum fœdus reposcentes & reflagitantes, Iouis & reliquorum Deorũ, ciuium & libertatis Romanæ fidem implorantes atq; obtestantes, scitis esse ad ouilia trucidatas. Me miserum, quod & uerba me deficiunt, & dolor impedit, & uestra nimia patientia mihi formidolosa est. Stant quatuor legiones ciuium nostrorum in armis, in acie, in procinctu intẽtæ, classicum spectantes, aggreditur eas arte sua L. Sylla,

Centuriata comitia.

Sylla, ut circumueniat, ut calliditate & astu capiat, dicit esse quamlibet pacem inter ciues quouis bello potiorem, admonet illos & se ciuē esse, & eos in solo esse Ro. in conspectu penatum, cōiugum, liberorum, monet atq; hortatur, ut seruent se, si non patriæ, suis saltem liberis. Quid multa? uenit miseris illis in mentem, se contra ciues stare, cladem aut accepturos, aut daturos, ante mœnia & templa patriæ. Statuunt esse potius, quoquomodo ad concordiam uenire, quàm confligere. Paciscuntur uitam cum Sylla. concedit, & arma continuo deponi iubet. ratæ legiones illę, pacis illud & ignoscentiæ signū esse: quod nostri maiores nō cum ciuibus (nam tali furore nunq̃ agitati sunt) sed cum hostibus expugnatis, & captis siue castris siue urbibus obseruarunt, fide Syllæ abijciunt arma: & complexus cognatorum, gentilium, affinium, amicorum, ciuium, cum gaudio expectant atq; expetunt. Imperat ducibus Sylla, ut dum ipse in Senatu concionaretur, illos omnes curarent interficiendos. Exequuntur imperata diligenter duces. bestias non tam immisericorditer, quæ ciuitati multū nocuissent, trucidassent: quàm illi ciues suos innoxios. Et dum alij se conantur defendere, alij elabi tentant, alij feriuntur, & in medio mortis tenentur cruciatu, plangor & quiritatus ad aures miseræ ciuitatis peruenit. Quis tum non arsit intolerando dolore? quem non tum pœnituit uiuere? Senatus trepidus, quum se ad idem supplicium in curiā inclusum crederet, auertebat animos & cogitationes ab orante Sylla: ad se quisq;, ad domum suam, ad fortunas, ad coniuges, ad filios conuertebat. Ego in ea re maxime miror, non prosiluisse omnes amentes tanto metu, non deseruisse omnes illum parricidam, dicentem, non ad sua quenq; uelut in incendio & commu-

Syllæ in ciuib. mactandis crudelitas.

ni periculo suppetiatũ accurrisse? Nam illum ferum & ferreum latronem minus miror, potuisse perstare in cœpto suæ orationis tenore: quippe quem uideam ad perdendos ciues à natura genitum, usu iam confirmatum percalluisse. Audite Quirites, hominis uocem, & audete negare uestra maxima ignauia, hunc tam diu usuram uitæ cepisse. Quiescite (inquit) Patres, nam pauci sunt flagitiosi, quos corripi iussi. Iupiter, & tu eam uocem securus accepisti? Quę nam igitur te mouent? Immanis, & nefandissime Sylla, IIII. legiones appellas paucos? Dilaniari, iugulari, uocas corripi? hæc tu tibi rerum noua inuenisti nomina? Quos igitur uocas multos? quid atrociter interfici, ac dilaniari? Et tu portentum ac prodigium, cum maiores nostri in dimicatione capitis unius ciuis totam ciuitatem sollicitam esse uoluerint, summum consilium in nece tot millium ciuium securum esse iubes? Non es impudentissime latro, neq; locum illum inauguratum, in quo sedebas, & delubra deorũ immortalium reueritus, neq; ora amplissimi ordinis, neq; fidem illam tuam perfidissimam datam, quo minus & uitæ illorum ciuium & timori Patrũ illuderes: uerbaq; quæreres, quibus totum hoc imperium, uitasq; omnium nostrûm, fidem, fœdera, deosq; omnes flocci non facere te ostenderes. Si quatuor legionibus hostium datam fidem ita fregisses, quibus supplicijs posses tantum scelus expiare? At ciues, quos etiam nulla data fide seruatos oportebat, quum necaris, quod supersit ullus, qui Sylla uocetur, digni mediusfidius sumus, qui moriamur omnes. Negata sunt rogo & sepulturę corpora cæsorum, uncis sunt ab ijsdem carnificibus tracta, & in Tyberim ignominiæ gratia abiecta. Scitis, quanta fuerit illis diebus inundatio fluminis, nõ quia

esset aquis auctus: sed quia obice, & mole cadauerum, ueluti cataracta, cursus aquæ erat impeditus. Quum in mare tandem tantus mortuorum numerus simul cum aqua cruentata esset eluctatus, delata sunt ea corpora in diuersa littora. quo tempore & in Sicilia, & in Gallia, & in Africa, quum & ex filo ac specie corporis, & ex ratione uestitus Italos esse cognoscerent, crediderunt Italiam totam, ira deorum immortalium, esse excisam, atque subuersam. Quum de his dixerim ciuibus, hic natis, scelere ante oculos ciuitatis et deorum huius urbis penatum commisso: quid attinebit de Prænestinis loqui? ex qua urbe educta quinque millia inermium, ac fide per Cethegum data, trucidari, & dispergi per agros iussit. Ingressus deinde ciuitatem, rabie quadam Prænestinos omnes delet. Quo crimine tot millia ciuium Romanorum? satis est, mori potuisse. Et hic mihi, quo uos maiore haberet ludibrio, gloriatur se à cruore hominum abhorrere, ac temperantem esse. exēplumq; de Athenis à se captis attulit. O noster misericors, cur portionē aliquam tui mitissimi ingenij ciues tui experti non sunt? quanquā Athenis quid uolebas plus fecisse? Omitto locos alios, cruore & cadaueribus redundantes: inter Diphilum certe & Ceramium, quæ loca non exiguo sane interuallo disiuncta sunt, omnia corporibus cæsorum erant referta. Quid te igitur doles nō fecisse? Quid iactas fecisse? An quod aliquem illic reliqueris ad semen, quod aiunt: & quod non funditus eam gentem deleueris? ut Anthenodenses, Laryenses, Alæenses delesti, ut uix nomina ipsa restent. Sed quid ego Græcorum clades refero? Hic hic in Italia quid feceris quæro. Præneste non habebas urbem & arcem ante oculos, à nullo reuocabatur impetus crudelitatis tuæ, hic ad urbem ipse patriæ cō-

Prænestini à Sylla trucidati.

Athenæ quomodo à Sylla captæ.

ſpectus non potuit te lenire, & mitigare: nõ potuit te ciuibus ſuis placare. Auditis Quirites, urbem illam cũ ſuis noſtriſq; deletam ciuibus. auditis IIII legiones ciuium ante oculos ueſtros cõciſas: idq; utrobiq; data fide, quam uel hoſti non integram ſeruaſſe deteſtabile nephas eſt. & non protinus ira & furore perciti, me concionantem relinquitis, ad eius accurritis domum, ſtatuas & monumenta deijcitis, domum penateſq; diſturbatis, nefariam familiam extinguitis: ab ipſo pœnas, ſi non condignas (neq; enim poſſunt ullæ eſſe cõdignę) quas ſaltem poteſtis, accipitis? Quid igitur excitabit uos? Mors ipſa ueſtra? (quod dij omnes auertãt) & actus per iugulum & latera ueſtra impius enſis? Sed expectatis, credo: me ducem et Conſulem, pro modeſtia ueſtra, fructum illius gloriæ primum uultis capere. Laudo uos, Quirites: non deero generi & magiſtratui meo, non deero uirtuti ueſtræ. modo uos qui ſitis, & quibus maioribus orti, recordemini. Volo tamen inſtitutum ſermonem abſoluere, ut intelligatis tetriorem, uaſtiorem, ſceleratiorẽ hominem poſt natos homines neminem fuiſſe. nec excogitari potuiſſe à multis ea mala, quæ iſte ſolus nobis intulit. Hæc enim omnia, quę dixi, facta eſſe ab armato uidebãtur: quamuis contra ius omne, contra leges, cõtra æquum & bonum, contra religionem, contra fidem, & deos omnes. Sed nec iſte deos timet, nec pluris eos facit, quàm homines, quos deſpicit ac irridet. Capitolium, quod Carbonis conſulis opera incenſum mẽtitus eſt, quot ſunt in hac ciuitate, qui ſciũt iuſſu & cura ipſius Syllæ arſiſſe? Nam de prædis illorum in Aſia & Græcia templorum aſylorumq;, quid attinet loqui? Oraculum illud Delphicum, nobiliſsimum toto orbe, ſacrilegus iſte ſpoliauit, quumq; uox eſſet citharæ Apollinis

Syllæ ſacrilegia.

pollinis in penetralibus audita, non aliter ꝗ Dionysius ille Siciliæ tyrannus, iocis in religionem lusit, & numen ipsius dei cauillo derisit. Fanum Epidauriũ, à quo in maxima pestilentiæ ui hæc ciuitas salutem, opem, & diuinum auxilium ex Sibyllinis fatis implorauit, iste & omnibus donarijs ornamentisq; nudauit. Nec ipsum deorum omnium & hominum parentem Iouẽ reueritus est, cuius Olympium templum, quod maxima totius Græciæ ueneratione colitur, & celebribus illis quinquennalibus frequentatur ludis, plenum & opulentissimum compilauit & exinaniuit. nec solum quæ Græci & reliquæ gentes summa cum religione obtulerant, per nefandum scelus rapacissime furatus est: uerũ ea etiam, & quæ nos hinc frequenter misimus, & quæ nostri imperatores sanctissimi & continentissimi uiri dederunt. uelut Flaminius, Attilius, L. Paulus, & alij. Sed hæc spero deos immortales seuere uindicaturũ. nos nostras iniurias persequamur, et negocium tum nostrum agemus, tum etiam deorũ, si cruentum & impium parricidam atque sacrilegum impunitum non dimiserimus. Hæc igitur omnia externa. uenio ad res urbanas. Pacata ciuitate, cum nullus superesset hostis, præter eũ ipsum Syllam, qui huic ciuitati atq; imperio nouus Annibal bellum semper habuit indictum: ascendit hæc ipsa rostra, quæ nostri maiores gloria & rebus gestis decorarant, ille sanguine nobilissimorũ ciuium fœdauit. quumq; de suis rebus ferociter multa disseruisset, ut ad seruos de lapide emptos, non ad populum gentium uictorem & dominum orationem eum habere crederes, iubet per præconem nomina quadraginta senatorum, equitum mille & sexcentorum citari: quos omnes interfici imperauit, trepidante tota concione, & funus ciuitatis lugente.

Syllæ res urbanæ.

retinere: et meminiſſe, uos in ea ciuitate uiuere, in qua quum fas eſſet regnare, fuere tamen ex ueſtris maioribus, qui nõ dico Regem, ſed ne regnum quidem paulo impotentius tulerint. Et expulit quidem inermis ciuitas Regem armatum, cum exercitu potenti, quanquam exercitus liberatores ipſe ſuos protinus ſecutus eſt. quod et feciſſet iſte, ſi uos uiri, ut illi maiores, eſſe noluiſſetis. Quid enim toti exercitui, exceptis paucis, aliud quàm tyrannus quæſitus eſt? An pauca quædam montium, paludum, harenarum iugera, prēmiū ſunt ereptæ libertatis? nam merces ingentis proſcriptionis penes paucos impuros & commaculatos remanet. Non erat igitur dubitandum, quin legiones conſenſum ſui populi & ſpem libertatis certiſsimam, ſuamq́ ciuitatem ducem ſecutæ eſſent, ut & nunc ſequetur. Verginius & Icilius, & pauci quidam alij centuriones, aduerſus Decemuiros, nobiliſsimos homines, ſumma poteſtate fretos, ingentium exercituū Imperatores, cum urbana multitudine ad recuperandam libertatem conſpirarunt. qui rumor ſimul in caſtra perlatus eſt, relictis & deſertis illis ſuis Imperatoribus, ad populi & ciuitatis ſuæ conſenſionem exercitus continuo tranſiuit. Quod ſi in principio uiriles animos oſtendiſſetis, non tantam cladem reſpublica accepiſſet: non uidiſſetis humana omnia & diuina polluta, non fratres à fratribus occidi, filios in complexu parentum lacerari, parentes obtruncari à liberis ipſis. Hoc enim Quirites ſcitote, L. Syllam eo eſſe ingenio, quo ferunt crudeles, ſed timidas, beſtias eſſe: ut in humiles, & proſtratos, & cedentes ferociter ſæuiant, reſiſtentes & repugnantes meticuloſe fugiant. Quandiu timueritis, peiora indies uidebitis, & feretis, ubi primum uos eſſe uiros reminiſcemini

Syllæ ingenium.

ſcemini, & illis ortos maioribus, qui libertatem et ſummum imperium huic urbi parauerunt, impetus frangetur Syllæ. & ille uobis, quod par eſt, quod factum oportuit, dicto audiens erit: non uos, quod factum pudet, illi. Primo ciuili bello, quum ipſe uictor urbem cœpiſſet, recentiore tamen libertatis memoria, indignatione tam impudentis & ſceleſtæ dominationis, quidam cognati eius, ab eo uobis commendati, repulſam ueſtris ſuffragijs tulerunt. Ceſsit ille uobis, Quirites, quod uos etiamnũ Romanos uidebat eſſe. ac diſſimulatione (qua plurimum, quum ipſi expedit, ualet) boni ſe id conſulere profeſſus eſt: & quod libertatem eſſe in republica cognoſceretis, gaudere. Si timere uos ſenſiſſet miſeræ centuriæ, quanto ſanguine luiſſetis repulſam illam? Nam minores multo iniurias in metu ueſtro quemadmodum ultus ſit, ſenſiſtis. At ſunt quidam, qui propter pacem reipub. pertuliſſe illa ſe dicant. Cedò, quo bello eratis peiora paſſuri? Ciues illi, qui ad Traſimenum et ad Cannas ſunt ab Annibale capti, an atrociora atque intolerabiliora ſunt paſſi, quã nos hic ſumus, & à ciuibus noſtris? Exijſſemus armati ad confligendum contra ipſum, uiciſſet patria ſuos hoſtes, mactaſſent dij immortales expilatores ſuorum templorum: uirtutes omnes, ſanctitas, fides, innocentia, ſuperaſſent illorum facinora, flagitia, impuritates, ſcelera nefanda. Sed fac nos eſſe uictos, moriendum nobis erat, ſed ſemel, noſtro ſanguine bene ulto, in armis, in acie, cum decore, cum gloria. hic mortui ſumus centies, intra muros patriæ, inglorij, ignobiles, inulti, per ſummum dedecus cæſi & confecti ſumus, in metu, inermes, tanq̃ pecus ignauum.

Pax & ſeruitus quid differant.

An non intelligitis, quantum inter pacem & ſeruitutem interſit? non eſt hæc pax, quum nec data fide ſtatur,

tur, nec fœdera ſeruantur, & in corpora libera etiam poſt pacem factam, & poſitis armis peius quàm in armatos ſæuitur. plus eſt hoc quàm ſeruitus: cum domini emptis ſeruis tanq̃ pecuniæ ſuæ parcant, nos propter noſtram pecuniam & à maioribus relicta bona iugulamur. plus eſt quàm ſeruitus, quum exteri uicti belli iure uictoris ſint: nos uictores per ignauiam noſtram illius ſimus, qui nihil non ſibi in nos ſtatuit licere, quod ſuæ libidini & crudelitati collibuerit. Quanquàm ego non exiſtimo, Quirites, tantam ignauiam atq; inertiam in uobis aliquando fuiſſe, ut quæ nulli unquàm ſerui tuliſſent, uos paſſi unquàm fuiſſetis, ſi modo dux aliquis non adfuiſſet. Verum & plebeij atque equites perculſi & perterrefacti cunctabantur, bona pars nobilitatis illi adhærebat, ducti ſpecie neſcio qua uindicandæ per illum ſuæ dignitatis. Eſto ſanè, ualuerit opinio illa, quandiu bellabatur, quandiu in caſtris atque armis utræq; partes ſtabant, quandiu in Italia cum exercitibus erant Marij, Norbani, Carbones, fuerint tunc aſſeclæ & ſatellites Syllæ. At in urbe ipſa ſublatis partibus, cur illi ancillantur, & communem libertatem ſecum illi addixerunt, præmiumq; armorum & alienarum poſſeſsionum ui raptarum faciunt regnum illius, ne ſeruis quidem tolerandum? Quanto fuerat ſatius uos, Luctaciorum, Liciniorum, Claudiorum, Cæciliorum progenies, libertatem & dignitatem imperij huius à maioribus partam tueri: quàm feſtinare cũ illo contaminatiſsimo latrone, cum illa procella & tempeſtate patriæ totam hanc remp. euertere? Quanto fuerat pulchrius uobis, uobis etiam Valerij, Seruilij, Martij, & ueſtram & po. Ro. libertatem defendere, quàm abiecte & fœde illi ſeruire? Tui quoque Pompei me miſeret, pigetq;. Nam mihi ami- *Ad Pompeium.*

cissimus es, et cui ego plurimum me debere profiteor, ac præ me fero. Dolet itaq; mihi, te in cursu clariss. rerum inchoato resistere: nec conniti, ut te quotidie uincas, ut addas indies ceptis illis, quæ à te expectantur, speranturq;. Quàm decuerat res tuas in ista tanta iuuentute gestas, triũphum etiam illum insignẽ, quem primus Ro. eques post hanc urbem conditam reportasti, non pati tyrannum hunc & acerbam pestem diutius in uisceribus & uitalibus reip. hærere, grassariq;. Tuorum mihi crede operum erat, tam strennue, tantaq; cum uirtute & sempiterna laude de repu. mereri. Aperte tecum loquar, ut inter amicos decet. errauimus, fefellisti nos omnes opinione, quam de te conceperamus. Ecquando tibi iustior offerri poterat occasio, uindicandi per æquissima arma remp. & facis illius, in patriam accensæ, extinguendæ: quàm quum ille tibi defuncto grauissimo bello, tyrannica inuidia priuato in Italiam ut uenires imperauit? Noueramus animum tuum ad res pulcherrimas factum, compositum, natum, habebas uictorem exercitum non solum sequentem, sed etiam hortantem, ut te atque remp. teterrimo oppressam latrocinio, assereres in libertatem. ualebas uiribus, ingenio, animo, felicitate. Quid te magnificum & præstans non aggredi, quid non præstare & perficere posse, ac uelle sperassemus? Erat senatus, erat populus, erat cũcta Italia in spem tui aductus erecta. Faciebamus uota, lumen nescio quod tenebris istis uidebatur ex Africa affulsisse, ut quum olim ad Cymbricũ bellum ex ea C. Marius accersitus & desideratus uenit. Tu contrà, ut ostenderes potius quàm deditì illi & mancipati essetis omnes, interfecturum te citius minatus es, quàm in Syllam arma ferres: hoc est, quàm sæuientem in remp. tyrannum tolleres, mœ-

ſtam & lugentem conſolareris, tuos ciues cruciatibus & neci addictos conſeruares, tempeſtatem, qua reſp. concuſſa & agitata naufragium faciebat, conſedares, & ſeruitute patriam adimeres. Vos tamen omnes uideritis, qua ratione & cum illo uiuatis, & ſatis ſalui tutiq; eſſe in poſterū poſsitis. Pro te ac tua uita, ſaluteq;, mihi crede Cn. Pompei, anxius & ſollicitus ſum, ob amorem noſtrum mutuum, & ſtudium in me tuū ſingulare, magnamq; reip. de indole tua ſpem. Ego enim non uideo, quo pacto illius furentis belluæ proiectam & effrenatam rabiem effugere poſsitis, ſi ueſtram & communem libertatem non magis reſpexeritis, quàm nunc facitis. Nam peſsima duo mala, quæ ingenium eius conflictant, uos diu incolumes eſſe non ſinent, crudelitas & inuidia. Quos enim non metuet, cōtemptu, & ingenita crudelitate, etiam ſi cauſa nulla adſit, necabit: homo, cui ab infante et cunis, pro delicijs ſemper crudelitas fuit. quos uero paulum creſcere conſpiciet, & metum iam facere poſſe, inuidia tollet. Quod & intellexit, nec diſsimulauit fortiſsimus iuuenis, & dignus maioribus ſuis, C. Metellus. Is enim unus eſt, Quirites, qui in tantis malis reip. liberam emiſit uocē. Nam cum uideret cædendi, rapiendi, polluendi iura omnia diuina atq; humana, modum non fieri, Syllam in Senatu compellare ſuſtinuit: Ecquis tandem Sylla malorum erit finis? quo tandem limite arcebitur gladius tam latè uagans? quando condes nudatos enſes? ut ſciamus nos certo ſaluos eſſe, quos tu ſeruatos uoluiſti. Quæſo uos Quirites, hominem ſenem à iuuene admonitum, ut afflictæ patriæ miſereretur, audiente toto Senatu, & uultu atque geſtu ſupplici deprecante, ne reliquias miſeræ & afflictæ ciuitatis abſumptum iret: quid putatis reſpondiſſe? Flectit rigidum, leniunt

C. Metellus.

immitem

immitem animum: Finis eſto, dixit. Non eſt id à Sylla ſperandum, Quirites: ſemper eſt ſui ſimilis, incendium iſtud tam diu duraturum eſt, quamdiu quod incendatur erit. Nondum (inquit) ſtatui, qui ſint futuri ſalui, qui perdendi. Bona tua uenia, ampliſsime ordo, ſummum conſilium, Patres non conſcripti, ſed circumſcripti, & proſcripti: ignauiſsimi ſumus omnes, digni ſeruitute, digni ergaſtulo. Hanc uocem ille dixit: & ſaluus ab ijs, quos erat continuo perditurus, euaſit? Neminem fuiſſe in tanta multitudine, qui illi manus afferret? qui illum interficeret? qui totam penè Italiam interfecerat. Saltem ne ipſe, qui tyrannum occidiſſet, interiret. aut unus certe pro omnibus piacularis interiret. & id in eo Senatu, in quo inuenti ſunt, qui armatum Porſennam in ſuis caſtris, ſinguli unico gladio armati, perfodere tentarint. Sed egreſſus eſt maximo noſtro malo, qui illum non tam dimiſimus, quàm in noſtra capita & totam hanc emiſimus ciuitatẽ. Extemplo eñ proſcribit nõ pauciores, quàm antea: eoſq; in primis, qui ſe omni iam exemptos periculo non dubitabant. refertq; numerum omnium in

Proſcriptionis tabulæ publicæ.

tabulas publicas, ut illa huius imperij nota, illud labis atque ignominiæ monumentum poſteris noſtris & gentibus uniuerſis ſemper notum & clarum eſſet. quas tabellas ego, ſi quid conſulatus, ſi quid iuſtum et ſanctum ualet, non ſinam diutius cum gemitu & mœrore omnium legi. non patiar tropæum à Sylla de uicta & ſubacta rep. defixum extare. Quid enim aliud eſt illa tabula? Proponebatur præmium occiſori in-

Ciuiũ proſcriptio & cædes.

gens. Si quis proſcriptum occultaſſet, capitali fraudi erat: etiam ſi frater fratrem, ſi parens filium, ſi uxor maritum charitate quadam naturali celare ac protegere tentaſſet. nullus erat locus ſacroſanctus, non domus

& ſancti

& sancti penates, non templa deûm immortalium atque aræ, non ipsa Iouis Opt. max. cella, non sacrarium Bonæ deæ, non Vestæ penetralia: non Asylum iam usq; à Romulo conditum et consecratum, omnia polluta & fœdata sunt. in complexu patrum obtruncati sunt filij, matres sua corpora pro liberis obiecere: utrique properante carnifice necati sunt. per filiorum latera confossi sunt parentes. Multi etiam non proscripti, ut se præsentibus substraherent malis, aut intra domesticos parietes sibi attulere manus, aut inuoluto capite se in Tyberim præcipitarunt. alij ad busta & sepulchra confugerunt, ut deliberari non posset, uiui adhuc essent, an iam mortui. credo, ne saltem post mortem insepulti abijcerentur. Illuc usque permanauit huius busturarij gladiatoris furor: omnia adijt, penetrauit, eruit, & maiorum nostrorum sancti manes ciuili sanguine inquietati sunt. Vis uideri ingratam ciuitatem, nisi maximi beneficij loco ducat, expulsos esse Marios, & Norbanos, tanta clade, tanta internitione ciuium, occasu prope reipu. Agamus sanè gratias tibi, quòd tanta opera post acerbos concursus ciuilium copiarum occiderunt illi uiri, certe mitiores & meliores te. At in pace quid facit tanta ciuium multitudo, indicta causa tam misere & tam horrendis fletibus contrucidata? Tulerunt aduersus te arma, at iam posuerant. Qui tulerunt arma, proscribuntur? Quid ergo faciunt occisi senes? occisi pueri? qui non poterant militare. An mulieres, quas proscripsisti, acie quoq; contra te erant congressæ? Quid quod homines à te sunt interfecti, qui nec te norant: nec ipse qua essent facie sciebas. satis magna arma & tibi, & libidinum ac scelerum tuorum ministris tulisse uidebantur, si domos, agros, possesiones, peculium haberent, quæ raperetis.

illa erant arma, illa crimina commiserant, quod bona haberet, in quæ tu & tui impudentissimos oculos spe ac mente defixeratis, ut nullo in loco uerius dici aut aptius potuerit, diuitias esse iniuriæ pignora. De nece Roscij Amerini audistis omnes, cuius filij Sexti dictioni causæ frequentes adfuistis, quem nemo patronus contra Erutium ausus est defendere, dixit pro eo adolescens quidam è municipio Arpinati. Quemadmodum sit occisus Q. Aurelius, nemo uestrûm Quirites, ignorat: quum homo quietissimus in forum descendisset, securusq; funestam illam legeret proscriptionis tabulam, se inter alios scriptum uidit: Me miserum, inquit, Albanum meum me proscripsit, uix se conuerterat, quum repente claua ictus, cecidit ipse exanimis, bona eius direpta sunt. Lances etiam è centenis argẽti libris, quos proscripserint, pueri ipsi sciunt & cantant. Ite nunc, constituite lege quæstionem de eo, qui ciuem pulsarit, qui uirgis liberum corpus uerberarit. Si quis ciuem interfecit, maximo tumultu comitijs cẽturiatis seuere uindicate. Tum faciat ad noxam, si intra penates, si in uia publica, si in luco, si in phano, si in delubris deorum immortalium, si priuatum, si magistratum. Viuat, uiuat Sylla: imò regnet, qui ciuium Romanorum plura millia inaudita, indemnata, in pace, quouis bello acerbiore et atrociore occidit, quæ nunc supersint, nullo respectu neq; loci, neq; temporis, neq; dignitatis. Nisi forte lex, de eo qui unum parricidium fecit, lata est: de eo, qui tam innumera, nihil dicit. quo numerus ille, quem nec tota hæc ciuitas, nec Prænestina, nec campus, nec fluuius, nec tota Italia, nec ipsum capiebat mare, angustis legis limitibus capi & definiri nõ queat. Et quo maiore nos omnes habeat ludibrio, publice eum dicentem audiuistis: Accersat me quiuis,

cuiuscunq;

cuiuſcunq; uoluerit criminis, quum nullum ſit criminis & ſceleris genus, quod iſte ſæpiſsime non commiſerit. Sed de hoc paulo poſt. Verum ut ueniam ad alia, ne ſemper in uno genere nefarij facinoris uerſer, quamuis pro indignitate rei, nulla ſatis ſufficiat oratio. Sed finis eſt tamen aliquis dicendi faciendus. Prætercam neceſſe eſt proſcriptiones in omnibus Italiæ oppidis, ipſa etiam integra municipia exitio damnata: uelut Sulmo, antiquum municipium, & fidele ſemper huic ciuitati, alia ſunt illis uendita & mancipata, quibus noſter ſanguis prædæ fuit: uelut Florentia & Interamna. Taceo etiam quæ hic in urbe, medio foro, media luce, ante ora totius populi quiſquis uoluit occidit: pro ut odio, uel inimicitijs, uel expectatione hæreditatis, uel ſpe rapinarum agebatur, etiam non proſcribente Sylla, quæ multitudo maior eſt, quàm illa, quàm in tabulas relatam uidetis. Sylla enim ſemel omnibus omnium maleficiorum licentiam conceſſerat: & ſi cui negocium faceſſebatur, quod indemnatum ciuem obtruncaſſet, is continuo curabat, ut ille quem occidiſſet, inter proſcriptos à Sylla referretur. Accuſate, nihil proficiebatis, leges & iudicia erant penes unum. Nominare poſſum inter cæteros hominem quendam nobilem, & notum, qui poſteaq; fratrem interfecerat, petijt à Sylla, ut illum proſcriberet: idq; extemplo impetrauit, nihil enim cuiquam negare poterat clemens & benignus uictor. Atq; hęc quidem ſunt, quæ Sylla in eos, qui tum uiuebant, nefanda & plusquam belluina immanitate exercuit, generatim quidem & uniuerſe à me dicta, nam ſigillatim nemo unquam perſequi ualeret. Antequàm ad ea, quæ in eos, qui iam mortui erant, fecit, quæq; in poſt futuros excogitauit, uenio: reſpondebo tacitis multo-

Sulmo.

Florẽtia.

Interamna.

rum cogitationibus, quærentium quam potissimum ob causam crudelitas illa non in totum quidem ablata est, sed certe resedit, & intercessasse iam uidetur. Nam Syllam efferaciorem atque immitiorem quotidie fieri certum est, qui sua scelera impunita fore non putat, nisi alijs additis sceleribus, magis fœdis tetrisq́; ita illi spes omnis in crudelitate & perfidia sita est. Sunt qui multas causas eiusce rei adducant, quarum præcipuam metum esse existiment: quo uno, ut dixi, non fit ille melior quidem, etenim metus malus est magister probitatis, sed immanitas profecto eius & sæuitia aliquantum comprimitur, & retardatur. Qui mihi fortasse multum fauent, uel quia sum ex Aemylia gente, beneficijs in hanc remp. clarissima: uel quia Cõsul, uel quia ita sum animatus, ut breui seruitium & tyrannidem uestris è ceruicibus depellam. Dicunt illum simul ac me consulem designatum audiuit, intellexisse se non modo nõ impune meo anno facere posse, quæ antea: sed nec ea quæ fecerat, me consule futura impunita. Itaq; cedere statuit mutationi temporum, & minus crudeliter in hanc ciuitatem grassari, latrocinia & reliqua scelera paulo occultius exercere: ita illi solutæ belluæ meum consulatum, tanquam frenos furoris, iniectum esse. Vtinam Quirites, dijs immortalibus & uobis bene iuuantibus dignus sim ista gloria, cui profiteor me pro uirili non defuturum. sed nihil adhuc mihi arrogo. Quæ uero intra Syllæ domesticos parietes, ubi consilia de uita, de fortunis publicis priuatisq́; coquuntur, cognoui acta, hic uobis exponam. Dictator iste uester, Quirites, qui illum magistratum non ad salutem aliquam reip. inuaserat, sed ut per potestatem eius à maioribus constitutam posset impune in suos ciues sæuire, hanc ciuitatem excinde-

Metus malus probitatis magister.

re, & perdere: quum iam hic in foro quos occidi uellet, constituisset, & declarasset: bonaq; illorum, quibus esset uisum, attribuisset: tum se, diligens & seuerus magister populi, in domesticam illam suam tenebricosam ganeam abdebat (neq; enim poterat ab illa iuuentutis nequitię disciplina discedere:) in qua ganea cum mimis, & lenonibus, & scortis, & omni libidinum ac flagitiorum genere, ut & nunc facit, perpotabat, atq; helluabatur. Magnis cum clamoribus cõuitijsq; omnia illic aguntur. neque eò admittitur quisq;, qui non sit in omni turpitudine singulariter exercitatus. & ut quisq; impudentissimus & flagitiorum ac turpitudinum callentissimus est, ita in primis honore ibi ac præmijs afficitur. honestum aliquod uerbum audiri, modestum & pudicum factum uideri, sacra illorum lustrorum polluit. Huc igitur, in hanc libidinis, intemperantiæ, flagitiorum, scelerum, crudelitatis officinã, capita occisorum intrò ferebantur. ut quando ab esu nostrorum uiscerum & cruoris potu spectantium natura atque horrore retrahebatur, intuendo saltem se satiaret. Humanas carnes & sanguinem nostrũ, quod sciamus, ore non edit: at naribus, oculis, auribus, reliquis totius corporis meatibus affatim uorauit, ijsq; pastus est. Recordamini illius execrabilis uultus? quid aliud spirat, quàm cruorẽ? quid aliud est, quàm lutum cruore maceratum? quàm pellis sanguine miserorum ciuium & sociorum infarcta? Quum igitur inter epulas capita illa à morte recentia, lingua & labijs etiamnum palpitantibus, cruorem calidum adhuc liquidumq; rorantia, contaminabant & mappam, & mantilia, & discos & pocula, & cibos omnes ac potũ: tum demum ille se suauissimè conuiuari iactabat. Alij obscœni & polluti gregales, tametsi erant facinorosi, &

Syllæ uultus.

sui imperatoris simillimi, tamen rem tam inhumanam horrebant et auersabantur. Fuit ex assentatoribus quidam, qui quum diutius ferre ac sustinere non posset cibum inter mortua humana capita sumere, excogitauit rationem, qua illum à tanta cæde posset utcunque reuocare. quumq; essent omnes paulo hilariores, post multas solito more assentationes, quũ adferrentur capita occisorum: Macte esto uirtute Dictator, inquit, qui sic malos istos pergas tollere, sed quæso te, nullosne es relicturus: saltem quibus imperes? nec aliquid supererit isti Faustulo, quod agat? Faustule, inquit, et tu quid facis in schola fili? Respondet uerecundus et modestus puer: Se quoq; socios et condiscipulos suos proscribere, sed sibi nõ obtẽperari. Tace, inquit ille, nam quum fueris maior, etiam & tui proscripti non diu uiuẽt.

Faustus Sylla.

Faustus est, Quirites, paruus Syllę filius: qui erit tam faustus huic urbi, quàm Sylla est felix nobis omnibus. Is à uirtute patris, bonus, & bene educatus atque institutus filius, non degenerat. nam quod publice facere patrem cernit, ipse priuatim meditatur: & exemplum è domo in scholam trãsfert. Sperate bene, Quirites. nam Sylla filium uobis relinquet germanum geminum sibi, qui fauste perficiat, quod ipse pater feliciter incœpit. Sedebam paulo antequàm designarer consul, in uestibulo domus meæ, conspicio infaustum istum Faustum prætereuntem cum pædagogo. plorabat puer, frendens & ringens: ac nescio quæ de cæde, de incendijs, de proscriptione minabatur. Consolabatur eum pædagogus, iubeo utrunq; ad me accersiri. Quid est, inquam, huic puero? cur plorat? Refert mihi

C. Cassij pueri forte facinus.

pędagogus, puerum in schola patris proscriptionẽ impensius probasse, minatumq;, se quum primum per ætatem liceret, eadem facturum. C.q; Cassium, Q. filium,

lium, colaphum illi impegisse. ita Faustum Cassio mortem, domui eius flammam & ruinam, bonis & familiæ proscriptionem minari. O miserum, inquam, populum Romanum, qualis hic ipsi alitur Leo? sæuior quanto, quàm ille, quem Amilcar Carthaginense alere dicebat, quum de Annibale filio loqueretur. Sed redeo ad conuiuia illa, & intemperatissimas perpotationes, quæ perdito luxu ex bonis & uisceribus Po. Ro. agitãtur. Sylla igitur, quum iam uideret adeò esse exinanitam urbem, atq; Italiam, ut si pergeret proscribere, solus ipse cum sua illa commaculatorum satellitum, compransorum, & collusorũm manu esset remansurus: cessare tantisper cladem iussit, dum restibilis huius ciuitatis ager funderet, quod iterum demeteretur. Et quandoquidem uiui, in quos rabiem suam exerceret, nulli pene supererant, in mortuos & posteritatem ipsam crudelitatis suæ exempla conquisiuit. Prætermitto iocos impios, quos in manes & capita cęsorum nefariè iecit. Transeo cõtumelias, quibus proscriptorum cadauera lacerauit. Marij septies consulis sepulchrum euertit, ossa conseruatoris Italiæ in Anienem proiecit, quiescentes iam & bene compositos manes exagitauit, crudelitatemq; suam etiam inferos coëgit experiri. Quid iam poterant Marij ossa huic reip. obesse? an proderit, illa esse abiecta insepulta? & tamen ingratissimum est, memoriam Italiæ conseruatæ uelle delere: & monumentum clarissimi belli, gloriosissimę uictoriæ extinguere. Iam Bebium Marianũ, mitis & mansuetus Sylla, inter militum manus iussit absq; ferro discerpi. Lupi aut leones nõ sic ouicula dilacerauissent. Diuulsa & sparsa sunt membra honestiss. Senatoris, Quirites. Audite caussam: quod Bebius Syllanus casu quodam sic interisset. Intelligitis

Contumeliæ in proscriptorum cadauera.

Bebij mors.

tandem,

tandem, uos illi seruiuisse, qui pro delicijs habebat sanguinẽ, nostra capita, imò acerbissimos cruciatus ludere. Si ergo læsus es à Marco aliquo, aut Publio, Marcos omnes & Publios oderis? imò perdas? seu magis, si quid in unum Marcum amicum tuum peccatum est, in omnes ulciscere? Quid si qui Marcum offendere, Marci non sunt? ut nec illi Bebij, qui Bebium interemerant. O inauditum, & noui exempli immanitatem: ut nomẽ alicuius lęsi, cognomini officiat. In lędente minus esset mirum, quod spero futurum in Syllis, ut quia ipse damnum accepi, accipiat etiam, qui est eodem nomine. Hoc uero quid est aliud, quàm uasta quædam inhumanitas, tanquam fulmen omnia prosternens ac delens?

M. Marij supplicii.

At inaudita & singularis in M. Marium Gratidianum crudelitas, incredibilis inhumanitas ac rabies, fuit in uiuum, an in mortuum ostẽsa? an in totam hanc ciuitatem, ad exemplum atrocitatis sempiternum? Quis uestrum Quirites, non fleuit atq; ingemuit? quis spectaculum illud acerbissimum, & fœdissimum, quale nunquam fando erat auditum, spectare sustinuit? quis non oculos auertit? Cuius animus non exhorruit tam prodigiosam & effrenatam crudelitatem? Cæsus est primum uirgis per totam urbem, Quirites, homo prætorius & tribunitius, qui in tribunatu suo legem de pecunijs tam salutarẽ tulerat, tam populo iure gratam & plausibilem, innocens, insons, nobis omnibus propter suam probitatem, animumq; in remp. singularem usq; adeò charus, ut bis omnium non centuriarum modo, sed hominum suffragio prætor renunciatus sit. actus est deinde ad Catuli tumulum, ibi sunt illi miserrimo eruti oculi, excisa lingua, nasus & labia amputata, abscissæ manus, traiecta crura, atque ita deformatus & mortuus iam per

omnes

omnes corporis partes, inuitis & reluctantibus fatis, quæ nondum illi uitæ finem statuerant, capite truncatus est: caputq; ipsum, animæ ac spiritus plenum, ab Ianiculo per mediam urbem, ultra portam Carmentalem, ad Apollinis ædem delatum est, Syllæq; ostensum. Quis quæso fuit uester animus, Quirites, in tanto clariss. & innocentissimi ciuis casu? in tam indigna morte? quis non incensus est indignatione et ira? quid tum de se unusquisque uestrûm cogitabat? quid satis erat ad salutem tutandam? quum illum nec ciuitas, nec amplissimus ordo, ex quo erat, nec libertas huius populi, nec gesti summa cum laude honores, potestas sacrosancta, & duplex prætura, nec salutares latæ leges, nec tota uita innocẽtissime & sanctissime acta, à tam indigna & insolitæ atque inauditæ crudelitatis morte uindicaret? O plangor, illo die liber, Po. Ro. confitentis seruitutem suam. O animum Syllæ ab omni humanitate alienum atq; abhorrentem, qui illa fieri imperarit. O uocem Tyranni, cui certum erat nos omnes per exquisitos cruciatus perdere. Audistis plæriq;, quid ille responderit, quum in ipsius conspectum M. Marij esset caput allatum: Quis est? non cognosco. Quid hic me dicturum, quid facturum expectatis, Quirites? Omnes me lachrymæ, omnia uerba defecerunt. Vulgaria illa consumpsi, & hæc inaudita facinora priscis illis uerbis minus recte nominari possunt: quandoquidem omnia maioribus audita scelera superant. O uocem bonis ciuibus acerbissimam, calamitosam tibi Sylla, fax & furia reipu. si se hic populus Romanum esse meminerit, & uindicem suæ libertatis, ultorem suarum iniuriarum uoluerit sequi. Vidit M. Petorius prætor hanc senatoris lacerationem, Quirites, quam nec passus fuisset, si in leones & tygres re- M. Petorius.

Q liquasq;

liquasꝗ incidiſſet beſtias, feras irritatas, conſpexit homo manſuetus ac miſericors, illum omni ex parte confoſſum, & ſanguine manantem: & acerbitate ſupplicij amici ſui, horroreꝗ deformati totius corporis, tantiꝗ cruoris effluxu conſtitit aliquãtiſper perturbatus. hoc illi, Quirites, capitale fuit: quod teterrimam inhumanitatem & dilaniationẽ, à ſuo mitiſsimo alienã ingenio, non potuit ſine animi commotione ſpectare. Iuſſus eſt à Sylla crudeliter interfici, quia miſericors fuerat. Hoc eſt ipſi diſsimillimus. Quid in exẽplum crudelitatum uetera adducimus exempla? Lyci omnes, & Lycurgi, & Orphei, & Atrei, & Medeæ, & Terei, & Aiaces, & quæcunꝗ in Tragœdijs terribilia auditis, fabulæ ſunt, & res fictæ, atꝗ adumbratę, hę ſunt ueræ, expreſſæ, ſolidæ. Hinc hinc ad tragœdias immaniſsimæ atrocitatis, ſumenda ſunt poëtis argumenta. Hic tragœdia repræſentatur manifeſtò. Nam ſæua illa in ſcenis, & crudelia, ab oculis ſpectantium remouentur, parcitur conſpectui, per nuncium ſignificantur. Barbaricam & feram immanitatem media luce, medio foro, imò in circo, in theatro, in compitis, & uijs omnibus, ſingulis momentis coacti fuiſtis ſpectare et perferre. O nos Quirites, malignitate fatorum ad acerbiſsima tempora reſeruatos, quum etiam miſericordia capite multatur. & iam bellum non ciuibus tantum, ſed naturæ quoꝗ et humanitati indictum eſt. O filios & poſteros noſtros futuros adhuc infeliciores, ſi hæc inaudita, & fidem ſuperantia crudelitatis exempla, ab hoc ciuium ſepulchro inſtituta, nos inulta reliquerimus. Verum de ciuium cædibus ac dilaniationibus ſit ſatis, Quirites. Nam præ magnitudine & uehementia doloris, ſeu mœroris potius, nec ego plura loqui poſſum, nec uos audire. Iam ea, quæ nouus iſte

Crudelitatis exẽpla.

Miſericordia morte mulctata.

iste Tarquinius, & in post futuros, & in æternitatem libertatis huius imperij commentus est, paucis accipite. Posteaquam bona ciuium miserorum innocentium, tanquam hostilem prędam medio foro inspectantibus uobis uendidit, ne quid ad summam contumeliam deesset, liberos illorum & nepotes patrimonijs per indignissimam & singularem iniuriam spoliauit: honoribus fungi uetuit. Quo iure? An & isti quoque arma ciuilia tractarant? quibus tu ante omne crimen pœnam imposuisti: ita ut certius illis supplicium sit, quàm uita. Neque hac re contentus, præsidium populi, columen ac firmamentum libertatis, tribunitiam potestatem fregit atque euertit: ut præclusa esset in perpetuum populo, ratio & uia ad recuperandam libertatem, si quando eius desiderio & recordatione dulcedinis teneretur. De quîs rebus aliud mihi reseruo dicendi tempus. Et hic, Quirites, audientibus uobis omnibus dicere non erubuit: Accersat me quiuis, cuiuscũq; criminis uoluerit. O Quirites, quàm pudet me, Syllam mansuetudine & lenitate nostra tam esse abusum: patientiam tentasse, expertum esse quantum seruitutis ferre & perpeti possemus. Quid enim ad extremam & ignominiosam seruitutem relictum est? O Sylla Sylla, quantam gratiam debes dijs immortalibus? quàm merito fœlix es, quod hic natus, & hoc tempore. Nam si alibi natus, uel hic etiam temporibus nostrorum maiorum fuisses, minimumq; istorum scelerum (quæ ratione & numero comprehendi nequeũt) suscepisses, uita tibi per infinitos cruciatus fuisset amittenda. At nunc non solum uiuis, & uiuis magno cum dedecore nostro, sed dictator etiam in præmium impiorum facinorum fuisti. Et in concionem prodire audes, et os istud probrosum atq; incestum po. Ro. ostendere,

Syllæ in fut. Ro. libertatē crudelitas.

dere. Non te pudet, auribus huius ciuitatis, animisq; illudere? Accuſet me qui uoluerit, inquis, alicuius criminis. Tu potius turbo & procella patriæ, labes & lues reipubli. tu da genus flagitij, facinoris, ſceleris, crudelitatis, impietatis, quod non commiſeris, in quo te per totam ætatem non exercueris. da aliquam ex legibus ſiue ex ueteribus illis, ſiue ex nouis, & iſtis tuis præclaris, in quam non millies peccaris. quin & nouę aliæ quàmplurimæ ad tua ſcelera uindicanda rogandæ atque ferendæ eſſent.

Lex Portia, & Sempronia.

Legem Portiam, & leges Sempronias paruarũ tu uirium eſſe putas: illis enim, ne cæderetur uirgis liberum Roma. hominis corpus, cauebatur. Cedò, lex illa de parricidis tua, & de ſicarijs, quem damnat, ſi te liberum relinquit?

Syllæ leges.

Caput eſt in tua primum, Qui hominem occiderit. Prò deûm atque ueſtram fidem, Quirites: Sylla ſua lege audet dicere, Qui hominem occiderit: quum ipſe ciuium Ro. centum millia ſæuiſsimè conſumpſerit. Deinde alterum Caput, Cuius dolo malo incendium ſit factum: Capitolium eſt à te incenſum. Sed & Sulmo antiquiſſimum & fideliſſ. municipium, quare tuo iuſſu deflagrauit? Tum tertium, Qui'ue hominis occidendi, furti'ue faciendi cauſa cum telo ambulauerit. Fabricium aliquem, aut Curium, aut Maximum loqui credas: & non eum, qui latrocinijs ſuis, nõ modo furtis, Italiam totam diripuerit, & exhauſerit: cuiusq; armis Senatus & concio Po. Ro. ingenti cum terrore circundata & conſtricta eſt, ut tu innocentiſsimum, ſed opulentiſsimum quenque ad mortem & prædam ſeligeres. Tua ergo lex, in latorem ſuum clæmens & grata, non te punit. Sed quæ tandem eſt huiuſce legis pœna? Liberis exilium. At libentius extra Romã agit Sylla, quàm Romæ, quam odit. Iubete exulare hominem, qui ultro

trò contentus erat in exilium ire, quum se patriam in censurum minaretur. At lex illa de ui, te scilicet non capit: qui non uni aut alteri ciui, sed huic reip. & communi patriæ uim attuleris. Iam maiestatem tu nullam læsisti: deformasti Senatum cæde tot clarissimorum ciuium: equestrem ordinem totum penè deleuisti: plebei quota portio reliqua est? Hoc non est maiestatem tangere? Legati sunt à te contra ius gentium occisi, prætores nudati, & mulctati, consules reliquiq; magistratus interfecti. ubi est maiestas, si hic non est? Quod igitur tandem est istud crimen, cuius te accusari non expauescas? quæ est ista tua tam stupida & nihil sentiens conscientia, quæ stimulis tantorum scelerum nõ uexetur, non exagitetur? non perculsa & infirmata iaceat? Quanquam iacet profecto, sed expertus ipse est, audaciam hoc tempore & ferocitatem, plus quàm innocentiam ualere. Et prætermitto minores illas leges, quibus tua flagitia & libidines uindicantur. Sumptuariam, quam ipse tulisti: De furtis, quæ est peruetusta: Calphurniam, de pecunijs repetundis: Scatiniã, in quam quid quotidie admittas, Fusidius sentit: & alias complures nouæ, de sacrilegijs, de alea, de adulterijs, essent propter te ferendæ. Nam ex illis antiquis, quę uel ante XII. uel post fuere, tu unam proferre non potes, in quam infinita tua maleficia non extent. nisi forte in illam sacratam, quæ lata est in principio libertatis, Vetusio & Verginio Coss. quæ est de tribunitia potestate, tu nihil commisisti. aut in illam Horatiam & Valeriam, quæ caput eius, qui tribunum plebis uel pulsarit, uel alioqui uiolarit, Ioui sacrat, familiam ad Cæreris ædem liberos liberasq; uęnum ire iubet. Quę lex aliquid si ualuisset, tu nõ uiueres: resp. tam multos bonos ciues, quibus est orbata, retineret. Tu enim in

Lex de ui.

Lex Horatia & Valeria.

odium huius plebis inexpiabile, non cōtentus tribunos ipsius necasse: etiam potestatē illam, qua una continetur populi libertas atque salus, in totum reuellere & extirpare connisus es. O ignauam plebem Ro. & seruitute dignā, si odium quod iste in eam profitetur, quod semper præ se ostendit, quod nec sermonibus unquam nec factis dissimulat, non uindicarit. Quid de regno loquar? leges sunt antiquę, quæ uindicant se uere eos, nō dico qui regnum Romæ inuaserint (nam his nulla pœna satis digna inueniri potest:) non dico, qui appetierint, et affectarint (sub quo crimine clariss. aliquot uiri etiam consulares ceciderunt:) sed qui consilia de regno inierint. At hic si Rex non est, & sæuus Tyrannus, non uideo cur Dionysij illi, & Phalaris, tyranni fuerint. Multa quidem illi in suos populos tyrannica excogitarunt, multa exercuerunt crudeliter atque impotenter, nunquam tamen eis in mentem uenit, sic inimicos suos uexare, cruciare, perdere: ut iste ciues suos uexauit, cruciauit, perdidit, atque id in ea ciuitate, quam (si quid reliqui esset pudoris, Quirites, aut mentis, aut animi) uel non appellaremus liberam, uel talem esse ostenderemus: mallemusq; honeste mori, quàm turpiter & per grauem mortem libertatem à maioribus relictam amittere. At quæso uos, quam ob rem lata est lex illa? Propter odium grauis regni, superbi regis. Reputate quæso, & repetite memoria, num fuerit peior rex ille, regis filius, eo tempore quo Romæ licebat regnare: hoc nouo Tarquinio, quem post cōfirmatam tot annis libertatem patimur? Nunquam Tarquinius ille ciuitates aut bona, uel sociorum uel ciuium uendidit: at huius hastam in foro uidistis omnes. Ciuitatem ille ditauit atq; ornauit, spoliauit iste ac deformauit. Supplicia & cędes in ciues Ro.

Sylla Tarquinio peior.

paucissima

pauciſsima Tarquinij accepimus: at hic quot occiderit, pudet iam & piget toties commemorare. Nollem hic aliquis exterus adeſſet, ne ſi fieri poſſet, ad exteras nationes & prouincias ueſtras tanta noſtra ignominia permanaret. Sed fieri non poteſt. nulli in toto orbe ſunt, qui quæ paſsi per hoſce annos ſimus, ignorent. Et ut ſe nouus iſte Tarquinius multo aſperiorem, quàm uetus ille fuerit, futurũ oſtenderet, ac profiteretur, primo dictaturæ die cum faſcibus quatuor et uiginti in publicum proceſsit. quum ille regio more XII. ſolummodo habuerit: quot habuere Dictatores, quot Conſules omnes, qui poſt conditam hanc urbem fuerãt. Id tamen ille fecit, ut declararet, ſe hoc populo tanq̃ uictis & captiuis mancipijs imperaturum. In rebus leuiſsimis quãtas tragœdias excitatis? in grauiſsimis & atrociſsimis quàm torpetis? Eſt minus honorifice appellatus legatulus aliquis: excepit ciuitas aliqua miſeros & afflictos cognatos ſuos, hoſtes ueſtros, à uobis fugiẽtes: ſuſpicio eſt, populum aliquem delectus habere, contra quos tamen, ignoratur. iſta iſta uindicantur bello, armis, ſanguine, uita. propter hęc diruuntur antiquæ urbes, & euertuntur potentiſſimæ nationes. Hæc fuit ruina Numantiæ, hæc Carthaginis, hęc Corinthi. Eſt ſociorum aliquis uiolatus, aut agellus quiſpiam excurſione aliqua uaſtatus, aut affectus leuiſsima iniuria mercator aliquis, uel nauiculator: hęc dant arma, hęc afferunt bella, propter iſta ciuitas hæc cũctaq; Italia in aleã extremi periculi conijciuntur. Has eñ ob cauſas geſta ſunt duo bella Punica, geſta cũ Samnitibus, cum Tarẽtinis, cũ Pyrrho, cum Antiocho, Aetolis, Philippo, cum alijs plæriſq;. Hæc hæc ſunt bellis & uindicatione digna. Viuat Sylla: immò præmijs, honoribus, magiſtratibus decoretur:

Bellorum cauſæ Romanis quæ.

tur:

tur: immò regnet, qui ea scelera solus & nefaria facinora aduersus hanc remp. sociosq; omnes suscepit, quæ omnes simul huius imperij hostes nunquam optarūt, nunquam cogitarunt. Sunt qui existiment, illum incolumem fuisse reuerentia & maiestate dictaturæ. O præclarum & memorabilem magistrum populi, qui tria pestifera uicia, luxuriam, auaritiam, crudelitatē, iuuenes nostros edocuit. Primum non dico dictatorem, sed ne ciuem quidem patiebantur eum esse leges & æquitas. Exul erat, quamuis hic habitaret, sceleribus tam inauditis oppletus & obrutus. Deinde quàm bono iure factus sit dictator ab Interrege, non disputo: quum more maiorum à Consule soleat dici. Certe lex uetus est ex XII. ne dictator ultra sex menses imperium gerat. quid erat dare perpetuum regnum, si hoc non erat? creare in centum & uiginti annos dictatorem, cui liceret quicquid collibuisset? Quis tam stupidus illo fuit tempore, quem dolus & ludibrium, quo tota hæc respublica tunc habebatur, lateret? Quid enim inter regem & dictatorem interest, cui quicquid libeat, id ius fasq; habendum sit. O sanctum, & patriæ libertatisq; amantiss. interregem, dignumq; maioribus illis Valerijs, qui reges eiecerunt. Quid tu igitur Flacce, putas esse seruire? si hoc est liberum esse. Quantum inter hanc tuam legem, & illas maiorum tuorum interest? Illæ reges, tyrannos, impotentes & nimios magistratus tollebant: libertatem populi stabiliebant: tua libertatem aufert, regem & tyrānum infert, & confirmat. Nec tibi ueniebat in mentem illarum legum, Valeriæ & Duilliæ, eodem anno latarum, eodem etiam tempore, quo duodecim tabulæ scriptæ sunt?
» Qui magistratum sine prouocatione creasset, tergo ac
» capite puniatur. quarum Valeriam legem qui tulit, imaginem

Sylla trium uiciorū magister.

Valeria lex, & Duillia.

imaginem tu eius quotidie domi uides. Poſtremo, ſi uos omnes, Quirites, eum dictatorem reuerebamini, qui unus uos, omnem totamq́ hanc patriam deosq́ immortales deſpiciebat, & ludificabatur, quum non dico ſupra dictatorem, ſed ſupra reges ipſos po. Ro. ſit, & ſemper fuerit. At pudeat nos, illum priuatum incolumem ad domum ſuam perueniſſe, non eſſe manibus alicuius uiri fortis diſcerptum: qui gloriã illam interfecti à ſe crudeliſsimi & ſceleratiſsimi tyranni, ſtatuamq́ qualem L. ille Brutus habet, affectaſſet. At nunc, etiam ſi reliqui omnes cunctentur, non eſt conſilium Quirites, in hoc magiſtratu patriæ deeſſe. Non expecto iudicia, quæ iſte contemnit. non requiro leges, quibus iſte omnibus conuictus, & damnatus eſt. non exempla maiorum, quum malos ciues maiores noſtri etiam propter ſuſpiciones criminum indicta cauſa interfecerint: non ſolum in magiſtratibus, uelut olim Seruilius Hala magiſter equitum, & nuper L. Opimius conſul: ſed etiam priuati, ſicut Naſica. qui omnes ſunt ab optimis quibuſq́ laudati: & ij, quos interfecere, pronunciati ſunt iure cæſi. Hæc omnia abunde ſuppetunt. & mihi ſatis eſt, me conſulem eſſe, qui patriæ, qui ciuibus meis conſulere debeo. Hoc à me ſummus magiſtratus, hoc ſæueritas huius imperij, hoc reſpu. petit, poſtulat, requirit, flagitat. Non ſinam ſtatuas & monumenta publici hoſtis patriæ, in hac urbe diutius cum ſuſpirijs, gemitibus, mœrore conſpici: non magis, quàm ſi ullæ Pyrrho eſſent poſitæ, uel Annibali. non illum uocari fœlicem, quod hactenus impunè tantum noſtri hauſit ſanguinis, tantum uiſcerum uorauit. quod bona ciuium diripuit, & dilapidauit: Italiam uexauit, & perpopulatus eſt: libertatem noſtram obtriuit, & conculcauit: non familiam

incolumem,& ex malis noſtrûm omnium potentem: non aliquem, qui Sylla nominetur: quod nomen huic urbi pernicioſius eſt, inuidioſius eſſe debet quàm Tarquiniorum. Niſi forte ſperatis, P. Syllam rediturũ aliquando ad meliorem frugem, calumniatorem ciuium, ſectorem prædæ ciuilis, in qua natus & educatus eſt: autorem furtorum. aut Fauſtulum Syllam à proſcriptionibus paternis, et ſæuitia degeneraturum: qui iam in ſcholis non ſcribere diſcit, ſed proſcribere. Scio mihi, Quirites, ingentes & capitales inimicitias ex hoc loco cum L. Sylla eſſe ſuſceptas. ſed quoniam pro rep. ſuſceptæ ſunt, etiam ita contigiſſe iuuat: & eas non minore animo atque conſilio, pro ſalute communi exequar. Neſcio quid ille ſua oratione minari uiſus eſt, ſi quiſquam libertatis, in qua natus eſt, memor, ſeruitij, quod toleratis, uos cõmonefaceret. Sed ego Quirites, eius opes (quę fragiles & corruptę ſunt: quas uos timendo effeciſtis, ut aliquid poſſe uiderentur) contemnere me reipu. cauſa ex hoc loco, unde me omnes exaudire atque intelligere poſſint, profiteor. Non deerit reip. exercitus, qui me duce, uobis autoribus atque adiutoribus, libertatem, uitam, fortunas, ſacra, publica omnia & priuata ueſtra defendat, & tueatur. qui non patiatur uos cuiquam ſeruire. qui uobis dignitatem cum imperio, & libertatem cum opibus & gloria reſtituat.

Adhortatio conſulis ad Quirites.

Adeſte dijs bene iuuantibus, Quirites. & qui remp. qui libertatem ſaluam, uitasq; ueſtras, fortunas, & ſalutem communem conſeruatam: qui iniurias publicas & priuatas ultas uultis: qui pulchrius ducitis honeſte imperare, quàm turpiter & infeliciter ſeruire: contra uim & latrocinia, pro decore, pace, ac quiete uos hortanti adeſte, Conſuli ueſtro. ſequimini non priuatum quemlibet, quod etiam in hoc glo

rioſo

rioso facinore dedecens non esset: sed Consulem uestrum, M. Aemylium Lepidum. Nam de conscelerato illo & nephario parricida, impio templorum expilatore, qui uestram libertatem oppresit, sanguinem hausit, fortunas diripuit, uniuersam remp. afflixit, ac pené sustulit, hic in conspectu & concione uestra constituto, sententijs uestris meritum supplicium sumetis: et uos, quod sæpe maiores uestri fecerunt, strenue per uirtutem uos ipsos non in libertatem modo, sed in uitam & communem hanc lucem asseretis.

IOANNIS LODOVICI VIVIS, ADVERSVS ACTA Syllæ iam mortui, Declamatio, uerbis M. Aemylij Lepidi Consulis.

ARGVMENTVM.

Sylla consumptus fœdo pediculari morbo, quem græci φθειρίασιν appellant, non sufficientibus balneis atque pannis, nec hominibus, qui sibi inuicem succedentes dies noctesq́;, pediculos è tabe purgabant, quum & cibum & potum uermes illi pollucrēt, affectus incredibili uitæ tædio, quum aduersus Putcolanum quendam excanduisset, & plus nimio clamasset, ruptis imbecillibus corporis compagibus, tandem Puteolis (quæ ciuitas est in Campania) sceleratam animam efflauit. Quod ubi resciuit M. Lepidus consul, impedire conatus est, ne publice cum pompa aliqua efferretur. quod non perfecit. Nam alter consul Catulus, & Cn. Pompeius, in contrarium connisi peruicere, ut aurea lectica cum ingenti pompa in campo Martio sepeliretur. quo in loco reges humari consueuerant. Hic ego Lepidum induco, concionantem aduersus acta Syllæ: ea uidelicet, quæ in iniuriam ciuium aut ordi-

num erant à Sylla statuta. Tulerat enim leges Sylla permultas, in odium tum plebis, tum eorum quos proscripserat. In odium plebis & equitum, ut quod solum ex Senatu eligerentur iudices: ad hoc, ne tribunis plebis esset potestas legum ferendarum: & qui fuisset tribunus, alios honores petere non posset. quod aliud non erat, quàm debilitare & frangere tribunitiam potestatem, quæ erat ad plebis tutelam inuenta, cuius plebis Sylla erat capitalis inimicus. Aduersus suos proscriptos, ut filij eorum bonis paternis priuarentur: ac, ut ne possent honores Romæ petere, ac gerere. quod Po. Ro. indignissimum uisum est: quum essent iuuenes illi & pueri innocentes. Ita Lepidus contendebat, iudicia facere communia plebi & equestri ordini & senatui, Tribunitiam potestatem ad pristinum ius reducere: exules reuocare, eisq; suas possessiones reddere, precio ijs soluto, qui à Sylla emissent: proscriptorum liberos in patrimonijs suis collocare. Hæc adnitebatur Lepidus efficere: & haud dubie æquum postulabat. Verum hæc eo tempore iniquissima Senatus censuit, quod uiderentur tanquam rescindi in ipsa curatione uulnera reip. Ideo rem alioqui iniquam commodius iudicarunt non tangere, tantisper dum ægra resp. conualesceret, & confirmaretur. Hanc ob rem infensus Lepidus collegæ suo Catulo, & magnæ parti Senatus, finito consulatu in ulteriorem Galliam, quam sortitus erat prouinciam, proconsul abijt: bellumq; ibi cœpit Syllanis parare, exercitumq; ad urbem duxit. contra quem Catulus & Pompeius egressi, tumultuario milite collecto, armis decertarunt. uictusq; est Lepidus ad pontem Miluium, & in Sardiniam profugit. uictores moderate in urbem regressi sunt. Tum Roma & Italia à bellis & uastatione tantisper quieuerunt. nec inter bella hoc ponitur, sed tumultus tantum nominatur.



ESTERNO die, Quirites, nunciatũ est nobis, L. Syllam Puteolis obijſſe, de cuius hominis morte non tam lætatus ſum, ꝙ dolui. Lætor enim, euer ſorẽ ueſtræ libertatis, parricidam ſuorum ciuium, prædonem poſſeſsionum & bonorum noſtrorum, contemptorem & hoſtem deorum & huius reip. maximo ipſorum deorum in nos beneficio eſſe ſublatum. Doleo tamẽ, illum ſuo potius naturali fato, quàm merito ſupplicio à uobis de ipſo accepto, è uita deceſsiſſe. Etenim mors qualiſcunq;, ipſa tamen corporis natura accerſita, non ſcelerum pœna eſt, ſed imbecillitatis finis. At uero congruebat eum, qui totum hunc populum affligere, uexare, tollere eſſet conatus, maximaq; ex parte ſuſtuliſſet, ab hoc eodem populo, memore ſuæ libertatis atq; uirtutis, in exemplum poſteritatis capite ac bonis mulctari, ne mali in poſterum ciues magiſtrum haberent, à quo edocti eſſent, impune in hanc ciuitatem latrocinari, hunc Po. & cunctam Italiam per immanem crudelitatem populari, uaſtare, dilacerare, euertere, extinguere: bona miſerorum innocentiumq; ciuium, ſociorum, exterarumq; nationum & gentium, per turpiſsimam libidinem atque auariciam diripere, ac prædæ habere. Nunc enim timendum eſt, ne multo plures ſint, qui quod Sylla in uos fecerit, ſpectare atque imitari malint, quàm quod uos in Syllam. Verum quando in Syllæ uitam nullam iam habemus poteſtatem, illum iuſticiæ ac iudicio deorum immortalium relinquamus, quorum maieſtatem toties nefariè impieq; uiolauit, ac læſit. Nos autem oſtendamus prudentiam, conſilium, uirtutem noſtram aduerſus ea, quæ poſſumus, ut ægra & labans reſp. noſtro aliquo reme-

Mors naturalis imbecillitatis finis.

dio ſanetur, ac fulciatur: miſeris atque afflictis ciuibus opem, auxilium, ſpem in perculſis eorum rebus afferamus: denique abiectæ & lugenti patriæ lachrymas abſtergamus, atque luctum: quantam poterimus lucem, dignitatem, lætitiam reddamus. Nam quo minus hæc fiant, nullus iam obſtat hoſtis, nullus tyrannus, niſi qui forte noui repente ex intermortuis Syllæ reliquijs ſuboriantur, qui ueſtigijs illius ingreſsi, eadem appetant, quæ ipſe conſecutus eſt, eadem moliantur. Si qui tales ſunt, uehementer conſulo, ac moneo, ne aggrediantur, ne ſe perfecturos ſperent, quæ tam ſcelerate concupiſcunt. Po. Ro. eſſe iam multo alia mente, alia uoluntate, alio animo: conſpiraſſe & conſenſiſſe bonos omneis, ut citius ſibi filijsq; & coniugibus ſuis uitam amittendam ducant, quàm ea perpeti, quæ aliquando contigiſſe, nunquam poterit ſine magna huius imperij macula atque ignominia narrari. non dico homines, & liberos homines, atque eoſdem Romanos, ea non paſſuros: ſed ne feræ quidem, nec iſti parietes & muri toleraturi ſunt. Propterea magnopere bonos laudo, quod eos aliquando tandem recordatio aliqua tetigit dulcedinis intermiſſæ, atq; adeo amiſſæ libertatis: malos uero (ſi quidem omnes ad meliorem mentem ſanitatemq; reuocari ſtudeo) ex hoc loco ipſe Conſul, nomine Po. Ro. etiam atq; etiam exhortor, rogoq;, deſiſtant male huic urbi & reip. rogitare, ne ſperent futura poſthac talia ſcelerum præmia, qualia cum infinito mœrore & luctu his annis uidimus, conſentiant nobiſcum, & adiūgant ſe ſtudio & uoluntati populi, autoritati Senatus. Hinc certi & ueri honores, hinc fructus ampliſsimi laborum, hinc ingentes copiæ, & opes firmæ perpetuæq; naſcentur. Polliceor enim & ſpondeo nomine eiuſ-

dem Po. Ro. illos demum futuros prætores, conſules, imperatores, qui libertatem communem tueri maluerint, quàm cuiuſquam regnum atꝗ tyrannidem. Huiuſmodi nanꝗ hominibus, qui in tam perdita & impia ſententia fuerint, denuncio fore, ut libertatem, uirtutem, potentiam, magnanimitatem, conſtantiam Po. Ro. prudentiam, autoritatem, grauitatem Senatus, ſeueritatem & religionem iudicum, uim ſententiarum ſentiant et experiātur. intelligantꝗ hunc Po. iam non illum eſſe, qui Syllæ & paucis commaculatis ſcelerum libidinumꝗ eius ſatellitibus & adminiſtris ſeruierit: ſed eum, qui libertate ſua reges expulit, qui tribunos plæbis ſibi per arma comparauit, qui uirtute ſua totum ſibi orbem ſubegit. Quieſcant igitur mali, et qui ſe liberos iam uolunt, audiant quid ſapientiſs. ac fortiſs. uiris, & de commodis ac libertate huius ciuitatis dies ac noctes cogitantibus, ad conſtituendam ſeu reſtituendam uerius remp. faciundum uideatur. Cenſemus Quirites, acta Syllæ reſcindenda, non omnia, ſed ea quæ in damnum reip. in diminutionem ueſtræ libertatis & quietis, in iacturam noſtrarum fortunarum, in perniciem ciuium, ſcelus illud & portentum ſtatuit, ac egit. Multæ ſunt leges Corneliæ, Quirites, multa Syllæ acta de ſiccarijs, de ſumptibus & cibis, de prouincijs, hinc de tribunitia poteſtate, de iudicijs, de proſcriptis. Pauca loquar de illis primis: deinde ad hæc poſtrema ueniam, de quibus mihi hodierna die pro rep. cum ſumma libertate, ingentiꝗ reſpectu utilitatum ueſtrûm, totiusꝗ Italiæ, Conſule digna oratio habenda eſt, mihi quidem memori magiſtratus, memori à quo beneficium hoc accepi, memori Aemylij generis: quod & me uobis indiſſolubili obligatione deuincit, & ſua merita uelut pignus quod-

Leges Corneliæ.

dam

dam mihi uobisq; tradidit mutui inter nos amoris, ut nec Aemylius non amare patriam, nec patria Aemylium odiſſe poſsit. Quocirca Quirites, ab Ioue Opt. Max. Statore illo huius urbis atq; imperij, à participe connubij ſocia regni regina Iunone, ab armipotentibus Pallade, Marte, Quirino huius urbis ſacro parente, cæteriſq; dijs deabuſq; immortalibus, quorum ope & ſingulari in nos amore, hæc reſp. afflicta quidem et perculſa, ſed qualiſcunq; tamen adhuc perſtat, nec Syllana uiolentia & tempeſtate reuulſa, Oceano illo ſęuiente abſorpta eſt, pacẽ ac ueniam peto, precorq;, ut diem hunc ad ſiſtendam cadentem remp. ad ſubueniendum miſeris & perditis ciuibus illuxiſſe uelint.

Inuocatio.

Vos deinde Quirites oro, ut me conſulem ueſtrum de ueſtris cõmodis, de libertate, laude, gloria, quiete omnium ueſtrûm dicentem benigne, ut adhuc feciſtis, audiatis: & ſi ea quæ uobis attulero, è rep. è dignitate huius imperij, è ſalute ciuium, pace, amore, concordia uidebuntur, fortiter, ſine ullis metus reliquijs, liberas ueſtras ſententias & uoluntates ſuffragijs ueſtris declaretis. Illas igitur de ſumptibus & ſiccarijs Cornelias leges, Quirites, non adeò reprehendo. faciunt enim utcunque ad mores ciuitatis. atque utinam omnia fuiſſent talia. Indigne tamen fero, autori eiuſmodi legum tam uilem fuiſſe ſuum populum, tanto contemptui & ludibrio habitum, ut non modo aduerſum ueteres et ſanctiſs. leges, ſed in ſuas quoq; peccare, ac infinita crimina committere pro nihilo duceret. Quòd uos omnes pro ſeruis haberet, quum etiam frugi ſeruos domini moderatiores reuereantur. Maiores noſtri, Quirites, acrius & ſeuerius animaduerterũt in eos, q̃ in ſuas leges cõmiſiſſent, quàm qui in alienas. Licinium Stolonem memoriæ eſt traditum, ſuæ legis ui, quæ erat de

Licinius Stolo.

modo

modo agrorum, sententijs populi esse concisum. Iudicium Q. Vari Tri. pleb. omnes, ut opinor, uidimus. At Sylla, sanctus & grauis magister nostrorum morum, legem de sumptibus frugalissimis. & temperantiss. seruauit. Quum ferebat legem, putasses Fabriciũ aliquem, aut Coruncanum, aut etiam Curium, siue Pisonem loqui. Quantos creditis risus in illa interiore Syllana popina, inter illos sordidissimos conspurcatosq; compransores & compotores esse excitatos? quum doctorem et autorem totius luxuriæ, de frugalitate, de temperantia uerba facere audiebant? quum præclarus legislator bona omnia Po. Ro. partim conuiuijs abligurisset & deuorasset, partim immanibus largitionibus dissipasset & absumpsisset. Quid attinet commemorare ea, quæ secretò egerit? quum sint talia, quæ omnes publicè uidistis. Epulum illud Herculeanum, Quirites, transeo, quod tametsi cõtra legem sumptuariam fuit, tamen quia ad religionem immortalis dei pertinere existimabatur, poterat excusatio aliqua in tanta profusione apparatus inueniri. Meministis enim, quanta obsoniorum et ferculorum uis, quantus uini numerus in Tyberim profusus sit? Prodegisse L. Syllam omnia illa non curarem, si modo non propter sumptus illos tam immodicos innumera ciuium multitudo perijsset, eorum filij fame atque egestate consumerentur. Neq; uero crediderim deorum aliquem, Quirites, tam esse infestum atq; inimicum generi humano, ut propitiari atque placari tanta hominum iactura & calamitate uelit. sunt enim dij omnes benefici & salutares, nostriq; generis peramici. Abiecisset in flumen L. Sylla se ipse cum tota domo ac familia sua, flocci non facerem, gauderem etiam, modo de fortunis, sanguine, uisceribus, uita miserorum ciuium tam

Q. Varus.

Lex Cornelia de sumptibus.

prodigus non fuiſſet. Ceu uero parum eſſet, dilapidari patrimonia ciuium, & iniquis ea poſſeſſoribus dilargiri: etiam partem illius prædæ fluuium & mare accipere uoluit. An putatis Quirites, polluceri rite potuiſſe, quum Hercules ipſe iuuandis mortalibus immortalitatem conſecutus ſit: hic de damnis noſtris pollucibilem ei cœnam appararit. deus ille nihil magis quum in terris uiueret, laborauit, quàm ut ſua cuiq; à prædonibus tuta eſſent: hic de latrocinijs & impijs rapinis Herculeanam partem deciderit, quum illi deo nulli magis odio fuerint, quàm latrones, quàm alienarum fortunarũ raptores. Sed fuerit ſanè conuiuium illud ſacrũ. De funebribus porro impenſis Caput eſt in eadem Cornelia lege. Quęſo uos Quirites, quis modus factus eſt in funere Metellę etiam repudiatę? Iam & de priuatis cęnis eſt etiã Caput. nego unquam uel Sardanapalum, uel Xerxem, uel aliquem ex illis Aſię regibus, aut ex Sybaritis, uel Siculis, luxu perditiſſimis, tanti in conuiuio publico cœnaſſe, quanti iſte priuatim ſemper cœnat. idq; totum de rapinis & ſpolijs bonorum ciuium, tanquam de Cymbrorum uel Mythridatis præda. At lex eſt bona, inquiunt. Eſto, ſed hoc tamen indignius, quod ille & bonam legem, & ſuam, adeò impudenter ac turpiter contempſit, & irriſit. Quanquam eam legem, quantum ad ſumptus pertinet, quid attinebat ferri? cum eſſent ſumptuariæ latæ tam multæ, partim ueteres, partim etiam recentis memoriæ. Si de numero conuiuarum quæritis, lex eſt Orchia, P. Cornelio Lentulo, M. Bebio Pamphilo Coſſ. accepta: ſi de eodem, & ſumptibus, lex eſt Fannia, XX. annis poſt Orchiam lata. Eſt & Didia, aliquanto recentior, quæ non ciues modo, ſed ſocios quoque comprehendit: quæq; ijs etiam, qui cœnis prandijs ue

Leges ſumptuariæ.

ſupra

ſupra modum legemq́ſumptuoſis interfuerint, pœnam ac mulctam irrogat. Eſt ad hæc Licinia, ſatis recens, quàm Licinius Craſſus diues tulit, de calendis, nonis, nundinis, aliјsq́; & feſtis & profeſtis diebus, de genere etiam ciborum, quam propter ingentem utilitatem, prudentiſsimamq́; deſcriptionem frugalitatis, ordo noſter non expectato trinundino, S. C. comprobauit. Hæ igitur cum eſſent leges cibariæ, quid ſibi nouus iſte uolebat Numa, cũ ſua noua lege? niſi ut oſtenderet, ſe leges omnes, ritus, maiorumq́; mores, exempla, inſtituta nihili facere, deridere, eludere omnia, cõtemnere, proculcare: bonas ueteres leges reuocare: ut indignius uiolaret, atque conſpurcaret. Et eſt quidem bona Cornelia lex, ubi ea repetit, quæ ſunt à maioribus de ſumptibus conſtituta. reliqua, quæ ad precia ciborum ſpectant, nõ uideo quid boni afferant, quid fructus? aut quid non potius morum corruptelæ? quę connumeratis edulijs, condimẽtis, obſonijs, piſcibus, offulis exquiſitiſsimis, ijs denique quę antè ciuitas hęc nequaquam norat, quæ cænum illud ex Græcia atq; illa Aſia in hanc urbem inuexit, non tam gulam uidentur comprimere, quàm excitare: traditis adeò multis uarijsq́; gulæ atque luxuriæ irritamentis, ut nõ lex frugalitatis & parſimoniæ, ſed admonitio luxuriæ, & diſciplina popinæ dicenda ſit. Longe aliam ego cibariam legem breui tempore feram Quirites, quæ omnibus futura ſit nõn minus grata, quàm utilis: quamq́; uos uniuerſi & commodam, neceſſariamq́; ad conſtituendos mores, & iucundam facilemq́; ad eam obſeruandam cenſeatis. At de ſiccarijs promulgatam eſſe à Sylla legem, Quirites, id uero ridendum potius, an indignandum huic ciuitati eſt? Legem tulit, ne quis alium interficeret: is, cuius uidetis tabellam illam fune- *Lex Cornelia de ſiccarijs.*

ſtam proſcriptionis, qui tot milia ciuium Romanorum non citata, non accuſata, inaudita, indemnata occidit. Lege cauet, ne quis ferrum ad necem alterius geſtet: credo, ne quis poſſet ſe de illo ulciſci. O magiſter noſter Sylla, homo quietus, & cui non mediocriter diſplicet ferrum, atque uis: cum aduerſus hunc populum tuorum ſatellitum & carnificum manus armari iuſſeras, id quoqꝫ lege ipſe tua faciebas? Quod ſi mea illa, Quirites, oratio Sylla uiuo aliquid, ut par erat, ualuiſſet, & po. Ro. ſuam dignitatem ingenti cum laude recuperaſſet, & prodigio illi ac buſtuario gladiatori tam incredibilia ſcelera impune non abiſſent. Tum de prouincijs lex quid aliud agit, quàm ne in ueſtra manu & poteſtate ſint ueſtræ prouinciæ, ueſtra imperia? Solitę ſunt à uobis Quirites, curiatis comitijs mādari prouinciæ, dedit interim Senatus, id conceſſum eſt patribus reuerentiæ cauſa. & quia cum omnes ferè, qui ad prouincias mittuntur, ex noſtrò ſint ordine, melius à nobis cognoſci poterant, quàm à multitudine. At ius imperij dandi, & exercitus committendi, totum eſt populi. quoniam imperatorem eſſe decet neminem, niſi quem populus elegerit, & cōprobarit, qui eſt ſub eo militaturus. ad hęc, quoniam ex ſummo rerum omnium imperio, quod eſt penes populum, hæc priuata rerum gerendarū imperia proficiſcuntur. poſtremo, quod auſpicatis comitijs imperator ſolenni & maiorum more eligendus eſt. Sylla uero S C. ſatis uult eſſe ab obtinendam prouinciam, ad imperium quoque ſine ullis uel centuriatis, uel curiatis comitijs. Sed hoc quandoquidem ſine magno ueſtræ libertatis detrimento manere poteſt, ſit ſanè ratum, quouſqꝫ cum bona ordinū uenia aliter decernatur. Nolo enim in præſentia turbari aliquo modo ciuitatem, ſed ſolum miſeris &

Lex Cornelia de prouincijs.

ris &

ris & perculsis ciuibus, ex consensu & sententia optimorum succurrere: uestramq; libertatem instaurare, remp. stabilire. Idcirco illa de tribunitia potestate, de iudicijs, de proscriptis nunquam Coss. po. Ro. hærere diutius in rep. patiar. nunquam uos, Quirites, id est bonorum fortissimorumq; ciuium unanimis conspiratio & consensio, feretis. Primum de nostris inimicis aueo, Quirites, audire, quo iure tribunorum plebis ius potestasq; minuitur? cur unicum libertatis huius po. præsidium de arce sua deijcitur, unica custodia frangitur, excinditur? An æquum esse quisquam censet, po. hunc liberum esse, certissimam uero libertatis tutelam, firmissimum columen tolli? Si non uerbo tantum, sed re etiam liber est hic populus, cur ipsi is magistratus eripitur, ante quem natum libertas ipsa nasci non potuit? Decimosexto post exactos reges anno Tribunitia potestas inuenta est, A. Verginio Tricosto, T. Vetusio Ceturino Coss. tum demum cœpit populus liber esse. nam antea sub Consulibus non tam data erat populo libertas, quàm ostẽsa. Quę fuit igitur causa L. Syllæ, frangendæ contra leges omnes huius columnę, qua innitebatur tota communis libertatis structura? Videbat homo in maleficijs & sceleribus acutissimus, ad opprimendum hunc populum, ad diripienda omnium bona, occupandas possessiones, ad expilandum patrimonium publicum & priuatum reip. à natura genitus, & expressus, ut quæri non potuerat huic populo libertas sine Tribunis, ita nec auferri & extorqueri posse illis existentibus. cumq; omni immanitate hanc ciuitatem, cunctamq; Italiam diuexare, diripere, lacerare, suisq; è sedibus funditus extirpare atque eijcere statuisset, neque id fieri posset, quàmdiu libera aliqua Tribuni uox superesset: ipsum

Tribunitia potestas.

libertatis caput, ipsam arcē primum impetijt, atq; oppugnare adorsus est, ut nudatam præsidijs tutamentis'que nostram libertatem ipse extinguere, nosq; omnes desertos, inermes, sine muro ullo, sine uallo, aggrederetur secure ac ociose: excruciatos perdere pro libito posset. Atqui Tri. pleb. uidemus. hoc miserabilius multo & amarius est, Quirites. Nam si Tribunos uestros nullos uideretis, desiderio quidem permagno teneremini. sed nequaquam toties cōmoueremini, nec animi uestri recordatione superiorum temporum exulcerarentur. Nunc uero, quoties occurrunt, quoties deformatam illam potestatem inspicitis: perculsam, prostratam, deletam libertatem uestram ingemiscitis. Tribunos quidem plebis habetis, Quirites, sed qui Cornelia lege nullum postea magistratum possint gerere. Quem ergo bonum fortemq; Tribunum inuenietis? quis uolet potestatem illam attingere? quę cum sacrosancta ipsa sit, pollutos tamen & impios ad sacra aliorum honorum reddit eos, quos attingit. Tribunos plebis habetis, Quirites, sed quibus ademptū est ius omne legum ferendarum. hoc quid aliud est, q̃ reliquisse tribunos ad perpetuum uestrū cruciatum? ut quoties eos uideretis, memoria præteritæ libertatis uulneramini. Si legem ferre non potest Tribunus plebis, quid ergo poterit? si rogare, si admonere Po. suorum commodorum non audet, non licet, quam ergo liberi hominis uocem dignamq; illo magistratu emittere uel poterit, uel audebit? Quid erit hęc potestas? uanum & ridiculum nomen absque ulla re. Intelligitis iam Quirites, quanto sitis ludibrio à Sylla habiti? ut uos impurissimum illud & nefarium cænum oderit, contempserit, irriserit? Ego uero Consul uester, Quirites, hodierno die perficiam, ne istâc abeant tanta

scelera

scelera, tam impiæ fraudes, tam nefandi, quibus capti estis, doli. Si illam uolumus maiorum nostrorum reddi nobis lucem & iucunditatem, non adumbratæ, sed solidæ atque expressæ libertatis, innitatur hæc libertas eisdem, quibus tunc, fundamentis: illustretur & dirigatur eodem sidere: reddantur nobis tales Tribuni, quales illi habuerunt, præsides & custodes non fictæ & simulatæ, cuiusmodi est hæc pręsens, sed uerę atque germanæ libertatis. Quod si cum bona gratia impetrari non licet, eadem à nobis erit uia repetundum, qua ab illis paratum primum, deinde receptum: armis scilicet. Quanquam spero deos immortales daturum omnibus ciuibus eas mentes, patriam non modo re uera esse ut liberam, sed eius ueram certamq; libertatem præsidijs & munimentis confirmari atque stabiliri uelint. Iam de iudicijs audite, Quirites: effectum esse per L. Syllam, ut soli pauci quidam Senatores in hac rep. dominentur, regnumq; ac tyrannidem obtineāt. Tiberius Gracchus, qui multum de utilitatibus dignitateq; uestra Quirites, cogitauit, legem tulit, ut Equites iudicarent. Iudicarunt annos uiginti summa cum integritate & laude, ingenti cum admiratione omnium ciuium & sociorū, sine querela cuiusquam. uisa est ista nimia unius ordinis in rep. potentia, quæsita est alia lex, & quidem per Tribu. plebis, Senatu cum nobilitate totoq; populo autore atque adiutore, ut suffragijs populi ex singulis tribubus quini deni quotannis crearentur, qui eo anno iudicarent. Ad hunc modum & Senatoribus & Equitibus & plebi communicata iudicia sunt, æquissima lege, ut de rebus communibus totus populus, non una ciuitatis pars, sententiam atque iudicium ferret. Lata est lex à M. Plaucio Syllanō trib. pleb. Gn. Pompeio Sexti Filio,

De iudicijs.

Lex Plaucia.

lio, L. Portio Catone Coſs. ſecundo anno Italici belli. Vſque ad uictoriam iſtam Syllæ, luctuoſam & cruentiſs. tota ciuitas de tota ciuitate ſanctiſs. & ſeueriſsimè iudicauit: non pars de tota. Nunc quorſum pertinet nouum iſtud iudicatus regnum, quod Senatui per Syllam, hoſtem ueſtrum, partum eſt? Ego Quirites, ex eo ſum ordine, omneſq; maiores mei ex eodem fuerunt: ſed libertas ueſtra charior mihi atq; antiquior eſt. hęc una ſuperat ordines omnes, quoniam ipſa cōtinetur reip. ſalus. Non placuit iudicare ſolos Equites, quum ſit tamē ordo ille honeſtiſsimus, inter Senatum & plebem medius atq; interiectus, & in quo multi ex Senatorijs familijs ſunt, multi ex plebeijs, plæroſq; ipſi habent in Senatu gētiles, plæroſq; in plebe: plures quàm uel plebs in ampliſſimo ordine, uel hic ordo in plebe. iudicarunt itaq; uniuerſi de omnibus. Ec quem ueſtrûm illorū iudiciorum pœnitet? Nunquid ullas ciuium querelas audiuimus, ullas ſociorum? Quis tum in prouincijs, de noſtris iudicijs queſtus eſt? At per hoſce annos quanta cum turpitudine & infamia, quàm fœdè, quàm corrupte iudicatum eſt? Quis fuit & ueſtrûm omnium, & cęterarum gentium ſenſus? quis animus? quale de ordine noſtro iudiciū? qualis tacita cogitatio? quales aperti & manifeſti ſermones de audacia impudentiaq; iudicum intolerabili, diuturna impunitate confirmata? Quid igitur fieri placet? quæret aliquis. Mihi uero Quirites, id quod ipſa docet atque præſcribit rerum natura. Si ſoli Equites in iudicium adducerētur, fortaſſis cenſerē æquum eſſe, ſolos Equites de ſe cognoſcere: ſi ſoli Senatores, ſolos uellem eſſe iudices Senatores. Idem cenſeo de plebe, ne parum congruere noſtrę libertati uideretur, aut Equites de Senatu, aut plebem de Equitibus, aut

Senatum

Senatum de plebe, uel ediuerſo ſententias & iudicia proferre. Quum uero & Senatores & Equites & plebeij criminum arceſſantur, et in forum uocentur: non ne æquum eſt, & communi libertati cum primis cõueniens, non Senatores ſolos, non equites uel plebeios ſolos, foro atque iudicijs præſidere: inq; eis uelut in regno impotenter dominari, ac ſęuire: ſed ex Senatu, ex Equitibus, ex plebe iudices religioſiſsimos & integerrimos quoſq; eligi: quod iam ante hac factum eſt, ſummo & unanimi non omnium modo ordinũ, ſed etiam hominum conſenſu. Venio nunc ad proſcriptionem L. Syllæ, in qua iam non querar & lamentabor, Quirites, crudelem & immaniſsimam trucidationem noſtrorum ciuium, acerbiſsimum & miſerrimum ſpectaculum tot cædium, tantæ profuſionis Romani ſanguinis. ueſtra enim cunctatione, quæ uobis tot mala per hoſce proximos annos peperit, effectum eſt, ut ille meritas uobis pœnas ante mortem non dederit. ſed harum querelarum & deplorationum nimis fortaſſe iam ſerum tempus eſt. Nunc de adhibenda ſauciæ & magno uulnere percitæ reip. medela aliqua agimus. Dicam igitur primum de præda & direptione bonorum & fortunarum ciuilium, hinc de exulibus, poſtremo de filijs proſcriptorum. Ponite quæſo ante oculos ueſtros, Quirites, aſperam illam, & fletus luctuſq; pleniſsimam ſpeciem concionantis Syllæ, poſt uictoriam de ciuibus, quum circumſepti illius armis, trepidi & conſternati expectaretis, ſuſpenſi atque ſolliciti quid eſſet dicturus, quid facturus, quò tandem tam ferox eius de ſuis geſtis iactatio eſſet euaſura. Ipſe poſtrema ſuæ orationis parte proſcribere ſe dixit tot millia ciuium, partim ex Senatorio ordine, partim ex Equeſtri, partim ex plebeio. O dura fata populi Romani, ꝗ

Syllana proſcriptio.

iratis dijs omnibus execrandus dies ille huic reipublicæ & toti Italiæ illuxit, illuxit autem, immò diuturnas tenebras & propè æternam noctem adduxit. O diem maiore de causa nefastum, quàm Cremericum, quàm Cannensem. Miserum me, quid istud uerbi est? quid sibi uult proscribere? nemo erat in tanta concione, qui uocem illam tot planctus excitaturã intelligeret. Res deinde ipsa quid uox significaret, edocuit. Erat Quirites, ut uidistis, & uidistis tanto cum mœrore & gemitu, tanto malo omnium nostrûm: erat inq̃ proscribere, atroci morti adiudicatum esse corpus ciuis Romani, bona attributa esse satelliti alicui & ministro scelerum atq̃ libidinum Syllæ. Interfecerunt Marij, Cinnæ, Carbones, multos ciues: finem tamen sæuiendi mors faciebat. bona intacta, integra, liberis hæredibusq̃ relinquebantur. Et illi quidem ex diuersa solum factione eos qui reparare bellum, & aliquid moliri poterant, primo impetu ardoreq̃ belli occidebant. hic noster uictor non contentus tot millia ciuium, quæ arma tulerant, fide tamen data iugulasse: etiam in pace, neutrius factionis infinitos necari iussit, in eorumq̃ bona & possessiones inuasit. Nimirum quoniam illi Marij & Cinnæ nihil aliud petebant, quàm in patriã restitui: hic etiam fomenta suę luxuriæ, & quod exhaurire posset uorago & gurges ille non solum ipsius imperatoris, sed etiam cohortis prætoriæ contaminatorum hominum & impurissimorum quærebat, ut non occiderentur, quia bellum gesserant (quietissimi enim homines interimebantur) sed quia haberent, quod rapi & prodigi ab insatiabili illorũ luxuria posset. Hastam aspexistis medio foro, media luce antè ora omnium positã, et auctionẽ ex bonis innocẽtium ciuium fieri, qua lege? quo iure? qua æquitate? quid auctioni pręten

Proscribere.

Auctio bonorum proscript.

prætendebatur: Prędam, inquit, meam uendo. O Iuppiter, ô maiores nostri, de præsentibus nihil dico. Serui enim sumus omnes. Sed hæc ô maiores nostri, & tu Iuppiter Stator, custosq; urbis huius, hęc ante uestros oculos impune tentata & transacta sunt? Ex ciuibus indemnatis, insontibus, quæ potest esse præda salua hac urbe? nulla mehercule, si modo nos hanc urbem Romam esse meminissemus: & maiores nostros, Brutos, Valerios, Scipiones, Aemylios, Luctatios, Claudios, Cæcilios, Calpurnios, Licinios, Seruilios, Catones fuisse, quorum cuilibet, si quis diuinans prædixisset, hæc quæ nos uidimus futura, quid eum fuisse responsurum censetis? nisi illud uetus dictum: Fieri hæc non posse, saluis bonis & arce. Sed boni nulli penè erant, et arx conflagrarat. Atq; hic tandem tantus proscriptorum numerus, in publicas tabulas relatus est. Scilicet quia aliter scire posteri non poterāt, fuisse his temporibus in hac rep. indignissimā seruitutem, tantam, quantam ne fugitiui quidem in ergastulis uincti ferre unquam patienter potuissent. Quid faciunt in tabulis publicis proscriptorum nomina? an non intelligitis, notam illam ad æternam non solum libertatis nostræ, sed huius etiam ciuitatis labem, ad monumentum & memoriam dedecoris sempiternam remanere? At uero additur iustum elogium, quod tulerunt arma contra patriam. Primum quæro à cruenta ista bellua, quid sit arma contra patriam ferre? si hoc est pugnare contra ciues suos, Syllani igitur quid fecerunt? Sin est, Senatus & po. consensioni bellum facere, quæro cuius tandem Senatus? cuius populi? eiusne, qui est in urbe? Cuius erant ergo legati illi, cuius prætores, quos tu uiolasti? cuius fasces, quos fregisti? Bis tu impia furia, bis bellum in patriam gessisti cruentum,

Bellū inferre patriæ quid.

tum,ac perniciosiſsimum,& antequam in Aſiam proficiſcerere, & quũ rediſti. Sed inquiet: Bellum inferre patriæ eſt,contra bonos ciues in acie congredi.quaſi melior ipſe Sylla ſit, homo non bipedum modo,ſed quadrupedum etiam omnium nequiſsimus & ſceleſtiſſimus:quàm Marius fuit, uel Norbanus, uel Scipio:aut ſocij & milites horum tetriores aut impuriores,manu illa exoletorum, ancillarum, ſeruorum, hiſtrionium,ſcurrarum Syllę?Quid tandem igitur iſtud eſt,bellum patrię inferre?An id eſt bellum Syllę inferre,communi & deorum & patriæ & totius generis humani & humanitatis ipſius hoſti? Quaſi uero inter utraſq; partes aliud multo interſit, quàm quod Marianis defuit ſucceſſus. Quanquam ſi ex ijs quæ ſecuta ſunt,ratiocinari,& coniectura certiſsima colligere uolumus,quis aduerſum patriam arma induit: illud iſto ſole clarius eſt, Syllam huic ciuitati bellum intuliſſe, nõ Marios. Hi enim patriam ſaluam uolebant, ſed in ea ſe principes: Sylla patriam ac Italiam uniuerſam delere ac extinguere conatus eſt,& in reliquias, tãquam in ſentinam,collectam ex orbe toto perditiſsimorum hominum fecem atque colluuiem deducere. Sed de cauſa nihil amplius diſputabo, quum illud conſtet, paucisſimos eſſe inter proſcriptos illos, qui arma totò illo lachrymoſo bello uel induerint, uel uiderint,præter ea,quæ tu ad perniciem reip. huc inuexiſti. Quid quod infiniti ſunt, qui quum ſuos quiſque inimicos morte affeciſſent: aut non etiam inimicos,ſed eos quibus amplas poſſeſsiones aut ædes aut lances argenteas inuiderent,easq; optarent: à Sylla petebat, ut ij inter proſcriptos referrentur. idq; impetrabat. Omnibus enim,quãtum uellent ſcelerum & facinorum edere,nemini modeſtia atque innocentia uti permittebatur.

tur. An isti quoq; sic occisi, arma aduersus patriã sumpserãt? Quid mulieres, senes, pueri qui uel per sexum uel per ętatem tractare arma non ualebant, quos tu occidisti, etiam cum patria gesserãt bellum? cum tua profecto auaritia et rapacitate bona illorum omnium pręliabantur. Sed agat, finxerit improbissimo illo ore, & impudentia proiectissima, bellum illos omnes cum patria gessisse: quo pacto tu more maiorum, & constitutis à popu. Ro. de capite ciuium iudicijs eos damnas? Ter sunt à magistratu ciues accusandi, antequam mulcta irrogetur, etiamsi se foro quis & iudicio non sistat, tamen ante ædes eius nomenclator magna & clara uoce illum ad iudicem accersit. Tu nec citas, nec accusas, nec illorum scis nomina: nec albi sint, an atri, nosti. Qua igitur ratione hominem ciuem, cuius nec mores tibi, nec genus, nec uita, nec facies, nec aliquid præter possessiones & fortunas est cognitum, capitis damnas, & ilico occidi iubes? Quarta debet esse accusatio trinundinum: tua proscriptio multo expeditior, uix trium horarum, intra quas condemnatur ciuis, mactatur, bona eius diripiuntur. Tum sequuntur comitia, & libera populi suffragia: ipseq; populus in salute ciuis exorabilis & facilis: multaq; alia reis concessa ad misericordiam, et populum placandum. Sed ista omnia quæ uel ad misericordiam faciunt, uel ad ius populi spectant, ridicula esse senum deliramenta Sylla putat, ũna misericordia est, si nihil quod rapi possit, habeas. si uacuus sis, Syllanum percussorẽ, tanquam latronem in saltu, securus et cantans potes expectare, sin quid habeas, id contra te acerrime causam agit, absolui nõ potes, ita si nihil habeas, uiuas misere; si quid habeas, periculose. At Caput est in ratione iudiciorum, idq; primum, Vt ne pœna capitis cum pecunia

Iudiciorum de ciuiũ capite, ordo.

coniungatur. Quid facimus? recisa sunt omnia, Quirites. multo secus instituit hic rex, qui neminem damnauit rei capitalis, nisi à quo pecuniam se erepturum speraret, cuius bona spoliatis filijs ipse deuoraturus esset. Quando est istud factum? quando auditum? ubi uisum? ubi lectum? Damnati sunt multi in hac ciuitate, ob nefaria & indignissima crimina, affecti sunt ipsi extremo supplicio: domus eorum euersæ, uelut Melij, Cassij, Vacci, Manlij, postremo huius Fuluij Flacci, collegæ mei soceri, qui cum Caio Graccho faciebat. bona tamen si non omnia, maxima certe parte liberis seruata sunt, si habuerunt: si nullos habuerunt, fratribus reliquisq; iure hæredibus sunt concessa. Quod si quibus bona sunt adempta, uelut Decemuiris, et paucis quibusdam alijs: ea nō sunt alicui attributa, sed publicata, uel dijs immortalibus sacrata sunt, uel ad ærarium, totiusq; populi patrimonium reciderunt. Quis unquam Consul, quis dictator, quis tribunus plebis, quis imperator dixit damnatorum bona sua esse? Quid antiquissima municipia, Interamna, Spoletum, Florentia, Præneste, Sulmo, etiam'ne illius carnificis fuerunt? Magnum illi quacunque rerum naturæ parte est, malum cruciatum, pessimam familiæ eius pestem. Cuius esse municipia possunt? nisi populi Romani. quis ea potest uendere? nisi populus Romanus, idq; certis de causis. & pecunia, quæ ex ijs conficitur, cuius esse potest, nisi uel deorum, uel publica Quirites uestra? At hic municipia alia incendit, alia uendidit: confectamq; pecuniam ipse accepit, & prodegit, uidelicet quoniam ipsi ea municipia reliquerat pater egenus siccarius, aut nouerca uenefica festiua. Sed de municipijs nunc non loquar, Quirites. Nam miseri ciues me urgent, & ad se reuocant, nec me patitur

Ful. Flaccus.

tur

tur charitas patriæ in aliјs nunc uerſari rebus, de aliјs negocijs apud uos dicere. Diſcrutior enim mehercule, tantam ciuium multitudinem ex opulenta & beatiſsima ſubito, nulla ſua culpa, unius hominis importuniſsima crudelitate, egenam & infeliciſsimam cõci diſſe. At bona iſta, quibus obſecro data ſunt? pauculis quibuſdam contaminatiſsimis prædonibus, ſatellitibus omni parricidiorum & ſacrilegiorum genere deli butis, perditiſsimis ciuibus, nequiſsimis ſeruis. Iſtis, Quirites, largitus eſt Sylla domos, fortunas, uillas, agros, prædia, bona miſerorum & innocentium ciuiũ. Præmium enim armorum ciuilium edixit fore, ut expulſa maneret ſuis agris plebs. Neque enim aliter conſtitui rempublicam poſſe dictitabat, niſi uos omnes patrijs & auitis, maiorumq́ ueſtrorum fundis & poſſeſsionibus deiecti, ſolum uerteretis, eæq́ in mercedem bellorum darentur. Quibus? Tarullæ, ac Scyrrho, nequiſsimis & conſpurciſsimis omnium ſeruorum. Nam pudet, tædetq́, exercitui oſtenſa eſſe præmia armorum. Deinde illi nõ minus, quàm nobis omnibus, illuſum eſſe. Quis igitur emit ex illa auctione quantum uoluit, & quanti uoluit? Quis uerius rapuit ex ea, neque aliquid ſoluit, ipſo Sylla maleficijs omnibus conniuente? Ego uobis nõnullos edam, illuſtres ſanè uiros. Vectius Picens, obrutus ære alieno, inexplebili in rapiendo auaricia, perditiſsima in luxu prodigalitate. deinde P. Cornelius, ſcriba propinqui ſui. qui in auctione omnia quæ concupiuit, arbitrio & libidine ſua ſcripſit: calumniator innoxiorum ciuium, ſector bonorum proſcriptorum. Quis occupauit honores fortiſsimis debitos, & negatos militibus? Fuſidius, turpis ancilla, dehoneſtamentum ipſorum bonorum. Quænam igitur ſtrennuo exercitui pro uicto-

Vectius Picens.

P. Cornelius Sylla.

Fuſidius

ria ſunt data? ſteriles arenæ, duriſsima ſaxeta, paludes, & ſyluæ peſtilentes: in quibus excolendis & mitigandis, durior ſit, quàm in ipſa militia, labor. Hæc uolunt iſti non tangi, ne milites concitentur. At quis militum eſt, qui non omnia præter ſolam uictoriam mutata malit? Non timeo, Quirites, tumultum aliquem militarẽ, ſi ueteribus poſſeſſoribus ſua reddantur, milites ipſi meliores in agros & fructuoſiores deducantur. Timeo potius, ne non diutius fortiſsimi milites tam inſignem, tam fœdam iniuriam patiantur. Quin & mihi permagna ex ipſo exercitu fiducia naſcitur, quem uideo cum ſua repu. & patria, cum libertate cõſpiraturum. Quid enim per deos immortales aliud exercitus ille, per tot labores & uulnera, quàm tyrannum & euerſorem ſuæ libertatis nactus eſt? Quem illorum non putatis pœnitere, quod in hunc tam infelicem triſtemq; euentum tantam operam nauarit? ut L. Sylla, occupata & oppreſſa uiribus atque opibus ipſorum patria, cædibus ciuium totam ciuitatem deformaret, tribunitiam poteſtatem contunderet, & cõſtringeret: quam fortiſsimi illi maiores noſtri per arma & quæſierant, & recuperarant. Ecquem, Quirites, ex illis, qui manu prompti, uita innocentes, ſanctiq; ſunt, uidetis auctum & locupletatum? Omnia ſunt data ſocijs furoris, ſatellitibus, ſiccarijs, carnificibus, miniſtris flagitiorum, adiutoribus libidinum, colluſoribus, compranſoribus, laternarijs, aduerſitoribus, mimis, hiſtrionibus, ſcurris: ijs denique, qui & pati & agere quicquid alijs collibitum eſſet, data mercede, nihil penſi haberent. An ex comœdiarum actione tantas opes collegit Roſcius? an ex ſuis mimis Sorex, ſaltator muliebris? an Bacchanaliorum cantibus Macrobius, homo leuiſsimus atque nequiſsimus? & non potius

Roſcius. *Sorex.* *Macrobius.*

tius ex illo gurgite, ex uoragine L. Syllæ: qui bona totius huius populi, quæ sunt infinita, unus potuit uniuersa exhaurire, unus euomere ac effundere. cui nihil, nec ad rapinas nimis, nec ad largitiones satis esse poterat. Quem neque possessiones & fortunæ totius Italiæ, neq; patrimonium publicum priuatumq; cuncti populi Romani saciare & explere, neq; cædes tot ciuium placare & mitigare potuerunt. nec mirum, quum illa insatiabilis Charybdis, alios propter se haberet Oceanos, qui uno momento imperium hoc totum, quod quàm latissime patet, absorberẽt: et adhuc anhelantes, famelicíq;, alium etiam (si usquam esset) mundum expetentes, omnia rapinarum gratia cõfunderent, tumultibus miscerent, affligerent. Propter istos exulat tanta multitudo ciuium Romanorũ, quæ nisi exturbata patrijs, auitis, & antiquissimis suis possessionibus ac sedibus, misere inops, egens, extorris peregrinaretur, negabat Sylla remp. componi posse: id est, ciuitatem stare, et diutius incolumem esse, nisi ipsa suis ipsius sedibus & domicilio funditus reuulsa, alium in orbem perculsa & prostrata eijceretur. Hæc templa deûm, hæc tecta, hanc curiam, hoc forum, hos muros incolerent fugitiui, ex media Asia & Græcia deducti: & perpauci ciues, homines commaculati & contaminati, similes per omnia ipsius Syllæ. quos nominari ciues, ingens est ipsius ciuitatis dedecus. Quæ omnia ædificia mihi mediusfidius Quirites, gemere & lamẽtari uidentur, præ desiderio eorum, à quorum maioribus fundata & condita sunt. Nunquid nõ eiulare uobis, & plangere hæ domus uidentur, cum ueros illos germanos dominos, intra se natos, quàm longissime exterminatos errare: impurissimos uero sectores, impios parricidas, teterrimos siccarios & gladiatores,

tores,perditissimorum hominum manum adesse cōspiciunt. Num non putatis,lapides etiam ipsos inanimes eiulare & plangere? cum pro uetere illa Romana sanctiss. uiuendi disciplina, pro frugalitate, innocentia,religione,quas soliti sunt intueri: nunc intra se latrocinia, parricidia ciuium, nefarias de uita & fortunis uniuscuiusque nostrum negociationes & nundinationes fieri contuentur,exerceri omne genus luxuriæ atque libidinis,pollui sacra & prophana,nihil esse illorum spurcitijs & immanitati satis mundum, satisq; sanctum. Quò igitur Sylla iussit habitatum ire po. Romanū? quā in coloniā hoc ipsum penè totū imperium deduxit? Exulate, inquit. Miseros nos, alibi uis esse Romam, quàm in Italia,quàm Latio? quæ est igitur terra,quę capere et sustinere stirpem illorum poterit,qui cunctas gentes nationesq; sua uirtute deuicerunt? Hæc est merces,quam illis nostris maioribus turbo iste,& procella patriæ reddit: pro incredibili consilio atque uirtute,quibus duobus hæc quæ nunc uidemus,ex tam paruis ingentia fecerunt. Hęc est inquam merces,ut eorum proles exutę dignitate,libertate,bene partis patrimonijs,toto orbe sine ullius misericordia dispersæ errent, egenæ, mœrentes, opis alienæ indigæ, oppressa patria, occupatis suis possessionibus ab hostibus nominis Romani? Me Consulem Romanum tam indignam iniuriam populi Romani pati? Men' tam iratis dijs omnibus natum esse,ut quum beneficio uestro Consul sim, Quirites, non uos seruiētes ad libertatem reuocem & reducam? Vos iniquissime in barbarissimas ferissimasq; gentes propulsos,quibus gentibus uestra bona Sylla dilargitus est, in uestra domicilia,in uestras sedes,ubi uos, ubi maiores omnes uestri nati & aliti sunt, non restituam? Solus,

lus esse, & Consul à meis ciuibus, si ignauissimi fuerint, deseri possum: uitam tamen, ut Decij quondam, pater & filius, pro patria, pro populo meo deuouebo, dedamq́ꝫ. Marius & Cinna si uicerunt, in eos qui armati aduersum se steterãt, insultarunt: & quum ab iratis militibus, districtis semel gladijs, temperamentum & modus seruari non posset, interfecti etiam sunt insontes nonnulli. At cuius bona in illa uictoria uenière? quis est auctionatus? cuius sestertius datus? quis proscriptus? Non erant illi tam impudentes latrones: non didicerant tantum nefas, quantum Sylla ex Græcis, ex Asianis, ex barbarissimis, & ab omni humanitate alienissimis edoctus est magistris, ut & ipse, quod ne in feras quidem fieret: hic in suos ciues, pudet dicere in populum Romanum, exerceret: & sanctus seuerusq́ꝫ, atq́ꝫ adeò sæuus magister populi, præsentes posterosq́ꝫ edoceret. Tria enim sunt in urbe in primis pestifera uicia, & capitalia scelera, Quirites: quæ sola ruinam atque interitum, (omẽ amoliatur Iuppiter) huic urbi minitantur, & afferre possunt: luxuria, auaricia, crudelitas. Hæc tria, Quirites, antea nobis insolita & propè incognita, ac inaudita, Sylla secum ex Asia in hanc ciuitatem importauit: & uelut apertis scholis publice omnes iuuenes, senes, uiros, mulieres instituit. in quorum alimentum mirandum non est, si necesse fuerit tot Romanos ciues interfici, tot relegari, tot bona eripi, & diripi. Iam de filijs proscriptorum. An unquam quæso uos Quirites, fando auditum est? an ulla ætate cogitatum? ut filij non dico bonorum parẽtum, iniquissime tamẽ damnatorum, sed ne sceleratorum quidem pœnas darent, quum miselli nihil peccassent ipsi? Quid de bonis loquor ciuibus? fac etiam parentes ipsos aliquid criminis admisisse. Cur unius crimẽ,

Tria Ro. urbis uicia capitalia.

De proscriptorũ filijs.

non unius uita & pœna clauditur? Cur quod commiſit unus, tam multi luunt, duntaxat innocentes? Filij ſunt infantes, aut pueri, Quirites: quibus ſi egeni eſſent, communi tamen ære eſſet ſubueniendum. Cur infelices, & peſſimis geniti fatis, per crudele latrociniũ bonis nudantur, et priuantur? unde igitur alentur? unde educabuntur? unde peruenient eò, ubi reipublicæ uſui eſſe poſsint? Quid reſtat, niſi ut uel in illa tenera atque imbecilla ætate, ſine ope cuiuſquam atque alimento, conſumantur & extinguantur? Aut ſi beneficio aliquo deorum ad firmiorem ętatem peruenerint, cōiurationibus, ſeditionibus, furtis, parricidijs, tumultibus, hic in urbe omnia conturbent, extra urbem uero mari terraq; latrocinentur? Quæ quidem parentibus longe ſunt mille mortibus acerbiora. Adducite per deos immortaleis uobis in mentes, Quirites, filios ueſtros: an non millies malletis interire, quàm liberos omni ope defectos & deſtitutos relinquere? Propter quid igitur gerimus bella? quo uerbo ſolent nos Imperatores in acie commouere, & animos noſtros ad incredibilem uirtutem excitare? niſi illo, Memores eſtote milites liberorum ueſtrorum. At Sylla iſte, ſurda & immiſericors furia, quanto nos ſecius admonuit? Obliuiſcimini (inquit) Quirites, liberorũ ueſtrorum. Illorum enim non aliam mentionem fieri uult, quàm ſi nati aut naſcituri omnino non eſſent. O uocem omni proſcriptione grauiorem. Patres enim aduerſos caſus ferre fortiter poſſunt: filios uero ferre, id demũ pati & ſuſtinere non poſſunt. Num tibi Sylla, quũ tantam in alienos filios inhumanitatem exerceres, tuorũ non ueniebat in mentem? Nec te illa cogitatio ad miſericordiam reuocabat, fortunam, calamitates, humanos caſus eſſe communes? talem te in liberos tuos in-

uenire aliquē poſſe, qualis eſſes in alienos? Nam quorum ætati etiam à uictore hoſte parcitur, eos tu Sylla ciues punis nec illos modo, qui quum pueri ſint, male facere, & in aliqua culpa eſſe per ætatem non poterāt: ſed eos quoque, qui nondum nati ſunt. Quod iſtud eſt nouum et inauditum crudelitatis genus? Non ſunt adhuc geniti, & iam illis eſt pœna conſtituta, ut quum adhuc uita ſit incerta, ſupplicium tamen iam ſit certum. Hoc non eſt, niſi quædam modum & fidem ſuperans effrenata Syllæ rabies, & inexpiabile aduerſus hunc populum odium. Non enim ſatiatus erat morte, quæ eſt naturæ & malorum finis: non cruciamentis, quæ iracundia ſuadet: etiam in naſcituros mala & miſerias excogitauit. quîs omnibus crudelitas & rabies eius non lenita & placata, ſed acerbius irritata & accenſa eſt. Careant patrimonijs. Durum. ſed neque hoc tamen ſatis. Ne petant honores, ciues Romani, ingenui, parentibus, auis, proauis, abauis, attauis, omnibus maioribus ciuibus Ro. & honoratis orti. Quinam ergo tandem petent? Latrones & parricidæ, Fufidius, Tarulla, Scyrrhus, ex ultima barbaria deducti, ut magiſtratus eſſent, qui nunq̃ fuerant ciues: ut opes poſſiderent regias, quorum terga flagris adhuc ſciſſa ſunt, & uibicibus liuent. Niſi forte aliud hoc non eſt, quàm honorum commutatio, ut iuriſdictionem urbanam prætor peregrinus obtineat. Nullos'ne petierūt honores, nullos geſſerūt filij Appij Claudij, Deceuiri, & M. Cornelij Maluginen. & Q. Fabij Vibulani, reliquorumq; Deceuirorum? Nullos filij aliorū, qui damnati ſunt, nō quod arma cepiſſent, ſed quod regnum atq; tyrānidem in libera appetiſſent ciuitate? Memoria noſtra, quum illi Mariani uictores quàm poſſent atrociſſime ſe de inimicis uindicare ſtatuiſſent, à quo

unquam est facta mentio, ut filij exturbarentur patrimonijs, exterminarentur sedibus, honores uel petere, uel datos liberis pop. suffragijs gerere non possent? Sed nimirum erant rustici atque imperiti illi, nec Græcè sciebant. Quanto doctior Sylla, & acutior? qui perspexit, quo pacto etiam posteri uictorię & dominatus sui uires sentire possent. Ne petant honores (inquit) innoxij, modestissimi, optimi ciues Romani. petant Thraces, Mysij, Phryges, Cares. ditentur, et dominentur isti in urbe à se capta. petant, quos odio huius populi Sylla, ex inimicissimis huic imperio gentibus, furentes & armatos, in ciues inermes immisit, ciuitate donauit: quiq; cum suo Imperatore sanguinem & uiscera reip. helluati sunt. Hic ex me quærat aliquis, quid tibi igitur in remedium tantorum malorum uidetur faciendum? Mihi uero, Quirites, & optimo ac fortissi. cuiq;, hæc uidentur facienda.

Aemylij sententia.

Primum ut ara & præsidium communis libertatis, tribunitia potestas, deiecta & confracta erigatur, reficiatur, reparetur. deinde iudicia de tota ciuitate, toti ciuitati ut communicentur. tum exules, tam inique expulsi, in suas sedes reducantur. agri possessionesq;, quantum fieri poterit, iustis & antiquis possessoribus uti reddantur. militibus aliunde prouideatur. labes illa reip. proscriptorum tabella, monumentum dedecoris, tropæum Syllæ de hoc populo uicto, igni atque (utinam fieri hoc posset) obliuioni tradatur, ut damnatorum à Sylla filij iure suis ac ueris possessionibus receptis, honores & petere possint & gerere. Neque hic ego rogabo uos, ut liceant ista, Quirites. nunquam enim desierunt licere. Leges nanque Syllæ, contra remp. per crudelē uim latæ (latas dico, quum nec fuerint rogatæ, neque enim ille uel hortatus est, uel consuluit populum) nihil habe

re uirium

re uirium nec debent, nec poſſunt. Ad quem enim ille quum ea ageret, de repu. referebat? quos in conſilium adhibebat? Eos uultures, qui quum ſanguinem noſtrum exorbuiſſent, uiſceribus, uita, bonis noſtris ſe ſaturare cupiebant. Hoc eſt leges, quibus ſalus & uita ciuium ac ſociorũ omnium continetur, ferre? Hoc exẽplum introduci in liberam ciuitatem patiemini? ut uictor ſolus cum uno aut altero ex ſeruis ſuis domi ſuæ, quas uelit leges de capite, de fortunis ciuium, in æs incidendas curet, latas dicat, firmas ratasq; eſſe iubeat. Quocirca ſolum rogo, Quirites, ut fiant hæc quæ dixi. Quæ cum optimis ciuibus mirifice placeant, ſunt tamen qui obuiam eunt, ſed ij ſoli, qui in tenebris illis Syllanis, & penè perpetua reipublicæ nocte, tantum agrorum bonorumq; occuparunt, quantum uel concupiſſe impudentiſſimum eſſet. Et magnos oriturum motus minantur. Per deos omnes immortales, per ſalutem uitamq; huius imperij, liberorum coniugumq; omnium ueſtrum, Quirites, obſecro & obteſtor, diligenter cum animis ueſtris reputate, quæ illi, quæ ego dicã. et quod maxime ſalutare eſt huic imperio, quod remedium aliquod morbis affectæ ciuitatis affert, id demum comprobate, & accipite. Cedò quid iſti dicunt? Fore ut exiſtant motus in rep. Nihil minus, quã alijs omnibus temporibus, tum præcipue hoc iſto expedit: quo ciuitas uel minima turbatione agitata, periculum eſt ne imbecillitate ſua corruat. Quo magis cõſiderare operæprecium eſt, an ſi fiant ea, quæ ego ſuadeo, an quæ iſti uolunt, motus iſti excitentur. Principio tribuniciæ poteſtatis deſiderium, quis cenſet aut urbanas tribus hic in urbe, aut ruſticas in agris, aut milites in ſuo illo miſerando carcere diutius ferre poſſe? ac ſuæ libertatis obliuiſci? quæ tota uigore illius magi

ſtratus

ſtratus conſtat, & continetur. quo infirmato & obtrito, neceſſe eſt non aliter communem ſe libertatem habere. Securi hic ſumus omnes? nemo ſcilicet ueretur, ne ſi cunctemur populo cuſtodes ſuos reddere, populus ipſe caueat: & conſulat ſibi eadem, qua ſui maiores, uia. Deinde iudicia, quis eſt iam in ciuitate quocunque ex ordine, pati qui poſſit? præter illos, qui nullo cum reſpectu religionis, & iuris iurandi, proiectiſſima cum audacia atque impudentia domos ſuas, per turpiſſ. corruptelas locupletant. Adeo'ne ſurdi ſunt, ut uoces & querimonias ciuium ſociorumq; non exaudiant? Tum exules quum ſint tam multi honeſtiſsimi uiri, ciues Romani, ipſi uel coactis aliunde copijs, uel etiam ſoli (nam iuſtus conflari ex eis poteſt exercitus) num non patriam & bona, qua ui perdiderunt, eadem recuperabunt? niſi quod iuſtioribus armis redibũt, quàm pulſi fuerãt. Fortunas idcirco illis, et poſſeſſiones bona cũ uenia reddendas cenſeo: & eos in integrum reſtitui. quæ omnia alioqui bello repetent, armiſq; breui tempore extorquebunt. Sed hic uideo hærere curſum orationis, etiam uoluntatis atque alacritatis meæ, quo curſu ad opem ferendam patriæ, ad ſubueniendum innocentibus ciuibus feſtino. Multi putantur cõtrà cenſuri, & contrà uenturi: ij uidelicet, qui aduerſum leges omnes, non ueteres modo, ſed etiam Cornelias infinitum agrorum ſpacium, excluſis & exturbatis iuſtis dominis, non tam colunt, quàm occupant. Quo iure? Emerunt. Et ego profecto, Quirites, emi. quia aliter in crudeliſsima illa tyrannide tutus ſaluuſq; eſſe non poteram: nec ad meliora me tempora reſeruare. Emi igitur: quoniam niſi emiſſem, ſuſpectus Syllæ fuiſſem, tanquam parum probarẽ eius latrocinia. Et niſi emiſſem, mea ſtatim uendita fuiſſent;

ſent: ipſe occidiſſem. Sed nunc precio recepto, ueris, iureq́ꝫ dominis omnia reſtituam. Ita ij omnes, qui emerunt, exemplum ſecuti meum faciant. Verumenim uero illis demum hoc magis dolet, illos urget, qui agros aut dolo occuparunt, aut ui inuaſerunt, aut pro mercede flagitiorum & ſcelerum acceperunt. Qui nam ſint iſti, & quales, ſtatim perficiam ne ignoretis. Porro exercitui conſuli ex tam multis toto terrarũ orbe publicis agris, aut qui pub. pecunia emi poſſunt, commodius, utilius, iucundius, & illis & nobis eſt, Quirites, non expelletur datis agris uictor exercitus, ſed in malignam ſterilitatem, in ſaxa, in peſtilentiam, tanquam in carcerem & uincula crudeliter compulſum & detruſum, ex ea miſeria ſoluemus ac educemus: & in agros fortiſs. manibus dignos mittemus, fertiles, amœnos, gratos, benignos, ubi ſenectutem condignam tam laborioſa iuuenta, quiete, et ſumma cum uoluptate agant, qui profecto ſi ex ergaſtulis illis, con ſilijs & ope noſtra nõ eximuntur et liberantur, ipſi illa perfringẽt: quæq́ꝫ nos dare noluerimus, uirtute ſua capient, occupabuntq́ꝫ mercedem tantarũ militiarum. Non eſt igitur meis cogitationibus metuendus exercitus, Quirites: ſed conatibus illorum, qui iniquiſsimam & inhumaniſsimam illam rerum omnium diſtributionem à Sylla factam manere uolunt, id laborant, & arte doliſq́ꝫ multis connituntur. Qui ſint iſti, cognoſcite iam Quirites. Anteſignanus omnium P. Sylla L. Syllæ propinquus, & in ſceleribus germanus: qui ſe iactat ſatis pecuniæ ad emendam dictaturam collegiſſe, ſatis agrorum ad alendam coniurationem inuaſiſſe. qui quotidie mane in forum proditurus, domi prius cum uxorcula & colluſoribus computabat, quantum ad ſe ex illius diei eſſet auctione redi-

Catalogus Syllanorũ.

P. Sylla.

L. Cornelius. turum. Et L. Cornelius, scriba Syllę, qui sic scripsit, ut posset iam fieri ex scriptore proscriptor. hocq; prodigium accedat ad tam multa, quæ per hosce annos uidimus. *P. Antronius.* P. deinde Antronius, ex Antronia puto Magnesiæ ciuitate: quæ locum dedit Græco prouerbio, quo ingentes asini & stolidissimi homines denotantur. neque enim alius est iste pręco bonorum laterum, quem ex antro ludi gladiatorij Sylla produxit: quod, ut ferunt, primo ictu petere uitalia, & hominem conficere probe calleat. Est & L. Catilina, *L. Catilina.* quo homine nullus fuit post natos homines furiosior, qui non contentus Q. Cælium, M. Volumniũ, L. Tantasium crudeliter necasse, M. Marium innoxium ciuem, & optime de po. Ro. meritum uobis spectantibus dilaniasse: sororis quoque suæ uirum Catullum, lectissimũ & quietissimum ciuem, interfecit: deinde à Sylla petijt, ut inter proscriptos referretur. cui Sylla nihil negare poterat, quoniam ipse Catilina nũquam aliquid cuiquam denegarat, modo non esset honestum, & pudicum. Tum etiam bono carnificum Gallorum duci aliquid erat dandum. quanquam hic non tam habet quod relinquat, quàm quærit quod prædetur & rapiat. Huius enim unius luxuriæ tota hæc ciuitas, cum suo (ut dicunt) uictu & uestitu non suffecerit. *Vectius.* Vectius Picens (imò Piceus. est enim atrior quauis pice) notus est omnibus. qui petijt à uobis, Quirites, præturam: quam quum non impetrasset, factus est à Sylla decempedator ad forum Cornelij. in quo munere, cum propter sordes & rapacitatem manus essent ei à ueteranis allatæ, spectaretq; res ad extremum discrimen, abiecta decempeda, intempesta nocte confugit ad Syllæ ganeã: cuius desiderium negabat diutius se posse perferre. Hic intus sibi omnia decempedauit, quæ si uolueritis

metiri

metiri uulgari iſta ueſtra decempeda. pœnitebit uos tam bonum autorem menſurarum ædilem non creaſſe. Q. Fuſidius, cognomento Fides, bene notus, ad Ianum medium iurat, ſe ne pedem quidem relicturum illius ſui uaſtiſſimi agri, quem ſe pro mercede laborum in prætura accepiſſe dicit. in quo magiſtratu ſatis bonã nauauit & cautam operam, ut tabellæ iudicum corrumperentur, iudicibus etiam non admodum inuitis: quoniam gratuito nihil erat faciendum. niſi forte hic negare audet, quod omnibus manifeſtum eſt, ſibi pro ſtupri mercede tanquã pro dote agros eſſe illos aſſignatos, ex quorũ fructibus exire alieno ære quum potuiſſet homo frugi, & fidei liberalis, maluit fidem fluere quàm pecuniam. fidem dedit, pecuniam retinuit. Non poſſum tacere de Tarulla, ne inuidiſſe uidear honori Syllę. hunc enim quod Græcis conuiuijs præfuiſſet, nequitiamq́ Græculam bibendo ſuperaſſet, magiſtrum equitum uoluit Sylla dicere: ne equites meliorem multo haberent magiſtrum, quàm populus. & feciſſet, ſi potuiſſet eum ſoluere legibus, quem nullæ unquam leges tenuiſſent. Hic pro magiſterio equitum contentum ſe eſſe dixit quinque millibus iugerum agri Venafrani, Campani, Setini, immunibus. Nec eſt prætermittendus Q. Fundanus, conſiliarius L. Syllæ, qui conſcius ſibi ſuorum tantorum ſcelerum, quo die Sylla dictaturam depoſuit, ſuſpendere ſe uoluit. quumq́ ab amicis impediretur, hac conditione ſe ſeruauit, ut in primum tumultum parata eſſet ad hoſtiam nauis. Neque enim dubitabat, ut ratio ipſa et æquum poſtulabant, quin Sylla priuato po. Ro. & de Sylla ipſo et de omnibus illius peſtis & furiæ ſocijs pœnas repeteret. nunc recreatus ferocitate, ſe agros quos tenet defenſurum minatur: quandoquidem pop. Ro.

Q. Fufidius.

Tarulla.

Q. Fundanius.

tam manſuetus eſt, ſeu meticuloſus potius. Eſt & L. quidam Luſcius, laternarius Syllę, ante uictoriam inops & egens ſiccarius, poſt uictoriam opulentus Centurio, amplius enim quàm centies poſſidet, hirudo illa cruoris & bonorum ciuilium. Iſtum præfecit Sylla gregibus exoletorum & ſcortorũ, ſed ea lege, ne illos ita deſereret ac proderet, ut Turpilius auũculus eius præſidium noſtrorũ militum Vaccæ. Ipſe curaturum ſe commiſſa, ac ſeruaturum recepit, bona (ut dicit) fide: modo non offeratur tanta pecunia, quantam T. Turpilius in Numidia à Iugurtha acceperat. Hic occupat latiſsimum agrum, ſtipendium ducatus & præfecturæ ſuæ, non contentus bonus paſtor uſufructu ſui gregis, communi cum Sylla dominio, præmium etiam nõ ferendæ temeritatis & audaciæ, quod hic medio foro, luce & palàm, ut proſcriptos à Sylla mactaret, impetum in globum ciuium facere nõ dubitauit. Et ſauciatis aliquot ciuibus innocẽtibus, non proſcriptis, illos alios ad mortem uulneratos, ueruntamen adhuc ſpirantes, tractos per pedes in Tyberim præcipitauit. Propinquus eius M. Fonteius, ciuis non uſq; adeò malus, ſolet illum admonere: L. noſter, bona uenia, contra leges omnes poſſides tantum agri, etiã contra legem tui domini. Si contra legem, inquit, Corneliam: non contra legem Luſciam. Oro uos, Quirites, prodeat huc iſte Luſcius, ſi modo aperire oculos, & ex tenebricoſa illa popina lucem ſplendoremq; intueri ſuſtinet: doceatq; nos omnes, quænam ſit iſta Luſcia lex, de agris & bonis ciuium tam liberalis. Scyrrhum non noui, gladiatorem (ut aiunt) multarum palmarum, quem in Theſſalia ferunt fuiſſe cauponatorem, poſtea Epheſi & Trallis retiarium ſæpe depugnaſſe, quos habet agros equitum Ro. fortiſsimorum

L. Luſcius.

T. Turpilius.

M. Fõteius.

Scyrrhus.

morum

morum uirorum, omnes nouimus. Sequitur grex histricus: Roscius Comœdus, quem Sylla equitem Ro. fecit, quod egregiè in conuiuio saltasset. qui postquam egisset comœdias, libenter quoque accommodabat personam suam tragœdijs. Sorex, festiuus mimorum actor: quem Sylla, quum esset ebrius, capitibus ciuium & possessionibus donabat. Est inter eos Macrobius nescio quis, qui non minus peritus esse dicitur Aphrodisiorum, quàm Bacchanaliorum. Puto me aliquem prætérijsse. Sed isti sunt principes possessorum. En cum qua manu, cum quo genere hominum nobis & Po. Ro. res erit? negocium certe asperum atque difficile, & pertimescendum bellum, si ullum excitetur. quod Consuli & bonis omnibus, cum perfidiosis, cum stolidis, uanis, sumptuosis, seruis ebrijs, histrionibus nequam, ijsq; omnibus duodecim, aut ad summum quatuordecim gerendum est. quibus ego non dico acies & signa Po. Ro. sed unum alicuius boni et fortis prętoris edictum si ostendero, uniuersi mehercule concident. Nam ex nobilitate non credo aliquem tam uæcordem, tam insana esse mēte, qui se iusto Po. Ro. dolori obijcere atque opponere, qui commoda patriæ oppugnare aut tentet, aut uelit. præsertim quūm uideant, me nobilissima familia ortum, causam Po. atque adeò totius reip. suscepisse, ac defendere. tum etiam, quod nobilitas his nostris actis dignitatem retineat, libertatē recuperet. Collegam meum aiunt paulum esse animo uel turbato, uel offenso. Forsan uenit ei in mentem fratris sui, & M. Marij, & totius illius tragœdiæ. Si potero, placabo eum reip. sin minus, iratum mihi cōtemnam, infensum libertati atque utilitati publicę cohercebo: ne obesse possit, si prodesse noluerit. Cn. Pompei uoluntas, Quirites, mihi

Roscius Comœdus.

Sorex mimus.

Macrobius.

Cn. Pompeius.

cognita atque perspecta est, semper ad commoda uestra erecta atque excitata, & ad meam dignitatem totius'que huius imperij, fide & beneuolentia singulari. qui quum ita natus atque educatus sit, quum id specimen suæ uirtutis dederit, dubitare nec potestis nec debetis, qualis erga curam libertatem'que reip. futurus sit. Id nunc maxime, quum si qua illi erat cum Sylla necessitudo, non solum ea morte Syllæ dissoluta est, sed etiam iniquissimo & turpiss. Syllæ fracta & conuulsa testamento.

Syllæ testamentum.

Fuit testamentum, Quirites, L. Syllæ simile totius uitæ, & omnium actorum, inimicis blandum & adulatorium, amicis seuerum, acre, asperum, immite. reliquit multa ijs, à quibus pessimo habebatur odio. Pompeium clariss. iuuenem, modestissimum atque integerrimum, & cui salus sua non minus quàm reip. semper innixa est, impudentissime atque ingratissimè præterijt. Nec mirum. quippe si uiuere diutius inuidiosissimæ illi furiæ licuisset, iuuenem optime de repub. meritum, si non gloria rerum gestarum (neque enim hac poterat) dignitate certe, & omnibus opibus spoliasset, uita denique ipsa priuauisset. Neque enim erant occulta, quæ fax illa, & pestis patriæ, in optimi cuiusque perniciem animo & cogitatione destinarat. quorum maximam partem perfectam uidemus. De Pompeio igitur bonum habete animum, Quirites. pro illo namque ausim reip. bonis'que omnibus spondere. Atque hęc quidem de exulibus, deque illorum agris. De liberis proscriptorum eadem à me putate esse, Quirites, dicta. ab illis enim pueris ac iuuenibus, quot existimatis quotidie nasci turos in ciuitate motus? quot tumultus iri excitatum? nisi restituantur eis à maioribus suis relictæ hereditates, sua patrimonia ac bona, quibus se alere & sustentare

possint.

possint. & simul cum bonis relicta quoque ab ijsdem maioribus, à Sylla iniquissime & per inauditam iniuriam erepta ipsis honorum spes, & ratio comitiorum. Iam quæro ex illis, Quirites, unde metuenda pericula? unde timendi motus sunt? ex ea'ne parte, ubi sunt quinque aut sex magnarum seditionum & armorum ciuilium semina: an ex ea, ubi omnia sunt æqua, iusta, mansueta, benigna, plena amoris atque concordiæ: ubi restinguitur omnis armorum incensa fax? sedatur animorum omnis concitatio? omnis'que bellorum tempestas & procella? Attendite quæso, & reputate singula, Quirites. nolo enim cuncta simul, etiam quæ minus placeant, propter unum aliquod aut alterum quod placeat, accipere cogamini. Maneat semper uis illa Cæciliæ & Didiæ legis integra. nullus est, qui tam uestram libertatem quærat & curet, quàm ego. Consulari erga uos animo, fide, charitate, omnia hæc dico. Non restituitur tribunitia potestas. hæc una iam olim apud quietissimos & sanctissimos maiores nostros, causa bis induendi contra ciues arma fuit. Sermones exaudiuntur ad arma, ad seditionem, ad bellum spectantes, & concientes, multorum minantium, si non detur æquum, se iniquum etiam ablaturos: pro tribunitia potestate, aliud se maius & fortius creaturos, quod frangi & disturbari non à quouis uictore tyranno facile queat. Restituo, quod iure postulatur, & repetitur. An non hoc facto animos illos iratos & tumidos residere facio? ora claudo? iratos rei publicæ placo? & speciem illam ueteris libertatis populi Romani reddo? Non communicantur iudicia, frendet ciuitas, res est per se iniqua, deinde indigna: quia tam fœde per hosce annos iudicatum est. Turbas

& ſeditionem cogitant & ſpirant, communico. An non hanc ſeditionem tollo? Non reducuntur exules: hoc uelut claſſicum eſt belli ciuilis. molientur enim illi, & conabuntur armis in patriam reſtitui, qui armis eiecti ſunt. Reduco. Num non ſpiritum & uocē hanc tubæ comprimo? An non hanc uim debilito? & arma ex eorum manibus demo ac detraho? Non'ne præſtat ultro dare, quod ui alioqui exprimendum ſit? & efficere, ut qui accepit, in beneficij loco numeret, quod erat tibi inuito erepturus, atque extorturus? Non redduntur agri, de agris contentio neceſſario eſt ad manus uentura. Reddo, ſine iniuria cuiuſquam. An non acerbam iſtam contentionem mitigo? & omnem belli occaſionem aufero? Non permittitur liberis proſcriptorum honores petere, non redduntur bona, partim pueri iam ſunt, partim adoleſcentes, creſcent: & quod dicere reformidat animus, uehemens in ciuitate incendium ſuſcitabunt. omnia enim armatis dantur, quum negantur iuſta. Permitto petere, reddo bona. Vt de agris dixi, non'ne flammam hanc iuſtiſs. & mitiſſima aqua reſtinguo? Hæc igitur mea, Quirites, an illorum uoluntas & ſententia pacem, quietem, ocium, libertatem, ſalutem reipublicæ affert? Videtis hæc quæ uobis ſuadeo, quàm iuſta, quàm æqua, benigna, ſalutaria, quàm neceſſaria ſint. Videtis hoc unum eſſe remedium, propè deſperatæ ac comploratæ reipublicę: & præter hoc nullum. Quod igitur felix, fauſtum, proſperumq; ſit mihi & collegæ meo, uobis Quirites, totiq; reipublicæ: Senatus Populiq; Romani Quiritium, uelitis Quirites, iubeatis, primum tribunitiam poteſtatem in uetere dignitatis & iuris gradu reponi: idemq; facultatis, potentiæ, iuris, poteſtatis, libertatis habere, quod habuit ante L. Syllam et Q. Pompeium Coſſ.

Legis quæ promulgabatur formula.

Coss.deinde iudicia omnibus ordinibus esse communia,ut suffragijs uestris liberis, comitijs centuriatis ex toto populo deligantur iudices, ex singulis tribubus quini deni,qui illo anno de rebus, litibus, controuersijs,criminibus, quæstionibus ciuium, sociorum,stipendiariorum, exterarũ gentium & nationũ, quæ ad iudices deferri ac spectare solent, cognoscant,iudicẽt, ut lege Plautia iudiciaria cauetur. Tum quos L.Sylla exulare iussit,restitui:illisq; suas pristinas possessiones,precio ijs qui emerunt soluto,reddi. Postremo filios proscriptorum in suis bonis, fortunis, patrimonijs collocari:rationemq; illorum in comitijs haberi. Per cuius uim,dolum'ue,fraudem'ue steterit,quo minus hæc,postquàm à populo scita, rata, accepta,iussa fuerint,fiant:eius hominis caput,quocunq; sexu,qua cunq; ætate, quacunque conditione fuerit, liber, seruus,magistratus,priuatus, sacrum sit Ioui:bona & familia,liberi,liberæq;,in arbitrio ac po testate sint po.Ro.Quiritium.

IOANNIS LODOVICI VIVIS VALENtini Syllanarum Declamationum finis.

LOVANII.

1520

M. FABII QVINTILIANI DECLAMATIO, Paries Palmatus inſcripta.

ARGVMENTVM.

QVIDAM, *cui erat filius Cæcus, quem hæredem inſtituerat, induxit illi Nouercam, iuuenemq; in ſecreta domus parte ſepoſuit. Is noctu, dum in cubiculo cum uxore iaceret, occiſus eſt. inuentusq; poſtero die, habēs gladium filij defixum in uulnere, pariete ab ipſius ad filij cubiculum ueſtigijs palmæ cruentato. Accuſant ſe inuicem Cæcus & Nouerca.*

PRO CAECO CONTRA NOVERCAM.



I IVVENIS innocentiſsimus, Iudices, uti uellet ambitu triſtiſsimæ calamitatis, poterat allegare uobis amiſſam cū oculis cogitationū omnium temeritatē. ſed cum oſtendere innocentiam ſuam moribus malit, quàm aduerſis, neque pietatis, neque conſcientiæ ſuæ grauem ferre contumeliam poteſt, ut parricidium non feciſſe uideatur beneficio cæcitatis. Quare igitur non petit, ut illum miſerum putetis, niſi & innocens fuerit, non petit, ut afflictum alleuetis, niſi & probauerit ſeſe infeliciorem, quod patrem amiſit, quàm quod oculos. Aeſtimate iuuenē ijs moribus, quibus uidentem æſtimaretis: uita, pudore, pietate. Quæ ſi omnia ſibi, ut erunt promiſſa, conſtiterint, nullo terrebitur crimine. Nec quod ſceleratiſſima fœminarum calamitatem noſtram cruentato pariete imitata eſt, expauſci-

mus. Quo diligentior, quo ſolicitior fuit, ne deprȩhenderetur: hoc magis indicauit, ſibi oculos non defuiſſe. Gratias agimus, quod nimium auide ſuſpiciones in noſtram tranſtulit partem. Non eſſe cæci ſcelus, difficilius probaretur, niſi omnia ſic acta eſſent, ut feciſſe cæcus uideretur. Quare igitur, Iudices, non improbè ſperauerim futurum, ut ſuſpecta ſint uobis, quæ tam inconſiderate ficta ſunt contra miſeram cæcitatem? Primum, quod ſpacium illud ingens domus, quod in medio fuit, ita digeſto cruore ſatiatum eſt, uſq; ad cubiculum miſerrimi iuuenis, tanquam planè timuerit parricida, ne non depræhenderetur. Deinde, ſceleri nox potiſſimum electa, quo tempore inueniri maritus ſine uxore non poſſet. Tum in cæde, in qua nemo utitur ferro, niſi alieno, gladius adoleſcentis, ne argumẽtum deeſſet Nouercȩ, relictus eſt. Poſtremo peractum uulnere uno ſcelus, quod obijceretur manibus errantis. Et tamen contra tam multa incredibilia, ſolum aduocat Nouerca teſtamẽtum: uultq; illud eſſe precium parricidij, ut rerum intellectu in diuerſum coacto, occiſum eo probet patrem, quo meruerit non occidi. Nos uero iſtud (ſi crimen putatis) agnoſcimus. Iuuenis hic patris ſui hæres ſolus eſt. Hoc teſtamentum, ſi uiuẽte adhuc miſerrimo ſene notum eſſe in domo potuit, ſcitis, quis illi debuerit iraſci. Nam quod inuiſum fuiſſe filium patri iactat, crimen Nouercæ erat, ſi confiteremur. Idq; probari ex hoc putat, quod non ſecretum filius accipit à patre, ſed cæcitas. Quo loco diſſimulare ſatis callide conatur inuidiam ſuam. Pater qui filium cæcum in ſemota penatium parte ſepoſuit, eripuit Nouercæ oculis uoluptatem. Nanq; iſta cum inuaſiſſe uacuos penates uideretur, cum pater filium Cæcum hoc eſſe crederet, quod orbitatem, excogitauit

gitauit indulgentiſsimus ſenex, quemadmodum hic miſer patri ſuo in eadem domo eſſet, Nouercæ in alia. accepit ſecretum, quod erat petiturus. Quo ſit animo ſenis factum, poteſtis interrogare teſtamentum. Neq; ego grauiſſimum patrem ſuprema ſua iuueni iactaſſe crediderim, ut hæredem filium ſcriberet. non eſt res quæ imputetur. Iſtam magis oportet uel aliquo indicio, uel ſuſpicione muliebri arcana mariti depræhendiſſe, & ſtatim omnibus nuptiarum renunciaſſe pignoribus. Nam cum propter pecuniam ames, idem amoris & ſpei finis eſt. Habuerat adoleſcẽs gladium in cubiculo ſuo ſemper, ſiue antequam in hanc fortunam incideret paratum: ſiue quia cæcitatis miſeræ ſolatium eſt, habere rem uidentium. Certe nunquam illum pater timuerat, nunquam Nouerca obiecerat. Palàm poſitum eſt ſub oculis omnium, tota domo notiſſimum ferrum. Scitis quanto negligentius cuſtodiat ferrum bona conſcientia, quàm etiam extra ſuſp c onem ſit res ſine uſu. Innocentia facit, ut ferrum ſubtrahi poſſit etiam uidenti. Siue igitur aliquis ex ſeruulis corruptus eſt, præſertim etiam facili occaſione: ſiue ipſi Nouercæ non defuit audacia ad auferendum, quod facere poterat etiam præſente priuigno, utique (quod dubitari non poteſt) quod facit certum ſceleris auctorem, mauult in cæde alieno uti quàm ſuo gladio, quiſquis illum relicturus eſt. Reliqua Iudices ſi fieri poſſunt, facta exiſtimate. Dicitur cæcus ſine rectore, ſine duce, ex illa penatium parte ſecreta, & penè ex alia domo, per inane longum, per tot offenſa limina, per excubantes ſeruulos erraſſe cum ferro. cubiculum patris deinde ingreſſum, in neutram deflexiſſe partem, ſed recto gradu, ſicut ducere oculi ſolent, ad lectulum acceſsiſſe leuiter, non in thorum incidiſſe, non antè

perueniſſe quàm crederet. Vos, Iudices, criminum tumultum ex rerum fide ducite. Dormiens ſenex, quem cæcus percuſſor quæreret, excitatus antè eſſet quàm inueniretur. Iungunt his multò incredibiliora, ut occiderit patrē, pepercerit Nouercæ, parricidium autem uno ictu explicuerit: quod ferè uix etiam ijs contingere ſolet, qui oculos manu ſequuntur. Nulla ergo luminum uirtus, ſed homo ferrum miſſurus in caſum ſatis felix, ſi percuſsiſſet quancunque partem corporis, in ipſam protinus animam incidit: & an morti ſatisfeciſſet, intellexit. Officium, Iudices, oculorum eſt, renunciare manibus quid actum ſit. cæci percuſſoris una ſecuritas fuerat, ſæpius ferire. Negat præterea quicquā ſe ex his Nouerca ſenſiſſe, cum iuxta iaceret: nec explicat unde illud acciderit, maximæ ſignum trepidationis. Si & pater uno ictu perierat, neque iſta uigilabat, nunquam gladium reliquit percuſſor ſecurus. Reliqua, Iudices, nimium ſuſpecta, improbe aſſimulata. Spacioſus paries, & longiſſimum domus latus habuit notas ſanguinis, quas reliquiſſe uideretur manus reuertentis. O quam bene, quicquid uolunt, imitantur oculi. Stupeo (ſi qua eſt fides) omnia priuignum illa nocte feciſſe. Dicitur ad uotum Nouercæ gladium in uulnere reliquiſſe, quem ſuū negare non poſſet. Deinde per totum parietem quid aliud inſcripſiſſe, quàm ſe parricidam: ſanguinem patris uſque ad cubiculum ſuum perduxiſſe, & uiam ſequentibus reliquiſſe? Hoc fecit aliquis negaturus? Gratulor tibi adoleſcēs, ſi non potuiſti parricidium illud admittere, niſi ut relinqueres argumentum cæcitatis. habuiſti innocentiæ neceſſitatem. Cauſam igitur miſerrimi adoleſcentis ſic apud uos agere propoſui, ut primū ipſum defendam, quaſi reus tantum ſit, deinde cum eſſe ſecurus de hu-

ius innocentia cœpero, tunc ingrediar Nouercæ accuſationem. Spectabitis utrunque ſuis moribus, ſuis cauſis, eritq; facilior uia ueſtrę religionis. Quanquam duos iudicia complexa ſint, uos tamen tanquam de ſingulis cognoueritis. Et primum ſic agam, tanquam iuuenis habeat oculos, tanquam impetus eius nulla corporis debilitate frangantur. Interrogabo quid antè perdite, quid flagitioſe, quid impie fecerit, per quæ ſe parricidam ſcelera promiſerit. Innocentia per gradus certos ab homine diſcedit: & ne in maximis trepidet audacia, diu uires in minoribus colligit. Nemo inde cœpit, quò incredibile eſt perueniſſe. Dicas neceſſe eſt, quæ huic cum patre odia fuerunt, quàm uiolenta diſſenſio inter ſacrorum infinita nominum pignora. Crede mulier, etiam tua cauſa. Nam ſi facile eſt filio occidere patrem, facilius uxori maritum. Loquar nunc de infirmitate cæcitatis, miſeræ cæcitatis. Temeritas omnis animorum, calamitate corporum frangitur: & frigeſcunt impetus mentium, quos non explicant miniſteria membrorum, ad ſolum ſe alligant deſtituta mœrorem. Vultus ille perpetua nocte coopertus ac timidus, non concipit nefas, ad quod ducibus oculis peruenitur. Cogitat ſemper errare & offendere, cogitat eundi redeundiq; difficultatem. Magna innocentiæ neceſſitas eſt, neminem facilius poſſe depræhendi. Semper ſe cuſtodiunt miſeri, ne eſſe miſerabiles deſinant. & quiſquis amiſit oculos, laborat ne merito perdiderit. Quid aliud cæcitas diſcit, quàm rogare, blandiri? Odium omne adiuuant oculi, & hunc in pectoribus humanis furorem lumina accendunt. nec leuis animis accedit inſania, quoties quē execreris aſpicias. Cæcus miſerior eſt, quàm ut inuiſus ſit: timidior eſt, quàm ut oderit. Præterea nocentibus liberis frequentiſſimas

quentiſſimas

quentissimas ad parricidium causas suggessit illud, quod uidebant. Vitijs enim nostris in animum per oculos uia est. Alijs tradidit in parentum sanguinem luxuria ferrum: luxuria uidentium crimen. Alijs meretriculæ amor, immodica poscentis: amor, cui renunciant oculi. Cæcus infelix patrem occidit, deinde cui manum porriget securior? cuius humeris leuior incumbet? quis contumelias seruorum castigabit seuerius? quis calamitatem tam obnoxiam maiore reuerentia proteget? Inter felices alius est ordo uotorum. Cæcus filius optat superstitem patrem. Volo nunc scire, quemadmodum dicat explicitum tam difficile facinus. Cæcus parricidium cogitauit, cum quo? cuius se commisit oculis, iturus per totam domum? quem ducē elegit ille, qui erat in cubiculo suo solus? Secum (opinor) secum deliberat. Sufficit sibi, cum homine expeditissimo loquitur. Cur enim socium conscientię quærat? omnia potest scire. Primum, nox quando sit. deinde prospicere solicite, an omnis familia dormiat. gradu suspenso ponere certa uestigia, & in omnem timoris sui partem sollicite circumagere uultum. O quàm parum est in metu, ipsos etiam oculos habere. Ita non iste sibi dixit? Occidere quidem patrem uolo, sed quem sequentur hæ manus? nocte solus egrediar, sed quando perueniam? putas nos iunctis habitare liminibus? domus inter patrem, filiumq; media. quantum erroris, quantum moræ spacium? ingens, & uix metiendum. Cæcitas inconsulta quid agis? nox antè deficiet. Quid si deinde uterq; uigilauerit? quid si Nouerca? Age limen inueniam, cardinem sine strepitu mouebo, dormientis cubiculum intrabo, quiescētem feriam patrem, semel satis erit, nec Nouerca uigilabit. Securus egrediar, sciente nullo reuertar. Vota sunt

iſta: ſed oculorum. Cęcus deſperaret, etiam ſi tam multa nox polliceretur. Hoc loco quęram neceſſe eſt, quę ratio fuerit, ut iuuenis ad parricidium ſuo potiſſimũ gladio uteretur. Nimirum illud in mẽtem uenit, quia erat relicturus. Nam ſi alienum & ignotum in uulnere patris gladium reliquiſſet, potuerat de percuſſore dubitari. Hic attulit ſuum, ut etiam ſi euaſiſſet, tamen ferro ſuo teneretur. Cur ergo, inquis, gladium in cubiculo tuo habebas? quia habueram ſemper: quia uſurus illo non eram. Ferrum ego parricidio meo tot ante annos præparaui: & ſecundum illum quem minabar patri, tamdiu innocẽs fui. Ego eram ferro ac mente paratus, & tot abiere noctes, antè gladium illum familiarem oculis tuis feci, antè omnibus ſeruulis notum. Pependit in cubiculo tanquam teſtis conſciẽtiæ meæ, palàm in medio, negligenter, ſic ut ſubtrahi poſſet. Non illum conſcientia trepida uelauit: tam notus in cubiculo fuit, quàm cæcitas domini. Quiſquis ferrum præparat ſceleri, ſic illud habet, ut poſſit ſuum negare. Ponite nunc ante oculos actum parricidij, depræhendetis difficultatem. Dono illud, dum à ſuo limine egreditur, dum illos quos accepit à patre ſeruulos fallit. ecce cubiculum ſenis inuenit aliquando, ecce paries ille defecit, & percuſſoris manus ſubito deſtituit, ceſſere fores ſine ſtrepitu. Quid poſtea agit? Vtrũ ipſum cubiculi parietem circuit, an ſe cõmittit in medium, & per ſpacia tenebrarum armatam manum iactat? Ecce patris lectulum tenet, etiam dormientium anhelitus imminens audit. unde ſciet, quò dirigat ferrum, quem potius feriat ex duobus? Tentauit ergo uultus & pectus obiectum, breuiſſimam perituræ animæ uiam quærit. & quantus erit ſopor, qui iſta nõ ſentiat? Dices, Neque ego ſenſi. Ideo intelligis, quam ma

iam causam habeas, cuius & una & incredibilis defensio est. Ita feritur in sinu tuo maritus, & tu nihil sentis? Ad latus tuum fata hominis peraguntur, tu taces, tanquam priuignus te occiderit priorem? Ita non ille percussus est homo, quem Cæcus occidit? Te uero (si nihil aliud) calens ille cruor denique suscitasset. Sed quàm manifesta est conscientia, quæ te compellit ad hanc necessitatem? ut cum occisum à priuigno tuo patrem uideri uelis, cogaris dicere nihil sensisse? Sufficit, uicimus, innocentes sumus. Cum in eodem lectulo fueris, cum amplexa sis forsitan illum, qui occisus est, tam incredibilem profiteris soporem? Cur ergo tu incolumis es? quæ tam iratis manibus sanguinem tuum fortuna subtraxit? Certe dormiebas, certe nihil senseras. Ita priuignus te reliquit, qui depræhendi non timebat? Occidit ergo aliquis patrem, & Nouercæ pepercit? Maximum omnium nefas fortiter fecit, minori sceleri statim par non fuit? Omnia humana sacra confudit, uiolare non est ausus pectus odiorum? Incredibile est, sine fide est, non occidere Nouercam, cui imputes quod patrem occiderit. Quid ais adolescẽs? tu'ne circa illum sanguinem defecisti? illa te blandius rogauit anima? Perdidisti ergo illud, quod nihil senserat, quod nox, quod silentium, quod tempus superarat sceleris alterius? Tu si facere parricidium posses, ideo patrem tantum occidisses, ut tibi & Nouercam liceret occidere. Non uideo cur uideri uelint relictam mulierem. Ideo tantum, ut uideretur illud nefas illa fecisse, callide satis. Sed hoc alio protinus argumento subuerteretur. Non est eiusdem consilij Nouercæ parcere, ut substituat ream: et gladium relinquere, quo ipse deprehendatur. Sæpius uti necesse habeo argumento cæcitatis, & hoc etiam loco, quo de il-

ſo uulnere diſputandam eſt. Me Hercule ſi percuſſor intraſſet, qui uideret, qui lumen præ ſe tuliſſet, non tamen tam feliciter libraſſet ictum. quem etiam ſi nullæ fallerent tenebræ, metus & conſcientia incertum, magni ſceleris triſtem moræ feciſſent. Raro contingit ſemel ferire carnifici, quamuis componat ipſe ceruicē, & exercitata manus homicidium nouiſſime, uelut quoddam genus artis exerceat. Si ergo librauit manum Cæcus, ut ipſam protinus feriret animam: ego me hercule etiam illud admiror, quod cum patrem uellet, non Nouercam percuſſit. Præter animum nihil uirium habet parricida. Primus ictus ille trepidat, ille cogitat, ille erubeſcit, ille eſt ab innocentia proximus: præſtat hoc ſolum, ut ſequens fortius feriat. Interrogare nunc uolo, quæ iuueni cauſa fuerit, ut reliquerit gladium. Scilicet noluit Nouercam ſuam infamari. Abſtulit ſibi omnem defenſionem, & ſe parricidam confeſſus eſt, ferrum in uulnere reliquit. Si nondum occiderat, iterum feriret. Si iam perfectum nefas intelligebat, auferret indicium. Sed quid ego rem manifeſtiſſimam colligo? Si uultis ſcire Iudices, à quo ſit relictus gladius, cogitate, cui expedierit ut inueniretur. Sed paries uſque ad cubiculum priuigni, ueſtigio manus cruentatus eſt. Cogitate Iudices ante omnia, non eſſe incallidum hominem, neque conſilij iacentis, qui cæcus explicare conetur facinus, & oculis difficile. Ille ergo non æſtimat, cum manum cruentam parieti applicat, ueſtigium à ſe parricidij ſui relinqui? cum dexteram, qua duce utebatur, ueſte tergere, atque ita abire ſine ueſtigio poſſet, totum parietem cruentabat, & ubique aliquid de patre miſero relinquebat. Quid futurum eſſet poſtero die? quantam expectaret inuidiam? Lucem non cogitabat, ſed diſpo-

nebat indicium certum, indubitatũ, ſine errore, quod Nouerca ſequeretur uſque ad cubiculum ſuum, uſque ad limẽ ipſum. O admirabilem caſum, nec cruor ante defecit. Vtar hoc loco natura ipſius rei. Palmatus ſanguine paries inuentus ſic eſt, totam manum explicuit, omnes digitos diligenter expreſſit. Totum ergo ſanguinem conſumeret inter prima ueſtigia. Pone enim manum cruentam, atque adeò (ut iſtis etiam blandiar) madentem, pone menſuram itineris, ſpacium parietis (diu enim in ſecretam domus partem reuertendum eſt;) debet proxima pars à cubiculo patris habere plurimum ſanguinis, ſequens minimum, ultima nihil. Nam cruor quoties admotus eſt, tranſit, aut in manu tarde reptantis areſcit. Hoc quid eſſe dicamus, quod circa cubiculum utrunque ſanguinis iſtius ueſtigium quaſi incipit? hinc eſt paries palmatus, & illinc? Quomodo pertulit manus, quod relinquebat? Nouerca iſtud, Nouerca ſecuris compoſuit oculis, illa miſerum dextera ſanguinem tulit, & manum ſubinde renouauit. Palmatus eſt paries, habet diſtantiam, uacat aliquid loci, integrum ubique ueſtigium eſt. Cæcus manus traxiſſet. Quæro nunc, unde tantum ſanguinis in manu? Tunc enim ex omni uulnere cruor profluit & effunditur, cum ferri recentem uiam ſequitur. At quoties eodem, quo factum eſt cluditur telo, latet tota mortis inuidia. Præterea cum manus ex parte, qua palmare ueſtigium poteſt, plicetur in capulo, & ſe dum telum occupat claudat, neceſſe eſt exteriore ut parte reſperſa ſit. Tuus autem qui palmatus eſt paries, ueſtigium eius partis oſtendit, ad quam cruor peruenire non potuit. Veſtrum eſt, nunc omnia iſta comparare: perpendere, cur prudentior ſit iudex in depræhendendo ſcelere, quàm reus admittendo.

tendo. Hoc esse in causa puto, quod alter tantum pro se cogitat, alter pro parte utraque. Tuitus sum adolescentis miserrimi causam, nunc inspicere uolo, quanto certioribus argumentis Nouerca teneatur. Transeo illum uulgarem & omnibus notum de comparatione personarum locum. Alius diceret, maritum & uxorem nisi liberis initiarentur, non fortissimis corporum uinculis inhærere. Ego illud potius dicam: Decepta est mulier expectatio tua. Veneras quasi in uacuam domum, & sine hærede. Expectaueras, ut infelix iste iuuenis, ab ipsis protinus nuptiarum tuarum expelleretur auspicijs, extorrem & inopem summoueret pater blando corruptus amplexu, & omnino summam calamitatem corporis occurrere delicatis uxoris oculis deuetaret. Inuenisti pium & deuotum unico senem, & de omnibus coniugis tui desperasti ob id affectibus. Miserrimus est maritus, quisquis inducit filio Nouercam, quod uxori nō uidetur utrunque posse amare. Quæro igitur ante omnia, ubi occisus est maritus? In cubiculo suo, hoc paulo antè priuigno defendendum nō fuit. Occisus est in cubiculo senex. Ita ille percussor non timuit uxorē? Audeo secretum nuptiarum, & matrimonialis lectuli solitudinem occisurus intrare? Quem quæram? ubi relinquitur maritus ab uxore innocens? Noctem autem ad scelus quis elegit? Nox tuum tempus est. Quid si accedit huic etiam sceleris occasio? Non uenire debes à secreta domus parte, nec tota tibi penatium sacra *peragrāda sunt. tu non cogitas, quemadmodum suspensa manu sonantem blande cardinem flectas. Iaces secundum occasionem, & expeditum tibi in proximo facinus est. Non times, ne quis deprehendat. Ipsi quoque seruuli longius quiescunt, & præstatur grande secretum genio

Al. peragenda.

nío loci. Tibi quoque ferire cum uelis, ſcire an dormiat, licet. Nox, & ferrum, & ſecurus maritus. quidnam iſto delicatius ſcelere? Occiſum eſſe miſerum ſenem, cum tu uolueris, ſcimus. Quo modo tamen, inquit, gladius peruenit in meam poteſtatem, qui priuigni fuit? Hæremus, hic difficilis expugnandus eſt locus. Quis credet mihi, ſi dixero? Gladium perdidit Cęcus ille, perpetua nocte clauſæ genæ non cuſtodierunt. Fingere nimirum ad tempus uidebor, & rem nimium manifeſtam impudenter complorare. Scilicet ſemper iſti appoſita capulo manus, & diebus ac noctibus curæ. Nolo tanquam callido glorieris ingenio, non decepiſti trucem horridumq́ latronem, noſtri tibi occaſionem præbuere mores. Nam quod uno ictu occiſus eſt ſenex, ad te ſuſpicio magis reſpicit. Tu præparare corpus illud ad ictus potes, dum uideris amplecti. Tu blanda manu prætentare pectus, ubi aſſiduo uiſceris pulſu non quieſcat anima, ubi ſtatim mors ſit, ubi de ſpiritu ſanguinis ictum explorare ante & cognoſcere licet. Poteſt & uno ictu mulier occidere. Venio nunc ad ueſtigia parietis cruentati, quibus te ſatis abundeq́ preſſimus, dum adoleſcentem defendimus. Hæc ſunt tamen, quę contra te reſeruata ſunt. Cum maritus tuus in cubiculo occideretur, ſciebas nullum tibi relictum patrocinium, niſi aliquid cæcitati ſimile feciſſes. Ideoq́ ſanguinem in illam partem induxiſti, in quam quæri uolebas, ut poſtero die omnis inuidia, ſanguinis notas & ueſtigia præparata ſequeretur. Infamas Cæcum, conſilium ex calamitate ſumpſiſti. Sciebas illum non aliter ſi dux defeciſſet ingredi poſſe, quàm ſi ueſtigia parietis perpetuitate dirigeret. Simulaſti itaque cæcitatem: & ne quid ſceleri impio deeſſet, mariti tui cruore luſiſti. Omnia tibi compoſi-

ta atque

ta atque ſimulata ſunt per ocium & ſecuritatem, tanquam ſcelus transferretur ingenio. Nunc enim nocens, quia priuigni gladius in uulnere, quia paries cruentatus, hoc ſufficere utrunq; iudicio putabas? quàm facili momento cauſæ fata uertuntur, quod feciſſe etiã is ſcelus frequenter inuentus eſt, qui obijciebat. Sed cauſas inquit parricidij iſte habuit, quem iratus pater in ſecretam domus partem relegauerat. Mulier illa forſitan ignominia felicioris uideretur eſſe priuigni. Cæcitatis beneficium eſt, cum illi ſecretum datur. O præclarum ſenis optimi, ſingularem'que pietatem, quàm blande ille ſepoſuit miſerum ſuum, quàm diligenter uxoris gaudentis eluſit oculos, quàm multo Cæcum pudore donauit? Si felicior eſſes, inquit pater, ego tibi potius cederem domo tota. nunc miſer illam occupa partem, in qua te nemo uideat, in quam ſolus ego ueniam. ſint circa te ſeruuli fideles, non gemitus tuos audiat quiſquam, non flebili mœrore paſcatur. nihil eſt quod te ſolicitet conuerſatio noſtri. ſecretum quod cæcitati præſtatur, ideo præſtatur, ut minus oculi deſiderentur. Aliquis odit filium cæcum, & hac tantum ultione contentus eſt, ut illi aſſignet quietam & ſepoſitam & meliorem partem domus. Ita ego, ſic intelligebam, quaſi abdicaret, quaſi expelleret. Iratus ergo ſenex, tenet iuuenem ſuum uelut interiore complexu, & à limine obſtat. Rogo, quod duos ſeparet media domo, te integram, ſanam: illum infelicem cæcum, contumeliæ opportunum, iniuriæ facilem: utrum filio iraſcitur, an uxori? Nolo, inquit, iuuenis utaris amœna domus parte: nec quæ nitidioribus tectis elaborata ſunt, pertineant ad oculos tuos. Quis tam ſtulte iraſcitur cæco, ut putet illius intereſſe, ubi habitare iubeatur? Te

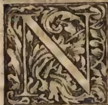
potius ille ſummouet, tuis inuidiam facit oculis, tibi dicit, Sufficiat, ſatis eſt, habeas maiorem domus partem, abſentem putes, miſero in paternis ædibus aliquem angulum relinque. Pater qui filio ſub Nouerca aſſignat ſecretam domus partem, confitetur uxori, ſe abdicare non poſſe. Tranſit ad aliud genus defenſionis: Sibi cauſam cædis non fuiſſe, cum hic hæres inuentus ſit omnium bonorum. Quis enim alius eſſe debeat, ut huic properandum fuerit ad hæreditatem? Filius ſcriptus non timet pœnitentiam teſtamenti. Omnium bonorum hæres relictus eſt. Non ergo iraſcebatur pater, cum daret ſecretam domus partem. Non poſſunt tibi diuerſa prodeſſe. Eadem obijceres reo, ſi exhæredatus eſſet. Elige utrum uoles. Si ſciuit ſe eſſe hæredem, amare magis patrem debuit: ſi ignorauit, non habuit, quod ſperaret ex patris morte. Reliquum eſt ut intueamur, ille qui perijt, ab utro magis ueſtrum deſideretur. Te opinor hic grauius afficit dolor, impatientius hic luctus exanimat, tuq; obſoletam protinus nubem, & tempori accommodata lugubria flammeo reuertente mutabis. Hic uero Iuuenis, qui ſi fortunæ ſuæ mala cum præteritis comparet, cæcus cœpit eſſe nunc primum, quid non miſer in hoc ſene perdidit? uiuebat illi magna pietas, aderant quocunque iuſſerat de facie patris oculi, non illudere infelicibus tenebris contumaces ſeruuli poterant, nec (quod extremum contumeliarum genus eſt) ut dominum ageret, rogabat. Nunc quanta dij boni ludibria ſunt ineunda? Iunxere ſe pariter cæcitas & ſolitudo. Quid tibi nunc miſerrime adoleſcens hæreditas prodeſt, quam tantum audis? quid enim circa te pecunia poteſt? quæ fruendi uoluptates? quid aliud quàm ſpoliorum facilis occaſio? Quàm bene iſta omnia paterni

oculi

oculi custodiebant? quàm facile decipi, quàm facile denudari, quàm sine labore falli potes? quàm cito inops fieri? Morte patris exhęredatus es. Quid nunc tibi nisi perpetuus imminet mœror, & execratio uitæ? Miser post omnia & lachrymas perdidit, nec dolentem adiuuant oculi. Incipit apud te gladius habere, quod agat. Querit ecce, quærit miser ferrum. Nunc, inquit, huc reddite illud, innocens donec habuit meas manus tantum. Si mori necesse est, illi potissimum incumbam. Hoc illa iam olim grauis & infelix anima querebatur: Vbi nũc meæ uires? ubi impetus? ubi dextra tam fortis? uno ictu puto ne me quidem ipsum mihi contingat occidere.

DECLAMATIONIS FABIANAE FINIS.

IOANNIS LODOVICI VIVIS IN DECLAMATIONEM, qua Quintiliano respondet, Præfatio.



NVLLA uel prior quæstio Lectoris animo, uel iustior occurret, illa, qua ipse fiducia Quintiliani Declamationi audeam respondere, & cõgredi, homo ingenio tenui, eruditione minima, facundia impeditißima, seu potius nulla: cum uiro, cuius & ingenium & doctrinam, & orationis siue elegãtiam, siue maiestatem omnia secula, iam inde ex quo scripsit meritissime admirata sunt. ut nunq̃ meticulosus aliquis & imbecillus mirmillo, cum fortißimo Thrace iniquius comparatus sit. Profecto q̃ magnæ sunt amicitiæ uires ac uiolentæ, tam æquũ est huic ausui meo ueniam dari. Nam operam hanc suscipiendo, amicitiæ parui. nec cuius uis amici, sed Thomæ Mori? quem ego existimo ad sancte ardenterq; colendas amicitias esse à natura fictum atq; compositum. Neq; enim is amare contentus, quod amicitiæ satis esse putant multi (& nimirũ est hoc in rebus humanis maximũ, & unde amicitia nomẽ inuenit) etiam uerißimo atq; integerrimo amori consilia, operam, opes addit, quum amicis est opus. In consilijs nihil fieri posse prudentius sentias, aut efficacius. in opera nihil fidelius, nihil diligẽtius: in opibus nihil benignius. & hæc omnia sic habet exposita atq; obuia, ut iustis precibus non acquiescat modo, sed occurrat etiã, imò & eas præueniat. Is tantus amicus, cuius ego beneuolentiæ tot fructus percepi, ut metuam ne cui credar amicitiam colere mercenariam, nisi quod illa mea sententia maxima laus est, eum esse, quẽ Morus non indignum censeat, cui tam peculiariter bene & uelit, & faciat. Hic igitur, quum filiolo suo Ioanni Moro, & filiabus Margaritæ, Elisabetæ, ac Caeciliæ, dignæ illo patre soboli, Declamationem enarrasset Fabij Quintiliani primam, quo ad studia sapientiæ per eloquentiam facilius duceret: hortatus est me aliquot epistolis, ut illi Declamationi ipse responderem, ut apertius ex contra dictione & quasi conflictu ostenderetur ars. Multa sum in hoc iussu miratus. Primum me potißimum delectum, qui hoc agerem. Deinde et

Thomas Morus.

in

in Quintilianum, qui arte & facundia sua ex inferiore causa, ut illi dicebant, superiorem posset reddere. Tum etiam, infirmiores controuersiæ partes mihi aßignari. nā potiores sibi Quintilianus sumpserat pro Cæco. Postremo, quod præcipuum est, non ipsum potius Morum respondere, illo ingenio, illo iudicio, & usu rerū. illa eloquentia. qui quāto me id ualeret & dexterius & fœlicius præstare, ut credo neminem esse, qui ignoret, qui quidem mea uiderit (nam illius, quis docti uel studiosi meretur nomen, qui non legerit,) ita abunde magnum esse potest argumentū Declamatio, qua Tyrannicidæ Luciani respondet: ut alia eius opera taceam. Itaq; munus in præsentia recusaui. Cæterum quum legatus à Rege suo idem à me Brugis contenderet, ostendens occupationes suas, hoc nouo munere custodiæ regiæ pecuniæ ad illud prius consulendi regi addito (tantam enim uiri prudentiam Rex prudentißimus negocijs potius reipublicæ exerceri mauult, quàm ociosis studijs literarum, quāuis & præsentibus & posteritati plurimū profuturis:) suscepi opus, tantum ut uelut argumēta signarem ceu in cōmentario, quibus posse Quintiliano responderi crederem. ut acutißimi adolescentes, et planè patris similes, indicatis locis cætera ipsi per se ingenio & industria sua eruerent. Hæc igitur fiducia operis est, ut inquit Plinius, hæc indicatura. Nunc de dictionis ratione paucis expediam.

Eloquentiæ mutatio.

Repu. Po. Ro. in unius ius ac potestatem redacta, eloquentia quoq; ueterem libertatem cum populo amisit. Itaq; arctari se breuiores in limites cœpit, & ceu uincula induere. nec parua sane pars in scholas abiji, ut nō iam uera argumenta & in forum proferenda declamarentur, quemadmodum Ciceronis ætate: sed ficta, & quæ scirent cōtingere nunquam solere. Ibi non uictoria quærebatur, sed plausus: nec persuasio causæ, sed eruditionis. Ad id captandum, excogitatæ preßiores quidem, sed acutiores sententiolæ: & loci communes crebriores, & ex philosophia arcanisq; literarum petiti, interim fusius ad ostentationē eruditionis tractati. orationis corpus numerosius alacriusq;, & in iucunditatem compositum. ut etiam multa poëtico nitore ac cultu descripta sint, uelut apud hunc eundem Quintilianum in Mathematico de prouidentia, atq; hominū uita, & in apibus pauperis de apū ingenio, & alios temporis eiusdem declamatores Oceani natura: ut Seneca refert. Hinc uidebatur ad

gratiam facere breuitas. et ne quid ociosum deprahenderent, annotātes singula: tum quod inter alios etiam dicturos dicebatur. & ut declamabant in conuentu eruditorum, omnia erant erudita. nullum periculum ab obscuritate, ex qua etiam nonnulli laudem ingenij aucupabantur. Artificium adeò non occultabant, ut etiam proferrēt, atq; ostentarent: quod hinc peteretur prima commendatio. Tales sunt istæ Quintiliani declamationes. Quum dicendi rationem quū Quintilianus ipse in Institutionibus suis reprobet, non defuerunt, qui illius hoc opus negarent esse. Sed quum ueteres librorum tituli, & docti alij permulti refragantur: tum uero diligens Quintiliani lector Laurentius Valla & Rodolphus Agricola, uiri magno & exacto iudicio: nec uideo quid in illis indignum sit siue ingenio Quintiliani, siue eloquentia. Sed hac de re in præsentia non disputo. cuiuscunq; sint, non dubium quin alicuius ex illo Quintiliani seculo. nam hoc dictio arguit. certe homo is fuit acutißimus, & facundißimus. Nam si de istis sentit Philelphus, quū dicit sapere barbariem, nimirum palatum eius erat infectum ineptia. Ego uero ne uerbositate imperitiæ meæ addita, dicens contra talem uirum, & breuem declamationem, hoc essem tanto molestior: in pauca, quæ uellem, conieci. ut plerisque locis nō multum ab altercatione, & quem admodum sum testatus, à commentario abessem, duntaxat longiusculo, quali usum esse Caßium Seuerum accepimus. Nam immensa fuisset declamatio, si argumenta extendere instituissem. Et stylum ad scholasticam illam declamandi formulam accommodaui, ne aduersarius, quum multis magnisq; me superat rebus gratia illius florentis ac festiuæ phrasis, ad meam collatæ, longe frigidiorem faceret & inconditiorem meam orationem, si genus illud dicendi forense pro captu ac uiribus meis tenuissem. Malui ergo ea sectari, quibus illi scholæ placebant, apud scholasticos & ipse iudices, ac de scholastico dicturus argumento. Et ut penes me nullam esse uolo gratiam, si quid sum assecutus: ita nec culpam, si non sum assecutus. utrunque penes Morum esto qui me coegit.

Quintiliani declamationes.

Philelphi iudicium.

Caßij commentarius.

Ioannis

IOANNIS LODOVICI VIVIS VALENTINI DECLAMATIO, QVA QVINTILIANO RESPONdet pro nouerca contra Cæcum.



ENTIT, Iudices, miserrima fœminarum, quàm multis undique difficultatibus prematur. uidet ingeniali lecto, & propè in sinu ac cõplexu suo, charißs. sibi maritum interfectum. nec audet apud uos queri, nisi & crudelißimus reus impia suspicione ipsam respergat. cui parũ uidetur luctu, lachrymis, tenebris, eiulatu, orbitate, perpetuo mœrore eam obruisse: quibus malis prostrata misera & concussa, ne hiscere quidem in publico sustinuisset, nisi doloris impatientia cuncta superasset. & captat parricida de cæcitate nõ misericordiam modo, sed ius quoque nostro melius. Quàm facile est persuadere miseriam, quæ uidetur: & communis sortis etiam per silentium admonere illos, qui se idem pati posse considerant. Viduæ quàm sint miseræ, nec uiri possumus experiri, & semper alijs narrantibus discimus: credimusq́ quantum uel narrator uerbis explicare potest, uel nobis ipsis libet. Illi demum uerissime censent, æstimantq́, quantum doloris redeat ad uiduas, qui reputantes omnes omnium charitates uxori esse in uiro sitas, mariti mortem unici ac dulcissimi filij morti comparant. Quod quum uulgo non expendatur, nec misera creditur uidua, ope ac patrocinio priuata, deformata orbitate, dolore, luctu. Creditur cæcus, oculis carens. In qua comparatione, Iudices, quũ cernens agere conspiciatur in cæcum, necesse est ocu-

los in ſui miſerationem animum trahere:ac inique ſuſpicari illos eſſe compoſitos, quod facile ſit uidentem cæco imponere. ita quum extrinſecus conſiderãtibus uidens credatur potentior, is quoque facere iniuriam, etiam ſi accipiat, putatur. Quin & illud infelix uidua intelligit, nouercæ uel ſolum nomen, quàm ſit inuidię plenum: quod aduerſarium ſubinde uſurpantem audiuiſtis. Quanquã profecto rectè exiſtimantibus, non minus eſt in priuigno aduerſus nouercam odij: niſi ꝙ plerunque minus priuignis licet, tum quod timent patres, tum quod ita cauetur à patribus. Verum nouercæ perſona minimum habet ad hanc cauſam in utrãlibet partem momenti. nam & fratres, & parentes detuliſſet, acerbitate doloris perculſa & concitata, ſi ad illos aliquid huius criminis putaſſet pertinere: nec deterrebitur uel ſuis malis, uel alienis, dum chariſſimi coniugis indignam necẽ ulciſcatur. Confiſa ergo huc uenit, primum conſcientia ſua, deinde facti ipſius ueritate, quæ ſeipſa etiam uniuerſis tacentibus proferet. poſtremo prudentia & ſanctitate ueſtra, quæ non miſerijs cuiuſquam, non nominibus (quæ ad uulgum inuidiam, uel fauorem præ ſe ferunt) magis mouebitur, quàm rebus ipſis. Vidua maritum uult uindicare: nec ſibi uel ſexum, uel orbitatem, uel luctum petit prodeſſe agenti. dum nefario parricidæ non proſit cæcitas: quæ non obfuit, quo minus facinus perageret. Et quantum ad ipſam quidem ſpectat Iudices, quum & pro illa dixerimus, & in illum, ſuo ſibi uidebitur ultionis officio defuncta. Reliquum ad ueſtram religionẽ pertinebit, qui iurati ſententiam dicturi ſedetis. Pertinebit quoque ad ciuitatem, & memoriam poſterorũ exẽplum, quo modo cunqꝫ fuerit per uos iudicatum. Sed antequam de ſcelere rei loquar, dicam paucis de

Nouerca.

ſuſpicione

ſuſpicione, quam à ſe in uiduã conatus eſt priuignus auertere: ita ut neſciam, utrum ſit indignius factum, occiſum eſſe à filio patrem, an à parricida ipſo culpari innocentem. ad quam ſolam nihil niſi lachrymæ, dolor, ſolitudo ex ea nece peruenerunt. Et purgari quidem innocẽtiſſimam uiduam facile erit. utinam reum conuincere ſit tam facile. Quæſo Iudices, ualeat hic prudentiſſimum illud Caſſij prætoris dictum, CVI BONO FVIT? Inſpiciamus, quæ cauſa uxorem potuiſſet impellere, in cędem mariti: quæ iuuenem impulit. Sed de hoc poſt paulum, de illo prius. Ingreſſa eſt mariti domum, uiri (ſicut nec ipſi negant) indulgentiſſimi uxoris, puellæ (ut cernitis) teneræ, delicatæ. Is filium cæcum ſcripſerat hæredem, & occiſus eſt ab uxore, quod inimici criminantur. Qua mercede? nihil ad eam redit de bonis. Vidua, orbata, mœſta exit domũ, in quam nuper nubens ac læta erat adducta. Si ex mariti morte uel ſeſtertio nũmo futura erat ditior, potuiſſet illud tanti ſceleris præmium uideri. Nunc hęc uxor iura omnia humana & diuina uiolat, polluit, ſe ipſam facinore alligat nefandiſſimo: parat ſibi luctum, tenebras, ſuſpiciones apud Iudices, tanti criminis, & capitis periculum. Et hæc omnia gratuito? Quis credat? præſertim de fœmina, cui uos acumen ingenij tribuitis, etiam uſque ad uafriciem? Vbi hoc unquã uiſum? ubi actum? quem unquam mortalium tantæ intemperiæ, tantæ furiæ ſic exagitarunt, ut non modo gratis, ſed etiam, cum certiſſimo fortunarum & exiſtimationis damno cum paratiſs. ſalutis uitæq; diſcrimine uellet eſſe malus? Hoc ne ſocijs quidem illis Catilinæ perſuadeatur, qui etiam, quũ nulla eſſet malefaciendi occaſio, tamen malefaciebant. Quanquam non illi Hercules gratis, ſed ea mercede, ne manus per ocium torpeſcerent,

Caſſij dictum.

pescerent,

peſcerent, & artem dediſcerent. Ad te uenit hæreditas tota: & putabas te, qui tantum me oderas, tantum à me amari, ut interficerem uirum, quo maturius bonis tibi liceret frui, mihi præter extrema mala nihil relinqueretur. Videamus per deos, Iudices, quomodo miſera etiam à facundiſs. uiro accuſetur. Falſa es expectatione mulier, quod illico ab ingreſſu putares fore, ut expelleretur iuuenis. Intelligitis, Iudices, ut eſt difficile in mala cauſa argumenta inuenire bona, uel exercitatiſsima oratoribus. Putate hanc hiſce uerbis illi reſpondere. Primum cur expectaſſem unici filij charitatẽ excidere patri ſubito poſſe? Non ſum tam inſcia paternorum affectuum, ut totum patris in filium amorem ſemel ſperem poſſe extorqueri. At erat cæcus. Multo minus. Non minuit filij cæcitas parentum amorem, ac nec ullus alius morbus, ſed auget. Creſcit enim ualidior amor ex miſericordia. Sed fac expectaſſe, fac cogitaſſe. Sentio fruſtra fuiſſe meam expectationem: ſaltem fruar marito, ſi teſtamento non licet. fruar illius bonis cum illo, ſi non licet ſine illo. & malam nupta uiuere in opulentia, extra contumelias & calumnias priuigni: quàm uidua, in paupertate, ob noxia priuigni odio. Dediſſem ſaltem operam, ut ex illo grauida, in fœtum meum totum patris deriuaſſem amorem, teſtamentumq; à priuigno in filium blanditijs conuertiſſem. Si hoc forte erat nimis longum, certe obſequijs expreſsiſſem, ne fores ſolus hæres ex aſſe. in partem aliquam bonorum admiſſa eſſem & ipſa: et ſolatium uiduitatis fuiſſet id, quod fortunis accreuiſſet. Iam illæ quæſtiunculæ non ſunt minus imbecilles: ubi occiſus maritus? quando? quemadmodum occiſus? & quæ ſunt conſecuta. In cubiculo occiſus eſt maritus, & per noctem. Hoc tibi mirabile uidetur in

alio,

alio, quàm uxore? Mirum ni occidi à cęco oportuit hic in foro, media luce. Difficile est occisuro tantum spacij in amplissimis ædibus peragere, altero tanto difficilius est ei, qui iam occidit, urgente patrati facinoris cō scientia, ire ad cæci limen, & redire. Quasi nō tantum uiduæ fuerit spacij conficiendum, quantum cæco, si à cubiculo suo ad priuigni secessum, iuit, rursus lectum repetijt, & quidem nefario scelere peracto. Eidem illi, quos tu uis fuisse cæcum prodituros, strepitus, et fœminam prodidissent. Gladio res est peracta, non eget mulier, quæ uult maritum occidere, ferro: non alieno, non suo. hęc arma uirorum sunt, non fœminarum. Inexercitatæ istis sunt: magis illis impeditæ, quàm armatæ. Nescit tantum gladium fœmina, puella, tenera, regere, et per noctem. Ac etiamsi quà lętale infigitur ferrum, prætentet: ad exequendum tamen, quod destinarat, rudis ac inualida est. Alia sunt paratiora fœminis tela, ueneno si res esset transacta, si præfocatione, si etiam cultello, multum nostræ fœminæ timuissem. Graui gladio nō utuntur, nisi qui regere possunt, qui assueuerunt. Hercules, non dico hominem ferro ipsa cōficere, sed ne leuiter quidem ab alio sauciatum tam tenera & meticulosa puella intueri sustineret. Paries inuentus est palmatus. Hoc ad cęcum pertinere posse negas. Quid ad fœminam? An aliquid potest in tenebris facere uidens, quod cæcus non queat? Semota luce nullus est usus oculorum. Arescit breui sanguis, inquit, et uestigia ubique sunt integra. Si affingere cuique licebit causæ, quæcunque ipsi conducent, dicimus compertum esse cæcum, redeuntem cruentis manibus. Exclamabis, Hoc qui constat? quis testificatus est? Et istud tuum, Vestigia esse ubiq; integra, quis testium dixit? Recita dicta testium.

Feminarū tela.

Nam argumentum eſt loco teſtimonij.

ARGVMENTVM DECLAMATIONIS.

Auditis, Iudices, hoc illum adieciſſe de ſuo. Sed uidete, ut cauſæ bonæ facile patronus fidat? Damus hoc etiam, quod negare poteramus. ut cognoſcatis, quæ meditata domi cauſæ addit, quo faciat ſuum ius melius, quàm ſint infirma: ut de reliquis, uel ex hoc uno, facilis ſit uobis coniectura. Quid tu dicis? Veſtigia ubique ſunt integra? num ad madefaciendam cruore manum repetijt identidem cubiculum fœmina? num ſanguis ita geſtari manu poteſt, ut panis? quin uel defluat, uel areſcat? Nec minus erat in manu cęci ſanguinis, quàm fuiſſet in fœminæ. nam qui ex tactu quærebat teſtimonium, quod à uiſu ſolet peti, totam manũ in uulnus demerſit, quo immittere ſolemus obtutum. Quid quod ſanguis humor fluidus eſt, tenuis illi rimula ſufficit ad influxum, quales multæ ſunt inter digitos. At ueſte, inquis, deterſiſſet manum. Defendam ego te nunc iuuenis, pro patrono tuo. Non eras tam ſtultus, non eras iudicij tam dementis, ut in tua ueſte uelut ſyngrapham manu tua inſcriberes, te patrẽ occidiſſe. parietem omnibus noras eſſe cõmunem, etiam alienis, domum ingreſſis. ueſtem tuam unius ſciebas eſſe, ad te indicium pertinere: uel ad ſummum; ad cuſtodem tuum. facilius ad te perueniretur per quæſtionem illius. Non traxit, inquis, manus: ſed integre impreſſit. Quàm uos meliores maioreſq; coniecturæ deficiunt, quum ad minutulas iſtas confugitis? ſi traxiſſet cæcus, traxiſſet & uidens. nam in tenebris uterque ducem habet parietem, quum illi innitendo ingreditur. Verum cæcus ne ſtridat tracta manus timet, ideo leuiter premit, ueſtigiumq; remanet integrum. Et magis timet futurum indicium, ſi manum trahat. nam quum non grauiter premit, nihil ſuſpicatur ſanguinis hæſurum.

hæsurum. Ita dum nō crebras imprimit palmas, cruoris fuit usque ad limen satis. Quod si uxori tantum uacauit, ut palmare parietem, ad quod uoluit cubiculum licuerit: quæ dementia erat, non aliquem potius insimulare seruulorum, quàm priuignum? an uerisimilius futurum erat, à filio cæco occisum patrē, quàm à seruo uidente? num facilius uel conuinceretur homo liber sine tormētis, uel cōdemnaretur defensus, quàm seruus tortus, & sine patrocinio? Verum nec ipsa facinus fecit: nec priuignum erat accusatura, nisi illum solum indicia arguerent manifestissima. Nam nec ex damnis priuigni magis capiet siue uoluptatis, siue cōmodi, quàm ex damnis seruorum. Quippe cui non plus profuit necari maritum à priuigno, quàm à seruo: utroque modo futura erat miserrima, nec post tantum casum uisura iucundum aliquid in uita. Et quanquam confido miserrimam uiduarum satis esse uobis purgatam, tamen efficiam Iudices, ut innocentior adhuc appareat, dum ostendero à filio patrem esse interfectum. Quam rem ab hocce iuuene fieri non potuisse, M. Fabius defendit. Ego non illum modo potuisse facere, sed uoluisse quoque planum faciam. Qui potuit, inquis, cæcus sine rectore, sine duce, ex illa penatium parte secreta, & penè ex aliena domo, per inane longum, per tot inoffensa limina, per excubantes seruulos errasse cum ferro? cubiculum patris deinde ingressum in neutram deflexisse partem, sed recto gradu, sicut ducere oculi solent, ad lectulum accessisse leuiter, non in thorum incidisse? non antè peruenisse, quàm crederet? Hic est aceruus tuorum argumentorum. Hinc de uno ictu peracta nece, deq; relicta fœmina iuxta maritum dormiēte, mire tibi uideris uincere ac triumphare. Vis inuadam singulas cōiecturarum?

uis uniuersas? uis unico uerbulo minutarum rerum diruam structuram? Potuit hæc facere uxor in tenebris, ergo & cæcus. Quoties iam repeto, nihil inter cæcum uidentemq́, ubi lux non sit, interesse? ut intelligas, si cæcus peragere illa omnia non potuit, nec fœmina illud utique horæ. Quid quod Cæcus perpetuo solitus tenebris uti, tum etiam auditu acutiore facilius sese in nocte regit, quàm uidens luci assuetus. Hinc uidemus maxima & ambagiosissima spacia, sine ulla offensione peragi à cæcis, quę uidentes si uel oculos claudant, uel lux auferatur, detineant implicatos. Itaque cæcus non modo, qui aliquando uidit, ut iste, sed qui sine luminibus natus est, domum, ubi & ortus & alitus semper est, melius in nocte perambulabit, quàm serui, qui ibi diu egerunt, quanto melius quàm fœmina, quę nuper eò immigrarat? Ergo ubi offendisset ac cecidisset uidens, sine lumine, ibi cæcum nihil offendit, nihil remoratur. passus habet in numerato cæcus? si consistat usquam, scit quantum promouerit, quãtum restet. uidens, in tenebris quà sit progrediendum nescit, quid sit confectum ignorat. Iam dispiciamus singula. Cæcus sine rectore, sine duce. minus eget cæcus rectore aut duce, quà semel iuit, quàm uidens. Per inane longum, inquis: de domo, quàm toties circuiuit, toties totam pererrauit, quis miretur? qui uideat multa passuum millia ab eis confici solis? quis in itinere faciendo non est cæcos sine ducibus conspicatus, alios ad urbem ueniẽtes, alios aliquò proficiscẽtes ab urbe? Addis, inoffensa limina. in quæ magis multo, quàm cęci, solent uidentes impingere: nempe assuefacti negligere uestigium ubi ponant, oculis confisi. Illud de excubantibus seruulis esse à te adiunctum, miror. Excubantes seruuli depræhendissent errantem cęcum, non

depræ

deprehendissent errantem fœminam? scilicet hunc habuissent oculis honorem? Verum illa sunt admirabilia, ingressum iuuenem luminibus captum patris cubiculum, in neutram deflexisse partem, sed recto gradu (sicut ducere oculi solent) ad lectulum accessisse leuiter. Quid rogo hic facit mentio oculorum? quasi proficias in obscuro, si oculos multum aperias, si incõniuenter, si attentius inspectes. Mirandum nõ est, hæc ita facta esse à cæco, in eo loci multum uersato, quæ fiunt quotidie à furibus, nunquam antea, ubi ea faciũt ingressis. Ducuntur et uidentes, & cæci, per tenebras, à manibus: quas hoc consideratius & dexterius mouent cæci, quo & loco familiariores, & eiusce usus exercitatiores sunt. Porro uno ictu peractum esse parricidium, si incredibile est in cæco, incredibile utiq; erit in uidente, etiam medio die. neque enim per articulum nodumq; resecare ceruicem, hoc est oculorum: sed uel artis, uel exercitationis, uel audaciæ, uel casus. Cæcus, qui facturus erat parricidium, in se prius tentabat, ubi plaga totum semel hominem extingueret. ita manum ibi impressit, quò duci identidem erat consueta, certiusq; infixit, quàm uidens, cui sinistræ tactus erat pro oculis. & demisit ferrum altissimè, quantum nec fœmineæ seu puellares potius & infirmæ uires sufficerent: nec uidentes solent, sed cæci tantum, qui quũ plagam quam faciunt, non uideant, facturos se nõ putant, nisi grauem manum impresserint, incertamq; plagam impetu ac uiribus confirmaturos se sperant. ut penè in prouerbium uenerit, prægrandes ictus cæcorum nominari. Nec illa quærenda puto, Quomodo scire potuit, quando nox esset? num familia dormiret? Prius illud oculis cognoscunt uidentes, cæci quiete, iudicio, cursu et ratione temporum. Denique si sibi

diffidunt, rogare possunt. At familiæ somnum quietemq; acutius solertiusq; depræhendunt cæci, quàm uidentes, quoniã natura illis quantum oculis ademit, tantũ acuminis sagacitatisq; reliquis addidit sensibus: adeò ut ingredientes ipsi audiant, quos auersi nõ sentiunt uidentes: agnoscãt, qui taciti accedunt. quis hoc uidens facit in tenebris? Ita leuem illum sonitum ac susurrum, quem anhelus in sopore spiritus reddit, acutius excipit, qui oculos non habet, quàm qui habet. Vxorẽ esse relictam, nescio in argumẽtum magis pro te adducas, q̃ doleas. Atq; utinã fuissem, inquit, cum marito sublata, nõ tam undiq; insultantibus calamitatibus afflicta prosternerer. Et quanto tibi iuuenis fuisset satius? nõ haberes, quæ te perageret reum, quam tu forsan reseruasti, ut esset quam ipse potius ream diceres. Est ergo à te in inuidiã seruata? an potius desperasti, posse à te tacite occidi, quæ in ulteriore sponda cubaret? ad quam te peruenturũ, remq; totam quiete cõfecturũ diffidisti. an, quod ego magis credo, defuit tibi animus, fractus iam et debilitatus tanti sceleris conscientia? quę te & palmare pariete͂, et obliuisci quũ gladij, tum uero tui ipsius coẽgit. Fessus iam sum tot leuibus argumẽtis confutandis, transeundum mihi est ad accusationẽ. Sed anteq; id facio, dicenda sunt nõnulla de cõiugũ quiete: quorũ neuter dum tam immane impiumq; scelus patratur, excitatus est. Et senex quidem oppressus ante est, q̃ se opprimi sentiret. Cubabat in sponda anteriore. facilis aditus ad eum, sine coniugis sensu. Cognitus erat filio totus ille locus. & ex ipso lecti positu, quẽ manibus poterat cęcus explorare, intellexit ubi caput esset, ubi collum: ubi id, quod impetendum, ut uocẽ omnẽ, clamoremq;, adde etiam maiorẽ strepitum, gladio in uulnere obruerit. Iacebat in altera sponda

ra sponda mulier, ex consciētia secura in profundum soporē demersa. Cur nō altum etiam sterteret? cur suspensa esset, si quid audiret? si quid sentiret? quā nulli pungebant excitabantq́ stimuli conscientiç. An uigilias in castris obibat? nō semper se coniuges complectuntur, nō semper se tangunt. auersi forsan, ut fit, cubabant: & in iugulo uulnus aduersam in partem cruorem eiecit. corpus ipsum miseri senis, obex sanguini suo fuit, quominus ad amantissimā sui cōiugem, cum tanti luctus ac mœroris sensu permanaret. Videtis Iudices, nō minus potuisse à cæco scelus per noctem fieri, q̄ à uidente. Superest solum, ut uoluisse illum ostendam. Vos si me, ut iamdudum facitis, attēte adhuc audieritis, præstabo, ut & religioni uestræ iuriq́ iurando consulere, & legibus satisfacere, & uestrū munus gnauiter sancteq́ exequi possitis. Facite in mentem reuocetis, Iudices, id quod neminē uestrū arbitror ignorare: morbos omnes ac debilitates membrorū, animū mentemq́ afficere ac debilitare magis multo, si sensuū sint eæ affectiones. q̄ ij ianuæ sint animi, seu nuncij potius. At omnium maxime, si uisus absit: cui est cum animo arctissima cōiunctio, & incredibilis à natura conciliata amicitia. Qui enim quæ agantur, non uidet, necesse est hunc non parua sanè animi, mentis, iudicij parte orbari. ita cæcos omnes cernere est tam ægris ferè semper animis, q̄ corporibus. Hinc difficultas illa, hinc morositas, hinc fastidium omnium obsequiorū, & perpetuæ querelæ. Miseri enim, si supra miseriam miserabiles non sint, indignam se accipere iniuriam extimant. & in odium accenduntur ardentius cæci, qui cæcitati suæ illudi ab omnibus suspicati, rapiuntur in perturbationes omnes uehementius, q̄ uidentes, Propterea quod nō rebus ipsis metiuntur affectus,

ctus, sed opinione: ex qua, tanquam ex fonte, citius uberiusq; quàm ex rebus ipsis affectus manant, & augentur, adeò sæpenumero non ex rebus illos accipimus, sed ipsi facimus. Quocirca hoc promptiores illos atque effrænatiores uidemus insurgere, quo sensus & intelligentia rerum minor est. Pueri leuissimis de causis animo commouentur, imò sine causis ullis ipsi sibi lætitiam, metum, cupiditatem, mœrorem, sollicitudinem, gaudia subinde confingunt. Grādiores natu, imprudentissimus ut quisq; est, & ueri ignorantissimus, sic effusissimis affectibus se abripiendum permittit. Sapientes uero illi & dicuntur & sunt, qui affectus habent in manu sua, qui seipsos in sua potestate. Non ergo affectus dant oculi, sed intus nascuntur. Ausim dicere, adimere citius: quod res ipsas, qui intuentur, de illis incorruptius iudicant. Felix cæcitas, si odium humanis animis excutit. Nemo igitur odit illos, quos auditione tantum cognouit? & Appius ille Cæcus inimicos omnes cum oculis amisit. Cęcitas optandum malum, si uitijs ad animum alia nō est, quàm per oculos uia. Vis audire quem affectum oculi adimunt? uerecundiam, cuius fores ad animū sunt oculi, atque ideò illos uel claudunt, uel operiunt, quos pudet: ut pueri, natura monstrante. Nunquam'ne peruulgatum prouerbium audiuistis? in oculis pudor. Minus est pudoris in tenebris et nocte, nempe cæca. Miror uero sententiolam illam ab homine ingenioso profectam, Cæcus miserior est, quàm ut inuisus sit: timidior est, quàm ut oderit. Non disputo de priore illa parte, posteriorem certe Tyranni magno emerent, esse ueram: ut simul terrerent, & amarentur. Qui magis per deos oderunt, quàm qui timent: Nullus odij nec certior parens, nec fœcundior, quàm metus. Hoc qui

ignorat

ignorat, quid nouit in uita? Tali igitur animo præditus Cæcus noster, Iudices, cogitabat se unicum cœlibis patris esse filium, ad se totam domum fortunasq; omnes post patrem uenturas, in se unico futura omnia patris oblectamenta, omnes delicias. Qua opinione, imbecillo atque impotenti animo cōcepta, quum nouercam in domum adductam cognouit, auerti à se amorem patris ratus, cœpit & nouercam odiisse & parentem. Iamq; infirmo animo, in quo dominę perturbationes sęuiunt, & tyrannidem exercent, quo modo explerent odium reputabat, quum interim intelligit, patrem nouum maritum cum noua nupta, ut fit, se oblectare, illi dare se cunctum. iubeturq; ipse in remotā domus partem secedere. iam non adhiberi ad conuiuia, iam rariores patris congressus, & breuiora colloquia, ministrantium turbam circa ipsum minus frequētem. Cogitate, Iudices, tenerum illum et debilem animū hę scintillæ, ut in omne facinus inflamabant? Vnde tantum odij conceperat, quantum ne uidens quidem & sanus ferre potuisset. Hinc iam nihil mite aut placidum, sed atrocia omnia, inhumana, cædes, strages, uolutare mente ac cogitatione. Quæris Quintiliane, per quos gradus ad odium ac facinus peruenerit Cæcus uester? Quæro & ipse, per quos uidua? Ceu uero nullus primum ausum fuerit horrendum? Non inquiro in uitam atque acta Cæci, mihi unum hoc crimen satis est. Id quum possim planum efficere, cęterorum illi facio gratiam. Sed pauci ne tibi uidentur isti, aut parui gradus? Quid restat, quominus qui hos conscenderit, peruenerit iam cupiditate ac toto animo ad fastigium sceleris? Solus animus uirtutum uiciorumq; sedes est: & bonorum malorumq; exercitatio manibus non eget, sine corporibus constat. Immanium fa-

cinorum meditatiõ intus in animo incubat. Illic cõcepta, illic tractata, et concocta, matura inde naſcuntur, etiam prima, & in originibus ſuis adulta. Iaciemus tamen tibi unum gradum, atque alterum, ad abſolutum opus. Reſciuit ſiue ex patre, ſiue ex ſeruulorũ aliquo. Neque enim id difficile ſcitu fuit, ſe unicum hęredem à patre inſtitutũ, et odio ardentiſsimo additi ſunt duo ſine ullis pudoris frenis, peſſimi conſultores, ſpes ac metus: qui ipſum extra omnem iuris, religionis, pietatis uiam tranſuerſum rapuere. Timuit, ſi uiueret diutius pater, pareretq́ ex eo noua coniunx, fore, ut communis illorũ filius mutato teſtamento fieret hęres, tum matris artibus, tum (ut credibile eſt) patre in id propẽſiore. Vir enim, qui miſero filio inducit nouercã, hoc agit, ut feliciores, ſi poſſit, liberos gignat: et qui cęcum hæredem habet, uidentem mallet. Sin illa nõ pareret, ſaltem officijs eius atque obſequijs aliqua hæreditatis pars in eam decideretur. Quo metu iuuenis ſolui non poterat nouercæ morte: ideo nec illi perniciem parabat, ut patri. nam ea fato functa, alteram duxiſſet pater: hac mortua, tertiam, eodem ſemper inſtituto ſenẽ inſtigante poſt elatas, quod ad illarum nuptias induxerat. Accedebat magna ſpes, quæ impotentẽ animũ præcipitẽ agebat: ſi tunc moreretur pater, fore ut ſolus ipſe fortunis omnibus potiretur. abituram ad ſuos uiduã. ſe rediturum ad ædes, futurũ ſe cunctarũ rerum dominum, ſibi uni uacaturos omnes, ſibi miniſtraturos. ſe, ſuos nutus, ſua iuſſa intentos omnes obſeruaturos. Quæ cogitatio neſcio an uehementius eum ad facinus maturandum impulerit, quàm uel odium, uel timor. Nam imbecilliſſimus ut quiſque eſt, ita & alienę indigentiſſimus opis, maximaq́ ſibi quęrit præſidia, quæ cenſu & miniſtrorum frequentia ſe obtenturum ſperat.

ſperat.

ſperat. Siue igitur nouit ſe hæredem, ſiue nullum, impellitur ſpe: ſin alium uero, deſperatione. Et meliorũ loco eſt, peioribus liberari. Abibit nouerca, quàm odit: morietur pater, quem de nuptijs iniquum putat, de teſtamento crudelem. Satius ducũt multi, patre carere, quàm habere parũ paternè affectum. Sed profecto audiuit de patre, ſe eſſe hæredem, dum ille filij cæcitatem inter initia noui matrimonij conſolatur: dum ad fortiter ferendam miſeriam adhortans, hoc fore ſolatium calamitatis pollicetur: & ne fracto animo ſit, quod Nouercã induxerit, ſe illum denunciat ſcripſiſſe hæredem. Quid expectatis aliud ad facinus? manu propemodum id præhendiſtis. Qua igitur nocte uiſum eſt Cæco, quum oportuna facinori putat eſſe omnia, arrepto gladio egreditur, alia ſe agere ſimulaturus, ſi depræhenſus foret, non depræhenſus, rem ut audiuiſtis, peregit. Gladius Cæci eſt, neq; alieno uti poterat, nemo enim non poteſt alieno gladio ſcelus facere, niſi cæcus, qui neque ipſe ſumere poteſt, nec petere audet ſine ingente maximi mali ſuſpicione. Quiſquis alius ad ſenẽ occidendum gladio erat uſurus, cuiuſuis alterius ferro citius uteretur, ꝙ filij, ꝙ cæci: in quẽ unũ difficilius ualet ſuſpicio patris interfecti. Nouerca hunc gladium apud priuignum non animaduertit: etiam ſi animaduertit, qui potuit ſuſpicari, cæcum & filium occiſurum patrem? Vel ex hoc cognoſcatis licet, Iudices, innocentiã fœminæ, conſcientiamq; quietiſſimam: quod non antè obiecit apud patrem filio gladium, ꝙ non antè ſparſit ſemina ſuſpicionum, ad ea quæ moliebatur; ꝙ metiens reliqua de ſua conſcientia, ſecura putabat eſſe omnia, etiam apud uidentes. Nam ipſa illum capere qui potuiſſet, pręſentibus ſemper cæci miniſtris? nunquam enim ſolus ille relinque-

batur. Si uero aliquis illorũ est corruptus, facilius fuit nouum emere per seruum corruptum. Verum nec alius usus fuisset gladio filij ad occidendum patrẽ, nec filius uti poterat alieno. Miraris tu gladium esse in uulnere relictum. Ego uero magis miror, non se eódem loci & Cæcum reliquisse. Furiæ, quæ parricidas accẽsis facibus persequuntur, sensu illos, iudicio, ratione, consilio spoliant: semper exagitant, de mente ac sanitate deturbant. Nec tamen dubitabat, quin reportaturus ferrum esset, quum iret, sed confecto tanto scelere fractus & perturbatus, nec gladij meminit, nec sui. Siue igitur uires ad ferrum uulnere extrahendum, siue animus, siue mẽs, siue hæc simul uniuersa furijs occisi patris perterrefacto defuerunt, reliquit trepidus gladium, & redijt ad cubiculum innitens pariete, quẽ forsitan ne attigerat quidem, dum iret. Cui enim uacabat palmis cruentatis notare parietem? suspicionem eo citius attulisset, ubi plus esset fidei habitura. Comparate iam per deos, Iudices, inter se utrunq;, & ponite ante oculos, utri causa fuerit occidendi senis maior. Vxor totis ędibus libera, Cæcus segregatus, uxor fruens & marito, & fortunis omnibus: Cæcus nuper omnium dominus, iam rarior ad colloquia, rarior ad conuiuia, uno aut altero seruulorum comitatus. uxor ne teruntio quidem futura ditior, si tunc moriatur maritus: Cæcus futurus omnium hæres, omnium dominus: magna in uxore spes, siue concepto fœtu fore, ut is sit hæres: siue procedente tempore mutaturum senẽ testamentum: in cæco magnus metus, ne hæc contingerent. Quem ab atrocissimi facinoris pœna, si sola eum eximit cæcitas, quæ à parricidio non abduxit, uidete ne in ciuitatem tale inducatis exemplum, ut scelerosi homines maxima nõ dubitent committere crimina, si

na, si

na,ſi ea ſint ſpe, ꝙ iudicibus oſtentare ſuam miſeriam poterunt. Ita nemo condemnabitur,niſi qui digito indicare nequibit,cur uideri debeat miſer. Nam quantum ad uiduam attinet,Iudices,nec abſolutio percuſſoris mariti ſui faciet eam miſeriorem: nec magnum afferet ſolatium, ſi chariſſimi coniugis filius damnetur. adeò hanc illa ipſa mariti plaga magis confodit, q̃ eum qui mortuus eſt. Atque utinam, inquit, perijſſem & ipſa,miſerrima omnium uiduarum, ablato marito indulgentiſsimo. In quam unam tota luctus fletuſq; moles quum ſit conuerſa, ne ullus ſit malorum uel finis uel modus,accuſatione quoque premor. tanquam non ſatis ſordium eſſet in luctu, non ſatis anxietatis in tam feſtinata uiduitate. Miſerrima omniū,quę unquam amiſerunt maritos,cui ſit in complexu coniunx ereptus,quis me conſolabitur? quis ſe mihi adiūget? quis non fugiet ſiue ſuſpicionem, ſiue omen tam infauſtum? Neſcio an te ſceleſtiſsimum Cæcum accuſem potius,quod me per ſingula interficis momenta: quàm ꝙ coniugem interfeciſti ſemel. Redeamus ad feralem illam noctem, ego in mè occidenda manus tuas adiuuabo. O te feliciſſimum iuuenem, ſi euadis hoc iudicium. necaſti patrem impune. nactus es hæreditatem. feciſti miſeram nouercam. O crudeliſſimum iuuenem,nō tam quia patrem occidiſti, quem multis eripuiſti miſerijs uitæ: quàm quia me reſeruaſti ad tenebras,ad ſolitudinem,ad mœrorem ſempiternum,ad uitam quauis aſperiorem morte.

DECLAMATIONIS IOAN. LODOuici Viuis, *pro nouerca contra Cæcum*.

FINIS.

Brugis, Ann. 1521.

DE EVROPAE STATV AC TVMVLTIBVS IOAN. LOdouici Viuis diuerſa opuſcula.

IOAN. LODOVICVS VIVES Adriano VI. Pontifici Maximo S.



EATISSIME Papa, & uicarie Dei omnipotentis: deterruit me ratio negociorum tuorum, ne quid, ex quo auditum eſt te Pontificem Max. eſſe deſignatũ, ad te ſcripſerim. Nam inter tot gratulantiũ epiſtolas, & uoces, nullum putaui literis meis locum futurum. Nunc tandem remiſſo illo animorũ feruore, qui nouis magiſtratibus atque honoribus ſolet excitari, maturũ mihi uiſum eſt pauca uerba S. T. ſcribere, iam principi Sacerdotum, et pietatis Chriſtianæ: qui ad Decanum Louanien. ſcripſi, qui ad Epiſcopum Dertuſenſem. Neque enim dignitate moueor, tametſi in terris ſumma ac præſtantiſſima: quam tamẽ indignis quoque cõtigiſſe hominibus, ſcimus omnes. Vir optimus uenerabilem reddit optimum honorẽ: & tum demum proſequuntur homines iuſta reuerentia dignitatem, quum in illo eſſe uident, quem etiam priuatum ſuſpicerent & adorarent. Rident, qui ſceleſtum hominem, & facinoribus obrutum, ſanctiſſimũ patrem nominaturi ſunt: & dant eum titulum nõ ſententiæ animi ſui, ſed conſuetudini loquendi. pudetq́ uicarium Chriſti eum nuncupare, quem ſuum nemo uellet. At quanta ueneratione perfundi putas illos, qui

Sanctiſſ. patris, et Vicarij Christi appellatio.

qui ſanctiſſimum de ſolis moribus nominaſſent Pontificem Max. ueterum illorum ſimilem, in eremo, ſemi nudum, & ſolum oleribus uictitantē. Perſtringit oculos noſtros fortunæ ſplendor, non cogit animos. Tu quidem ad faſtigium rerum humanarum ſola uita innocentiſſimè acta euectus, oſtendiſti locum adhuc eſſe uirtuti, eiusq́; reſpectum non prorſus humanis mētibus excidiſſe. Et ut liceat uerum dicere, ſuperiorum Pont. uita effecit, ut maximum in terris ornamentum ipſe ornaſſe uidearis. Excogitantur tituli conſuetorū diſſimiles, quibus adearis tu illorum pōtificum, quos noſtra uidit ætas, diſſimillimus. Ne pigeat hæc audire, quem non piget aliter uiuere, quàm uixerunt illi. niſi uelis homines contrarios mores eiſdem laudibus honeſtare. Non impetrabis hoc à libertate publica, ut interea dum tu illorum uitam actionibus tuis reprobas, nos eam oratione noſtra comprobemus. Sed de tuis laudibus & aliàs audies, et ab alijs doctius, atque accuratius. Nunc à me paucula more meo ſimpliciter quidem, ac imperite accipies, cæterum amoris & obſeruantiæ in te meæ pleniſſima. Nam niſi me opinio ac iudicium animi mei de humanitate ac manſuetudine tua uehementer falſum habuit, confirmatum tamen plurimis experimentis, non reijcies Ro. Pontifex epiſtolam eius, cuius Epiſcopus Dertuſeñ. non es aſpernatus. neque enim te ſic mutauit tanta dignitas, ut uirtutes ſummas ac ſingulares, quas in te unicas ſemper laudauimus, ſemper admirati ſumus, quæ'que te ad iſtum ipſum honorem perduxerunt, uel ademerint, uel minuerint. Patieris igitur te paucis admoneri ab alijs forſan peritius: à nullo profecto amantius, quàm à me. at quàm prudenter aut commode, ipſe exiſtimaris: qui ut recto monitori auſcultare, ita non capi à pra

uo

uo didiceris. Idcirco qualiſcunque hæc admonitio futura eſt, in te non erit periculoſa. nam & bona proderit, & non oberit mala. Quo die nunciatum nobis eſt, te ampliſſimis comitijs Pontificem ſummum declaratum eſſe, alij quidem omnes incredibili tenebantur lætitia: Ego uero, qui felicitatem humanã non opibus aut potentia metior, non tam gaudebam, quàm amici uicem eram ſollicitus. Gaudebam equidẽ, contigiſſe uirtuti aliquod ex iſtis noſtris præmijs: ſi modo non omnia ad ſubtilem illam exactamq; Philoſophorum, & Stoicorum præcipue, ſeu Chriſtianorũ uerius formulam redigimus. Gaudebam datum aliquando non ambienti, quod ambienti ſoleret, ualuiſſe tantum uirtutem, quantum opes, fraudem, impoſturam. Gaudebam tibi, quæ meritus es, contigiſſe: & optimo uiro maximum eſſe mandatum honorem. Tum etiam datam tibi occaſionẽ oſtendendæ, ſeu, ut aptius dicam, exercendæ probitatis & prudentiæ tuæ, rebus præſertim adeò collapſis, & tanta materia benefaciẽdi. Sed hinc mea naſcebatur ſollicitudo, eſſe rem Chriſtianã in eum ſtatum adductam, hinc bellis, hinc turbis ab hominibus prauè ſentiẽtibus excitatis, ut reſtitui priori gradui non minus ſit operoſum, & difficile, quàm pulchrum & omni laude digniſſimũ. Tum etiam unde alijs gaudium naſci ſolet, inde mihi cura ſuboriebatur, quod præceſſoribus tuis melior eſſes. Ita enim res ſunt à multis illorum tam diu adminiſtratæ, ut quum tibi diſplicituræ ſint, tamen hoc uſu & aſſuefactione tam diuturna mutari à te uix poſſint: & tamen mutandas eſſe tu ac omnes diui atq; homines cenſemus, mutari omnes cupimus, actu in primis. His de cauſſis & rationibus nõ æque tibi gratulandum cenſeo, cui contigit altiſſimus in mortalitate locus. Atqui excitan-

dus es, ut modicus iste animus & uere sanctus, res amplissimas incipiat cogitare, & isto fastigio congruentes, adhortandus, ne defatigeris in negocio tam uario, tam difficili, tam molesto, quo minus dies ac noctes in id incumbas, quomodo tanto muneri satisfacias, et actionem ad susceptam personam attemperes: ne quum tota tua superior uita summa sit tibi cum laude acta, & ad personas quas sustinebas, conuenientissime: nunc in postremo actu, quod procul absit, deficias, quum plausus excitandus est. Duo sunt, quæ à te postulantur, atque expectantur: quies ab armis inter principes, quies à tumultibus inter priuatos. Reliqua in præsentia omittam, de his duobus paucula quædam differam liberè, ut cœpi. Equidem scio alia auditu iucundiora: & possem dicere, si uellem: sed hæc quæ dixi, ac dicam, usu potiora inuenientur. Nemo ex me quærat, Quid tu non apud Pontificem esse putas, qui hæc & meliora consulat? Ego uero & plurimos, sed magnitudo Pontificatus facit, ne unquam nimis multi consultores esse uideantur: præsertim ubi Pontifici licet, auditis omnibus, quod optimum factu sit, eligere: nec cogitur, ut quenq; audiuit, extemplò id exequi. Nec illa quæstione uelim premi: An non melius hæc Pontifex ipse? Certe melius multo, sed consilia omnia, & admonitiones tollat è uita necesse est, quisquis non uult prudentiorem moneri à minus prudente. Quis Princeps consuli sibi patietur, ne dicam moneri se, si consultores omnes hoc ipso quod consulunt, peritiores se ac prudentiores esse præ se ferat, & profiteatur? Itaque audies ipse, quæ non ignoras: & hoc magis ad perficienda, quæ sanctiss. cogitas, excitaberis, quum idem alios quoque cupere intelliges. Et erit hic animo tuo stimulus non segnis, quod uideas

Quies ab armis et tumultibus.

optare

optare homines intus exteriusq; tranquillitatem. Neque nunc uero ſic, ut alijs temporibus, quum ſola uota faciebant, & optare poterant magis, quàm ſperare. De te autem tanta eſt in mentibus omnium opinio, tanta fiducia, ut ſperēt facile, quod optant: confidant futurum, quod ſperant: factum propè credant, quod confidunt. Commouit antè acta uita tua hanc de futuris expectationem, ut integrum iam tibi non ſit, aliter agere, quàm quod omnes ſperant, quàm quod uniuerſis conſenſus pro te publicus ſpopondit: niſi cunctos uelut efflagitantes creditores fallere ſemel ſuſtineas. quod facere nō potes ſine magna inuidia, etiam iſtius tantę Celſitudinis, de qua tam male multi ſuſpicabuntur, ut eius uitio mutari credant mores eorum, qui illuc aſcendunt. Omnes quæ ſcripſeris, quæ geſſeris, norūt. Si tu, quod omnes ſibi promittunt, remedium non affers tantis malis, quæ poterit eſſe in poſterum ſpes? quem fieri optabunt Ro. Pontificem, ut feſſis labefactisq; rebus ſuccurrat? Meliorē te? At nullus ſperatur. Parem? Difficile inuentu: ſed mutabitur honore. nam peioris quid attinet uel meminiſſe, ſi meliorem corruperit fortuna? Hic fidem Dei atque hominum implorabis, ſi quòd fueris priuatus optimus, nō ideo liceat nunc tibi ſimilem eſſe præceſſorum tuorum. Hæc eſt conditio rerū: ſic ingreſſus es in uitam, ut naturæ leges mutare non poſſis. Sapientiſſ. uiri dictum illud eſt, duriorem eſſe conditionē ſpectatæ uirtutis, quàm incognitæ. Bene facta pro debitis exigimus: quæ aliter eueniunt, ut decepti ab his infeſto animo reprehendimus. Mediocris uirtus illi, à quo nulla certe expectabatur, magnæ laudi uertitur, qui uero ſui expectationem aliquam fecit, non niſi ampliſſimis illam factis implet. Quanquam gaudere nimirum de-

bes, obtigiſſe tibi materiam, in qua ingenium, probitas, prudentia tua poſſint eniteſcere, ac exercendo augeri. Nam illa torpent, ſi quieſcant: & uires amittunt, ut uentus in plano cõcitatus: aut ignis, cui nihil ſit obuium, quod incendat. Optabant ueteres illi bellum, ut uirtutem in eo, uigoremq; animi & corporis oſtentarent. Optari poterat tibi, ſed longe diuerſa ratione. Illi enim uaſtando, ſternendo, occidendo, cladem ſtragemq; longè faciendo ac latè, magnam laudem, clarũ nomen, immortalem parari gloriam arbitrabantur: ut eorum memoria ſacroſancta eſſet mortalibus, qui magnam mortalium partem deleuiſſent: et ij eſſent humano generi chari, qui adeò homines oderãt, ut plurimos de poſſeſſionibus, de fortunis, plurimos de uita deieciſſent: et grati bonis hominibus eſſent, quibus ſolis bellum faciebant latronibus & conſceleratis comitati ac adiuti. Quanto tu rectius, atque ad ipſam hominis naturam accommodatius? amicum te fore hominum genti exiſtimas, ſi eos inter ſe feceris amicos: gratum omnibus, ſi odium ſuſtuleris: ſi effeceris, ut ſuæ cuiquæ fortunę, uxor, liberi, amici grati ſint, quod ſola pax præſtat. Quanto id humanius, rectius, melius, quod non ſolum Chriſtiani optimum & ſanctiſſ. factum nominarunt, ſed ethnici quoque, Senecæ omnes, Cicerones, Platones, Socrates. Decet hoc magis & bonum uirum, & Chriſtianum, & Epiſcopum, & principem Epiſcoporum. Sed profecto ad tantam impudentiam non progrediar, ut etiam de officio tibi tuo præcipiam. Non diſſeram, quid te deceat: nec ex humanitate tua tantum mihi licentiæ arrogabo, cui fuerit ſatis, quid abs te ſperẽt homines, indicaſſe. Quãquam ne hoc quidem ignorare te arbitror: niſi dignitatum gradus, per quos ad iſtud culmen perueniſti,

Virtutis materia.

omnem

omnem priuati hominis cogitationum memoriam, ſenſumq́ excuſſerunt. Recordare quid priuatus à nouo Pontifice optaris: facile conijcies, quid à te deſideretur. Vtinam Principes omnes aliquando in priuata uita uerſati eſſent, quãto facilius ſubditorum neceſsitatibus obſecundarent? & diſcerent ſuccurrere miſeris, non ignari & ipſi malorum. Nunc contrà, nati & educati inter regias opes, indulgentiſſ. ſemper uſi fortuna, calamitates ciuium quia non intelligunt, rident. Ita pro nihilo habent propter ſuam uel rixulam, uel ambitionem, uel auariciam, uaſtari ágros, uillas, & oppida excindi, populos, genteſq́ unica belli procella abſumi, florẽtiſſ. nationes, & firmatiſſ. regna funditus interire. Non putant ſe reges, niſi has afferãt humano generi ſtrages. Hinc nomen, hinc gloriam parari ab aſſentatoribus audierunt: qui in publico bono egeni, malis publicis magni atque potentes ſunt. Nec uidere poſſumus ſine gemitu, nec referre ſine lachrymis, greges ſenum & paruulorum abiectos medijs foris, & ante ſacras ædes lamentantes mediocres: interdum etiam amplas ſuas fortunas direptas ab hoſtibus, nonnunquam ab amicis militibus: & quod indignius eſt, combuſtas. Nam ſi raptæ tantum eſſent, hominibus ſaltem prodeſſent. nunc noua ratio gerendi belli excogitata eſt, ut incendantur omnia. Galli noſtra incenderunt, nos nunc uictores Gallica: illi rurſus per occaſionem collecta manu, noſtra. finis quę ſit breui nominis Chriſtiani, ſpectaculum Turcę gratiſſ. quum nos ipſi miniſtri ſimus uotorum illius. niſi ꝙ mitiorẽ illum credo, quàm ut ſic uellet in nos ſæuire: aut certe ſaniorem, quàm ut uellet perdere, quę uictor poſſidere poſſet. Quæ ſic unquam belligerauit Barbaria, ut nec ſibi pateretur prodeſſe uictoriam, nec hoſti?

Belli mala.

Incendia in bellis.

Hoc illorum est, qui perditi spem omnem et cogitationem uitæ abiecerunt. At nos pulchrum id, si Deo placet, & magnificum ducimus. Hoc demum putamus uincere, si sentiant se uictos esse, qui uincuntur: & uerum fiat uetus illud à crudelitate quorundam deductum.

Quid uictis, quàm mœror?

Quid uictis aliud quàm mœror? Feros & Barbaros populos Græci Romaniq; deuicerunt, erepta tantum iniuriæ licentia: & opibus, & artibus, & moribus locupletiores, instructioresque ex uictoria reliquerunt, ut præstaret ab eiusmodi magistris uitæ uinci, quàm illos uincere.

Christianorum q̃ Gentiliũ maior immanitas.

Et illa inter se Gentiles: quibus incerta erat animorum immortalitas, nihil dictum de Charitate, non unum audierant humani generis parentem: non à diuino Magistro commendatam atque adeò iussam patientiam, prohibitam uindictam: non audierant ab oraculo, nihil prodesse homini, si uniuersum mundum lucretur, animæ uero suæ detrimentum patiatur. Nos Christianos à Deo ipso hæc omnia edoctos, & inter quos uel leues esse rixas destomachabatur Paulus, nihil pudet tantas strages edere, hominum etiam immerentium, ita ut mitius pugnaturos appareat cum ursis aut leonibus, quàm cum Christianis. Et ista faciunt, qui inter hæc non exhorrent patrem appellare Christum: quum ipsi Christi filios, non fratres, sed hostes esse suos arbitrentur. Nec tremunt, quum prælium inituri uota Christo faciunt, nullius rei magis inimico, quàm belli: nempe unius amicitiæ prædicatori & commendatori, unius disciplinæ pacis magistro, solius charitatis legislatori. Hoc est, inquit, præceptum meum, ut

Christi præceptũ, charitas.

diligatis inuicem. Quid igitur Præceptori charitatis cum tot animis odio tumentibus, & exulceratis? ut si quis, quæ Christus præceperit, cum ijs, quæ nos agimus

mus

mus conferat, commentitiam nos & ridiculam agere fabulam iuret, quum ſacris interſumus, quum Chriſtiani & dici & haberi uolumus. Scio quid iam dudum iſta legens cogites: Vellem, ſi per illos liceret. Fortaſſis rem inuidioſam dicam, ſed certe non minus ueram, & ad præſens inſtitutum in primis utilem. Hæc tibi ſcribuntur uni: quo apertius et ſimplicius loquar, eo me exiſtimare debes tui decoris & publici commodi ſtudioſiorem, qui contempta propria utilitate etiam cum inuidia moneam, quæ in rem eſſe tuam communem'que uideantur. *Suaſores belli.* Sunt Beatiſſime pater nonnulli docti homines, qui proximi & probati Principibus, magna'que apud illos autoritate, quum de bello conſuluntur, ita de iuſto & iniuſto bello diſſerunt, ut facile ex eorum oratione anſam Principes, alioqui in ſuos affectus proni & præcipites, arripiant, exiſtimandi quodlibet bellum modo placeat iuſtum eſſe. Prætextus & colores nunquam deſunt, dum non deſit facultas, & occaſio. Qui ſi aliter cenſerent, ac diſputarent, iniecta in Principum animos religione, cohiberent ac reuocarent homines ad arma procliues, & affectionibus impulſos. Tuum eſt, Pater Sanctiſsime, ex præceptis noſtræ pietatis, quorum interpres mundo præſides, docere & Principes & Principum Conſultores, bellum hoc inter fratres, & quod plus eſt, initiatos eodem baptiſmate, iniquum, ſceleratum eſſe, contra fas, contra pium: *Bellum inter fratres.* nec ſecus, quàm ſi membra corporis eiuſdem inter ſe dimicent, ex Pauli doctrina, iuxta quam apud Deum iam nō eſt Græcus, aut Iudeus, aut Gallus, aut Hiſpanus, quiſquis per CHRISTVM renatus eſt: ſed noua creatura. Quod qui cogitant, & exequuntur, pax ſuper

ſuper eos. Si tu ita doceas, primum tantus Theologus, deinde uir optimus, tum Princeps noſtræ religionis: ſi ita ſtatuas, uicarius in terris maximi Dei: quis in cõtrarium uel tantæ eruditionis diſputare, uel iſtius edicti niti, aut ſine impietate poterit, aut ſine noxa audebit? Sed hoc loco ſint iſta nobis ſatis dicta. Nunc ne te publico bono occupatũ diutius interpellemus, paucis de quiete religionis noſtræ agendum eſt: & eo parcius ac modeſtius, quod apud ſummum Pontificem, & uirum tanta doctrina uerba facimus. Vides qualicunque cœperint affectu, progreſſos tamen eſſe homines quoſdam extra uetita ſepta, & firmata partim diuinis legibus, partim antiquo Eccleſiæ conſenſu ac ritu auſos impetere. Huic malo quemadmodum ſubueniendum ſit, non crediderim te ignorare. Vetus uerbum eſt, ciuitatis imperandi prudentiſſimæ imperium eiſdem artibus retineri, quibus initio partum ſit. Repetamus origines illas magnitudinis huius Eccleſiæ, quid nobis modò faciendum ſit, ibi uidebimus. Quorum uel tutius, uel commodius exempla poſſumus ſequi, quàm eorum, quibus ita opitulata eſt uirtus diuina, ut hæc ex paruis initijs tam aucta nobis reliquerint? Omni memoria tumultibus Eccleſiæ occurſum eſt, indictis conuentibus patrum, quod Generale Conſilium uocamus. hæc una eſt medicina, morbis etiam, qui deplorati putabantur. Ibi expoſitis uel querelis, uel rationibus, quibus adducti erant, qui parum recte ſentirent, cognitis morbis præſentia remedia adhibebantur. Nulli morbi periculoſiores ſunt, quàm qui latent. Nulla ſanies noxia magis, quàm quæ non exprimitur. Multas inimicitias ad capitale odium adultas ſcimus, quod uel occultæ creuerint, uel purgare uirus expoſtulando aut iurgando nõ licuerit. Coiſſe in

Conſilio generali, eccleſiæ tumultibus occurrendum.

in amicitiam uidemus, qui rixa aliqua cōcœptum dolorem effuderunt, hinc illud uulgare, Amantium iras esse amoris redintegrationem. Ferunt aliquot & nostra & patrum memoria Pontifices, Cōsilium non secus ac uenenum deuitasse, quod dicerentur uereri, ne aliquid suæ potentiæ fortunæq́, constitutis cleri moribus, detraheretur. Male custodit potentiam metus. Et si sæpe suspectus quis sit, pro manifesto habetur. Quale argumentum est innocentiæ, refugere cœtus, & libera iudicia? nō existimare se tutum fore, si de meliore rerum statu consulatur? Neque id ignorant multi: idcirco signum conscientiæ interpretantur, etiam ubi culpa nulla subest, quod in disquisitionem prodire non audent. Tibi uero nihil tale metuendum est. Primum in ista animi tui moderatione, quæ libentius lætiusq́ sine tanto fortunæ strepitu uiueret. deinde in moribus sanctissimis, ac orbi uniuerso spectatissimis: postremo in conscientia mentis tuæ: quæ quum non terret, omnia undique secura sunt. Ergo expedit indici commune toti Christianæ genti concilium, eò loci, ad quem si quis non uenerit accersitus, non loco uideatur diffisus, sed conscientię. Ibi humanis omnibus sepositis affectibus, sumptis tantummodo Christianis, hoc est diuinis, de tota caussa grauius & accuratius cognoscatur. Quæret aliquis: Quid igitur? an non grauissime est iam & diligentiss. cognitum? Vt maxime sit: quid tamen illis facias, qui hactenus priuatis tantum premi se autoritatibus, nulla publica, nulla satis graui existimant? Istis est aliquid dandum: et non contemnenda tot animarū millia, pro quibus Dominus passus est. Quanto tumultu, quibus apparatibus una Turcarum ciuitas oppugnaretur? ex qua alij diffugerent, ne baptissarentur, alij baptissati suum sem-

Cōsilia quare ab aliquot Pontificib. intermissa.

Conciliū indicendum.

per retinerent Mahumetem, pauci boni eſſent. Ecce tibi tot ciuitates baptiſſatas, deflexas de uia. ſuſcipiatur laboris aliquid, ut ſenſim redeant in uiam: præſertim cum facilis ſit initio opera. quæ nulla proficiet, ſi res, (quod auertat Deus) inualeſcat, & tempore uires atq; incremẽtum ſumat. Neceſſaria res eſt conſilium, etiã ſi hæc tempeſtas non incidiſſet. Eadem opera multa poterunt fieri compendia, multis obuiam malis ibitur. Alia ſunt etiam complura, ſuper quibus oportet in Eccleſia conſultari. In eo conſilio magna cũ placiditate animi ac cõmoditate, quemadmodum faciendum eſſe probe noſti, de ijs ſolis & inquiratur & ſtatuatur rebus, quæ ad ſummã pietatis ſpectant, ad ſanctos mores. Alia quæ in utramq; partẽ diſputata, contentionem poſſent ſcholis ſuppeditare: nec ullam facit, quomodocunq; definiantur, uel religio iacturam, uel bonorum morum inſtitutio: in gymnaſia, & diſputantium circulos, liberasq; opiniones, & ſectarum placita referantur. Ne dum omnia mordicus apprehendimus, nõ tam dicta uideamur damnare, quàm dicentem. & quum aliquid fortaſſe dubium pro certo atque explorato, aut indifferens pro neceſſario tradimus, feneſtram prauis & uerſutis hominibus, ſiniſtreq; omnia interpretantibus aperiamus, ſuſpicandi pleraque omnia eſſe talia, nosq; incomperta pro certis affirmare. quæ ſuſpicio quantum hactenus aduerſarios adiuuerit, dici non poteſt. dum enim quiuis tanquã ruenti Eccleſiæ conatur opem adferre, atque illam ceu Atlas quidam fulcire, fragiles & putres bacillos ſubiecit, qui etiam inter admouendum confracti ſunt. Ea dixerũt, atque aſſeuerarunt, quæ partim ambigua pro certiſſimis tradita, partim friuola pro ſolidis, aliàs ridicula pro maxime ſerijs, pro ueriſſimis uaniſſima, ex cœno

quorundam

quorumdam libellorum hauſta, pondus ac robur ſuæ cauſſæ detraxerunt, addiderunt contrariæ, ut non aliter uiderentur facturi, ſi præuaricari, & acuto uafroq; ingenio aduerſarijs cauſſam prodere in animum induxiſſent: alij concionibus, alij priuatis colloquijs, alij ſcriptis. Ex quibus fuere quidam, qui nec ſuis, nec aduerſarij perpenſis uiribus, cum fortiore congreſſi, uehemẽter cauſſam totam afflixerunt: quum ex illis omnes cenſerentur. alij ad hoc inducti ſunt pietate quidem, ſed inconſulta: & zelo Dei, ſed non ſecundum ſcientiam. nõnulli quod ea ſit ipſorum exiſtimatio de ſe, ut neminẽ credant adfuturum, ſi abſint ipſi. Quem admodum dixiſſe olim quendam accepimus: Si ipſe eam, quis manebit? ſin uero maneam, quis ibit? Sunt qui nonnihil uel à populo captabant auræ, uel auri à potentibus: rati iuxta Pauli ſententiam, quæſtum eſſe pietatem. Inter hæc quis locus ad ſcribendum magno uiro, & aliquid allaturo utilitatis? quum tanta turba etiam claros occultet, dum nemini omnes uacat cognoſcere: nec ſit, qui optimũ quenque et legi dignum indicet. unoquoq; ſe, aut eum cui addictus atq; adiuratus eſt, reliquis præferente, nec contentus ſua ſuffragio extuliſſe, aliena premit: iniuriamq; interpretatur, non modo ſi cui ſecundus habeatur, ſed etiam ſi ſecundus exiguo ſubſequatur interuallo. Ita res geritur priuatis commodis, nõ publicis. nec ſpectatur quantum quiſq; poſſit iuuare in commune, ſed quantum pecuniæ rediturum eſt, uel nominis. Ergo magni uiri partim indignitate deſpondent animos, partim deſperatione profectus tacet. Prima debebat eſſe cura, ni ego fallor, ac nunc debet eſſe, ne quilibet paſſim ſcribat. Deligantur prudentiſsime, atque acerrimo iudicio, qui hoc agant, & qui ſcribent, aſſumant ſecum iudi-

cium in consilium, non impetum: Christum, non humanam libidinem: cœleste præmium, nõ diuitias: laudem â Deo, non ab hominibus. eorumq́ scripta cõcilium uniuersæ ecclesiæ accuratissimè examinet: ut cõmuni consensu, quę uidebuntur, approbet, ac confirmet. reliqua partim reijciat: partim si ambigua fuerit, uel obruat silentio, uel tanquam materia detur ingenijs excendis. Hæc ego. Beatiss. pater, multis prætermissis, & aliud in tempus dilatis, Sanctitati tuæ ausus sum scribere: non fiducia ingenij, aut prudentię meæ, quasi meliora ipse mihi inuenturus uiderer, quàm alius quiuis: sed probitatis, et mansuetudinis animi tui, quæ ultro ad se plurimos inuitat. tum amore publicæ Europæ totius concordiæ: quam non possum non ingemiscere, sic inter se discissam, tanto omnium damno conflictari: populum, quẽ Christus sanguine suo redemptum, unum in corpus charitate uelut glutino quodam coagmentari præceperat. Poteram de tuis laudibus longissimam orationem contexere, nihil ad monẽdo. id forsitan alijs Pont. gratius fuisset. Sed eo liberior, & procul magis omni assentatione fuit animus, quod ad te hæc mittenda erant: & nulla opum spe ducebar, tametsi tibi amplissimæ suppetunt. tantum amore in te ueteri ac confirmato, & obseruantia in istius tuæ dignitatis non ditionem, sed maiestatem. Tuum erit, boni consulendo præstare, ne mihi uel inconsultus amor, uel immodica pietas fraudi sint. ne'ue commeruisse uidear, dum bene mereri studeo. Reliquum est, Christum maximũ obtestari, ut quęcunque statueris, approbet, feliciterq́ euenire sinat. Vale, Beatissime Papa, & uerè sancte. Louanij. XII. Octobris. 1522.

IOANNES LODOVICVS VIVES HENRICO VIII. Regi Angliæ inclyto S.

DE FRANCISCO GALLIAE Rege à Cæsare capto.



NCREDIBILES animi mei erga maiestatem tuam & obseruantia & amor efficiunt, ut quemadmodum felicissima tibi opto omnia, sic euenire uehementer gaudeam. Opinione uero mea, de uirtute ac prudentia tua, iam olim adducor, ut occasionē tibi aliquam, & quasi materiam suppeditari cupiam, qua ingentem istam animi ac probitatis tuæ lucem proferas, tum ad gloriam tuā, tum ad cæterorum Principum exemplum. Præsentis uero temporis occasio compotem me uoti mei uidetur effecisse. Cepit Carolus Cæsar Franciscum Galliæ Regem, uenis tu quoque in aliquā eius gloriæ societatem. Nunc spero anisuros uos, atq; eam nauaturos operā, ut intelligant omnes nō præsentes modo, sed etiam posteri, ad quos tantę rei fama dimanabit, non tam uos illum in uestra habuisse potestate, quàm uos ipsos, nec in ius ac ditionem concessisse temeritatis fortunæ: quin uos potius in illam dominatos, nec his tam prosperis rebus factos insolentiores: sed meminisse inconstantiæ rerum secundarum, uarietatisq; casuum humanorum, ac reputasse cum animis uestris, quod illi accidit, potuisse cuiq; uestrum, quod prohibeat Deus, accidere. Quippe omnia omnibus sunt cōmunia: nec humanæ sorti

Franciscus Gall. rex captus.

exemptus quisquã est. Quocirca & bona spes est, uos moderate uictoria usuros, nec sæuituros in gentem innoxiam, & præsidio destitutam: neu florentissimum Christiani orbis regnum uastaturos, & tanq̃ uniuersæ Europæ alterum eruturos oculum. Quid enim populus commeruit, si regi uisum est bellum suscipere? etiam consiliariorũ omniũ, ut ferunt, aduersa uoluntate. Equidem quantum ad utilitatẽ uestrã, uestrorumq́ populorũ attinet, non tanti facio captum esse regem, q́ bellum erit deinceps aut nullum, aut certe facilius, ac proinde breuius; quanti exemplum documẽtumq́ æstimo, quod uos hinc pro acumine uestrorũ iudiciorum, proq́ rerum usu ac prudentia sumetis. Principio ne ulli fidatis successui: tũ ne adeo facile suscipiatis bella. Consideretis uarios belli casus, & Martẽ incertũ: ut uicti, fugati, inclusi, obsessi, uictorẽ superarint, obsessorẽ ceperint. postremo quantum regno uniuerso, tot gentibus ac populis, noceat hominis unius uel ambitio cæca, uel audacia inconsulta. Nam quis possit dicere, primũ quãtus mœror ad primã auditionẽ capti Regis cunctã Galliam inuaserit? silentiũ ubiq́, solitudo, uastitas. hinc quę animorũ cõsternatiões, qui terrores subiti, diurni, nocturni? quę suspiciones periculorum oĩm? ut nulla sit aura, quę nõ eis uideatur esse armatorũ hostiũ irruẽtiũ fremitus. Iam quæ cogitationes, & q̃ anxij animi in euentũ belli huius? Quid fiet Galliæ? nihil eis uenit in mentem præter euersiones, populationes, fugam, cædem, stragem, incendia, interitum, & ruinam omnium, omnia atrocia atq́ infanda. uidelicet, quia mansuetudinem uestrã ignorãt: & metuunt, ne tantum suadeat libido, quantum permiserit fortuna. quum contrà nihil dubitem, quin hoc uobis lubebit moderatius, quo immoderatius licebit. Sed in tantis Galliæ malis nemo est adeò uel animo ferus, uel il-

Belli incertus euentus.

lorum

lorum uoluntate hostis, qui nõ eorum uicem misereatur: uel quia sunt Christiani, uel homines, uel quod idem cuiuis alij potuisset accidere. O quæ materia benefaciendi, & cuius tum ad Deum meriti, tum ad homines gloriæ? Si tu & Carolus Cæsar legatos illuc primo quoque tempore mitteretis, qui illos uestris cõsolarentur uerbis, bona'que spe, ac recreatiore esse animo iuberent: uos non cum gente de uita certare, sed de ditione ac finibus: quos malitis ipsi iure, & amicorum disceptatione recuperare, quàm ui & mutuis cladibus: nullas cædes, nullas populationes passuros uos in Gallia à uestris militibus fieri, nec secus uos illos curaturos, quàm si uterque uestrum in Francisci locum successisset, in quem locum charitate ac beneuolentia iuxta leges omnes humanas diuinasq; oportet uos succedere: ut eos ceu orphanos tueamini, quibus patrem ademistis. Sic apud Romanos, gentẽ imperandi callentissimã, ij duces, qui nationẽ aliquã aut populum imperio subegissent, in clientelam illum suã ac patrociniũ recipiebant, nec alios uel beneuolos æquè, uel beneficos, populus ille experiebatur, q̃ cũ quo imperatore arma cõtulisset. Itaq; amisisse Gallos Regẽ unũ, reperisse defensores ac patronos duos: nec postea Regẽ defuturũ. & in hanc sententiam alia, quę uos tanto melius me excogitare poteritis, atq; explicare, quãto et iudiciorũ acrimonia & prudẽtia plus ualetis, polletisq;. Simul nõ arbitror ignorare uos, quãtũ id esset momẽtum ad efficienda quæ cõcupiscitis, delineretis uestra illa animi moderatione ac mansuetudine populos omnes Galliæ: detraheretis illis cogitationẽ omnem reparandi belli, ac tuendi sui: & quasi excuteretis arma de manibus. Nam sæpenumero ex desperatione rerũ in magna et fortiss. facinora uenitur; eodemq; sunt loco,

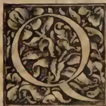
magnus

magnus animus, & perditus. Quid quod confirmaretis potentiam uestrã, quæsita uobis per clementiam illam moderationemq́; ingẽti uestrorũ subditorũ & obsequiosissima beneuolentia: qua nulla sunt ualidiora Principi munimẽta. Nec ulla esset natio, quę non uos sibi reges exoptaret, tanquã numina cœlitus demissa. Nam quid magis est diuinę naturę, ꝙ̃ benefacere, prodesse, iuuare, seruare q̃ plurimos? Præter hæc omnia, satisfaceretis Christo, cuius respectus hoc debet ob oculos uestros crebrior obuersari, ꝙ ad tribunal eius breui (quid enim longum est in hominũ uita?) sistendi estis, deposito omni fortunæ uestræ strepitu, nihil à quouis priuatorũ discreti ac differentes, ubi tantũ uobis prodesse poterit uita pie ac innocenter transacta. Non addam plura, ne præcipere uideár prudentię uel tuę, uel tuorũ consultorum: & in primis D. Cardinalis, uiri in gerendis publicis negocijs exercitatissimi. Hæc scripsi Oxoniæ in literato ocio, à regia & negocijs procul. Ridebis forsan sententiam hanc meã, seu ꝙ uere intelliges esse eius, qui de alienis, nec satis perspectis atque exploratis censet rebus: seu quod id admoneam, quod tibi tanto antea præclarius uenit in mentem. Vtinã superuacaneus sim monitor, & currentem (quod dicitur) exhorter. Ego uero facere aliter nequiui, quin hæc ad te scriberem, adductus quum amore maximo in te meo, tum publica quiete, & Christianorum pace, cui semper & faui unice: & nisi mens hec, quod nolit Christus, mutetur, fauebo. Si quid erratum est, speciosa erroris caussa ueniam meretur. Impartiat tibi D. Iesus, lenem illum suum & mitem spiritum, quo seruandis iuuandisq́; hominibus maximam ac solidiss. gloriam, opesq́; ampliss. sitas esse arbitreris. Oxonię tuæ, XII. die Martij. 1525.

Ioannes

IOANNES LODOVICVS VIVES HENRICO VIII. Regi Angliæ inclyto, S.

DE PACE INTER CAES. ET FRANciſcũ Gall. regem: deq; optimo regni ſtatu.



VANTVM & maieſtatem tuam, & reliquos omnes Principes, quibuscum fuit mihi uſus aliquis, hortatus ſum ſemper ad pacem: tantum hoc tempore pacis audito nomine ſum lætatus, tum publici cõmodi gratia, tum etiam Principum ipſorum. quibus ego & multis nominibus optime cupio: & illo potiſſimum, ꝙ publica ſalus cum ipſorum ſalute, ac ſana mente coniuncta et complicata eſt, ut diuelli non queant. Eſt enim Princeps in republica, quod animus in corpore: & imago quædam autoris illius rerũ naturæ. Videre eſt, quam turbatum atque affectum ſit corpus, animo affecto. Hoc incitato, quę faces micant in oculis flammarum? quanta oris diſtortio? & atrox agitatio corporis totius? Eodem languente, et demiſſo, uniuerſum corpus ad eundem continuo habitum componitur. Sic Princeps affectus ſuos omnes in ciuitatem tranſfundit: & ad eius exemplum tota ſeſe cõparat multitudo. Quocirca illud eſt optimo Principi curandum, & in quem tantum nomẽ merito competat, ut talem ipſe ſe & publice & priuatim præbeat, quales uelit ſubditos habere. poſitum'que ſeſe arbitretur in refertiſſimo theatro, ubi nullum eius uel factum uel dictum occultum ſit.

Princeps in rep. quod animus in corpore.

Principis nota omnia.

Nec tenebrę, aut solitudo obstat, quominus in uulgus dimanet, quicquid egerit. nam lux principatus omnia reddit conspicua: intentaq; tot in se unum ora fallere ut maxime uelit, non tamen potest. Loquax enim fama, uel abditissimos recessus explorat, ac patefacit. Porro quicquid uident placere & approbari dominãti, hoc omnes sequuntur, in hoc sine iudicio ruunt: tanquam satis sit illum faciendum iudicasse, penes quem ut summam potestatem, ita etiam summam prudentiam consiliumq; esse interpretantur. Sunt qui ignorent esse, quæ æmulantur, pessima: sed morum similitudine placituros se sperant ei, in cuius manu est fortuna, opes, dignitates, honores, & cætera, quæ mortales auidissime expetunt. In hoc numero primas partes obtinent assentatores, grauissima pestis potentium: ut qui præcipuum aditum ad sapientiam intercludant, admoneri, edoceri, reprehendi, quæ non minus necessaria sunt Principi, quàm reliquis hominibus: uidelicet, & ipsi homini, & cui maiore rerum usu est opus, quàm priuatis, quanto plura atq; ampliora unius prouidentia & consilio tenentur. Nullus hominum citra doctrinam atque admonitorem, satis instructus est ad sapientiam. magistris, rerum usu, ostensoribus errorum, ac emendatoribus indiget, ad rudem per se animum excolendum. quos omnes assentator abigit à Principe: tanquam non ille reliquorū mortalium more ac modo editus sit, sed magnus iam & absolutus, quicquid agat. Quum contrà, cui tot deliciæ, uoluptates, summū in omnes ius addant, in omnem licentiam calcaria: huic oportet frænos inijci, quis præceps & effusus animus retineatur. alioqui seq; ac sua pessum rapiet, si omnes cadentem impellant, nemo fulciat. Magnum regni columen sunt amici prudentes, ac liberi,

Assentatores.

quibus

quibus moderata potētia sustentatur. Rex'qꝫ siue prudentiæ uerecundia, siue melius suadentis monentisqꝫ oratione atque autoritate, sese ad studia uirtutis conuertit. Tum populo utitur sui simili, hoc est optimo: regnumqꝫ quietum agit, minime studiosum rerum nouarum. Nam rege malo, mali sunt subditi. inter malos uero concordia haud diuturna: quum Princeps superbe imperat, subditi contumaciter parent. Malos regere acerbissimū est: acerbius etiam, si rector ipse sit malus, nec ulli parent libentius, quàm boni bono. Ergo regni uinculum maius aut firmius nullum est, quàm bonitas. nam imperia dura, aut immoderata cito dissoluuntur: magis'que uiolenta sunt, quàm duratura. quoniam nihil stabile Principem cum subditis cōiungit: nec aliud ad disiunctionem expectatur, quàm occasio. Nullum animal inuitum retinetur perpetuo, si liceat effugere: nihil'que magis à coacto laboratur, quàm ut citissime quicquid remoratur, abrūpat. Maximum est animorum glutinum inter bonos: nec secus bonus uir bonum imperantem audit, quàm seipsum. Quapropter illud in primis est sapienti principi laborandum, quiqꝫ sempiternum imperium et ipse dum uiuat possidere, & hæredibus tradere per manus cupit, ut se ac suos bonos faciat: ipseqꝫ sit gubernandi peritissimus: & parere modeste, atque obedienter subditos doceat. Mira dictu res, imò uero absurda, beluarum rectores nihil potius aut prius, quàm fera ingenia mansuefaciunt, & iussis obtemperare docent: ita demum existimātes se illis pro arbitrio usuros, sine incōmodo, aut periculo. Nam nisi feritatem deponant, ac domentur, rectoris magistriqꝫ uocem aspernati, in illum potissimum naturæ suæ sæuitiam conuertent. Sic equi gestandis sessoribus, aut oneribus aptantur:

Libertas subditorum.

Bonitas firmiss. regni uinculum.

sic tauri iugo ceruicem præbent: elephantis magnæ turres impositæ: leonibus quidam pro canibus usi sunt. *Homines regere magnum.* Hominũ rector homines rudes ac syluestres adhuc, nulla prius cura adhibita, securus tractat. quum morosius aut intractabilius nullum aliud sit animãs: nec cui domando, si uirtus absit, plures sint artes necessariæ. Violentia se quidam, & terrore abunde munitos, instructosq; ad hoc arbitrantur. quæ uti seruilia sunt, non liberalia: ita populum totum in seruilem naturam ac conditionem deformant: nihilq; agunt, aut dicunt liberis dignum. & uelut nequã mancipia, non aliud magis aut crebrius meditantur, quàm fugam à domino crudeli. Qui generosiori sunt pectore, occasionem undique uenantur asserendi sui. Ita nullum fastigium debiliore fundamento nititur, quàm regnum metu. *Metu nõ firmari regna.* Nec ullæ opes satis firmæ sunt, quas multi timent. Ipseq; formidatus peiore sit oportet conditione, quàm multitudo territa. Siquidem nemini fidere, non loco, non tempori, non hominum cuiquam tuto se credere ac committere, omnia suspecta habere: hoc non regnare est, sed claudi carcere. *Augusti & Traiani dictum.* Notæ sunt Augusti & Traiani uoces, Nolle se nocentibus imperare: Imperium deposituros, si reip. eos esse Principes non expediret. Quantam quietem in illorum animis fuisse conuenit, qui se non hastis, aut satellitio, sed subditorum beneuolentia tutos scirent? Ego uero huiusce rei ex te sumo coniecturam, quem magis ac sæpius tuorum pietate, quàm satellitio stipatum uideo. Quàm raro tu custodibus uteris? idq; quum facis, magis pompa quadam, ac more maiorum, quàm quod opus esse credas. *Henrici regis satellitium.* Sic enim illi te claudunt, ut nulli non apertus sit aditus ad te. Nec magis uiuis in aula satellitibus uteris, quàm pictis in aulæis. Istuc demum est liberum, ac

regem

regem esse: eumq́ fructum percipis fiduciæ ac securitatis tuæ, ut nemo tuorum sit, qui non capiti suo citius noceri uelit, quàm tuo pedi. Hæc quidem si probitas conglutinauit, ut spero, sempiterna erunt. Non est enim amicitiarum certius aliud, uel diuturnius glutinum, quàm uirtus. Nam inter malos beneuolentia tam diu durat, quàm diu utrisq́ utilis est, fructu adempto, amicitia dissoluitur. Inter bonos uero, ubi nullus est respectus commodorum, ipsa uirtus, quæ coniunxit, conseruat: nec dirimi nisi cum ea possunt. Quocirca omni studio Principibus laborandum atque annitendum est, ut ipsi boni, suos quoq; bonos faciant. Hæc una aptissima est ars mansuefaciendi hominis, hæc copula, qua fortissimè & rectus & rector cohęrēt. Quippe uirtus amicitiam gignit. Amori autem nihil difficile, aut graue: siue fortunæ, siue liberi, siue sanguis & uita pro amico in discrimen adducenda sint, dulciss. est, nihilq́ magis iuuat in magna amicitia, q̃ magna amoris argumēta, et quoad res patiatur, indubitata signa ostendere. Qui boni non sunt, diligere se simulant rebus prosperis, in periculo primi deserunt. Præter hæc omnia, uirtus quieta & moderata est, nec rerum nouarum studiosa, ita fortunæ contemptrix, ut corporis & diuitiarum rationem non habeat: cuncta animo innixa ac suffulta. Quod si Christiana pietas accedat, hoc est absolutio omnis uirtutis, imò uero uirtus unica in discessum tota incumbens, & peregrinationem quandam hanc uitam esse rectissime censens, facile cuiusuis imperium perfert. Quantulum enim eius interest, quid de fortunis aut corpore Princeps statuat? modo animæ prospectum sit. Ecquid refert mortalis unum aut alterum annum uicturi, sub quali eos humano Principe transigat? cum alterum cœlestem

Virtus glutinum amicitiarum.

Christiana pietas.

habeat Principem, ad quē per neglectum mundanarum rerum citissime properat. At uir malus supernarum rerum uel rudis uel negligens, unicam uitæ huius cogitationem animo uoluens, facilis ac pronus est & Principi & rerum statui mutando. Quoniam inquieta est mali hominis mens, nec unquam præsentibus rebus acquiescit: nouare subinde cupit omnia, ut qui insomnia laborãt, identidem se in lecto uolutant, & locum nouũ quærunt: quasi in loco hæreat uicium, & non in morbo. Nactus uirtutem, usque adeò est ea contentus lætusque, ut eam rerum conditionem ac statum, in quo ipsi licet illam colere, & amet, & retinere studeat. Simul non ignarus mutationem rerum, tumultum, cædes, rapinas, cladem, alia'que immania & infanda secum importare, uehementiss. tantam crudelitatem exhorret. Stultus aut impius, qui mentem in futura non mittit, rebus modo, quæ adsunt, quæque uidet, impellitur. quantumcunque res nouentur, cætera putat fore præsentibus similia, & se loco meliore. Simul atrox animus, aut honorum uel pecuniæ cupidus, per cædes et mala publica ad explendam libidinem rapitur: nec interesse retur, quà sit eundum, sed quò. Quamobrem aut ego uehementissime fallor, aut Principibus & magistratibus, quo populus dicto sit cum magna reip. quiete ac salute audientior, nihil magis expedit, quàm teneram statim ætatem curare rectis ac sanis opinionibus imbuendam: ut sciant, qui sit usus, quod præmium, qui finis uniuscuiusque rei: quantum & quatenus de unaquaque sumendum, quanti ea æstimanda. Habeantque tanquam probi aurifices, uelut Lydium quendam lapidem, quo precium & indicaturam singularum rerum, quas uel expetimus, uel auersamur, cognoscant:

Principum institutio.

pecuniæ

pecuniæ,poſſeſſionum,amicorum,honorum, nobilitatis, dignitatis,imperij,formæ,uirium, uoluptatis,ingenij, eruditionis, uirtutis, ac religionis. ne inuerſis rerum æſtimationibus, maxima negligant, minima & abiecta conſectentur: de pecunia,de umbris & ſomnijs,quæ ipſi ſibi confingant,graues moueant tragœdias: pietatis, prudentiæ, ac uerorum bonorum uel obliti, uel ſecuri. Hi ſunt qui pecuniæ, aut uoluptatibus, aut ambitioni dum metuunt, patriam, bonum atque honeſtum deſerunt: publica produnt, dum ſeruiunt priuatis: ſtultam quandam excogitant imaginem libertatis, qua non fiunt liberi, ſed mali. Porro in adultis & iam inſtitutis, cura literarum ac religionis puriora omnia & certiora reddet, non religionis, quæ exterioribus ſignis ac ceremonijs tota collocetur, quum inter hæc animus ſit impurus ac impius: nec literarum, quæ ad pugnam & contentiones compoſitæ,pertinaces reddunt homines, non prudentes: cæterum ſtudiorum, quîs mores componuntur, inſtituitur uita, & religionis, quæ animos ad cœleſtia ſublatos, cunctos ad curam honeſtatis conuertit, & ad cœleſtium bonorum amorem inflammat. Religioni nemo eximitur. In literis autem, partim concionibus adiuuabitur uulgus, partim libris patria lingua conſcriptis, de rebus legi & cognoſci dignis: quibus bonæ horæ nō anilibus tranſigantur fabulis, nec geſtis rebus nihil ad exemplum pertinentibus. Sed primum omnium pecuniæ admiratio detrahatur, compeſcatur luxus, incitetur ſobrietatis ſtudiū, accendatur mutua charitas, non per peccata quæſtum fieri: ſed unicam uirtutem eſſe lucrum. Denique ab eis rebus deterreantur homines, quarum cauſſa ingentia flagitia deſignantur, & capitalia ſcelera.

Religio uera quæ.

Conciones ſacræ ad populum.

Tali

Tali populo feliciſſimum futurum eſt regnum tuum: cuius tu non tam eris laborioſus rector, quàm lætus ſpectator atq; exhortator. Ipſi enim ſeſe regent: & ij erunt, quos monendos magis habeas, quàm caſtigandos.

Exemplum principis.

Vides ſummam adminiſtrandi imperij in bonitate uerti, tanquam in cardine, ut is demum habiturus ſit principatum iucundum ac ſtabilem, quiſquis effecerit ciues probos, facillime facturus tales exẽplo ſui. Nemo fert enim, exigere quenquam ab alijs, quod ipſe non præſtet. nec fruſtra dicitur, Vitam maxime perſuadere. At uel rectori curæ huic, uel ſubditis uirtuti uacare, niſi in pace non datur. bello enim uniuerſa, uelut tempeſtate, confunduntur.

Pax.

Vnicum tempus cõſeruandæ bonitatis populi, eſt pax. Nam ea quibus homines meliores fiunt, pace uigent, langueſcunt bello: literæ, religio, leges, iuſticia, negociatio, quies, opificia, honeſta per ciuitatem contractio, atque occupatio omnium, & utilis. Bello enim, uelut in affecto corpore, nullum membrum officio ſuo rite defungitur.

Literæ.

Literæ quæ ocio, & quiete, & fauore Principum, tanquam ſalubri quadam aluntur aura, neceſſe eſt turbatis omnibus, & Principum animis aliò auocatis, ægrę ac mœrentes conticeſcant: præſertim quum ſint ſuapte natura uoce gracili, in ſtrepitu armorum, tubarum, bombardarum. Et intermiſſis commertijs, multiſq; neceſſario indictionibus, omnium benignitas coarctatur. unde ſuſtentari ſolet ordo ſtudioſorum hominum. Ad hæc uileſcit honos ille, qui eſt uelut actio, & uita quædam eorum, quæ inter homines exercentur: & quo artes florent ac adoleſcunt.

Religio.

Iam religio quæ poteſt eſſe, efferatis animis tanto aliorum in alios odio: & imbutis madefactiſq; cruore ac ſæuitia: quibus humana atque diuina omnia permiſcentur.

tur, ut tam quisque aptissimus bello uideatur, quàm religionis & bonæ mentis habet quàm minimum.

Belli mala.

Iocus & ludus sunt in militia, domos diripere, fana spoliare, uirgines rapere, solidas urbes atq; oppida incendere, magna dementia propterea corrumpere, quod retinere non ualeas. Hæc sunt belli decora, profuisse nemini, nocuisse quàmplurimis: nullo respectu aut recordatione præsidentis mundo Dei.

Milites.

Ita gerunt in pollutis corporibus cæcos animos, ut Dei iusticiam non uideant, & admoneri indignè ferāt. Qui dicunt Deo, recede à nobis, scientiam uiarum tuarum nolumus. At qua insolentia, & ore quàm importuno diuinas leges negligunt, humanas aspernantur: ut hoc demum uideatur esse uere ac germane militare, nihil arbitrari æqui ac boni propter se esse sancitum, nullo se iuri esse subditum, se in uagina leges omnes inclusas cum ferro gestare: quicquid conscelerato animo collibuerit, id solum esse ius atque æquum. nec sibi modo in populum tantum licere, sed in ipsos quoque Principes: quod hi sua opera & uiribus Reges sint.

Militare.

Quis seruus emptus de lapide, quod dicunt, tam obedienter domini imperata executus est: quàm memoria nostra Reges Francorum, quicquid Heluetijs uenit in mentem: scilicet illos unos præsidium ac stabilimentum regni sui ducebant esse, non facturi, si manum ab alijs gentibus uoluissent continere, nec ultro uicinas nationes bello lacessere. Principes etsi alia omnia in bellum inuitarent, illud unicum deberet retrahere, ne ipsis res esset cum militibus, hominum genere iniquissimo, atque insolentissimo.

A militibus potiss. abhorrendum principib.

Neque uero tales sunt solum in alienum Principem, sed etiam in suum, cuius dignitatem, opes, præsidia omnia in se solis collocata esse putant, & posse quócunque uelint secum transfer-

re,quæ porro in pace ne cogitant quidem, quoniam populus adeſt,proceres quieſcunt,propinquæ nationes & reges pacati ſunt: ipſi milites ad togam,& paganum cultum atque habitum redacti,neceſſarijs ad uitam operibus diſtinētur,magisq; illis ad meliorē mentem uacat. Quod ſi peſtis hęc celſitudinem quoq; principatus perungit,& infeſtat,reputare conuenit, multo acerbius humiliora premi ac diuexari, quippe populus non tantum premitur ab ijs, qui militiæ ſacramento ſunt rogati: ſed ab ijs etiam omnibus,qui ſe illis adiungunt, uel adiunctos ſimulant,ut per militarem licentiam impune poſſint malefacere: intentis ijs, penes quos ſumma eſt poteſtas, in cogitationem bellorum,nec in eos audent animaduertere,qui ſe quoquo modo milites profitentur, ne ſeditionem incommodiſſimo tempore moueant. Poſtremo multitudo grauata indictionibus & tributis, excluſis per bellum terra & mari commertijs, in ſumma egeſtate ac miſeria uitam trahit,tam exhauſta & perdita, ut quiete ac pace deinceps reddita,uires tamen longo etiam tempore recipere non ualeat. Permulti ceſſante artis quæſtu, aut inualidi mendicant,aut latrocinantur ualidi: præſertim ingenti licentia atque impunitate ſcelerum,quam belli tempore neceſſe eſt contingere, quum quiſq; ita ſanctiſſimus ac honeſtiſſ. habetur,ut animus eſt ei prōptiſſ. flagitijs ac facinoribus patrandis: tanquàm in eiuſmodi dexteris poſita ſit regni ſalus, quæ maximè malam perniciem regno adferunt. Ergo boni præſentem rerum ſtatū mœſti oderunt,mali ſceleribus aſſueſcunt, ac proinde impunitatem diligunt. iura illis,leges,iudices,inuiſa ſunt: & his ipſi infeſti. Quam regni faciem neceſſe eſt tum eſſe? terrerentur indubie Principes,ſi eam uelut in tabella depictam cernerent. At ue-

ro quantum Principis cauſſa bello turbata ſunt omnia: tantum in pace ea, quæ nobis chariſſima eſſe par eſt, illi ſunt accepta referenda. Animus diſciplinis excolitur, religione in Deum ſe attollit, artibus ac negociatione corpori miniſtratur uictus, iuſticia publica, quies per ciuitatem paratur: in qua certe cuique fortunæ, grati liberi, coniunx, domus, res familiaris, quæ in bello & incerta, & plerunque etiam grauia ſunt. Hæc omnia in pace Principi debentur, tanquam legum animæ, ſponſori publicæ fidei, ſequeſtri concordiæ, unde qui hanc uiolant, contra pacem domini Regis dicuntur feciſſe. Tu es, per quem & in publico, & in priuato, & ad menſam, & in lecto tuti ſumus. tu nobis omnibus legum nomine ſpondes, alioqui præſtaret in ſolitudine ac ſpeluncis degere, quàm inter homines, quorum rari boni ſunt. Idcirco probum & quietum Principem iure hæc omnia conſequuntur: laus à literatis, qui ſuum illi ocium debent. Quo nomine clariſſimus fuit Auguſtus Cæſar: concelebratusq; ab omni ſcriptorum genere, quibus ille feſta pace toto orbe diffuſa, altiſſima fecerat ocia. nactusq; eſt eam gloriã, quæ eſt per gentes rariſſima: conciliato ſibi tanto amore, Senatu ac populo Romano. ut mortuo, quum iam nulla erat adulandi neceſſitas, oſtenderint, quantopere dilexerant uiuum: effuſis omnium animis in honeſtanda memoria defuncti, nullus honorum modus, nullus finis, ueriſſimis omnia affectibus, ut quando præſentia Parentis patriæ orbabantur, recordationem retinerẽt ſempiternam: eamq; tempus ipſum circulis ſuis nouam ſubinde reduceret. tantumq; in omnium animis ualuit optimi Principis memoria, ut quatuor in eius gratiam continuos Principes orbis terrarum perpeſſus ſit, quales nemo ſeruos pateretur. His

Pacis bona.

Princeps.

Auguſtus Cæſar.

Opes.

accedunt opes, quibus si abundent subditi, Rex ipse inops dici non potest: ut nec opulentus, si ipse solus possideat. Fallitur Princeps, qui maiores putat futuras suas diuitias, si coaceruet, quàm populi, aut firmiores. Nam & infinita adeò multos contrectare necesse est, & ea omnia parata sunt moderato Principi, si usus poscat. Quid quod tutius, nempe minore cum inuidia, mediocres suas opes quisque custodit? His accedunt uota bonorum hominum pro salute unius, & amor omnium effusissimus in illum, per quem fortunis suis fruuntur. Sed hæc, atque alia, quæcunque dici

Regis officio satisfacere quid.

possent, superat, quod Rex sic administrando regno, officio suo satisfacit. quippe siue pictorem, siue pastorem, siue caligarium, siue fabrum, aut alium quemcũque nemo non tum ridet, tum etiam odit, qui explere munus susceptum non queat: adeò & in magnis & in paruis, non præstare quod quisque profiteatur, turpe

Mũdi Princeps.

atque inuisum habetur. Ita fit Princeps expressissimũ Principis mundi simulachrũ, qui salutare imperium in omnes uniuersitatis partes diffundit: bonitatemq; illius qui non percipit, suæ id modo culpæ assignet. Ille enim optimus, tranquillo atque æquissimo regimine cuncta disponit: potentiamq; nemo experitur, nisi cõiunctissimam bonitati. Non ultro terret: nec quantum nocere possit, minatur: sed quantum prodesse ualeat, ostendit. omnes'que beneficiorum magnitudine ad se inuitat. Hoc Principi non licet in bello imitari, quum terror ostendendus est, & quácunque possis hosti nocendum, minandum quoque: & dum times, sæuire cogeris: inuisus hostibus, suspectus socijs, sub-

Paci ante omnia studendum.

ditis grauis. Quapropter retinenda ante omnia est pax, tanquam aptissimum tempus, tum gubernando regno, tum etiam confirmando. Pacem nactus es pri-

mum

mum Dei dono, autore & conciliatore pacis totius ac concordiæ: hinc probitate tua, & consilijs D. Cardinalis, magni cum primis uiri ac prudentiss. Fortassis rebus turbidis non uacauit pacem cum bello conferre, occupatis uniuersis sensibus cura & meditatione belli, dum uel caues tibi, uel insidiaris alijs. Nunc quietus utrumque expende: confer amorem hunc cum illo odio, hanc communionem gentium cum illa direptione, uide, an curas & sollicitudines belli hac securitate commutares: hanc certationem officiorum, illis perpetuis insidijs: Sumptus belli infiniti: pacis moderati, & tolerabiles, bonus in pace populus, ac proinde obediens, promptusq́ꝫ: bello efferatus, improbus, omnia detrectans, artes mansuetæ pacis, & placidissimo isti tuo ingenio mire congruæ: in bello sanguinolenta omnia, atque inhumana. Princeps ipse terrẽs semper, ac timens. Et fuit quidem bellum illud segne ac torpidum, longe alium sensisses ludum, si res utrinque incruduisset. Hæc quæ inuoluta, & summa quadam proposui, ipse si ingenio tuo acutissimo atque exercitatiss. euolueris, atque explicaueris, quod mihi in tam longa epistola facere non libet, scribenti ad te, à quo ipse hæc possem longe copiosius ac melius edoceri: profecto inuenies, quanto labore bellicũ illud tempus fugiendum sit, hoc uero pacatum retinendum cõsertis (quod dicunt) manibus, & toto nisu, nec suscipiendum bellum facile, nec certa pax sperata uictoria permutanda. De nulla re magis aut crebrius deliberãdum est, quàm de bello, in quo non licet bis peccare: et ad quod Princeps descendere uix debet, etiam ineuitabili necessitate pressus, omnibus primo remedijs tentatis, & frustra consumptis. Nullum est tam felix bellum, quo nõ sit potior iniqua pax, siue curas, siue sum-

Pacis cũ bello collatio.

Bellum non facile suscipiendum.

Pax iniqua bello etiã feliciss. potior.

Mauors, magna uertens.

Belli alea.

Athenarum discrimina.

Romæ discrimina.

Theopompi uox.

ptus, siue discrimina consideres & contempleris. Itaq; de iure suo citius decedat Princeps, q̃ de summa periclitetur: et tantam fortunæ plagam leui lateris inflexio ne declinet. Varij sunt belli casus, et exiguo momento maximas res uoluit, unde Mauortẽ ueteres nominarunt. Bellum in cuius manu est suscipere, nõ est deponere. Initia belli penes Principes sunt, exitus penes fortunã: seu uerius Deum, cuius uoluntatẽ erga nos nõ sine caussa ignoramus, uidelicet nescij, q̃ apud eum gratiosi simus. Itaq; nõ secus, quàm pecunia nostro arbitrio aleæ exposita, ilico alieni fit iuris, incertũ cui cessura sit: ita Princeps & tota ditio in sortẽ euentus conijcitur, moto bello. Hinc etiã dicimus belli aleã, & de summa rerũ certari. Quàm multos pœnituit belli uel prospere cœpti? q̃ nullum pacis, aliquo siue incõmodo, siue etiã iniuria redemptę? Nec ulla resp. instabilior est, quàm quæ sæpe mouet arma. Quoties in extremũ discrimen Athenę uenerunt? à Persis exustæ, à Lacedæmonijs oppressæ, ac spoliatę mœnibus: à Philippo fractæ, ab altero Philippo afflictæ: à Mithridate accisę, à Sylla propemodum deletæ. Bellatrix illa Roma à Tatio capta est, à Porsenna obsessa, à Gallis incensa, à Pyrrho territa, ab Annibale concussa: suis deniq; armis dilacerata. Dicet aliquis: Armis & bello crescũt regna. Sed eisdem quoq; pereunt. Minus forsan est in pace splendoris & gloriæ, falsæ illius quidem: sed & plus quietis: minus controuersiæ, ac periculi, & proinde firmitatis plurimũ. Non laboro, inquit Theopompus rex sapientiss. quàm amplum filijs regnũ tradam: cæterũ quàm mansurum ac stabile. Nihil ab alijs repetis, sed nec abs te alij. In quorũ utroq; est periculum: siue cum fortiore cõgrediaris, siue cum debiliore, quippe nihil est tam infirmum, cui suæ ad nocendum uires desint:

desint: destitutoq́ facultate omni iuuandi ac benefaciendi, multum adhuc ad lędendum superest, tanto uidelicet promptius est malefacere, seu robore suo, seu imbecillitate nostra. Habes inclyte Rex, quæ mihi addictissimo atque amātissimo Maiestatis tuæ, uisum est hoc tempore, de bello & pace ad te scribere. Tu hęc animi illa mansuetudine & lenitate accipies, qua reliqua mea soles: imò uero, qua beneuolè admonētes auscultas, quaq́ in re omni uteris, non Britannis tantum, sed exteris quoq; nationibus cognita atq; explorata. Studia profecto mea, quorū ocia tu solus secundum Deum facis, hanc scribendi oportunitatem non potuerunt tacitam præterire. Vnum illud, priusquam finē dicendi facio, adijciam, quod abs te non oportet ignorari: tametsi uel audire te, uel coniectura consequi, non dubito. Gentes omneis, quantum fama et hominū sermonibus intelligimus, à te expectare, ac propè suo iure exigere, ut qui pacis initia & spem mundo ostendisti, eā tu idem absoluas: adducto in cōcordiam Carolo Cæsare, autoritate & amicitia cum illo tua, ne flos iste pacis speciem ac lætitiam quandam uideatur ostendisse perbreuē, sine fructu. Vtinā gaudium hoc Christiano orbi solidum præstes, ut gloria quietis Europæ redditæ, uniuersa tibi uni debeatur: & cōpositis Principum discordijs, ac tumultibus sedatis, de religione, pietate, Christianis rebus consultetur. quare quantum orbis indigeat, uides. Equidem non intelligo, quid magis defensorē fidei deceat, aut quemadmodum possis tibi maiore obsequio CHRISTVM demereri. Quem precor, ut ea semper cogites, agasq́, quæ saluberrime ac felicissime tibi & regno tuo cessura sint. Brugis. VIII. Octobris. 1525.

Nocere quàm facile.

Pacificatio.

Defensor fidei.

Ioannis

IOANNIS LODOVICI VIVIS DE EVROPAE DISSIDIJS, & bello Turcico, DIALOGVS.

MINOS. TIRESIAS. BASILIVS COLAX. POLYPRAGMON. SCIPIO. VMBRAE.

MINOS.



Osses'ne nobis Tiresia dicere, quemadmodum sese res hominum apud superos habeant? Nam animæ huc decidunt tam densæ, quàm uel grando uehementi aliquo turbine excussa, uel folia flante per autumnum Borea. TIRES. Quin tu potius aliquem ex eis, qui huc uenerunt, percontaris: hominem negotiatorem, aut uersatum in Principum comitatu? MI. Non male mones, per Ditem. Heus umbræ, quæ'nam uestrum bene atque ordine callet res humanas, quas modo reliquit? VMB. Hæ duæ, ô Minos, quarum altera negotiata est Venetijs, Londini, Antuerpiæ, Romæ, Neapoli, Medimnæ, in Chio, Alexandriæ: altera uixit in Regia Hispana, Gallica, Britannica, Romana, functa multis & diuturnis legationibus. MI. Accedite propius. Tu, quę adhuc uideris aurum esurire, quis uocabare apud superos? VMB. Polypragmon. MI. Et te, Epicuri de grege porce, quo tandem pulchro nomine compellabimus? VMB. Multis ô Minos, & præclaris. nam sum multis gentibus & familijs prognatus: omniumq; gero nomina, ne quid de

nobilitate

nobilitate detrahatur, tum quod unaquæque familia nō cedit alij cuiquam opibus, dignitate, rebus gestis. MIN. Satis es procœmiatus, narra tandem. VMB. Basilius, Gnato, Colax, Fucus, Tinea palatina, Demouorus: & materno genere attingo Midam regem. MIN. Et hæc tua laus præcipua. Mirum est unum sufficere tot baiulandis nominibus. Sed esto pro illis omnibus Colax, nam sic fiet uerborum compendium. Dic nobis, quo in statu sunt res hominum? COLAX. Consueto. MIN. Vnde ergo tam crebræ ad nos animæ? COL. Nescio planè, consumuntur morbis, & est non nihil belli. MIN. Qui gerunt bellum? COL. Quale hominis prudentiss. quæsitum? Qui gererent? principes & populi. MIN. Mirum ni canes & feles. COL. Ridiculum. TIR. Scilicet, quia homines malicia illos et crudelitate superant. MIN. Qui Principū? & quo modo? COL. Ne nimiū perconteris, nam non est temere de Principibus loquēdum, omnes sunt probi uiri. MIN. Atqui pessimè interdum uiuūt. COL. Atqui optimi sunt, etsi pessime uiuāt. MIN. Qui fieri hoc potest? COL. Vt audis, sic res habet. MIN. Ipsis ergo licet malefacere, nemini licet maledicere? COL. Vin tu Minos tantum cuilibet licere, quantum regi? de quo est illud: Quod libet, licet. MIN. Quid ita? COL. Quia aurum possident. MIN. Plurimum ergo licebit arcis. Sed quid iuuat, quando non pecuniam regunt reges, sed ipsos pecunia. Verum tibi, ut uideo, Aesculapio est opus, qui cerebrum curet, itaque mane paulisper. nam ad eū mittemus te. Dic tu interea Polypragmon. Tu Tiresia rogo, ne grauere, quæ iste dicat, attendere: et corrigere, si quid peccarit. Age, effare, quid fit apud superos? POLY. Estur ô Minos, potatur affatim, scortantur multi, adulterantur multi, luditur alea, delician

Quid agatur in terris.

tur diuites, esuriunt inopes: qui non habet, dat: qui habet, accipit. emitur quàm fieri potest uilissimo, uenditur quàm potest carissimo. corrumpuntur merces: conturbatur, rumpitur fides. MI. Atqui nihil nominatur, aut celebratur magis hoc tempore, quàm fides.

Fides.

POL. Sic sperāt se illam cōsolaturos, si laudent, quam lædunt. MIN. Quid agunt Principes? quid Christiani? quid Turcæ? POL. Propemodū eadē ista, et bellum ubiq; discordię, odia. MI. Nō inter Christianos puto. nā his nihil cōmendauit magis uel accuratius Doctor ille cœlestis sapiētię, quàm beneuolētiam mutuā, & ea uoluit nota insigniri suos. PO. At nulla ętate, nulla natiōe tanta fuerūt odia, quāta nūc inter eos. Olim odia erant inter gentes Asiæ, atq; Europæ, ꝙ mari uiderentur dirēptæ: aut inter duo ingentia imperia, ueluti Lacedęmonios & Atheniēses, Carthaginenses et Romanos: aut inter eos, qui de finibus cōtendebant. Nunc inter prouincias odium publicū & irreconciliabile, ꝙ nullis officijs placari, nullis beneficijs tolli & restingui queat. Italus Transalpinos omnes tanquā Barbaros fastidit, atque odit. Gallus ad Britanni nomen despuit. Hic nō admodum charos habet Scotos, & Gallos. Inter Gallos et Hispanos memoria nostra bella gesta non citra ingentes clades: unde relicta sunt magna in eorum pectoribus inimicitiarum semina. Vtinam his limitibus cōtenta esset discordia. serpit ad intima. ciuitates inter se inimicæ, in eadem ditione, ob aquulam, ob agellum, quod alia interuertit alius plus satis opulentæ nonnulla commoda. In eadem ciuitate factiones. Columnenses, Vrsini, Romę: Adorni, et Fragosi, Genuæ: Aragonens. & Andegauenses, Neapoli: Velasci, & Manrici, in Hispania. in quas ruunt sine mente, sine iudicio. Pater filijs uelut per manus tradit

Odia publica & priuata.

simul

simultates. Nascuntur hostes, non fiunt. Etiam regiones urbis afferũt discordias. Frater in hoc natus uico, inimicus est fratri nato alibi: et contra eum, si sit opus, stet in acie. Profani homines infensi initiatis, plebes optimatibus, subditi ei, qui præest, male uolunt: hic, illos non amat. In scholis, & Philosophia, hoc est in domicilio moderationis ac modestiæ, pacis, quietis, tranquillitatis, patientię, simultates: et quidem capitales, inter studiosos Latinæ ac Græcę linguæ, & studiosos Dialecticæ ac Philosophiæ, inter eos, qui gaudent altercantium circulis: & eos, qui quietis magis studijs delectantur. Quid dicam, inter deditos disciplinæ ac studijs eisdem, plagæ, cædes, ob colores quosdam? tum sectæ: alij Thomæ, alij Scoti, alij Ocham. Nam inter Lutheranos, & Antilutheranos minus miror esse tanta odia. Illud magis dolet, alteros sic esse in alteros animatos, ut perditos & excisos uelint, non emendatos, certe sic inter se depugnant, ut hoc uideãtur solum agere. Nec inter Lutheranos ipsos est amor & concordia: quum tamen nihil in oĩe habeant aliud, quàm fidem, euangelium, charitatem. Iam inter professos summam quandam charitatem, quiq; idcirco Fratres nominantur, quæ dissidia? quàm interdum cruenta? monachus in mendicãtem, Minorita aduersus Dominicanum, Minorita claustralis in Obseruantem. quæ expulsiones, conuicia, minæ, insectatio?

Dissidia in scholis.

Dissidia inter fratres.

MI. Quid malum, tot dissidia, tot odia, tot hæreses? Nunc non miror, tam frequens iam hæreseos crimen iactari: quũ omnia sint hæresibus plena. POL. Non omnia audisti. MI. Quæso ne narra plura. TIR. Dic uno uerbo, hostem esse quemq; sibi ipsi: nempe malum malo. Nam iusticia terris excedens, amorem secũ & beneuolentiam in cœlum tulit, iniquitati odium & dissidia comites remanserunt. MI. De bellis iam lo-

Hæreses.

quere. Nam pulchrè uideris mihi tenere humana illa. POL. Nihil mirum, nam in ijs locis atque inter eos sum homines uersatus, ubi nihil ignoratur, quid toto agatur in orbe, ut inquit ille. Accuratius nos ista inquirimus exigui lucri caussa, quàm illi ipsi, quorum uita & fortunæ in hoc uertũtur. quin & à nobis principes ipsi, si quid sit noui, rogãt. TIR. Videlicet sic exacuit humanas mentes nummi spes. POL. Tum etiam de libris nonnulla hausi, relaxandi animi gratia. Ergo fuit Alphonsus quidam Rex Aragonum (nam hinc exordiendum censeo) qui à Ioanna Neapolis regina adoptatus, magna classe & copijs Neapolim profectus, captus primum à Genuens. hinc à Philippo Mediolanensi duce honorifice dimissus, & liberaliter adiutus, cepit regnũ illud diu obsessum, expulso Renato Andegauensi, quem ipsa eadem Ioanna postmodum adoptarat, incõstantia muliebri. TIR. Quid fecissent nati, qui adoptati sic insaniebant? POL. Turbatur eo motu Italia, dum nouus Rex suspensos & sollicitos tenet Italiæ populos, multis bello lacessitis. Turca Byzantium expugnat, & mox per occasionem Trapezuntem, cum uniuersa Ponti ora, cui iam olim imminebat, nec subueniri ex Italia Christianis potuit. Nec reliqui occidentis res satis quietæ, satisque pacatæ per id erant temporis. Francis enim Burgundi et Britãni negocium facessebant. Rhenatus Ioanni filio superstes, Carolum fratris sui filium hæredem scripsit, hic quum liberos nullos genuisset, Lodouico II. Gallorũ regi domum cum Neapolitani regni iure, hoc est belli materia fœcundiss. testamẽto reliquit. Sed hic natura sua semper ab Italia abhorruit. TIR. Nescio in alijs quàm prudens, in hoc certe non modo sapientiss. sed uates quoque. POL. Ita Neapolitana illa caussa tantisper iacuit

Alphonsus rex.

Bellũ Neapolitanum.

Renatus Andegauens.

Byzantium à Turca captum.

Lodouicus II.

cuit in gẽti Galliç fœlicitate, ſed quæ diuturna nõ fuit. Carolus Rex octauus adminiſtrationem nactus, nihil antiquius duxit aut pulchrius, quàm regnum illud ui atque armis repetere: & ampliſſ. alioqui ditioni ſuæ adiungere. coegit ingentes copias, concuſſit trepidatione tantæ expeditionis Gallias, Italiam, Hiſpaniã. MI. Memini illius. Tale animalculum, tam puſillum, tam deforme, tantos exciebat motus? & quidem tam breui periturum? POL. Hoc ipſe nec ſciebat, neq; me tuebat. Venerat in regnum florentiſſ. iuuenis, charus atque expectatus ſuis: nobilitati pręſertim defeſſę per petienda improbitate patris, atque odio: allexerat undiq; milites largitate ſua, & ſpe opulentæ prędę. TIR. Hoc eſt uerè regnare, auitum regnum perdere, ut nouum quæras. Sic ſentit populus, regẽ habere ſe. POL. Turca interea diſcordijs noſtris potens, effudit ſe latius, cepit pulcherrimam & nobiliſſ. Eubœæ partem, Gręciam, Macedoniam, Eubœam, inſulas Aegei maris. Dum Chriſtiani de pugno terræ inter ſe decertãt, ille eis ampliſſimam ditionem ademit. multa molientibus noſtris hominibus, & ſubinde coeuntibus in conſilium, ut Turcæ obuiam iretur: ſed in irritum omnia. TIR. Citius de communi ſalute lupi cum agnis deliberent, & ſtatuant, quàm Chriſtiani. Qui fiet unquã aliter? ubi quum de communi & publica re deliberatur, nemo ad hanc reſpicit: quiſq; ad ſuã priuatam. POL. Aperuit alpes Carolus. TIR. Hoc eſt, patefecit aditũ ſpoliationibus, cladibus, miſeriæ Galliç. POL. Tranſijt in Italiam cum maximis opibus, ſed quas omnes effudit. terruit Italiam & urbem, expugnat regnum, redit in Galliam non ſine periculo. Nam dimicandum ei fuit in Inſubria. Quantus apparatus tam breui Comœdiæ? Paucis poſt diebus regnum illud à Gal

Carolus VIII.

Græcia capta.

Bellũ Neapolit. II.

lis decifcit,& Rex ipfe moritur. TIR. Hic exitus cuiufque fabulæ,& nemo alienis exemplis admonetur, nemo fit cautior. POL. Succedit Lodouicus, qui non modo ius Neapolitanum repeteret, fed Mediolanenf.quoq;. TIR. Scilicet ut animofus aleator fponfione geminata,in apertius difcrimen fe & fua adduceret. POL. Baiazetes Turca, mortuo apud nos fratre eius,quem ueneno fublatum effe fama eft,maxima eorum qui id fecerunt dementia,gaudere,& agere quod Rufticum illum ferunt in Apologis filios fuos docuiffe, ut figillatim uirgas frangerent, quas fimul nequiuiffent: arripere quamcunque expetiffet prædam, & paulifper conquiefcere, dum eam communit, ac pro partibus fuis confirmat, ne eripi poffit facile. MIN. Atqui callidos homines audieram effe uos. POL. Eramus.fed odia,uoluptates, cupidines prauæ dementarunt nos. Lodouicus rex Mediolanum recipit à Lodouico Sfortia, & eum captiuum Gallis oftendit. TIR. Magnum eft,hominem uictum,et uinctum,quò uelis ducere,& quibus uelis oftendere. POLY. Adiecit ad Neapolim animum, nec aduerfata eft fors: cepit eam. Sed quum Fernandus Hifpaniæ Rex, Ioannis Alphonfi fratris filius, uideret opulentiffimum regnum uelut prædam relictam in medio fortunæ belli, mifit eò magnam claffem. primum hoc prætextu,fuppetias fe forori fuæ & eius filiæ ferre, quæ duobus Neapolitanis regibus nupferant, Fernando,& Fernandulo. Pugnatum eft aliquoties: & Gallus ubi parem fuum fenfit, egit de præda partiunda. Non recufauit in præfens conditionem Fernandus. TIR. Vafer: maluit dimidium tollere, quàm periclitari de toto. POL. Sed nulla fides regni focijs. Vtriufque milites alteri ab alteris laceffiti, ut eft genus hominum infolens,

Lodouicus III.

Baiazetes Turca.

Bellū Neapolit. III. & Mediolan.

Fernandus rex.

Bellū Neapol. IIII.

ſolens, uel odio quietis atque ocij, cuius ſunt impatientes, tanquam ſterilis ſibi, atque infrugiferi, ruperũt fœdera, & graui bello de tota poſſeſſione certatũ eſt; collatis ſignis aliquoties dimicatum, magna utriuſque gentis ſtrage: ſed quod res indicat, Gallorum maiore. Pulſi ſunt regno. Pauci qui ex conflictibus ſupererãt, receperunt ſe Mediolanum, quod adhuc Gallorum imperio tenebatur. TIR. Hui cœnam peſſimam, magno comparatam. Mars moleſta nauis. quicquid edit uector, cogit reuomere. MIN. Confer in pauca. POL. Non poſſum breuius. Succedit Iulius II. Pontifex. [*Iulius II. Pont.*] TIR. Oleum camino. MIN. Cui ſecundus? TIR. C. Cæſari. POL. Huic uenit in mentem, patrimonium D. Petri uendicare. Itaque conditione cum Gallis, Hiſpanis, Germanis facta, Venetos inuaſit. de tractæ his non paucæ plumæ. Hinc uiſum eſt, Italiam Tranſalpinis gentibus, hoc eſt Barbaris, (ſic enim ipſi uocant) purgare. Placuit à Gallis exordiri: & in hoc abuti Hiſpanis armis, poſtmodum re cũ ipſis Hiſpanis futura. TIR. Excõmunicata Gallia toties, & tam ſæuè, ut mirer ſupereſſe eis cõmune quicquam. POL. Pugnatum ad Rauennam ingenti & cruento prælio. [*Rauennæ prælium.*] Galli quidem uictores, ſed ita acciſi, ut coacti ſint Italia decedere. TIR. Planè, ut ſit prouerbium uetus: Interierunt uictores, fleuerunt uicti. POL. Morte Iulij, Hiſpani liberati ſunt bello: quod eos indubiè manebat, ſi ſtrenuo illi patrimonij D. Petri defenſori longior uita Petri beneficio contigiſſet. TIR. Nunquã Petrus faciet rem. alioqui hunc curaſſet ſeruandum. POL. Bellum tamẽ quaſi per manus ſucceſſori eſt Leoni relictum. [*Leo. X. Pont.*] Is Reges Hiſpaniæ & Britanniæ magnis pollicitationibus ad bellum pellexit, in quo Nauarra fuit Fernandi præda, [*Nauarra.*] & Scotorũ Rex Iacobus

in

Iacobi Scotorum regis cædes.

in acie ab Anglis cæsus est. TIR. Non omnes, qui uenantur feram, occidunt, multi etiam pereunt: & bono seniculo Fernando par erat, aliquod dari laboris præmium. POL. Atqui Iulius, ut Gallis dirarum & deuotionum plenas naues miserat, ita Fernando uenias et faustas precationes, quot uel possent expeti. TIR. Ad animam quidem hæc, Nauarra uero ad corpus. Si utrunq; laborat, iniquum est non utrunq; mercedem auferre. POL. Ex discordia confœderatorum pax nascitur. Lodouicus uita decedit, & aliquanto mox Fernandus. TIR. Nimirum uetula ueterina iuueniliter uolebant excurrere. & Lodouicus imprimis campum nactus perpulchrum, sed ungulæ suæ nimis lamosum.

Franciscus I. Carolus. V.

POL. Huic Franciscus successit gener, Fernando Carolus nepos ex filia. Franciscus statim Regni initio, ingentibus copijs parat fugitiuæ illi Italiæ compedes inijcere. TIR. Sed aureas, puto: & quæ magis ad fugam sollicitent.

Bellum Mediolan. II.

POL. Mediolanum ingenti prælio, atque ambiguo, ductu suo recipit.

Galliæ ubertas.

TIR. Sed tantis sumptibus, ut mireris Galliæ ubertatem, quę toties demessa reuirescat, & fundat ex eodem satu fruges, uelut restibilis quidam ager, medicam dicas ferre, non pecuniam, præsertim quum utantur pedite peregrino: & nobilitas equitet, continuis tot bellis suprà quàm dici possit, exhausta atque imminuta. MIN. Dolet per Proserpinam, sic affligi Galliam, nam non credas, quot probæ ac innoxiæ animæ ad tribunal hoc omnibus ueniant annis. TIR. Philogalatos uideris mihi esse, ô Minos. MIN. Non tã Philogalatos, ô Tiresia, quàm Philagathos, cuiuscunq; sit gentis. POL. Præclara sibi uidebatur Franciscus regni sui fecisse tyrocinia, tanta ditione imperio suo adiecta, itaque statuit aliquantisper quiescere, uires reficere, ac se nouo alicui

alicui reparare bello. Inter hæc Maximilianus Imperator fato defungitur. De imperatore deligendo, ambitu & profusiss. largitionibus apud electores à Carolo & Francisco certatum: quasi mercimonium licerentur, non regnum. TIR. Inepte hæc sunt illis sua mercimonia, hæc negociantur. POL. Vincebat largitione Franciscus: sed Carolus memoria tum gentis suæ, in qua erant quinque continui imperatores: tum nationis, quod ad Germaniam paternum genus referebat. Itaq; hic imperator declaratur. magnorum odiorum radices iam pridem natæ, adultæ hinc inter duos iuuenes præcipuos orbis Christiani, pares nobilitate, opibus, ditione, potentia. TIR. Adde etiam felices & sibi, & suis regnis, si felicitati suæ modum sciuissent ponere, contenti amplissimis imperijs, non ferro, non ui partis, sed à maioribus relictis hæreditate. POL. Dum in Germaniam ad ineundum principatum ex Hispania Carolus redit, consecuti sunt motus Hispaniȩ, plebis aduersus nobilitatem, urbium aduersus urbes. TIR. Rabies, non dissensio. neq; enim sciebat multitudo, quid peteret, cur arma corripuisset, pro quo pugnaret. optimates, quod esset belli sui prȩmium, non ignorabant. POL. Hanc occasionem Franciscus arripuit, & in Hispaniam exercitum misit ad intercipiendam Nauarrã. Hinc bellum exortum, quod huic tempori incredibilia mala importauit. Captá à Gallis Nauarra, & ante sextam hebdomadem cum ipsorum clade amissa. Nam Hispani externo hoste conspecto, iras in illum & arma conuerterunt. Carolus ad Valencennas Belgicas, non multum à capto, aut certe obsesso abfuit. TIR. Periculum adit, qui facit. nec quisquã est tam potens, qui tutus sit, si hostem habeat. POL. Adiunctus partibus Cæsaris Britannus, Scotus Gal-

Maximiliani Cæsaris mors.

Caroli & Francisci de Ro. imperio ambitus.

Carolus imperator.

Hispaniæ motus.

Nauarra capta, & recepta.

Caroli discrimen.

lis. Itum in Italiam. Pontifex Cæsarianum se est professus: ademptum Mediolanum Gallo, post magnũ prælium: & Tornacum in Belgica. Cæsari uero Fontera-bia, in Pyrenęis: sed quæ postea est recuperata. Pressus Gallus, undique in Cæsarianos, qui Massiliam obsidione cinxerant, totis uiribus incubuit. quos quum illinc in Italiam fugasset, magna est eos celeritate persecutus. Quod nisi Cæsariani pari usi essent in fuga celeritate, & compendijs uiarum, maxima fuisset uel accepta ab eis clades, conclusis & fugientibus, uel certe data à desperatis. Ad Ticinum uero pugnatum est in septo, ibi contrucidati Galli, & Heluetij milites: partim in amnẽ demersi, dum fuga saluti suæ consulunt. Rex cum frequenti nobilitate in manus Cæsarianorum uenit. TIR. Qui ad se Martem accersit, canem rabidam, fieri secus non potest, quin mordeatur. Et sunt, qui ad mala sua cursim contendant. MI. Quid interea Turca? dormijt ne? POL. Minime gentium. Nouus Princeps, quę maioribus suis fuerãt inexpugnabilia, Rhodum insulam & Belgradum, uerè gradum Pannoniæ & Christiani nominis, maxima nostra ignominia subegit. MI. Quid? Rhodum amisistis? TIR. Quàm obliuiosus es Minos? non recordaris anno adhinc tertio, quot ad uestrum tribunal ueniebant animæ, & quidem per millia, aliæ sauciæ, aliæ languidæ, aliæ candidis crucibus, aliæ notis barbaricis insignes. MI. Memini equidem, illinc ueniebant? TIR. Illinc. MI. Sed accessit ille tam propè? TIR. Longè istis uidetur, qui nihil sentiunt, nisi uiuum perstringat. POL. Adducitur in Hispaniam Frãciscus, ad Cęsarem. ibi de pace inter eos conuenit. Sed interea Pontifici & Venetis placuit, uel quod olim Iulio, Italiam externo liberare dominatu; uel non sinere opes Cæsaris, semper ipsis

Bellum Mediolan. III.

Pugna ad Ticinum.

Rex Galliæ captus.

Turcæ irruptio.

Rhodus & Belgradum capt.

Pax inter Carolũ & Franciscũ.

formidabiles, in Italia inualescere. dant operam, ut cõiurent ciuitates Italiæ, in fœdus, quod Sanctum appellarunt. *Fœdus sanctum.* TIR. Probe faciunt. nomen & omen quantiuis precij. POL. Dimittitur Franciscus in Galliam, datis duobus paruis filijs obsidibus. quos reciperet, simul primum pacta inter se & Cęsarem pręstitisset. sed Rex sollicitatus ab Italis, fœderi se adiunxit. TIR. Putauit expectandum lusus exitum. POL. Itaque distulit tradere, quæ promiserat. Pacis conditiones Cęsarianis uidentur æquissimæ: Gallis, & qui pro eis faciunt, iniquissimæ. TIR. Sic usu ueniebat filijs meis, colludentibus. nullus unquam faciebat iniuriam, accipiebat semper. POL. Hispani militis grauem atque acerbam insolentiam, negant Itali esse iam amplius Italiæ tolerabilem. TIR. O quale hominum genus, dij uestram fidem, nominasti Hispanum militem? Sunt quidem milites omnes pręferuidi, arrogantes, incõpositissimi. *Hispani milites.* Ecquis enim miles uel suo ipsius patri tolerabilis? Hispani tamen milites, nullis alijs cedunt improbitate, duricia oris, atrocibus dictis factisq;: nescio an ex tanta continuatione uictoriarum. Itaque non dubito illos uiolentè se ac impotẽter gessisse, multaq; facinora fecisse fœda atque abominanda: stipendio præsertim tamdiu dilato, & ad postremum ægrè appenso. neque enim erat, unde. idq; illi interpretati sunt, quod faciũt sanè non admodum inuiti, iuberi se ex uictis raperè, nonnunquam ex socijs quoq;. Quibus de caussis ingens tum Italiæ, tum aliarum quarundam nationum aduersum se, & principem suũ, & uniuersum Hispanum nomen odium concitarunt. Etsi merent sub Hispanis ducibus Itali quidam, qui crudeliora in suos edunt facinora, quàm ulli Hispanorum: *Itali milites.* nominantur hi quoq; Hispani, quia sub eisdẽ signis, & duce Hispa-

no. Sed nec statuere possum, an Italorum querela satis iusta, ut bellum alienissimo tempore mouerint. Et alioqui illis inuisus semper est uictor, quod ipsis cōmune est cum cæteris prouincijs, quæ uictæ ac subactæ alieno imperio reguntur: sicuti M. Tullius deplorauit, Flaccum defendens. POL. Turca mense hoc Danubium transgressus, ualidissima manu Pannoniam inuasit, & grandi prælio nostros cōcidit, inter quos etiã Regem, admodum etiamnum adolescentem: nec sine Turcarum strage. Nam Bohemi, & cæteri Germani, strenue locum, quem initio prælij occuparant, tutati sunt, sed ferè multitudo eos hostium oppressit, & fuga à quibusdam ex acie facta ordines aperuit, dissoluit, lacerandos hosti præbuit. Hinc Turca per Hungariam effusus expilauit, & continuo pòst incendit urbes, plerosq; mortales trucidauit, pecora abegit, cædem ubique & stragem attulit, multa fœde, multa horrenda patrata sunt. In Italia de possessione Insubriæ, inter Cæsarianos & confœderatos maximis conatibus certatur. Dolet uehementer, non obtigisse mihi fatum aliquanto longius, ut finem fabulæ huius, licet tantopere atrocis tristisq; spectarē. TIR. Votum improbum, Polypragmon, diuturnam uitam nimis optabas, neq; enim erit ita breui malorum finis. Nam uideor mihi uidere res orbis Christiani conuolutas, tanquam globum fili innodatum atque implexum, ut eglomerari uix possit: nisi Deus ipse sapientia & beneficio suo, opem ac subsidium afferat rebus tam afflictis, & labentes ac ruentes fulciat. MI. Egregie functus es tuo munere, Polypragmon. Edocuisti me, unde tanti animarum casus, probe atque ordine uideris mihi latrocinia illa percurrisse, nam quid aliud sunt inter Christianos bella, quàm mera latrocinia? Insanias mihi narrasti,

Pannonia à Turca expugnata.

Hungaria per Turcã uastata.

Bellum Italiæ.

non bella. Caeterum post tot sumptus, pericula, discrimina, utra pars facta est ditior, aut meliore est conditione? POL. Vtrique ô Minos, & socij eorum omnes exhausti, regna compilata, nobilitas fracta & accisa, florentes olim urbes solo aequatae: agri exinaniti, deserti, haec quaesita sunt per tot labores, & mala data atque accepta ultro & citro. MI. Quid furori similius? TIR. Hoc ipsum, si modo simile sit quicquã sui ipsius. Nunquam ne uersiculum illum audisti: Stultorum regum, & populorum continet aestus? MI. Audiui saepe. TIR. Nunc rem expressam audis. MI. Sed sunt'ne uera haec omnia, Tiresia? TIR. Veriora ijs, quae ad Sagram: et quidem cruentiora. Heu quantum potuit terra pelagoq; parari, Hoc quem ciuiles hauserunt sanguine dextrae? Non Turca solum deleri: sed subigi etiam potuit, quicquid terrae ac maris inter orientem atque occidentem solem patet. MI. Ergo, ut uideo, nutricula bellorum omnium est Italia. illinc orta bella inter uos, aetatis huius omnia: ab illis hominibus educata & redaccensa: illic maxima ex parte gesta. Cur non ea cedunt Italis, & rem tam perniciosam possidenti sinunt ualere? TIR. Nihil utique Hispaniae & Galliae utilius, ô Minos. utinam animum transalpini possent inducere, ut id facerent. essent duo illa regna, imò Christiana omnia, quietissima, laetissima, florentissima uiris, diuitijs, amica inter se: tum Christiani orbis firmiores opes, copię, uires, & Turcis impensę formidabiles. Sed pręterquam quod uidetur ipsis pręmium dignum bello & uictoria, Itali ipsi illi, qui expulsos uoluissent exteros, qui conati essent, qui sumpsissent arma, qui acie congressi: ijs digressis, altero die alpes trãsirent, ut aliquẽ uel Hispanum accirent, uel Gallum, qui in se dominaretur. MI. Quid malum, nescirent ip-

Italia bellorum nutrix.

Italorum ingeniũ.

si sua regere? TIR. Scirent, & aliena quoque, nam ingeniis sunt præditi, ualent consilio, prudentia, uitæque usu atque exercitatione: nec uiribus, aut armis sunt postremi: sed factionibus sunt dissecti, et odio laborant incredibili inter se. *Dissidia, rerũpub. omniũ pestis.* ea res ciuitates omnes atque imperia quãlibet potentia, & recte firmata ac constituta diruit, funditusque extirpauit. Itaque modo iras suas ulciscantur, canem aliquem, nedum hominem quemuis, principem & dominum reciperent. Malunt Hispano, Gallo, Germano seruire, quàm parêre ciui. Prudenter quidam eorum uates cecinit: Sic est, acerba fata Romanos agunt, Scelusque fraternæ necis. ut immerentis fluxit in terram Remi, Sacer necibus cruor. POL. Illi de Italia liti, duæ aliæ accesserunt, *Burgundia.* de Burgundia, Mariæ Caroli filiæ à Lodouico XI. adempta: quam Carolus hic uelut hæreditatem suam armis repetit. quando hoc solum est ius inter potentes. *Nauarra.* & Nauarra, quam à Iulio publicatam bello Gallico, Fernandus Aragonius intercepit. MI. Quid? Pontificis sunt regna, ut ea quibus uelit detrahat? quibus uelit attribuat? Pol. Ius quidem aiunt esse Pontificis: possessionem autem, ferri & uirium. MI. Has mallem. POL. Nimirum & ius pontificium his cedit. Sed de Nauarra leuius malum: quod qui amisit, non amplas habet opes. Nec de Burgundia graue: quod hi nõ ambiũt & sollicitant alios Principes, ut ad se ueniant, ingentia pollicentes. MI. Oportet *Italia.* eam esse Italiam, quam quisque facile expetat: & pro qua, sicut de Helena dicitur, indignum non sit, tot gentes in discrimen belli uenire. POL. Est quidem amœnissima regio, & soli uberrimi: tum urbibus ac populis frequens, planè, qualem Vergilius descripsit. *Italiæ utilitas.* Credo legisse te, etsi Latinum poetã. Sed illis tantum est Italia utilis, qui in pace, & sine ulla possident: con

trouerſia? ut Sicilia olim Regibus Aragonum. Nam alijs non ſolum annui illic reditus alendis præſidijs nõ ſufficiũt, ſed multum eſt de ſuo addendum. Equidem de ijs, qui id ſcire belliſſime exiſtimabantur, audiui, quum dicerent, ad fiſcum Fernandi Regis nũmum unum ſeſtertium ex Neapolitana ditione nunquam rediſſe, quin potius mitti illuc ſolitum, ad tolerandos militares ſumptus ex prouentibus Caſtellæ. Sit hoc tibi maximi argumenti uice, quod Gallia & Hiſpania, ex quo cœperunt in Italia res gerere, exhauſtę & profligatæ ſunt. Italia non eſt dragma facta pauperior, niſi quantum militaris furor uaſtauit. MI. Quid ergo? TIR. Stulta ambitio nominis, ſine re. & Itali ipſi ijdem in cauſſa. MI. At Tireſia, quam tandem medicinam adhibendam tantis malis cenſes? TIR. Quid iuuat eadem re conſultare, quum illi bonis conſilijs parituri non ſint? adeo excæcatus quiſque ab affectu, autore peſſimo, rapitur. MI. Sed quid obſtat, quin ſententiã tuam aperias, modo paucis: antequam repleatur forum umbris, quæ poſtulent ſibi ius dici. TIR. Neſcio quid ſperandum ſit, ô Minos, in tam aſpera & confirmata diſcordia: ubi quiſque improuidus ſui, uicinum uellet perditum. putat ſe quiſque non tutum modo & incolumem, ſed auctum quoque & locupletatum fore, ſi uicino ſit quàm peſſime. Atqui ſi uicini domus ardeat, non eſt uicina domus loco optimo. Peſſimum profecto habebit uicinũ, quiſquis habebit Turcam. lupos mallem, aut paluſtrem aliquem & peſtilentem agrũ. POL. Atqui conſtans eſt apud ſuperos rumor, immiſſum Turcam in Pannoniam ab ijs, quos minime decebat, & à quibus nemo unquam metuiſſet. TIR. Ego uero metuo, ne magnam malam peſtem, & bene adultam ſibi accerſierint & illi ipſi, & quotquot uenĩẽti nõ

Conſilium.

Turcæ vicinia.

obſtiterint

obſtiterint pro uirili. MI. Quo tandem fœdere coierunt? per quos iurarunt deos? quum pietate & Deorum cultu tantū inter ſe diſtent, quis Turcæ pro Chriſtianis ſpopondit, quum ingreſſus eſſet in Pannoniā, non omnes aduerſus eum conſpiraturos? & correptis armis concurſuros in eius perniciem, tanquam ad reſtinguendum incendium? TIR. Nihil opus eſt iureiurando. præſens utilitas maximum eſt inter eos fœdus, & ſocietatis uinculum. Ingentia Chriſtianorum diſſidia, & irreconciliabilia, ſatis Turcæ ſpondent fore tuta omnia. Quin tu quæris potius, quis datur Chriſtianis obſes, Turcam non inuaſurum illos, à quibus ſit in Europam aduocatus? Hoc magis eſſet eis cauendum, & prouidendum. præſertim quum non pauca ediderit in eos ipſos exempla, à quibus eſſent ſibi ciuitates & populi proditi. MI. Oportet eos odiſſe mutuo capitaliter, qui nunquam faciunt bellandi finem ullū, aut modum. nihil ſatis iuratum, ſatis ſancitum, firmum, pactum. nulla pax ualida, nullæ induciæ: facta omnia infecta, firmata infirma. TIR. Illud peius, ſi uideas quemadmodum inter ſe gerant bella, non gladio aut haſta, uel ſcorpione aut arcu, ut una plaga, quum eſt letalis, mortalem unum abſumat. tormenti genus eſt

Bombarda.

ab eis repertū, quo excuſſo grauius conſternere, quàm quum tonat Iuppiter. proſternuntur uno excuſſu uiceni, quadrageni, centeni. SCIP. Dij immortales, qualis hæc eſt rabies? Ergo nullus eſt iam locus, nec honos

Viri fortes unde iam cēseantur.

uiris fortibus? TIR. Viros fortes caſus iam facit, ſi multis prælijs ſuperſint: non animus, aut robur. SCIP. At qui memini dici mihi in Græcia, fuiſſe illic Laconem quendam, hominem militarem: qui uiſo ſcorpionis ge-

Scorpio.

nere, quod erat nuper è Sicilia allatum, exclamarit, Perijt uiri uirtus. quid nunc exclamaturus, ſi illa uideat?

TIR.

TIR. Quid? Perijt hominis humanitas, nam ex hominibus degenerauerunt in feras ſæuiſſ. & Chriſtiani in uento hoc nuſquam accuratius, quàm in Chriſtianorum perniciem utuntur. Turcæ inuiti ad hæc tela deſcenderunt, & coacti, ne à Chriſtianis facile uincerentur, ni ea in caſtris tormenta haberent. SCIP. Illud uehementer admiror, ut inter ſe inimiciſſ. ſint animis, in gruente tamen externo hoſte, non coadunari & conſentire in tutelam communis ſalutis. ut canes ad conpectum lupi, aut feræ alius. Hoc enim & uidi, & legi, et fando audiui, uſu ueniſſe in unaquaque ciuitate, unde natus ſit ille Syncretiſmos, græco prouerbio celebratus.

Syncretiſmus.

Multa ſunt in ciuitate noſtra exempla, multa in Græcia: & quod recens de Hiſpania Polypragmō retulit, eorum populorum uel hominum, qui priuatas inimicitias tantiſper ponebant, dum externus metus urgeret, quo ſublato, ad priora diſſidia recidibant. Dici enim ſolet, homines mala coniungunt: & nullos eſſe ueriores amicos, quàm qui inimicum habent commu nem.

Conciliant homines mala.

TIR. Vtuntur quidem arte hac, ſed in Chriſtianum, ut uero inter ſe pacem coëant aduerſus hoſtem ſuæ pietatis et Chriſti, nihil eſt ſatis ualidum et efficax: non reſpectus Chriſtiani Principis, & fortaſſis conſanguinei, ut ſunt omnes ſanguine inter ſe & affinitatibus connexi. Malunt ditionem eius eſſe ſub Turca, quàm ſub propinquo. ſuam mallent à Turca, quàm à Chriſtiano occupari: quod indubie futurum eſt, ſi ſic pergant. Quanta dementia? cum Chriſtiano licebit agere legationibus, iure, diſceptatione, amicis communibus, precibus, deprecationibus: à Turca uero nihil unquam æqui & boni impetrabitur. Nec tantulum uel pietate, uel populorum reſpectu aut Dei tanguntur. An non commodius populi ſub Chriſtiano uiuēt

Principe, quàm sub Turca? Iam pietas, ut frigebit sub Rege, ex professo hoste pietatis? Interfui apud Elysios die quodam, quum Lucanus sodalibus aliquot suis de bello ciuili Pompeiano multa narraret, ut uidebatur acta temporum illorum exactissime nouisse: inter cætera referebat, Lentulum quendam magno animo uirum ex uetere illa nobilitate Romana, post pugnam Pharsalicam, qua Pompeij opes fuerunt fractæ à Cæsare, dixisse, hoc unum urbi Romæ solatium ex tantis belli illius calamitatibus restare, quod ciui esset suo seruitura, nempe Iulio Cæsari. sic Europæ, quandiu nullum est à Turca periculum, illa est unica consolatio, q̀ quisquis uincat, erit Christianus. At Turca si uincat, quod solatium erit reliqui? quæ in posterũ boni spes? Hæc ociosi & securi spectant: & auersi à communi hoste, mutuo depugnant. Multum uereor, ne & in Italia hoc tempore de hoc uno tantum certetur, ab utris Italiam capiet Turca: à Cæsarianis, an à confœderatis? Putat se unusquisque saluum fore, & quidem solum: quasi uero expugnatis reliquis, illum unum sit Turca passurus regnare, non sibi subditum, non unum ex suis bassanis. Frustra hæc moneo, & uociferor. Incendium hoc paulatim inuadendo quæq; proxima, extrema quoque corrumpet. Sed alijs sunt superi intenti: nec exaudiunt, quæ apud inferos clamamus. BAS. Licet paucula Minos dicere? MI. Dic, dum ne insana. BAS. Sanissima, et prudentiss. Non intelligis Tiresia, si cui est Principi aut populo fœdus cum Turca, huic Principi grandia & ualidiss. cum illo intercedere iuramenta, res amicorum saluas fore. TIR. Plurimum tu quidem alieno iuriiurando tribuis, qui non es solitus multum tuo tribuere. ex te ipso uelim de alijs coniecturam sumas. BAS. Tiresia, quod sit dictum cum tua bo

Lucanus in campo Elysio.

Turcæ uictoria.

na

na uenia, apparet te, etsi dicaris Thebis regnasse, nunquam tamen ex casulis prodisse, nec regum uidisse palatia, qui me æques Principibus. TIR. An nõ tam oportet te quæ iuraueris præstare, quàm ipsos Principes? Sed quandoquidem te arbitraris hominem, illos deos: aut illos homines, te pecudẽ: dic quę pax, quod fœdus, quæ fides uel publice uel priuatim data, sancta fuit ætate hac, & firma? Ergo Christianus quod Christiano iurauit, non seruat: seruabit Turca, quod Christiano promisit? nisi credis Turcam religiosius Mahumeti somnia colere, quàm uos sanctam pietatem Dei ueri & immortalis, præsertim quum uos sciatis nefas esse, fidem frangere: ille contra ius fasq; esse credat, circumuenire uos, lædere, tollere hostes suæ superstitionis, idq; esse iussum sibi à suis oraculis. Nec pauca sane Constantinopoli, Trapezunte, in Pannonia, in Euboea, exempla ostendit, se fidem, iusiurandum, deũ suum, misericordiam, humanitatem flocci non facere. MI. Atqui ex te Basili audire percupio, quæ tandem caussa Christianos Principes ad tanta & tam cõtinua impellit bella. BAS. Multæ sanè & graues. TIR. Eas ego non uideo. BAS. Non mirum, nam es cęcus. TIR. Atqui uides, me hic apud inferos oculatiorẽ esse te. BAS. Hic uero tu & oculatus, & auritus, etiã linguax, apud superos uero nihil cernis. TIR. Tu uero ita illa cernebas, ut ad hæc animum nunquam deflecteres. BAS. Animaduerti Tiresia, quod nolim dictum putes sine stomacho, te iamdudum in Principũ bella rusticis facetijs ludere, & res maxime serias irridere. TIR. Ego uero Principes omneis uenerandos esse existimo, obtemperandum qualibuscunque, præterea summã beneuolentiam, effusumq; omnium fauorem deberi bonis. Sed quid faciendum censes Colacu

Iurisiurandi ac fidei obseruatio.

le urbaniſſime: et quod tu libentius audis, auliciſſime? uis me puerilia grauiter audire, ſtulta et furioſa ſuſpicere, crudelitatem approbare, homini uero iraſci te, hoc nouum eſt, atque inſolitum: qui etiam ijs, quos oderas, eras blandus. Nam te habere ſtomachum, negare nō poſſum: qui illius gratia indigna egeris, paſſus ſis, dixeris, audieris permulta. Sed profer ex diſciplina iſta aulica, reconditas iſtas atque admirabiles belligerandi rationes & cauſſas. BAS. Primum ocij uitandi cauſſa, rogo te, quid faciet iuuenis Princeps cum iuuētute nobili? Ludent ſcilicet aleā, ſedebunt domi, compotabunt, ſaltabunt, ſcortabuntur? Ea eſt diſciplina tua, ut hęc uelis iuuenes principes exercere? Ergo optimum & præclarum opus quærunt, quo occupentur, bellum. TIR. Midicam rationem audiuiſtis. quaſi tertiū nihil ſit, aut illa agere, aut bellum facere. Quin potius conſilijs interſunt? prudentes audiunt? dant operam præceptis ſapientiæ? diſcunt populum bene & ſapienter regere? ea denique meditantur, quis ciuitates & regna, quorum tutelam ſuſceperunt, quietè ac feliciter gubernentur? Nam ex bello cædes, rapinæ, incendia, & propter impunitatem, ſcelera omnia naſcuntur. in pace uero bonæ artes ualidæ ac pollentes ſunt. Hoc eſt Principum munus, hoc nobilitatis, utile populis & gentibus, gratum Deo. Hoc ego ſcio gentilis, tu ignoras Chriſtianus? BAS. Iſta Chriſtiana? Audis Tireſia? TIR. Vtere ad eiuſmodi belluas dictis ſanctarū literarū, uel autoritate Chriſti. Intelligis eos pręſentibus commodis, non ueneratione ulla Dei, aut reſpectu uirtutis atque honeſtatis moueri? MI. Nunc nihil miror eſſe ex uobis, qui Turcam non abominentur, quum Chriſtiani nomine, mente & cogitatione tam alieni ſitis à Chriſto, ut nec pudeat talia ex impotentia

Belli gerendi Princip. quæ cauſa.

Principum officia.

Belli mala.

Nobilitatis munus.

tentia affectus proloqui, & quidem ad tribunal hoc. Expecta finem colloquij, ſenties, quanti ſint Chriſtiana hæc momenti, & quantum illis tribui decuerat in uita. TIR. Nihil eſt, Minos: mea ſunt ruſticana, iſta ſunt urbanitatis cuiuſdam, & ſalium. BAS. Bona uenia, Minos. Dico, Chriſtum non tollere, quo minus principes ſint principes, & nobiles nobiles. TIR. Vult quidem Chriſtus, principem eſſe principem: at non uirum malum, nobiles eſſe nobiles: ſed non impios homines, qualis es tu, qui tale uerbum effudiſti. MI. Dic alias cauſſas, ſi habes. BAS. Quid uis me miſerum dicere? non poſſum præ mœrore, territus minis tuis, & tanto præiudicio iudicis ipſius. MI. Licebit tibi cauſſam dicere, interea hæc agamus. Effunde alia in meam gratiam, quo manifeſtius tuipſe dementiam tuam agnoſcas. BAS. Audies iam Minos cauſſam, quam confutare Tireſias non poterit, nec à mea, ut tu uis, dementia profectam: ſed à ſenibus quibuſdam, quos principes in conſilijs habent, quouſque permultũ de ſapientiæ nomine uenerantur. Bello quæritur gloria: tum conſeruatur amplitudo imperij, etiam augetur. Iubentur Principes reſpicere maiores ſuos, cuius ſint nominis: quàm immortalis gloriæ illi, qui ditionẽ auctiorem reliquerunt, quàm acceperint? quàm ignobiles uileſque, qui minorem. Simul in teſtimonium magna adducunt nomina, & uetuſtate conſecrata: Alexandros, Iulios, Pompeios, te etiam inter alios numerant, Scipio, & tanto magis debere anniti, ſi quid habeat iuris, ut ſuum recuperet. Habes etiam Tireſia, quod in hoc cauilleris? TIR. Eſt quod in libris Myſteriorum legitur: A ſenibus egreſſa eſt iniquitas. Tametſi non credo eundem in modum ſenes omnes conſulere: ſed tantum eos, uel quibus quæſtui eſt bellum: uel

Belli uſus.

A ſenib. egreſſa iniquitas.

de quibus merito dicatur, bis pueri. Omnes iſti tui Alexandri, & Iulij, & Philippi, & Pompei, ſtrenui ſunt latrones: quod gentiles neque ignorauimus, neq; diſſimulauimus. Quanto ſatius eſſet cogitare, quemadmodum parta regerentur, quàm quemadmodum parentur noua.

Augusti Cæſaris prudens conſilium.

Auguſtum Cæſarem, quum Alexandri res in oriente geſtas legeret, admiratum ferunt, non reputaſſe Alexandrum cum animo ſuo, qua ratione ac uia quæſita conſeruaret, ac regeret: ſed tantum, quomodo quæſitis alia adderet.

Scipionis uotum.

Scipio, huius nepos, quũ cenſor eſſet, noluit in ſolenni carmine, ſicut erat moris precari, Dij augete Remp. ſed, Conſeruate. ſatis, inquit, habemus auctam, ſi modo conſeruetur. Iam quæ gloria eſt, cum tanta ſtrage auxiſſe? Et interdum iuueni tam regendi imperito, ut domui mediocri non ſatiſfaceret, regnum unum non ſufficit, alia conatur adiungere, non quæ adminiſtret, ſed quæ poſſideat: quũ deberet alijs cedere de ſuo, ſi tantum haberet mentis, ut quod onus ſuſtineat, intelligeret. Nam iſta uetera iura, quid aliud ſunt, quàm uiui radices? unde alia

Iura titulorum.

ex alijs ſuccreſcunt bella, niſi ſimul radix ipſa obliuione obruta extinguatur. O quanti ea regibus & populis conſtant? Duo mediusfidius regna, quale illud eſt quod petiturijs. ipſis expenſis poſſent emi: ut præteream eos, qui pro cauſſa ceciderunt: ciuitates exciſas, depopulatos ingentes tractus agri optimi & feraciſſimi. Si tu non recuſares per tot hominum mala regnare, non miror ſic de Ch: iſto ſentire te. nec excutio, q̃ uana ſunt iura iſta uetuſti alicuius tituli. SCIP. O ſi nũc ueteres illi reuiuiſcerẽt Romani, qui orbem totũ ab uſque Gadibus ad Euphratem & Tigrim amnem, per fœcialem & patrem patratum repeterent. BAS. De uobis multo diuerſa ratio, qui armis quęſita, armis

per

perdidistis. SCIP. Quasi aliud sit hoc tẽpore ditionũ omnium ac regnorum ius? Sed uolo & ipse paucula de bello uerba facere, à puero habitus atque educatus inter arma, & in ipsis prope castris natus, quiq; ductu atque auspicijs meis militare didicerim. & loquar de ijs regionibus, in quibus res gessi, nempe de Asia. ad quam profectus sum nomine quidem L. fratris legatus, re autem atque administratione Imperator. Si Europæ Principes odio inter se cæci, discordia furentes, arma à Christianis uellent in Turcam conuertere, omnia quæ expetunt, prolixius assequerentur, & copiosius. Nec minus sese exercerent, sed iucundius. quippe contra homines alieniss. procul dissitos, hostes religionis suæ ac nominis, quos non aliter uiderentur sibi persequi, atque in uenatu feram. Iam exercitui preda opimior, & opulenta stipendia, nempe ex lata Turcæ ditione, & diuite Asia. tum principibus occasio ac materia imperij proferẽdi, in tantis maris ac terrarum spacijs. Si quis est inter eos auri et diuitiarum cupidus, huic ego ditia illa cõmonstrabo spolia Græciæ, Thraciæ, Macędonię, Ponti, Mœsiæ, Pannonię, Aegypti, Syriæ, omnium denique gentium à Turca tot continuis successibus deuictarũ. Præterea opes illas Asiæ, infinitas, incredibiles. Vultis quantæ sint audire? His solis ingentes ac imensi exercitus nostrę ciuitatis sustẽtabantur. Si mihi non habetis fidem, Ciceronem huc adducam, hominem uobis bene notum. Non uideram eum quidem apud superos: sed hic omnes mutuo nouimus. At imperium, ditionem, regnum mauult quis. hæc spectat, hæc expetit. Quid malum dementia hæc est, de X, aut XII passuum millibus, ducentis, ter centum annis inter se digladiantur. dant damna atrocissima, & accipiunt; uexati, perditi, ueniunt ad pacem.

Scipionis de bello Turcico sententia.

cem. Nemo est, qui non maius & opulentius regnum in Græcia atque Asia breui tempore pararet sibi, quàm id, unde esset ad bellum egressus, ut periculũ esset, ne facile ueteribus noua permutaret. nemo in tam diffuso imperio & late patenti parum posset occupare, cumulo liceret accipere, & plena manu.

Belli in Asia gerendi ratio.

At in ratione belli hæret quis? eam ego explicabo, non modo ex ijs, quæ illic gessimus: sed quæ uidi, audiui, legi. Habet Turca in Asia patrias opes, minorem Asiam, quę continetur Euxino, Propontide, Hellesponto, usque ad sinum Issicum, ad orientem Tauro monte plus minus, neque enim ad uiuum reseco.

Turcæ ditio.

Accesserunt patris uictoria Aegyptus & Syria, Sultano eiecto: tum in Europa à Byzantio Thraciæ, quæ nunc est illius gentis regia, quum maiorũ fuerit Prusia Bithynię, ad Istrum et Pannoniam, mare Adriaticum, Ionium, Aegęum, prouincias: quæ sunt dudum à Polypragmone commemoratæ.

Turcæ uires unde.

Vires & totum exercitus robur est illi à Mœsia, Thracia, Græcia, Macedonia: & ijs regionibus, quas homines Christiani incolunt, ab illis paruos liberos abstrahit, quos cogit Christum abnegare: hinc militiæ assuefacit.

Mameluci.

Mamelucos uocant: robur copiarũ præcipuum. Hi coacti & inuiti grauissimo domino seruiunt, translati in superstitionem alienam à parentum suorum religione ac pietate: & ab ea illa, qua ipsi initiati à primo atque imbuti fuerant. Ergo istos, si metus potentiæ non cõtineat, quis credat facturos, quod nunc inuiti ac repugnantes faciunt? Græcia ipsa, & Christianæ regiones non modo seruitio tanto oppressę: sed quod iniquius est, ereptis ad impietatem liberis, nihil aliud quàm nomen Christiani exercitus ad excutiendum iugum expectant, quod ipsi sine aliqua uestrorum armorum spe aggredi non audent, utique nec ualent.

ualent. Nam ad primum motum, firmis per urbes arcesq; à Turca dispositis præsidijs, antequam arma induere & coadunari Christiani homines possent, à prę sidiarijs militibus conciderentur. Vobis est opus, qui primam illam pręsidiorum uim nõ excipiatis modo, sed debilitetis, confringatis. Mameluci ad patriam, ad parentes, auos, fratres, sorores & Christianos homines transfugerent. Sed uolo ne transeãt: tutentur, propugnent sane Tyrannum suum: modo excluso illi à Christianis nationibus, supplementa ab Europa non mittantur. In qua ille non ignorat, se uelut in alieno solo consistere, fultum & innixum metu atque imbecillitate illarum gentium, et occupatis ac implicitis inter se Christianis Principibus. Ad primum uero belli à uobis illati motum nihil minus quàm se Europæ auderet credere, uelut alienis, & natura hostibus: quosque intelligit se oppressos atque inuitos sub imperio suo continere. Itaque in Asiam reciperet se, ad fontem atq; originem suarum opum, copiarum, ditionis, regni, atq; imperij auiti. Eat sane, dij id faxint, transferetur illuc bellum. Nunquã Europa in Asiam est ingressa, quin eam ceperit, & tenuerit, nunquam Asia in Europam, quin maxima sua clade repulsa sit. Documento sunt Miltiades, & campus Marathonius, Themistocles ad Salaminam insulam, L. Sylla ad Cheronæam. quibus pugnis non cum multis Asianorum millibus, sed cum multis centenis millibus, non multa Europicorum hominum millia signa contulerunt. Iam de Asia, ut prætercam bellum illud famosissimum Græcorum cum Priamo & Troianis, populus Atheniens. colonias in ora Asiæ habuit XII. urbes insignes, & Asiæ totius, siue populorum frequentia, siue opum copia et uiribus facile principes. Galli eam partem tenuerunt, quæ

Asiam inuadere, an Europæ futurũ difficile.

Atheniens. coloniæ in Asia.

gloriosus, renidens: Condimẽtis, ait, uarietatem illam & speciem ferinæ carnis ex mansuefacto suefactam. Hoc dici apte in copias regis, quæ paulo ante iactatæ sunt, posse, & in uaria genera armorum, & multa nomina gentium inauditarũ. Dacas enim, & Medos, & Cadusios, & Elimæos, uiros omnes esse haud paulo mancipiorum melius, propter seruilia ingenia, quàm militum genus. An uero in militum numero sitam esse uictoriam creditis? Quadraginta pugnatorum millia sumo mihi delectorũ, quales in Africam transportaui: equidem non tanto numero, quum Annibalem uici, reliquum orbem hosti concedo: meliore mihi spe uictoriæ, quo illi plures fuerint. Quid enim aliud in tanta turba, nisi alius alium protrudit, & manus impedit, ne liberè atque expeditè queat dimicare? Vtinam tot essent hostes, ut eis cãpus esset angustus. Non morabor in re, nulli bonorum imperatorum aut ducum ignorata, præstare mediocrem bonorum militum copiam bene instructorum, quàm turbam illam regi inhabilem: quę nec imperia possit accipere, nec seruare: pugnetq́ue, ut sibi uideatur quisque, non ut duci. Plurima sunt & maxima exempla, nihil magis saluti fuisse in pugna, quàm mediocrem numerum, et cõcinnum. nihil maiorem attulisse perniciem, quàm ingentes illas & uastas copias. Ausim hoc cõfirmare, homo semper in bellis uersatus: rarissimo uictores aliquos fuisse, quia plures, nisi forte notabilis sit paucitas. Quid quod domo licebit supplementa accersere? si sit opus. sed non erit, aduersus tam imbellem hostem. Dicet uero aliquis: Aliæ sunt nunc res, alia tempora, alius Asiæ status. Neq; hoc ipse nescio. sed animi, sed uires eædem. Nam quod Asiam dixi imbellem, hoc si uel inscitia, uel nullo militaris rei usu contingeret, utique mutare

Victoria an in militum numero sita.

Asia natura imbellis.

eo furore reuocaui. Nos temeritas noſtrorum imperatorum afflixerat. Simul duces populo cautiores elegimus, meliore loco ſtetit noſtra res: & Carthaginem cepi. Europæ diſcordia primum inter Conſtantinopolis principes, Aſiam Turcis tradidit. hinc in Thraciam aditum patefecit. tum Regum Europæ diſſidia, & bella alia ex alijs renaſcentia, uelut hydræ capita, animum illi auxerũt ad effundendum ſe latius in Europam. Res proſperas facile quiuis etiam ignauiſſ. quũ ſe dant, accipit. Nemo neſcit clauum in tranquillitate regere. Tantis culpa ueſtra ſucceſſibus, facti ſunt illi paulo audaciores. Corrigitur nonnunquam arte aliqua naturę uicium, non tollitur: & ſi ars ceſſet, ſemper natura ipſa, quod ſuum eſt, paulatim ad ſe retrahit: & tandem uicta atq; ſublata arte, ſibi uendicat. Paulum ſi reflarent uenti, et odia atq; iras ueſtras in illum tranſferretis, agnoſceretis ilico Aſianos animos. detegerẽt res aduerſæ, atq; explorarent mentes eas, quas tanta felicitatis continuatio abdidit & occultauit. ibi declararent ſe non ui ac uirtute ſua, ſed culpa ueſtra fortes & ſtrẽnuos fuiſſe. Profecto aut ego ſum militaris rei omnino rudis: aut ijs exercitibus, quos hoc tempore Polypragmon eſſe in armis retulit, in Italia & Germania, ne nunc res præteritas deplorem, ſed illis ipſis, quicquid imperio & dominatu tenetur Turcæ, poteſt expugnari ac ſubigi: uelint modo anniti, atque operam nauare, & maneat bona fide concordia. Neq; uero ſic res Turcæ occuparentur, ut Chriſtianorum à Chriſtianis, inter quos omnia, quæ armis deuincuntur atq; occupantur, plena controuerſiæ, magno cum labore cuſtodiuntur. Quicquid ſemel eſt captum, id ab eo, qui amiſit, & eius hæredibus in æternũ repoſcitur. nullus litigij finis, & certaminum. Neque raro id contingit,

ut aliena inuadens, amittat sua. propterea quod hic ferrum in ferrum incidit, & inter pares certamina sola morte finiuntur. Cum Turca non est idem iuris, neq; periculum par. Illic prælio qui uincet, bello uicerit. Non est Asia, quę semel amisso exercitu alterum reparare ualeat, nisi forte inualidam atq; inconditam multitudinem mittat, ut det manus, non ut conferat. Amplissima atque ingentia operæprecia uidetis. Addite his omnibus præclarum decus: siue prolatis imperij finibus, & extremas nationes arma uestra sentire: maximis quoq; rebus gerendis, ingens uobis nomen latissime facere (quod meo quidem tempore gloriosum in primis ac prædicandum censebatur. siue detracto Europę populis metu ac seruitio Turcæ, ampliata etiam pietate, & propagata in tam multos. Nescio an idem Christo uideatur. sed certe hoc tolerabilius malum, quàm furor ille ciuilis dissidij. TIR. Imo fraterni.

Christiani omnes fratres.

quandoquidem omnes illi fratres uocātur, & unū profitentur patrē cœlestem Deum. quamuis pietas sanctis monitis & exemplo uitæ dilatatur atque augetur, non ui aut armis. Non possunt humanæ mentes cogi aut trahi, adduci possunt.

Pietatis augēdæ ratio.

MI. Iam ingenti multitudine obruimur. Dic paucis Tiresia, quęso te, quod tandem existimas posse hisce malis remedium inueniri? Fortassis curabimus consilium tuum, per Mercurium, perferēdum ad superos. TIR. Non puto esse consilijs locum. nam omnia sæuæ atq; atroces amicorum affectiones occuparūt: nec consilijs est ullus aditus. Sed sententiā

Tiresiæ cōsilium et uaticiniū, quid Christianis faciendum.

meam aperiam: et paucis, uti rogas. Primū omnium unica Christianorum arma, solum præsidium, sed id fortissimum atq; inexpugnabile, est Christi sui tutela. si is eos recipiat, inuicti, inuiolabiles cunctis erunt nationibus ac gentibus, sin reijciat, quid aliud fuerint,

quàm

quàm prædæ. Sed recipiet, modo uelint ipsi. nam ille expositus est ac obuius ijs, qui ad ipsum redeunt. Recipiant oculos, intelligãt quantũ habeãt, quàm inuincibilem præsidem, ad eum reuertantur, illum solum intentis atq; incõniuentibus oculis aspiciant. Et nõ cõtenti solo Christianorũ nomine, re ipsa atq; operibus tantæ & tam præclaræ professioni satisfaciant. Pacem et ueniam à Christo petãt, ac precẽtur. Hinc quod unice illi placet, quodq; est caput præceptorũ eius, depositis bellis, odijs, simultatibus, rixis, dissidijs, bene inter se uelint, ac mutuo amẽt. Non suis fidant uiribus aut armis, sed Christo. Et quãtum ad humanã quidem diligentiam atq; operam attinet, haud ægre accepta hactenus plaga sanaretur, si iuuenes duo contenti latiss. imperijs, quæ possident, amice inter se & concorditer uiuere animum possent inducere. aut si regnum liberet augere, alienissimum potius & pietatis hostem bello impeterẽt: quàm uicinum, sanguine & mysteriorũ initiatione cõiunctum. Nam tertiũ illum credo impedimento non futurũ, quo minus firma sit eorũ concordia, qui etiã subsidiũ paulo quidem serius, nẽpe tãta terrarum & maris intercapedine, sed optimo ac pio animo in Pannoniã usq; per legatum misit, præstitit, quod potuit. Et quum longissime à sensu horũ tumultuum absit, propter insulam ab orbe seiunctam, tamẽ suæ curæ id bellum esse duxit, in quo in remotiss. quidem & disiunctiss. regionibus, sed tamen de Christiani Principis ditione aduersus Mahumeticum ageretur. Habent adhuc Christiani firmissimã Europę partem Germaniam. Discedant ab armis inter se, alioqui perierunt. Muniant, firmẽt Germaniam arcibus, præsidijs: sed in primis consensu gẽtis, futura inexpugnabili, si is adsit. In hoc conspirent, ne ille potiatur Germania.

Rex Angliæ.

Germania.

mania. aliter nihil restat spei, quominus cedant illi possessione occidentis: & in nouum orbem magnis classibus perfugiant, qui nolint sub illius dominatu uiuere. Neq; illic eos patietur quietos agere, homo cupiditatis atq; ambitionis œstro percitus. Quid enim reliqui est, quod obsistet ei, Germania innixo & fulto? Nugæ omnia. Piget dicere, q̃ infirma sint reliqua aduersus Germaniæ, & tot gentiū ac regnorū dominum. Fortissima quidem est omnium Europa. Sed quid iuuat, si ille præstantissimā Europæ partē possideret? Nec speret cessaturū Turcā, aut quæsitis cōtentum, defuturū suæ occasioni, quā illi Christianorū discordiæ facilem præbēt. qui etiā ex Pannonia discedens, reditū suū in proximū uer est terris illis ac nationibus cōminatus.

Cōsilij summa, Christianis coëundum in pacem, eamq; firmam.

Ergo coeant in pacē, primo quoq; tēpore, et in mediū de cōmuni salute consultēt: ne dum cōtentius pergūt certare, uictorē fessum, uictū, & fractum, absumat cōmunis hostis recens, integer, ualidus. Sed nihil tale metuēdum est, si maneat inter Christianos firma et solida cōcordia: sine qua inuicti & salui esse non possunt. Hæc quidem si CHRISTVS approbet, qui unus plus potest polletq;, quàm reliquus orbis uniuersus, qui suos, ut bonos tuebitur, ita deseret malos, hoc est alienos, nihilque desertis erit imbecillius: ut nec illis fortius, quos ipse in curam & tutelam suam receperit. MI. Putas hæc eos Tiresia facturos? & tam bonis auscultaturos consilijs, atq; adeò uaticinijs? TIR. Aut facient, aut non facient. MI. Hic est mos tuus. sic nunquam mentiêre. TIR. Idcirco eo utor more. Hoc uero confirmo tibi, si non fecerint, uenturū aliquando tempus, utinam non breui: quo uellent facta, utinam non sero.

Dialogi, de Bello Turcico, FINIS.

Brugis. 1 5 2 6. Mense Octobri.

Ioannis.

IOANNES LODOVICVS VIVES THOMAE CARDINALI, & Legato Angliæ illustri, S.



Vetus quæstio est, quæ uarie tum multorum ingenia exercuit, tum rerum publicarum status mutauit atq; administrationes: utrum præstet, consultiusq; sit, populum suarum rerum esse arbitrũ ac dominum, an unius cura & prouidentia teneri regimen ciuitatis? Multa in utranq; partem dicuntur & ingeniose & uere, quum ab alijs, tum uero ab Isocrate Atheniens. duabus orationibus: quarum una est de populari potestate, altera est de monarchia. Quis melius aut sapientius posset sententia sua certamen illud finire, quam tu? primum tali ingenio ac memoria, deinde eruditione: quorum ego nonnunquam inter colloquendum ac dissertandum non exiguum aut obscurum specimen cepi. hinc tanto usu atq; exercitatione gerendæ reip. & regni administrandi: nam es Angliæ Cancellarius, quæ functio publica est, & tanquam popularis magistratus. tum regia negocia concredidit & commendauit tibi Princeps optimus. Ergo tibi exactissimo censori harum rerum, mitto duas illas orationes. non quod iudicium animi tui ignorem, salutarem esse omnem gubernationem, in qua publica commoda priuatis anteponũtur: perniciosam, quum contrà. & si adsit prudentia, & omne genus uirtutis, respectusq; communis boni, præstare imperium atq; administrationẽ unius, exemplo mundani regni, in quo uniuersa ab uno temperantur. sed eo iustissimo, sapientissimo, optimo: & qui omnia non ad suas utilitates referat, sed ad salutem eorum, quibus præest. Scio hanc esse tuam sententiam. Verum ut olim adiri uacuis manibus numina religio fuit, sic uenire ad te sine munusculo grati animi indice, nefas existimaui. primum, quod pro numinibus sunt magni Principes, præsentes ac benefici: deinde, quod tu me id docuisti, à quo nunquam discessi indonatus, ea est tua in studiosos omnes incredibilis beneuolentia & be-

Cancellarij functio.

nignitas. Acute Publius Syrus: Beneficium sæpe dare, docere est reddere. Non potui eodem muneris genere gratiam referre. nam quantulus sum ego, qui auro, uel argento tecum certem? Sed nec eruditione sum par: animo tamen & uoluntate non uincor. Ergo chartulas istas haud aliter interpretabere, quàm certissimum pectoris mei signum, tot ac tantorum beneficiorum non immemoris. & accipies tanquam arrabonem, daturi aliquando iustum opus, & meum. Nam hoc tempore districto tot laboribus curisq;, & potissimum publica Oxoniæ professione, quam mihi imposuisti, nec meum aliquid licuit parere: nec concinnare alienum, quod esset longum. Tantum duas hasce Isocratis orationes uerti. quod opus, quemadmodum non potest omnino meum dici, ita nec sit penitus alienum. Docui enim Latine loqui: & præceptores parentum locum discipulis occupant. Docui quidem, non quatenus linguæ Latinæ facundia, sed certe quatenus mea infantia Attici Rhetoris eloquentiam consequi potuit. etsi non alijs in rebus, in hoc saltem Atticismum eius sum æmulatus, quod non redundanti oratione reddidi, quæ ille breui atq; astricta dixerat: nec Asianè, quæ ille Atticè. Tametsi non numeraui uerba, quod est miseræ atque ineptæ diligentiæ: tantum sententias bona fide lectori reddidi. Non est opus magnitudine tua indignum, si reliqua omnia spectes, præter me, siue Isocratem ipsum, siue facundiam, siue argumentum de Athenis, Areopago, & Nicocle rege.

Isocrates. *Fuit Isocrates, Atheniensis Rhetor, temporibus Platonis: ex cuius schola, tanquam ex Troiano equo, prodijt numerosa illa cohors eorum, qui & dicendo & Rep. administranda plurimum in Græcia ualuerunt. Eloquentiam testantur discipuli, & monumenta ingenij: in quibus est mira sermonis dulcedo, & aptissima compositio, numeris ad ornatum adstricta. Cicero fatetur, ex illius opibus ornatiorem se ac locupletiorem fieri. Itaq; maximo precio atq; honore est per genteis omneis habitus: nactusq; est sine foro, intra domesticos parietes, eam gloriam, qualem rari ex ijs, qui in solem certamenq; prodierunt, sunt consequuti. Constat perbreues sæpe orationes ab eo conscriptas, ingenti auri pondere à Principibus uiris repensas esse: ut ab Arthemisia regina Cariæ, & à Nicocle rege Salaminæ. Tantus pa-*

triæ

triæ amator, ut fractis à Philippo Rege Atheniensium rebus ad Cheronæam, ut primum ea de re nuncius est Athenas perlatus, mœrore expirauerit, grandis admodum natu. Iam populum Atheniens. nō ignoras, ut in Græcia, sic toto terrarum orbe clarissimum sapientia & rebus gestis fuisse: tanta nobilitate atque antiquitate originis, ut genus suum ad nullos nisi ad seipsos referrent. ideo Græco uerbo Autochthones nominati sunt, quasi Aborigenes. cuiusmodi in Latio fuerūt uetustissimi, & aliquot fuisse in Britannia gentes Cæsar tradit. Ab initio Athenienses sub Regibus uixerunt, usque ad Codrum. Huic à Peloponnesiacis hostibus, ipso se ultro pro patria offerente, sublato, successere ex eius posteris Archontes, hoc est Principes, qui decennalem dignitatem tenuerunt. Mansit genus hoc Principatus annos ducentos ac uiginti, nempe usque Erixiam. post quem uniuersum ciuitatis ius atque imperium ad populum concessit. Tulerat iam eis leges Draco, sanguine scriptas, ut est in prouerbio. Sed tempore hoc Solon, unus ex septem illis celebratiss. Græciæ sapientibus, nouas alias dedit, correctis illis Draconis. & Areopagum summum consilium instituit, extructa eò loci curia, quo de Martis capite iudicium fuerat latum, quum is apud ueteres illos esset Athenienses accusatus, quod Alirrhotion Neptuni filium obtruncasset. ideo Areopagus dictus est, ceu Martis collis. est enim Athenis cliuus quidam. Erat hic perpetuus Senatus, non constitutus ad tempus, ut consilium illud, quod uel quingentorum senum dicebatur, uel Thesmothetarum nouem. Cognoscebant de cædibus, incendijs, ueneficijs. eamq; ob caussam sunt, qui Areopagum nominatum esse autument: quod cædibus Mars præesse credebatur. Areopagitarum mores quales fuerint, exponit oratione hac Isocrates, & declarant prisca illa uerba: Sanctior Areopagita, Grauior Areopagita, Integrior Areopagita. Quin uel ipsum solum nomen Areopagita, pro uerbij uice usuapabatur, de incorrupto iudice. Nemo enim in consilium illud cooptatus est, cuius mores spectatissimi non fuerint, & qui non probitatis suæ multa ediderit documenta. Nec ullus ex omni memoria, dictu mirabile, repertus est, qui si quid ingeniti haberet uicij, non illud simul in Areopagum lectus esset, abijceret. tanta aliorum

Atheniens. pop.

Autochthones.

Atheniens. reges.

Archontes.

Erixias.

Draco.

Solon.

Areopagus.

De Areopagitis prouerbia.

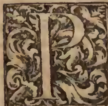
erat uirtus, ut nemo usque adeò uicium aliquod perditè amplecteretur, quin eum puderet inter tantam puritatem solum apparere maculosum. Præco apud hos, quoties orator ad dicendam caussam accedebat, uetabat, ne affectus moueret. Cognoscebant idcirco noctu, & in tenebris, ne aspectus uel agentis uel rei affectum aliquem excitaret, unde posset illorum aliquis à rectitudine iustitiæ deflectere. Porro Nicocles Rex fuit Salaminæ insulæ, Græci maris, nobilis pugna illa, qua Themistocles Atheniens. opes maritimas contudit Xerxis regis Persarum. Scripsit ad hunc eundem Nicoclem Isocrates orationē alteram, de administrando regno. Ergo eunt ad te Areopagitam, Areopagiticus sermo: & Nicocles rex, ad regni administratorem: & ad facundissimum, Isocrates: & ad patronum, Viues cliens. Faxit Christus, ut cogitatus atque actus tui, patriæ tuæ & Christiano orbi prosperi ac salutares sint.

Oxoniæ, XV. Decembris. 1 5 2 3.

Nicocles.

Isocratis

ISOCRATIS AREOPAGITICA ORATIO, SIVE DE VETERE Athenienſium republica. Ioan. Lodouico Viue interprete.



PLEROSQVE ueſtrûm miraturos credo, quo'nam conſilio de ſalute publica dicturus in hunc locum uenerim, tanquam ciuitate in periculum coniecta, uel rebus eius in lubrico conſtitutis. Ceu uero non triremes poſſideat ſupra ducentas, & quieta domi, maris principatum obtineat. Quin & ſocios habet permultos, adfuturos nobis ilico, ſi res poſcat. Stipendiarios longe plures, quiq́; imperata exequũtur. Quibus nos rebus fretos, merito quiuis bono eſſe animo iubeat, uelut procul omni poſitos diſcrimine. hoſtibus uero noſtris timendum magis cenſeat, & de ſalute ſua conſultandum. Quocirca non dubito, quin iſta cum animis ueſtris reputantes, meum ad uos acceſſum pro nihilo ducatis: magnaq́; ſpe ſitis totam uos Græciam iſtis opibus occupaturos. Ego uero contrà de iſtis ipſis rebus uehementer metuo. Siquidem uideo ciuitates eas, quę ſe feliciſſime putant agere, peſſime de rebus ſuis ſtatuere: & quæ maxime fiducia ſui innituntur, in grauia pericula deuolui. Cuius rei hæc profecto eſt cauſſa, ꝙ neq; proſpera unquam, neque aduerſa ſola hominibus cõtingunt: ſemper aliquis affectatur uelut comes. Opes ac potentiam ſequuntur ſtultitia, luxus: indigẽtiam uero atque humilitatem, modeſtia & moderatio. ut decerni uix poſſit, utrũ ſit ſatius filíjs relinqui opulentiam'ne, an inopiã. Quippe uidere eſt ex hac, quæ

Nec proſpera nec aduerſa hominibus cõtingere ſola.

Inopia. exiſtimatur peior, meliorem ut plurimum uitæ ratio-
Opulentia. nem naſci: ex illa autem, quæ eſt in ſpeciem melior, in peius mores relabi. & horum eſſe ad manum exempla, priuatorũ quidem plurima: uidelicet, apud quos creberrimæ ſunt eiuſmodi rerum uices. Maius tamen audientibus, atque illuſtrius ex noſtris & Lacedęmoniorum euentis fuerit. Nos enim poſt dirutam à Barbaris hęc urbem, exacuente metu diligentiã curamq́; noſtram, ad principatum Gręciæ totius peruenimus. At ubi inſuperabilem eſſe noſtram potentiam rati ſumus, quantulum, quin caperemur, abfuit? Lacedęmo-
Lacedæmonij. nij olim ex uilibus & puſillis ciuitatibus egredi auſi, frugalitate et diſciplina militari Peloponeſum ſibi ſub egerunt. Poſt hęc uero ſucceſſibus inſolentiores facti, terræ mariſq́; adepti dominatum, in eadem, quæ nos, pericula deuenerunt. Quis ergo niſi demens, eiuſmodi mutationibus cognitis, et tam repente maximas potentias ſublatas reputans, præſenti rerum fortunę confiderit? Atqui & noſtra Reſp. multo nunc inopior eſt, quàm illis temporibus, partim Græcorum odio aduerſum nos, partim inimicitijs Regis Perſarum nobiſcũ renouatis: quæ olim cauſſæ urbem hanc afflixerunt. Quocirca neſcire uos, quanta ciuitati noſtræ procella immineat, equidem ſtatuere neutram in partem poſſum; an fiat, ꝙ Reſp. curę uobis non eſt: an ꝙ curę quidem, ſed rerum ſenſus amiſſus. Non intelligitis uos eos eſſe, qui et urbes Thracię deleuiſtis? quiq́; mille amplius talentis fruſtra in exercitũ peregrinum conſumpſiſtis, per hæc Græcorum odio & Perſico bello cõflato? ad hæc Thebanos inimicos coacti eſtis ſeruare, ueſtris ipſorum ſocijs ſublatis? & propter hæc acta, ſi dijs placet, tanquam nuncijs de Rep. bene geſta acceptis, bis iam circum deorum templa ſupplicatum eſt. Quid

quod

quod segnius super illis consultamus, qui optime de Rep. merentur? Idcirco hęc omnia merito & facimus & patimur. Nam quid recte geri potest ab ijs, qui praue de summa rerum statuerunt? Quippe ui partim negociorum, si quid erratum, uel fauore fortunę, uel alicuius hominis uirtute emēdatur, nihilominus tamen in easdem rursum difficultates relabuntur. facile hoc erit unicuiuis intelligere ex ijs, quæ nobis acciderunt. Subdita nobis tum post naualem Cononis pugnam, tum post bellum ab Timotheo gestum, uniuersa Græcia, ne momento quidē temporis partam felicitatem conseruare potuimus, quominus statim nobis imprudentibus elaberetur ac dissolueretur. Quidni? cum rationem administrandę ciuitatis, qua uti rebus, sicut oportet, possimus, nec habeamus: nec ut habeamus, curæ sit? Ecquis omnium ignorat felicitatem neq; magnificis murorum structuris, neq; ciuium numerosa multitudine uel quęri uel contineri, sed sapientibus ac moderatis Reip. gubernatoribus? Est enim anima ciuitatis nihil aliud, ꝗ administratio illius: quæ non minores in eo habet uires, quàm in corpore prudentia. Videlicet hæc est, quæ de omnibus consulit: simul conseruans profutura, simul nocitura deuitans. Huic oportet & leges, & oratores, & priuatos homines, esse similes: & sic unumquenq; agere, prout illam sit nactus. hac deprauata, nos nihil habemus pensi: nec solliciti sumus, quemadmodum redintegretur. Accusamus quidem Iudices, & nunquam sub populari regimine grauius uexatam esse Remp. conquerimur. in negocijs uero, et suis quisq; cogitationibus, prudentiam nostram prudentiæ nostrorum maiorum anteponimus: de qua quidem dicturus huc prodij. Equidem ita compertum habeo, auerti posse pericula impendentia, &

Græcia tota Atheniēs. subdita.

Ciuitatis anima.

mala

odio, ciuesq; ſuos bonos ac moderatos facile redderet. Inter cætera maximũ illis aderat ad optime regendam ciuitatem adiumentum, quod quum duæ ſint æqualitatum ſpecies, altera quę omnes in ciuitate diſcrimine omni ſublato exæquat, altera quæ ſingulorum dignitatem expendit: illi haud ignari hanc utiliorem eſſe, illam uelut iniquam repudiarunt, quæ probos iuxta & improbos eiſdem rebus dignos cenſent, retinuerunt eam, in qua merita tum prę̄mijs æſtimantur, tum pœnis. Hancq; in urbem ſuam inuexerunt, ut magiſtratibus non paſſim quoſlibet admouerent citra delectum, ſed ſingulis publicorum munerum optimos, & inprimis idoneos præficerẽt. quippe nõ dubitabant, ciues omnes tales futuros, cuiuſmodi forent rectores ipſi. Deinde in eligendis Magiſtratibus cum primis è Republica duxerunt eſſe, non hoc ſorti committere. Nam ſæpenumero ita fert caſus, ut ijs adminiſtratio ciuitatis obueniat, qui rerum nouarum ſtudioſi ſunt, opesq; populi tranſlatas ad paucorum dominatum cupiant. Quocirca in deligendis moderatiſſimis, ęquum eſt ſummam poteſtatem eſſe penes populum: ut eos ſibi præficiat, quibus exploratum habeat & percognitum, communẽ potentiam charam eſſe. Cauſſa uero, cur magnus erat in ciuitate conſenſus, nec de honoribus certabatur, hæc eſt: q unuſquiſque operi ac parſimoniæ intentus ageret: nec ullus ſuis neglectis, inſidiabatur alienis: ne'ue ex publicis fortunis aliquid in priuatas utilitates deriuabant. contrà potius, ex ſuis quiſque Remp. adiuuabat, quum poſcebat uſus. nec accuratius norat quis, quãtum ſibi rediturum eſſet ex publica functione, quàm quid ex priuatis poſſeſſionibus. Atque adeò à publica pecunia manus continebant, ut difficilius illa ætate fuerit reperire, qui Magi-

Aequalitatum duæ ſpecies.

ſtratus cuperet: quàm hac, qui non rogent. Nimirum non apud ſeipſos ſtatuerant, quæſtuariam negociationem eſſe publicum munus gerere, ſed miniſterium. Neque ſtatim ab initio magiſtratu olfactabant, ſi qua eſſet ab anteceſſoribus relicta quæſtus occaſio: ſed ſi quid negligentius curatum à feſtinantibus, deponere dignitatem. Denique ſumma ut dicam, illud erat animis omnium perſuaſſimum, debere Populum præeſſe, tanquam dominum, ipſis magiſtratibus: & delinquentes punire, & de controuerſijs diſceptare ac ſtatuere. Eos uero ciues, quibus ocium ex abundantia diuitiarum ſuppeteret, publicis non ſecus quàm domeſticis intẽtos agere. qui iuſte egiſſent, eos laudibus honeſtari, & huic precio acquieſcere. Illis, qui praue Remp. geſſiſſent, nullam tanti criminis gratiam fieri, ſed mulctis damniſq; affici. Quid hac poſſet Rep. ſtabilius aut æquius inueniri? quę potentiſſ. gubernãdos commendabat ciues, ſed dominum illis populum imponebat. Et conſtitutio quidem ciuitatis hæc illis erat, ex qua intelligi promptum eſt, quotidianam uitam recte et legitime eſſe ab eis traductam. Quippe neceſſe eſt, ut quibus ſic erat rerum ſumma fundata & compoſita, ad eundem modum uti partes conſentirent. Principio quidem, quæ ad deos immortales ſpectabant (hinc enim exordiri fas eſt) non incerto, neq; inordinate, neu per furorem aut temeritatem, nec ſi quando collibuiſſet, tercentum boues in unum ſacrificium mactabant, nec à traditis antiquitus ſacrificijs unquam diſcedebant: nec feſta, in quibus epulandum eſſet, nimio concelebrabant apparatu. ſed in ſanctiſſimis templis, de collecta inter ſocios pecunia ſacrificabatur, illud ſedulo cuſtodientes, ne quid uel ex patrijs ritibus diſſoluerent, uel adderent ad morem maiorum.

rum. Neque enim in magnis sumptibus sitam esse ducebant pietatem, sed si nihil ex illis demutarent, quæ à maioribus uelut tradita per manus accepissent. Ita quæ ad religionem, feriasq; pertinebant, nec temere illis, nec perturbate in aliena tempora incidebant: sed commodissima oportunitate, tum ad regionis quæstum, tum ad fruges cōdendas. Similia dictis sunt, quo modo ipsi inter se æuum agitabant. Non enim circa publica modo erat hæc consensio, sed in priuata quoque uita tantum alij erga alios ostendebant prudentiæ, quantum par est, tum recte sentientes, tum patriā habentes communem. Tantumq; aberat, ut locupletibus tenuiores inuiderent, ut his non secus magnæ domus curæ essent, ac suæ ipsorum, rari felicitatem illarum bono sibi esse. Opulenti non despiciebant pauperes, sed reputantes pudendam sibi esse ciuium suorū indigentiam, necessitatibus illorum subueniebāt: quum his quidem agros exigua mercede colendos traderent, alios ad negocia procuratores dimitterent, alijs alias occasiones præberent lucri. Neque uero metuebant, ne in alteram duarum incommoditatum inciderent, aut omnibus, aut certe parte aliqua fortunarum exui. imò uero non confidebant minus, ijs quæ erant elargiti, quàm quæ domi asseruarant. Nouerant iudicijs præfectos non æquo ac bono solere abuti: sed legibus parêre. nec ex alienis certaminibus facultatē sibi quærere iniuriȩ faciundæ: magis in contrarium sue censere consuesse ijs, qui per quas fecerāt iniurias, bona amisissent, haud ignari, cōtractus malȩ fidei plus solitos pauperibus nocere, quàm diuitibus. Hi enim si cessent acquirere, damnum erit paucorum prouentuum, at illos si in difficultates uictus adducantur, ad summam inopiam redigi necesse est. Hæc quum esset

Contractus malæ fidei.

communis uniuersorum opinio ac sententia, nemo inueniebatur, qui opes occultaret: nemo, qui recusaret mutuare. Si quidem non tristior erat illis creditoris aspectus, quàm debitoris. Ita quæ duo cordatissimus quisque expetit, ea illi assequebantur: ut simul prodessent ciuibus, simul firmas constitutasq; haberent fortunas: deniq; ciues inter se commodissime uersarentur. Nam possessiones tutæ erant, quibuscunq; iure contigissent: & hæ communes, parataeq; indigentibus. Reprehenderit fortassis orationem hanc meam aliquis, q acta illorum temporũ laudibus in cœlum tollo. Caussas uero non subijciam, cur tam probe tum inter sese agebant, tum suam Remp. gubernabant. Ego uero tale quiddam esse à me dictum existimo. sed conabor copiosius atque apertius explicare. Maiores nostri nõ multos puerilium suarũ educationum habebant magistros. & postquam inter uiros numerari cœperant, licebat, quod uellent, facere. sed in adolescentia maioribus curis tenebantur, quàm pueri. Sic enim aui nostri moderationis studiosi erant, ut consilium Areopagi curam agere decori modestiæq; iusserint. In quod cõsilium legi nemo poterat, nisi qui ingenue natus, magna uirtutis ac modestiæ suæ documenta præbuisset. qua de caussa reliquis Græciæ consilijs hoc nostrum sine controuersia antefertur. Indicijs poterit quiuis uti, & de superioribus & de nostris temporibus, quandoquidem in ea adhuc laude atque instituto uitæ persistitur. Videas quosdam cætera intolerãdos, simul in Areopagum cooptati sunt, ueluti obliti naturæ suæ, legibus potius loci illius morem gerere, quàm moribus cõsuetudine confirmatis. tantum uel metum malis incusserunt, uel monumentum reliquerunt modestiæ suæ. Hunc ergo, ut dicebam, ordinem uelut proprium sta-

Educationũ magistri non multi.

Areopagus.

tuerunt

tuerunt moribus formandis. At uero quisquis existimat idcirco hic optimos uiros fieri, quod leges de uirtute accuratissime latę sunt, longè is mea sententia fallitur. Nam ita si esset, quid prohiberet, quominus similes continuo Græci omneis existerēt? propterea quod nihil facilius, quàm tabulas legum inter ipsos communicari. Sed non protinus cum hoc munere mitteretur una uirtus, quippe quæ ex quottidianis exercitamentis nascitur. Ita necesse est, ut ij demum sint inter se moribus consimiles, qui eandem educationem assuefactionemq; uitæ habuerunt. Quid quod in ciuitate magna est legum copia: & accurata diligentia sancita, argumentum sumitur, prauo ciues esse ingenio, praua educatione, uidelicet coguntur magistratus alias super alias accumulare leges, dum uicijs multifariam erumpentibus, leges quasi obices opponunt. Oportet recte prospicientes Reip. non porticus legum tabulis replere, sed in hominum mentibus æquitatem defigere, quippe non decretis, sed bonis moribus ciuitas optimè gubernatur. Male enim educatis atque edoctis, nulla est legum quamlibet exacte perscriptarum reuerentia. contrà uero, probè institutis, recepta bonis moribus sufficiunt. Hæc illis intelligentibus, non ea fuit curarum prima, quibus pœnis male uiuentes afficerent: sed potius, quibus tandem assequi rebus possent, ne quid ciues pœna dignum uellent patrare. Id demū censebant esse munus suum, maximeq; moderatores ciuitatum decens. Nam de pœnis cogitare, hoc est hostem agere, non ciuem. Ergo illis ciues omnes erant curæ, sed inprimis iuuenes, in quibus uidebant plurimum dominari affectuum tempestates, multisq; cupiditatibus eorum animos deuinciri, proinde maxime esse opus illis recta institutione, ut omnia sua oblecta-

Leges an bonos faciant.

Virtus exercitio cōstat.

Non decretis, sed bonis morib. rēp. bene administrari.

depeccando cogitaſſent. Ergo non in foro aleatorio iuuentus deſidebat, non apud tibicinas, non in eiuſmodi conuenticulis, in quibus nunc dies traducunt: ſed in præſcriptis exercitationibus, admirantes uerſantesque cum ijs, qui in eo genere diſciplinæ eſſent ſpectatiſſimi. Forum uero ſic uitabant, ut ſi quando neceſſe eſſet illos eò uenire, rubore perfunderentur: magnamque ibi modeſtiam præ ſe oſtenderent. contradicere uero, aut conuicium ſeniori facere, grauius tunc habebatur, quàm nunc parentes lædere. Porrò in cauponam ingredi, uel potare, ne ſeruus quidem paulo frugalior auſus fuiſſet. ad grauitatem ſe omnes, ad decus, ad moderationem componebant. nemo dignabatur ſcurrari. Facetos & dicaces, quos hac tempeſtate ingenioſos nuncupamus, illi miſeros uileſque nominabant. Neque uero credat me quiſquam de hominibus ſæculi huius penitus male ſentire. non enim eos eſſe cauſſam eorum, quę fiunt, cenſeo. Complures noui, qui dolent tantam, etiam ſibiipſis, per publicos ciuitatis mores conceſſam eſſe luxuriæ licentiam. Quis ſanus iſtos reprehendat? Illi illi arguendi ſunt, qui paulum ante noſtram memoriam ciuitatem rexerunt. Hi præbuere initium negligentiæ ueterum morum, hi potentiam publici conſilij labefactarunt. quo uigente, nec ſuppliciorum, nec criminum, nec tributorum, nec inopiæ, neque bellorum tanta erat in ciuitate uis. ſed domi inter ſe quiete uerſabatur, foris uero undique erat feſta pax: ut qui præſtabant ſe ipſos Græcis amabiles, Barbaris formidandos. illos nanque conſeruarant, ab his pœnas tantas ſumpſerant, ut redire cum illis in gratiam facile poſſent, modo nihil eſſent aliud incommodi accepturi. Iſtis de cauſſis tam uiuebant tuti, ut rura cum ſuo inſtrumento ele-

Iuuentutis exercitamenta.

Dicaces, ingenioſi.

gantiora, atque elaboratiora essent, quàm ædes urbanę. Multiq; ciuium ne festis quidem in urbem cōmearent, præferentes in priuatis se possessionibus continere, quàm communibus bonis in urbe frui. At quæ ad ludos spectarent, quorũ caussa nonnulli ueniebant, non per lasciuiam, aut insolentiam, sed composite & sapienter transigebantur: nec in pompis aut contentione chori ductandi, aut inanibus huiusmodi ostentationibus positam esse felicitatem arbitrabantur, sed in ratione uitæ proba & moderata: ne'ue quem utilitatibus suis defraudarẽt. Ex quibus oportet colligere, illos tum uere ac germane uixisse bene, tum placide Remp. administrasse. Hoc autem tempore, quis cordatus non indoleat, si uiderit nonnullos ciuium siue necessaria uictui habeant, siue non, admiscentes se sortionibus iudiciorum, postulantes, ut liceat sibi Gręcarum nauium nautas ac socios nauales alere? per æstatem choræas ducentes, idq; in aureis pallijs: hybernantes uero, ubi pudet ac piget dicere. & alia hunc in modum absurde pugnantia in hac Rep. usu uenire, quæ uehementer pudenda ciuitati sunt. Quorum nihil fiebat sub ueteri Areopago. quippe qui arcebat et à pauperibus inopiam, per uarios quęstus cōmodaq;, quæ à locupletibus proueniebant: & à iuuenibus luxũ, per exercitationes, suamq; ipsorum de illis curam: et à moderantibus Remp. auaritiam, per pœnas: & à prauis uicia, per id quod latere se posse non sperabant: & à senioribus torporem, per publicas functiones, curamq; iuniorum. Quæ'nam inueniri posset Resp. excellentior hac, quæ sic undique negocia omnia tanta cum prudentia disposuerat? Et priscã quidem illam Rempu. reor esse à nobis maxima ex parte declaratam. quę uero omisimus, ea facile est intelligere ijs, quæ dicta

sunt

sunt similia fuisse. Sed hactenus aliqui, auditis quę exposui, non dubito quin & me laudent magnopere, et maiores nostros felicissimos fuisse censeant, qui in tali ciuitate uitam traduxerint, tametsi non autument, eisdem uobis quoque utendum moribus: consultiusq; esse, uos in constitutis iam rebus uel cum incommodo uiuere, quàm exactiorē Remp. desiderare, in qua melius sitis acturi. quin & sunt, qui confirmarint mihi esse periculum, ne dum optima suadeo, odisse populum credar: & quærere, quemadmodum ciuitatem ad paucorum opes redigam. Ego uero si de incognitis rebus aut nouis differerē, & secundum eas iussissem uos uel senatum legere, uel eos quos soletis cum summa dignitate sententijs de rebus dicendis creare, per quos potentia populi dissolueretur, merito essem criminis huius suspectus. Porro hucusque nihil dixi tale, tantum de rebus loquutus sum nulli uestrûm occultis, quasq; omnes iam pridem percognitas habetis: nempe antiquas & patrias, quæ ciuitati nostræ & cunctæ Græcię opem ac salutem sæpius attulerunt. adde his, à talibus uiris excogitatas & constabilitas, quos uniuersorum consensus facile profitebitur, omnium qui unquā extiterunt, maxime fuisse populares. Quocirca uni mihi post natos homines res indignissima accideret, si administrationis illius explicatione, cupidus esse existimarer rerum nouarum. Quid quod uel ex eo sensu animi mei perspici potest, quod in ijs omnibus, quae hactenus dixi, aperte paucorum potentiam & cupiditatem insectatus sum. nec quaslibet tamen æqualitates, aut populi imperia comprobaui, sed recte constituta:, nec temere & sine delectu, uerum prudenter & caute. Memineram, maiores nostros eiusmodi rerum statui plurimum inter status omnes tribuisse: & hac de caussa

Lacedęmonios optime in ciuitate sua gessisse se, quòd impẽse populares fuerint. Nam et in eligendis magistratibus, & in quotidianis actibus, deniq; in omni eorũ uita ęqualitates paritatesq; plus apud eos, quàm alios ullos mortales ualuerunt. quas res ut paucorum imperium repellit, sic germanè populares arctissime complectuntur. Aliarum uero ciuitatum clariss. & potentissimis quibusque, si quis grauiter expenderit, comperiet popularem potius, quàm paucorum potentiam esse utilem. Et in nostra ciuitate administrationẽ hanc, quam omnes reprehendunt, si quis nõ dico illi quam expositam à me uidetis, sed ei quæ sub triginta fuit cõferat, profecto cœlitus existimabit esse demissam. Et quanquam præter institutum hoc esse nonnulli dixerint, tamen facere non possum, quin aperiam, quantum inter se utræq; distent. Ne quis arbitretur, me populi delicta exacte nimis inquirere: si quid uero prudenter sit atque honeste actum, id præterire. Erit certe hac de re sermo, ut non longus: sic ijs, qui audiunt, nequaquam inutilis. Posteaquàm naues in Hellespon to perdidimus, & casibus illis ciuitas perculsa est, quis non uidit ex senibus, ut quisque erat popularis potentiæ studiosissimus, ita promptissimum ad qualemcũq; fortunam perferendam: antequã pacis conditiones, quas Lacedæmonij ferebant, acciperentur. indignissimumq; ducebat esse, si quis ciuitatem paulo antea Græciæ principem seruientem aspiceret. Et hos quidem à societate fœderum exclusos uidimus. qui uero dominatui paucorum fauebant, alacriter tum diruentes muros, tum perferentes seruitutem. At quum populus erat rerum dominus, etiam alienas arces tutabamur. Sed ubi regimen triginta acceperunt, continuo nostra omnia in potestatem hostium uenere: nobisq;

Democratia quatenus oligarchia utilior.

Lacedæ

Lacedæmonij dominati ſunt. Cæterum ubi reuerſi exules arma pro libertate induere ſunt auſi, uicitq; bello nauali Conon, miſſi ſunt ad illum legati, qui ciuitati noſtræ maris imperium deferrent. Quis hæc non æqualium noſtrorum meminit? Ergo potentia populi ciuitatem hanc ſacris & ceremonijs ornauit: ut etiam nunc peregrini dignam illam cenſeant, non Græciæ tantum, ſed gentium omnium principatu. At triginta his omnibus pro nihilo habitis, plurimos ſpoliarũt. maritimi exercitus ſtationes tribus talentis abiecerũt, quibus extruendis non minus quàm mille talenta ciuitas impenderat. Quid ergo? laudabuntur illi de manſuetudine? quid conuenit minus? Laudabitur populus, quum imperaret. Illi enim publico decreto accepta ciuitatis cura, mille & quingentos ciues indicta cauſſa contrucidauerunt, in Piręæum confugere plures quinque millibus compulerunt. Populares uero reuerſi, ac patria per arma recuperata, ipſa quidem præcipua mali capita ſuſtulere: reliquos uero ad eum modum accepere adeò manſuete ac ciuiliter, ut nõ peiore eſſent conditione, qui eiecerant, quàm eiecti. Illud quoq; uel maximum ſignum æqui ac moderati popularis imperij; quum ij, qui in urbe reſtiterant, centum à Lacedæmonijs talenta in obſidionem eorum, qui Piręæum occuparant, eſſent mutuati, conſilio pro concione populi de ſolutione captato, cenſentibus nõ nullis æquum eſſe, ut ij mutuum Lacedæmonijs diſſoluerent, qui poſtulauerant, non obſeſſi: populus tamen iuſſit, ut in commune ab omnibus contribueretur. quod populi ſcitum uſque adeò mutuam ciuium concordiam conglutinauit, auxitq; publicas uires, ut Lacedæmonij, qui ſingulis propè diebus fautores potentiæ paucorum nobis præficiebant, huc à populo

Democratiæ moderatæ exemplum.

nostro imploratum opem uenerint, supplicantes ne se aspernaremur, euersos à Thebanis. Summa comparationis hęc est. Triginta uiri & alij per id tempus potentes ea erant mente, ut uellent ciuibus imperare, parêre hostibus: alij populares reliquis dominari quidem, cum ciuibus æquo iure uiuere. Quæ duabus de caussis recensui: una, ut me ostenderem, non imperij paucorum aut auariciæ studiosum esse, sed Reip. honestæ ac æquæ: altera, ut docerem populare regimen etiam si imprudenter praueq; constitutum, haud nimis tamen magnas calamitates importare: & quod recte administratur, præstare cæteris ciuitatibus tum iustitia, tum iucunda ciuiū uita. Mirabitur fortasse quis, quid mihi uelim, qui pro hoc ciuitatis statu, ex quo tanta et tam multa extiterint præclarè facta, alterum uos adhorter suscipere: quáue nunc ratione tam magnifice popularitatem extollam, alías, quum in mētem uenit, tota subito sententia mutata, accusem, reprehēdamq; eius autores. Ego uero priuatos homines, quorum malefacta plurima existunt, benefacta uero perpauca, uehementer obiurgo: putoq; esse multo peiores, quàm ciuilitas patiatur. proxime his illos castigo, qui magnis atque egregijs maiorum gestis à parentibus suis tanto uirtutum interuallo anteceduntur. Nec multum ab ijs absunt, quibus ad perditiss. & improbissimam uitam nihil factum est reliqui. His ego suadere ac consulere decreui, ut sui dissimiles esse uelint. Hæc est animi mei sententia, hęc mens, non debere nos spiritus tollere: neúe id nobis sufficere, si miseris aut insanis hominibus potiores simus: imò succensere, ac ferre grauiter, si à maioribus nostris laude ac decore tantopere uincamur. Et enim illorum disciplinam & mores, non triginta uirorū scelera, proposita

nobis

Locorũ natura alia alijs melior. *Atheniens. ingenium.*

nobis ad imitationem esse decet. Prętertim quum optimos esse nos mortalium omnium oporteat. quod ego non hoc primum dixi loco, sed sæpe iam, & apud multos. Nempe recogito naturam rerum ita sanxisse, ut alij loci alijs rebus præstantiss. sint. Sunt qui frugibus, sunt qui arboribus, sunt qui pecore. Nostram uero regionem uiros proferre atque alere, non solum ad artes & negocia industrios ac nauos, sed fortitudine & reliquis uirtutibus pariter ac summe egregios, documento sunt uetera cum Amazonibus, cum Thracibus, cum uniuersis Peloponnensibus certamina: tum discrimina Persicarum tempestatum. in quibus partim soli, partim cum Peloponnensibus terra mari'que deuictis Barbaris, uberem fortitudinis laudem tulerunt, utique nihil effecturi, nisi naturam nacti prę cæteris excellentem. Nec uero putarit quis, decus hoc ad eos quoque pertinere, quorum in manibus nunc est Respublica, multo se res habent secus. Spectat enim oratio hęc ad commendationem quidem illorum, qui gloriæ progenitorum non desunt: ad obiurgationem uero illorum, qui ignauia & uicijs suis dedecus nobilitati suæ adferunt. In qua nos ipsi culpa sumus, si uerum ingenue fateri uolumus. quippe quum talem loci huius genium habeamus, non tamē eo utimur: sed inuoluimus nos recti ignorantia, perturbatione, prauis cupiditatibus. Quod si congruenter ad nostrorũ maiorũ laudes sæculi huius uicia insectari aggrediar, uehementer timeo, ne longe mihi ab instituto argumēto excurrendum sit. Cæterum hisce de rebus et est à nobis dictum aliàs, & dicetur posthac: nisi forte, ut meliores aliquando mores sumatis, in animum uobis induxerimus. Cæterum si paucula quædam ijs, quæ initio dicere statueram, adiecero, finem dicendi faciam: ce-

damq; uolentibus ſuper eiſdem rebus ſententiam dicere. Nos quidem, ſi ſic pergamus ciuitatem, ut cœpimus, regere, non uideo quorſum pertineat conſultare. Bellum geremus, & ſuperabimur: & fermè omnia patiemur, agemusq;, quæcunque & iam accidunt, & ſuperioribus annis accidere. Sin uero commutauerimus Remp. nempe ſecundum eandem rationem, quę apud maiores noſtros fuit, ad eundem nobis modum res prouenient, quo & illis. Nimirum ex eadem adminiſtrandi ratione fieri aliter nequit, quin negocia ſimilia, multoq; proxima procedant. Operæprecium fuerit, maxima illorum & præclara facinora cum noſtris conferentes deliberare, utra nos optare præſtiterit. Facite, recordemini primum ut Græci, hinc ut Barbari erga ciuitatem illam priſcam affecti fuerint: ut in noſtram hanc afficiantur. Græci omnes talem de illis noſtris antiquis opinionem animis induerant, ut eorum plurimi ultro ſeſe in eorum fidem tradiderint. Barbari uero adeò non interponebant ſe in Græciæ negocia, ut neque magnis nauibus Phaſelidem Pamphyliæ ad nauigarent, nec pedeſtri exercitu Alym amnem tranſirent, ita quieti erga noſtra agitabant. Nunc uero in eo ſunt nobis ſtatu res poſitæ, ut Græci nos oderint, Barbari contemnant. De Græcorum odio duces ipſos audiuiſtis. Quo uero ſit in nos animo Rex Perſarum, epiſtolis, quas ad nos miſit, abunde declarauit. His omnibus accedit, quod olim recta inſtitutione ſic ad uirtutem ciues conformabantur, ut inter ſe mutuo quieti, ſi qui regionem hoſtes inuaſerant, facile congreſſi ſuperarent. Quanto nos contrà. nulla illuceſſit dies, quin inter nos alij alijs iniuriam damnumq; afferamus. Rem autem militarem ſic deſeruimus, ut ne ad explorandum quidem egredi animus ſuperet, niſi mer-

cede

cede conductis. Et quod potissimum omnium est, illis temporibus nullus erat ciuium, cui necessaria deessent: nec ab obuijs quibusque mendicans, dedecori ciuibus erat. Nunc uero inopes plures sunt, quàm habentes rem. quibus æquissimum est ignosci, si Rempublicam alienam esse rati, & nihil ad se pertinentem, in id solum incumbunt, quomodo miseram animam in diem sustentent. Hæc ergo caussa est, quamobrem orationem hanc apud uos habui, quod existimo futuros nos haud solum huic ciuitati, uerum & toti Græciæ saluti, si nostrorum maiorum facta fuerimus æmulati. Vos uero hisce omnibus sedulo expensis, statuite quod ciuitati utilissimum fore existimetis.

ISOCRATIS AREOPAGITICAE ORAtionis Ioan. Lodo. Viue interprete, FINIS.

Isocratis

ISOCRATIS NICOCLES, SIVE AVXILIARIS. IOANne Lodouico Viue interprete.

REX NICOCLES LOQVITVR.



ICENDI artem qui improbent, & ſapientię affectatores probris inſectentur, non deſunt: prætexentes, illos haud eiuſmodi deditos eſſe ſtudijs, uirtutis cauſſa, ſed quæſtus. Equidem eos, qui ſic ſentiunt, perlibens interrogarim, quamobrem illis maledicant, qui ſtudent bene dicere: quum adeò commendent eos, qui conantur rectè agere. Nam ſi quæſtu pecuniæ offenduntur, maiores certe quæſtus ex actionibus factos, quàm ex dictionibus, literiſq́, cōperimus. Tum & illud abſurdum eſt, ſi ignorant, nos neque in hunc finem uel deos colere, uel iuſtitiam exercere, uel aliarum ſtudijs uirtutum occupari, ut inopiores quàm cæteri, imò uero quo in maiore bonorum copia uiuamus. quocirca non ea ſunt opera culpanda, quibus aliquis uirtute ſocia locupletior euadit: ſed homines, qui eiuſmodi agendis peccant, ij demum reprehendendi ſunt. Veluti qui oratione fallunt: nec ea, ſicuti conuenit, utuntur. Ego uero profiteor me mirari, ſi non & ij, qui in illa ſunt ſententia, & diuitijs, & robori, et fortitudini conuitium faciant. Nam ſi propter falſos mendaceſq́ eloquentiæ ſunt infenſi, par eſt eos cætera quoque bona condemnare. Quoniam per hęc & deliquiſſe complures conſtat, & nocuiſſe permultis. Sed profectò ęquum non eſt, ut propterea uires accu-

ſent,

ſent, quod quis obuiũ pulſarit: aut fortitudinẽ, quod occiderit. Denique hominum delicta rebus ipſis imputanda non ſunt. ipſi potius homines arguendi, qui quidem bonis abutuntur, quiq́ꝫ ciues ſuos ijs rebus pergunt lædere, quîs poſſent magnopere commodare. Verum non ſic agitur. Nam iſti hoc è rebus diſcrimine ſublato, in omne diſciplinarum genus, ſermoniſq́ꝫ, pectus ulceratum geſtant: tantumq́ꝫ eſt illorum peccatum, quanta ignoratio, ipſos illi eſſe rei inimicos, quæ ex omnibus, quæ ſunt in humana uita, plurimorum eſt bonorum autor. Nihil enim cæteris naturæ dotibus à brutis animantibus ſeparamur. Quid ꝙ & robore et celeritate inferiores ſumus, alijſq́ꝫ commoditatibus permultis? Verum inſita nobis ui quadam inuicem perſuadendi, explicandiq́ꝫ, quæcunq́ꝫ uiſum fuerit, ſimul beluinam uitam exuimus, ſimul congregati ciuitates condidimus, & leges inuenimus, & artes excudimus: ut ſemel finiam, in omnibus penè, quę à nobis ſunt excogitata, ſermone ſumus uſi adminiſtro præcipuo. Hic enim de iuſtis, deq́ꝫ iniuſtis, de turpibus atque honeſtis leges ſanxit. quibus non conſtitutis, haud poſſet communio conſtare hominum inter ſe. Sermone reprehendimus malos, & eodem laudamus bonos, per eum inſtituimus rudes, ac de cordatis experimentum ſumimus. quippe dicere, ut oportet, maximum nobis argumentum ſolidi iudicij præbet. Quin etiam ſermo uerus, legitimus, æquus, bonæ mentis & ſynceræ fidei ſimulachrum eſt, per hunc & de controuerſijs diſceptamus, & de incognitis conſultamus. Quippe argumentis, quibus fidem alijs dicẽtibus habeamus: eiſdem ipſis utimur, quum rogati reſpondemus. Et oratores quidem nominamus, idoneos ad multitudinem dicere. Prudentes uero exiſti-

Hominũ delicta non imputanda rebus ipſis.

Oratiõe nos à brutis differre.

Sermonis uſus.

Orator.

Prudens.

mamus, qui inter ſe de negocijs optimè diſſerunt. Quod ſi aliquid de ſermonis uirtute in uniuerſum pronunciandum eſt, nihil de ſapienter excogitatis citra ſermonis operam extitit.

Sermonis uirtus.

Etenim operum cogitationum'que omnium dux ille eſt, et cordatiſ. ut quiſq; eſt, ita ſermone plurimum atque appoſitiſſimè utitur. Quocirca ij, qui conuitium in eruditos ac ſapientiæ ſtudioſos non reformidant iacere, haud aliter odio ſeſe dignos exhibent, quàm qui deorum imagines contemerant. Equidem tantum abſum ab illorum mente, ut etiam eos ſermones complectar, qui uel tenuiſſimam nobis utilitatem adferunt.

Sermones rege digni.

Sed illos pulcherrimos eſſe duco, regeq; digniſſimos, ac imprimis meipſo, qui ad priuatas pertinent publicaſq; functiones. Et ex ijs maxime illos ſuſpicio, qui tum principes monēt, quemadmodum ſubditis utantur: tum ſubditos, quo pacto ſeſe debeant in principes gerere. quoniam ab ijs uideo ciuitates tum ampliſſimas, tum fortunatiſſimas fieri. Cæterum præceptiones illas, quemadmodum regnum adminiſtrandum ſit, audiſtis ab Iſocrate. has alteras, quid facto ſit opus ijs, qui ſub regno degunt, ipſe in præſentia conabor exprimere. non hac fiducia, ut dicendo Iſocratē uincam: ſed quia maximè me decet, hiſce de rebus apud uos uerba facere. Nam ſi mente ac uoluntate mea uobis non declarata, uos cōtra ſententiam animi mei quicquā committeretis, æquum non eſſet me uobis ſuccenſere. at uero ubi præmonuero, quid uos agere cōueniat: tum optima cauſſa de eo, qui non paruerit, licebit mihi conqueri. Exiſtimo eam eſſe expeditiſſimam ad uos exhortandos uiam, & qua non modo memineritis, quæ dicta fuerint, ſed etiam ijs obtemperetis, ſi non ſuaſero ſolum: atque ita præceptis uelut enumeratis, uos dimiſero:

uerum

uerum expoſuero quoque, quàm æquum ſit, ut præſentem ciuitatis ſtatum diligatis, non tantùm ob neceſſitatem, nec quia perpetuo eſt nobis in illo uiuendum: ſed alijs etiam de cauſſis. Principio, quoniam cætera regimina antecellit: tum quòd ego principatum obtineo non illegitimum, non alienum, ſed iure ſanctéq;, quū ex maioribus meis, tum uero ex patre meo, & ex meipſo. Hæc ſi quis conſiderarit, haud dubium, quin ipſe ſe permagni damnaturus ſit criminis, ſi monitis ac iuſſis meis non auſcultauerit. Et quantum ad Reſpublicas, in quibus ſumma eſt populi poteſtas, attinet (hinc enim exordiendum cenſeo) graue mea ſententia omnibus illud uidebitur, nullam fieri inter probos atque improbos diſtinctionem dignitatum. At æquiſſimum atque humaniſſimum, iſtos diſcerni, nec diſſimiles accipere ſimilia: ſed cum unoquoq; ſic agi, ut dignus eſt. Porro principatus ſiue paucorum, ſiue populi, omnium exæquationes quærunt eorum, qui in Rep. uerſantur, idq; maximopere ipſis probatur, ſi ſic res uniuerſæ conſtitutæ ſint, ut nullus excellere alterum uel honore queat, uel dignitate. Id uero nullis utilius eſt, quàm malis. At regnum, et unius principatus, ad hunc modum ſingula diſpenſat, ut plurimum ferat optimus: proximus huic merito, ſit etiam proximus præmio: tertius, tertio loco: & in cæteris, prout demeritus quiſque eſt. Fortaſſis non in omni Rep. ſic res habent, ſed certe hoc eſt reip. inſtitutum & finis. Quocirca nemo eſt acutus rerum æſtimator, qui expenſis hominum actionibus atque ingenijs, nō Reip. regnum anteponat. Enimuero quis homo prudens, particeps eiuſce Reip. uelit eſſe, in qua eum ſua probitas non plus extollat, quàm quemuis è uulgo: nempe quum ſit quantumlibet bonus, ignotus tamen. Regnum igitur

Pp 2 tanto

Regni et Democratiæ collatio.

tanto censendum est præcellentior & iustior Principatus, quantò promptius est unius sententiæ morem gerere, quàm tot ac tam uarijs ingenijs iudicijsq; satisfacere. Puto apertum ex his fieri, quantum unius imperium iustitia, commoditate, facilitate, præstantius sit. Iam ut superet quoq;, siue consultandum est quid, siue agendum, ex ijs, quæ conducunt, licebit perspicere, si maxima & præcipua opera inter se collata perpenderimus. In populari ciuitate, qui suo anno magistratum suscipiunt, ad Remp. admouentur ignari prorsus, quemadmodum ea moderanda sit. At Reges quũ in eadem dignitate perseuerent, etiam si qui sint ingenio tardiore, experimentis tamẽ fiunt prudentissimi. Adde, quod Magistratus in Rep. multorum hominũ curam non gerunt: uidelicet eorum, quos nec minori putant esse dignitate, nec potentia, quàm ipsi ijdem sint. rex uero nihil prætermittit, quum sciat ad se unũ curam omnium pertinere. Adhæc qui in Rebuspub. uersantur, sæpenumero propter contentiones honorum, publicas utilitates corrumpunt. Reges quũ nullas habeãt de Principatu æmulationes, unumquodq;, quàm optime possunt, administrant. Præterea communes magistratus multa reipublicæ negocia prætermittunt. primum, ꝙ optimam temporis partem priuatis rebus impartiuntur: tum, ubi in consilium uentum est, frequentius eos uidere est dissentientes, quàm consulentes in commune. At reges neque consilia habent definita, nec designata tempora: sed noctes & dies licet eis de publicis rebus consultare ac statuere. ne qua elabatur occasiuncula faciendi, quod sit in rem subditorum. Accedit his, quod populi magistratus pessime sunt inter se animati: uelletq; eorum quisque perniciose ciuitatem, & ab ijs magistratibus qui præcesserunt,

& ab

& ab ijs qui succedent gubernari, quo maior ipsis per aliena flagitia gloria quæreretur. Reges uero tota uita domini, eundem affectum continenter habent. Et quod omnium caput & potissimũ est, populares moderatores alij in Reip. curam intenti sunt, ut alienæ: alij quod sperent, inde rem suam priuatam auctum iri. & selecto ex uniuersa multitudine audacissimo quoque, hunc sibi in consilium adhibent. At Reges spectatissimis sapientia consiliarijs utuntur, magnisq́ illos afficiũt honoribus: tum eos qui pollent facundia, tum negocijs obeundis aptissimos. Neque uero in rebus, quæ domi, quæq́ in pace aguntur, tantum antecedit regnum communes administrationes: sed in bello omnia sunt regi, quàm Reip. commodiora. uidelicet copias parare, ijsq́ uti, ut occultes omnia, quũ uelis: & simul collibitum sit, proferas: ut alij ultro imperata faciant, alij quum usus poscat cogantur: & ab his emas necessaria, alijs curanda loces. Si quis non habet uerbis fidem, at rebus habeat. Quis est, qui quantum sit Persarum imperium, ignoret? at illud non ad eam magnitudinem sapientia uirorum prouectum est, sed consensu parentium uni regi. Præterea Dionysius Syracusanus, quum reliquam quidem Siciliam uexatam uastatamq́ suscepisset, patriam uero etiam obsessam, ipse non modo Syracusas præsentibus periculis exemit, sed supra cunctas Græcas urbes euexit. Accedit huc, quod Carthaginens. & Lacedæmonij, qui habere dicuntur Resp. optime inter Græcos omnes institutas, domi quidem paucorum gubernatione degunt: at militiæ Rex unus imperat. Licebit & ex ciuitate Atheniens. argumentum sumere: quæ una super cęteras uehementiss. nomini regio aspera atque infensa est. Hęc uero quoties in bellum multos imperatores mittit, res

Persarum regnum.

Dionys. Syracusanus.

Lacedæmo. & Carthaginens. Resp.

Atheniens. Resp.

eius infeliciter cedunt: quum autem ab uno bellum ad
ministratur, superiora errata corriguntur. Quî poterit
apertius, quàm per ista exempla demonstrari, quantũ
Monarch. quãtũ reip. præferẽda. monarchia sit Reip. præferenda? Videtis sub perpe-
tuo regno maximam potentiam: & apud eos, qui a-
ptissime per paucorum administrationem reguntur,
quum militatum proditur, uni omnes parêre, uel im-
peratori, uel regi. & quibus regnum atroci est odio,
quum multos ad bellum pari potestate mittunt, ma-
gna detrimenta accipi. Quòd si licet aliquid ex uetu-
Ex fabulis. state repetere, traditum est, deos immortales regno
Iouis subditos esse. id si uerũ est, apparet illos regium
imperiũ potius censere, quàm populare. idq; si antea
fuerat dubitatum, fiat iam planum testibus atque au-
toribus dijs: qui Ioui dicto audientes, profitentur præ
stare unum omnibus imperare, quàm multos. Sed
quot sint Rerumpublicarũ species rationesq;, nec in-
uentu facile est, nec explicatu. & quę de illis sunt à no-
bis in præsens dicta sufficiunt. Nos uero quàm con-
gruenter principatum obtineamus, dicendum iam est
tum breuius, quàm cætera recensuimus: tum etiam ue
rissime, quæ'que sint omnibus in confesso. Ecquis uel
Teucer. fando non audiuit Teucrum autorem nobilitatis no-
stræ adiunctis secum maioribus aliorum ciuium huc
nauigasse: ipsisq; & posuisse ciuitatem, et regionem di
Euagoras. stribuisse? patrem'que meum Euagoram alijs principi
bus uarijs casibus absumptis, post superata pericula
principatum recepisse? quod ita in posterum firmauit,
ut ne unquam amplius post id temporis Phœnicibus
seruierimus: sed ad eam familiam rediret regnum, quę
huic insulæ imperare consueuisset. Reliquum est, ut
Nicocles de seipso. de meipso, quemadmodum promisi, nonnulla lo-
quar: uerecundè quidem, sed tamen uere, fiducia sum

pta dè

pta de conſcientia, ut intelligatis talem uobis eſſe regem, qui non modo ex progenitoribus, ſed ex ſeipſo & hac dignitate (& ſi licet dicere) aliquanto maiore haud quaquam ſit indignus. Equidem ſic exiſtimo iuſtitiam & moderationem primum inter uirtutes locū, *Iuſtitia.* ſententia omnium, obtinere. *Moderatio.* Siquidem illæ non per ſe tantum ſunt nobis utiles, ſed ſi naturas rerum ac uires uſusq; negociorum diſpexeris, inuenies, quæ procul ab his abſunt uirtutibus, grauiſſima damna hominibus afferre, quæ uero his ſint temperata atque condita, dici non poſſe quantum iuuēt humanam uitam. Quod ſi aliquos ex maioribus noſtris de hiſce uirtutibus admiramur, opinor & ab hac laude non oportere me alienum cenſeri. Iuſtitiam meam quidem hinc potiſſimum æſtimetis uelim. Nam quum obueniſſet mihi regnum primum pecunia exhauſtum, regijs opibus penitus conſumptis: *Nicoclis iuſtitia.* deinde perturbatis negocijs, ut his maxima cura & cuſtodia eſſet opus: quumq; intellexiſſem alios in eiuſmodi tēporibus quauis ratione ac uia ſuis priuatis commodis ſolitos conſulere, adactosq; multa contra ſuum ipſorum ingenium admittere, nulla me tamen iſtarum rerum corrupit, quominus ſancte ac legitime ſingula regis munera obierim, nihilq; ex his prætermiſerim, quæ ad incrementa ciuitatis et felicitatem pertinerēt. *Nicoclis moderatio.* In ciueis autem tali ſum uſus manſuetudine, ut neque exilia, neque cædes, fortunarum neque direptiones, neq; aliam calamitatem ullam ſub principatu meo quiſquam uiderit. quumq; nobis eſſet ob bellum, quod tūc inciderat, clauſa Græcia, & nos undique expilaremur: ego tamen plurima ex his damnis reſarſi: alijs tantundem largitus, quantum amiſerant: alijs bonam partem, ab alijs rapta precibus recepi: cum alijs, ſicut potui, in gratiam redij.

Præter

Præter hæc omnia, quum incolæ inſulæ huius grauiter eſſent erga nos animati, & Rex Perſarum ſub amicitiæ ſpecie male aduerſum nos cogitaret: utrumque incommodum ſuſtuli, & Regi obſequentem me, & ſubditis iuſtum præbendo. tantumq́ abſum à cupiditate alienæ ditionis, quantum alij ſi uicinos habeant paulo imbecilliores, ſubigendi illorum occaſiones quæritant. Ego uero dedentem ſeſe mihi regionem recuſaui, ſatius ratus, ſolam meam per iuſticiam poſſidere, quàm per iniuriam multo ampliorem. Sed nihil uideo neceſſe eſſe circa ſingula immorari, præſertim quum generatim atque uniuerſe liceat mihi dicere. Et quidem quum nullum mortalium iniuria affecerim, plures tamen & meorum ciuium & cæterorum Græcorum beneficijs ac maioribus congiarijs doniſq́ proſequutus ſum, quàm reges alij, qui ante me fuerunt. Decet enim eos qui de iuſticia gloriantur, quiq́ pecuniæ uideri contemptores cupiunt, habere magnifica hæc, quæ de ſeipſis, quum res poſtulet, poſſint prædicare.

Nicoclis temperantia.

Cæterum de temperantia illud amplius his, quæ audiuiſtis, referam: quod quum intellexiſſem homines omnes liberos, & uxores maximi facere, grauiſſimeq́ inflammari, ſi qua his ſit allata uis aut iniuria, eamq́ ſæpe numero magnorum malorum eſſe originem, ac permultos tum priuatorum tum etiam principum ea de cauſſa peſſum iuiſſe: ſic ſemper tanti mali ſeminarium deuitaui, ut ex quo regnũ adeptus ſum, fœminam nullam, præter uxorem meam attigerim. haud ignarus, illos ab omnibus comprobari, qui alienis rebus minime iniurij, ex priuatis ſibi legitimas parant uoluptates. Itaque illa omni tempore laboraui, ſimul ut quàm longiſſime recederem ab eiuſmodi ſuſpicionibus, ſimul ut mores meos uelut exemplum proponerem

ponerem ciuibus meis ad imitandum: edoctus in ea studia multitudinem propensam ruere, quæ uident suis principibus placere. Tum & cōgruere arbitratus sum, hoc debere reges priuatis hominibus esse meliores, quanto & præcellunt dignitate: remq; illos facere indignam, qui subditos suos quum cogant honeste uiuere, ipsi tamen non præbent se illis moderatiores. Postremo, cętera quidem aspera & dura facile quum uiderē, plerosq; hominū æquabiliter tolerare: affectus uero erga liberos et uxores etiā in uiris optimis ualidissimos ac impotētes esse, ut illis obsistere non queāt, studui in istis me temperantē ostendere. in quibus nō solum uulgū superare contendi, sed uiros quoque inclytos uirtute. Damnaui præter hęc omnia flagitiosam illorū prauitatem, qui quum uxores duxissent, in uitæ totius communionem: non ijs contenti, quæ cœlibes patrauerant, etiam proprijs suis uoluptatibus uxores mœrore afficerent. a quibus uxoribus si quid illis subasperum contingeret, grauiter indignarentur.

In uxores iniurij.

Quumque in reliqua uitæ communione perquàm commodos se exhiberent, in uxores tamen essent perincommodi, in quas tanto conuenit uiros esse leniores & tractabiliores, quod illæ in secretiss. uitæ nostræ nobiscū agunt, plurium & potiorum rerum nostrarum participes. Ita fit, ut frequēter in ipsis intimis aulis seditiones ignari alant, & dissensiones post se relinquant. Decet eos qui regnum recte administrant, non modo ciuitates, quibus præsunt, in concordia continere: sed singulas quoq; domos, denique loca omnia, quæ incoluntur. Hæc enim uniuersa iustitiæ sunt & moderationis opera.

Liberi.

Circa liberos uero nec in eadem sentētia sum, qua plerique omneis Reges: nec conuenire mihi censeo, alios ex humilioribus fœminis tollere, a-

lios ex generosioribus, ut hos quidem relinquam nothos, illos uero legitimos. Id magis nauabo operam, ut pari sint mihi omnes nobilitate, & paterna et materna, referentes genus ex mortalibus quidem in Euagorã parẽtem meũ: ex Heroibus, in Aeacidas: ex dijs immortalibus, in Iouẽ. nec ullus ex me genitus, quantum à me præstari poterit, hoc carebit sanguinis decore. Et quum alia permulta adhortantur me, ut in cœptis uirtutũ studijs insistam: tum nihil ualidius, quàm quod cerno & fortitudinem & fortunam & alia in uulgus probata, multis quoque malorum hominum contingere. Iustitiam uero, sapientiam, animi moderationem à solis bonis atque excellentibus uiris possideri. Quocirca pulcherrimum duxi esse, si quis uel cæteris neglectis rebus, has tamen uirtutes nanciscatur, non habiturus eas cum improbis hominibus communes. quum sint tamen præclarissimæ, firmissimę, maximę, summis & singularibus præconijs multo dignissimæ. Hæc considerans, accuratius continentiam & iustitiam exercui, quàm reliqua omnia. hasq; antepofui uoluptatibus non illis modo, quæ ex operibus nullius precij ueniunt: uerum etiam ijs, quæ ex gloria per strenuitatem parta proficiscuntur. Experimenta uero uirtutum non sunt ex ipsarum tantummodo naturis sumenda, sed sic potius. In difficultate rei familiaris exploramus iustitiam, in potentia moderationem, in iuuenta robur. In his ego omnibus occasionibus ingenij mei documenta dedi. Siquidem relictus à patre pecuniæ indigus, eam iustitiam pręstiti, ut nemini nocuerim ciuium. Inito principatu ex summa rerum omniũ licen ia continentiorem me, quàm priuatos experti estis. & utrunque horum feci ea ætate, quę in plurimis hominum circa res uitæ parum instructa esse, aut uti consilio

Experimenta uirtutum unde sumenda.

consilio solet. Verum hæc ipse supersedissem dicere, si apud alios uerba facerem: non quod laudem fugiam, sed quod dicta forsitan fidem non inuenissent. Vos uero eorum, quæ dixi, testes habeo. Quapropter quum eos, qui à natura sunt ad uirtutem compositi, laudari atque admirationi esse par est: tum uel præcipuè illos, qui uirtutē ex instituto & proposito capessunt. Nam qui casu, & non consulto, bene agunt, casu etiam à uirtute discedunt. qui uero adulti iam illud obfirmant atque infigunt animis, maximum bonorum omniũ esse uirtutem, indubie per totam uitam in eo proposito persistunt. Idcirco tam diffuse & de meipso, & de alijs, sicuti audiuistis, permultis locutus sum: ne quis reliquus fiat prætextus, quominus oporteat uos libentes alacres'que, quæ ego præscripsero, quæq; suasero, exequi.

ERGO pręcipio, ut unusquisq; quod sibi munus obuenerit, id diligenter ac fideliter obeat. quorum si alterutrum desit, negocia ut prauè gerantur necesse erit. Nihil ergo ex his, quæ dixero, prætermittatis. Est enim unumquodque uelut cuiusdam corporis pars, quod sine ea constare non potest. Itaque tanta est singulis cura adhibenda, quantum illud ipsum totum curatum uobis expedit.

Præcepta Nicoclis Regis.

Et mea ipsius non alio habete loco, quàm uestro.

Neq; exiguũ censueritis bonum, honorem: qui ad illos redit, qui res nostras bona fide administrant.

Ab alienis manum continete, ut uestras ipsorum fortunas tutius possideatis.

Tales oportet uos alijs exhibere, qualem me cupitis erga uos.

Ne laboretis ditescere potius, quàm bonã uobis ęstimationē parare: haud ignari, et apud Gręcos, et apud

Barbaros, illos qui optime de uirtutibus audiunt, ingentibus bonis præfici.

Emolumenta, quæ per iniuriam quæruntur, ne diuitias credatis eſſe, ſed pericula.

Nequaquam exiſtimandum eſt, accipere eſſe lucrum, & damnum expendere. nam utrunq; horũ ex uirtute æſtimandum eſt, non ex ſeipſo.

Nihil ex iuſſis meis graue ſit uobis. quotquot enim utiliſſimos ſe mihi præbent, ij quoque ex ea re uberrimos capiunt fructus.

Nemo ueſtrûm exiſtimet, uel conſcientiam ſuam clam eſſe. nam & ſi corpore ueſtris actibus abſum, animo tamen putate me ſemper præſentem eſſe. Quę cogitatio ſi apud animos ueſtros ualeat, ſapientius uos & moderatius geretis.

Nihil celaueritis, ſeu poſſidetis quid, ſeu facitis, ſeu meditamini: ſcientes, metum ſemper earum rerum, quas occultare concupiſcitis, comitem eſſe.

Ne uafrè, aut tectè uerſemini inter ciues. ſed ita ſimpliciter atque aperte, ut nemini facile ſit uos calumniari, licet maxime affectet.

Singulas actionum perpendite. & illas exiſtimate reprobas, quas uelletis me celare: illas autem probas, quæ ſi ad meas aures peruenerint, meliores uos de illis ipſis iudicauero.

Ne reticeatis, ſi quos cognoueritis malè erga principatum meum affectos: ſed hos obiurgate. atque arbitramini eodem teneri crimine & peccantes, & eos à quibus occultantur.

Felices iudicate non eos, qui ſi quid peccauerint, non deprę̄henduntur: ſed eos, qui nihil peccant. Et hos dignos eſſe, pro meritis præmio; illos uero, pro delictis ſupplicio.

Cœtus

Cœtus & congregationes, citra meam approbationem, nullas celebrate. tales enim conuentus, ut nō ſint in Rebuspub. inutiles, certe in regnis periculoſi ſunt.

Non ſolum à peccatis eſt uobis abſtinendum, ſed ab ijs etiam exercitamentis, quibus neceſſe eſt ſuſpiciunculam aliquam ſubeſſe.

Amicitiam meam tutiſſimam, & maxime ſtabilem exiſtimate. coliteq́ præſentem rerum ſtatum, nec rebus nouis ſtudeatis: non ignorantes, per eiuſmodi rerum mutationes interire ciuitates, & priuatas domus funditus concidere.

Nemo ueſtrûm putet, Reges aut commodos aut incommodos ex ſua ipſorum natura magis fieri, q̄ ex ſubditorum moribus. multi enim propter ſubditorũ uicia, coacti ſunt aſperius regnũ adminiſtrare, quàm ſuum ingenium ferebat.

Fidite non tam meæ manſuetudini, quàm ueſtræ uirtuti. & me tutum agere, hoc demum ueſtrum eſſe munimentum ducitote. Vt enim res meæ ſeſe habuerint, ſic habebunt & ueſtræ.

Imperio meo morigeros atque obſequentes uos præbete, ac ferte animis æquis regios mores, legesq́ à me datas cuſtodite.

In publicis ciuitatis functionibus, ijsq́, quæ à me fuerint cōſtituta, pro magnificis atq; ſplendidis facite.

Iuuenes ad uirtutem exhortamini, nō monitis tantum, ſed exemplis ueſtrarũ actionum: monſtrantes, cuiuſmodi deceat eſſe uiros bonos.

Docete liberos ueſtros modeſte ſub regno uiuere, atque illos huic rei aſſuefacite. Nam ſi parere prius didicerint imperio, multo dexterius poterunt deinceps

imperare. Quumq; euaſerint æqui ac fideles, participes erunt noſtræ fortunæ. ſin uero euadant mali, de ſua quoque in periculum uenient.

Maximam & ſtabiliſſimam hæreditatem putate uos filijs tradituros, ſi illis meam beneuolentiam reliqueritis.

Infortunatiſſimos ac miſerrimos cenſete illos, qui fidentibus fidem non ſeruant. Oportet enim eiuſmodi homines deiectis animis perpetuam uitam agere, non amicis magis, quàm inimicis confiſos, ad omnia ſemper pauidos.

Aemulamini non locupletes, ſed eos, qui nullius maleficij ſunt ſibi ipſis conſcij. Nam hæc demum eſt uita iucundiſſima, quæ per tranquilliſſimos affectus traducitur.

Ne credideritis poſſe uos plus à malicia, quàm à uirtute adiuuari, ac reputate, non de nihilo eſſe nomina rebus indita: taleq; eſſe quicq;, quale nomen ſortitum eſt.

Ne inuideatis ijs, quos ego ad ſumma euexi loca: ſed labore ac diligentia contendite, ut illis exæquemini. Conuenit uos & illos amare, quos ego amo: ut eadem à me conſequamini, quæ & illi.

Talia me abſente cogitate, qualia dicitis præſenti.

Beneuolentiam erga me operibus magis declarate, quàm uerbis.

Ne alijs ea feceritis, quæ ſi uobis fierent, ægre ferretis.

Quæ in ſermonibus reprehenditis, hæc operibus ne exequimini.

Expectate talia uobis euentura, qualia de nobis cogitatis.

Ne sufficiat uobis, bonos laudasse: imitamini quoque.

Sermones meos legem esse existimatote, quam ut custodiatis, annitendum uobis est. ac scitote, ijs qui fecerint, quæ ego uolo, facultatem affore uiuendi, ut ipsi uolent.

Summa dictorum omnium hæc esto: cuiusmodi censeretis debere in uos esse uestros subditos, tales decet uos ipsos præbere erga meum principatum.

Quæ si feceritis, quid opus est, multis uerbis explicem, quanti fructus consequentur? Nam si ego talis esse pergam, qualem hactenus sensistis: et uos sic in posterum audientes dictis sitis, quemadmodum hucusque: uidebitis profecto breui tempore & auctas fortunas uestras, & principatum meum condecoratum, & felicem uniuersam ciuitatem.

Et quum talium bonorum gratia nullus labor recusandus esset, nullum periculum deberet uideri formidandum: tamen uobis licet citra molestiam omnem, iustitia sola & fide, cuncta, quæ diximus, plenissime præstare.

ISOCRATIS NICOCLIS IOAN.
Lodouico Viue interprete,
FINIS.

Ioannes

IOANNES LODOVICVS VIVES D. IOANNI EPIſcopo Lincolnienſi, à confeſſionibus inclyti Britanniæ regis. S.



VDIO *pacificatorias aliquot legationes ultro citroq; inter Principes miſſas ac remiſſas: quid reſponſi ferant, ignorari. Mihi uero bellum hoc nec humanis uiribus excitatum, nec hominum uoluntatibus uidetur geri. Galli nihil magis cupiunt, quàm pacem. uos à bello abhorretis: Cæſar quietem exoptat. & à tot bellum auerſantibus, bellum trahitur. pacem deſiderant, nec uſquam eſt illam reperire. Quis non uideat, eſſe uoluntatem aliquam, quæ humana plus poſsit, polleatq;, cuius imperijs hæc agantur? quum pax inueniri non queat, quærentibus eam ijs, in quorum manu uidetur reſidere: quum uotis exoptant, quos nos præſtare poſſe credimus. Non inter ſe belligeratur hominum genus, ſed cum*

Impijs nulla pax.

Chriſto. ideo pace indignum eſt. Non eſt pax impijs. non eſt concordia ſuperbis. ſolus bonus bono amicus eſt: malus nec bono amicus eſt, nec malo. Ferunt paci orbis propemodum aliud non obſtare, quàm quod neutra pars uult eam prior petere. Quid poteſt arrogantius, aut ſuperbius dici. quàm hoc, uere ex diaboli ſchola? qui propterea ſempiternus erit hoſtis Deo, quod ut ueniam petat, nunquam animum inducet. Quanta eſt ueri ignorantia? Si quis res ipſas acutius perſpiceret, intelligeret nihil eſſe magnificentius, nihil amplius, honoratius, excelſius, quàm ultro & priorem uenire ad poſcendam pacem. Quid enim eſt aliud, Faciamus pacem: quàm, reprimamus cædes, depellamus latro-

Pacis bona.

cinia, conſtituamus concordiam, reducamus & confirmemus humano generi cõmercia, religionem literas, diſciplinas, tranquillitatem, ſecuritatem, gaudia, mundo nouam quandam & hilarem faciem: diſcutiamus triſtitiam orbis: uiuant boni, & uigeant: malorum uero & conſceleratorum hominum coherceatur audacia? Hoc qui prior dicat, qui alterum ad auxilium tantæ & tam præclaræ rei aduocet, non uideo

cur

cur inhonoratior habendus esset: si non inimicus homo superseminasset zizania, & ueras rerum naturas corrupisset, ac pro solidis ac germanis uirtutibus laudibusq;, deprauatiss. opiniones humanis mentibus ingessisset. Narrant Hispani nautæ, esse in Nouo isto Orbe, quem repererunt, insulas quasdam, inter quas si bellum incidat, honestissimus & sit, & habeatur, qui pacem ab hoste roget: alterum scelestum, & omnibus in commune hostem, qui rogatam neget. & indignissime eos ferre, quorum hostes in postulanda pace ipsos anteuerterint, officio pulcherrimo, ad illorum sententiam, atque amplissimo. Quid nobis literæ? quid humanitas prodest? quid tot artes uitæ? tanta educatio? quid magisterium Dei omnipotentis? cum inter hæc tam admirabilia corruptiss. geramus naturæ iudicia. Illi rudes & Barbari populi, citra literas, circa cultum omnem, & pietatem, ueras sanasq; opiniones à recta & pura natura edocti sunt. Verum nostra hæc mala inuexerunt duo inexhausta uicia, illis hominibus incognita, ambitio & auaritia. quæ ad summum profecta efficiunt, ut nihil ulli sufficiat, quum aliquid semper desit altissimo gurgiti cupiditatis. Itaque nec nos ullæ opes iam capiunt, nec ulli honores explent. Animalcula, quibus & in alimenta uiuentium, & in sepulturam mortuorum dimidium agri iugerum sufficit: cogitatione per terras omnes ac maria circumuagamur, omnia turbantes, concutientes omnia, dum animi libidinibus obsequimur: nec nos fragilitatis nostræ, & quorsum euasuri simus, uel quotidie cadentium numerus, uel ipsi corporum nostrorum morbi admonent. Quis non ceu monstrum detestetur, in tanta naturæ infirmitate tantam inesse ferocitatis ac maliciæ firmitatem? Geramus bellum, & uincamus Turcæ, deuoraturo & uictum accisum, & uictorem lassum. Sic minorum animalium pugnas aquila dirimit, ut utrunque absumat. Si natura constitutum esset, ut isti corpusculo non nisi magna terrarum & maris spacia possent satisfacere: illa esset forsitan culpanda, si nostri tuendi caussa, hos tumultus longe et late excitaremus. nunc saccus iste angustus, tā exiguis rebus nō plenus modo, sed etiā redundans, tam cito periturus, quātas mouet tragœdias? Prouidentiss. natura, quæ ut nemo homini homo noceret, corpora nobis tribuit paucissimis explebilia:

Noui orbis mos.

Ambitio. Auaritia.

Corpora nostra paucis explebilia.

explebilia: quo fraudes atq; iniurias mutuas iustius tanquã nostro ipsorum testimonio condemnaret, & scelera nobis esse unis imputanda cõuinceret. Cæterum nos obliti naturæ, obliti Dei, in mutuum exitium concurrimus. Hæc quotidie audimus, sed rimosis auribus: quotidie cogitamus, sed fluxa mente. eoq; uiciorum uentum est, ut iam & morbos pro sanitate complectamur: remediaq; rideamus, tanquam senum delirantium inuenta. Verum hanc astutam & insipidam sapientiam, Dominus ostendet esse meram insaniam: & palàm, in illo suo die, quum iustitia conuertetur in iudicium: & occultius aliquanto, quum unusquisque hoc corporis inuolucro solutus, sistetur tribunali suo, iudicis iusti & seueri. Quin etiam in hac uita interrogetur seorsum reputatio cuiusuis horum, qui magna arrogantia profitentur humanam sapientiam: qualis sapientia sit, noctes & dies odio, inuidentia, tumore, elatione animi, iracundia fraudibus, imposturis, terrore agitari, lacerari, distorqueri? neque diurna pace, neque quiete nocturna perfrui. Hæc uidelicet est sapientia hominum, hæc magnitudo, per alienam perniciem miserum esse. Huc usque prouectus sum iusto dolore, ob mala ætatis huius, quum Christiana gens eiecto respectu omni charitatis Euangelicæ, et Christi sui immemor, uiribus suis ad se perdendum abutitur. nec unquam ipsa in apertius aut maius sese adduxit discrimen, imminente occasioni suæ hoste potentiss. abalienato Christo à tam fœdo & desertore populo: qui relictis eius sanctiss. signis, ad uiciorum omnium & idololatriæ castra perfugit, translato Dei honore ad homines & metalla. ut qui accuratius tractamus, quæ sunt mortalium hominũ: quàm quæ Dei, uiuentis in sæcula sæculorum. Idcirco ita uiuimus, & agimus, uelut filij abdicati, ut repulsi à tutela & cura Dei uideamur, dimissi nostræ stultitiæ: cuius unius opera sunt clades, & ruina, & miseria omnis Europæ totius. At inter hæc, labijs Deum pacis honoramus: quum corda infecti sint hostili inter nos, & cruento odio. non Principes modo, sed priuati etiam, qui maximam & arctissimam amicitiam præ se ostentant: ut nunc uerius, quàm ætate ulla alia, dici possit, OMNIS HOMO MENDAX. Nec ad homines solum, quod utique ferendum uix esset, aliud gerimus ore apertum (sicut inquit ille) aliud

aliud clausum pectore: sed erga Deum quoq;, nefaria obliuione, non reputantes, illum cogitatus nostros acutius inspicere, quàm nos ipsos. Loquimur tanquam filij Dei, uiuimus tanquam eius hostes. Sed finem faciam, præsertim apud te, qui hæc neque ignoras, & correcta uelles. Vtinam melioribus monitis non tanta esset obiecta scelerum nostrorum moles. De coniugio meo aliàs ad te scripsi. Ricardus Patus, sororis tuæ filius: & Antonius Barcherus, cliens tuus, mira alacritate in studiorum stadio decurrunt. nihil illis opus uel incitatoribus, uel frigidia. quod scio multo tibi gratißimum esse.

VALE MI PATER.

Octauo die Iulij. 1524. Brugis.

LOCORVM ALIQVOT INTER IMPRIMEN-
*dum, ut fit, et caueri prorsus non potest, ab operis de-
prauatorum, emendatior lectio.*

PAg. 6. uers.31.lege, Quî quæso. 12. 1.dies querentem & 27. in margine, Nasicæ. 23.27.nō aperte uis & bene uelle.quāquam ea uox VIS, in exēplari deleta uidebatur ab Autore. 26.28.magistratu. 38.8.utile sit, à tuis. 42. 11. quam necessariam. & 16.abdicat, cum ingent. 43.2.uidetur deesse potius, post Appellandum. & 31. Thesea, Solonem, Miltiadem. 44.28.sempiterna, amittere. Bello: &c. quāquam uerbum Amittere, ab ipso Autore deletum uidebatur, cum prius loco eius quod est Puniri, esset positū. 47.12.forte legendū, A. Mumio. & 16.damna, egestatem, 48.10. tenderent illa, ignorabat: 49.19.exercitus ipse, & Ro. 52.33.impune. 62.14.laudatus est: satisq; 66.22.mœrorē. 76.22.Murijs forte legend. pro Murijs. 81.24. contemptor, non ita 86.18.ad mortē uixit: 90.24.scorta, nulli 97.33.Græculi 108.21.quàm nos 109.13.dux aliquis adfuisset. 118.9.nullos'ne es relicturus: 119.30.ouiculam 131.17. φθαρίασιν 142.24.uulneraremini. 153.33.impios parricidas, 157.3.punis. nec 173.18. suspicionem 174.3.quæreret, 178.19.forte legend. pectus odiosum: 179.1. disputādum est. 187.8.qui non legerit:) 192.10. uel exercitatissimis oratorib. 193.7.secessum iuit, & 15.letale 201.11.expleret odium 203.3.quam odit: 204.21.segregatus.uxor 211.31.uertitur: qui uero 212.16.faciebant, latronibus 213.20.lamentantes, mediocres, 214.6.deductum, Quid uictis 244.28. Lodouico XI. 246.3.in margine, Lodouicus XII. 250.23.abhinc 254.33. possident controuersia: 261.19.quosq; 262.24.quod petitur, ijs ipsis 266.13.Asia 268.12. lupi, & reliquæ & 22. discordias, 270.13. censebatur.) 272.21. quidem sic 275. 8.aliquot fuisse &.29. usurpabatur, 278.8.hanc 283.14.rati felicitatem 185.8. unà uirtus & 12.copia, & accurata diligentia sancita: 286.26.in margine, incitari, 289.1.quę ex 303.3.dignitate, & (si licet dicere) 306.1.dele, mihi censeo a 307.17.unusquisq;

RERVM AC VERBORVM TOTO HOC OPERE MEMOrabilium diligentissimus INDEX.

A

Areopagi

Magistratuum

Monarchia

Papyrij

330

Pag. 315. uers. 9. lege, uel frigida.

FINIS.



B A S I L E AE,
IN OFFICINA ROBERTI
VVINTER, ANNO
M. D. XXXVIII.
mense Martio.



